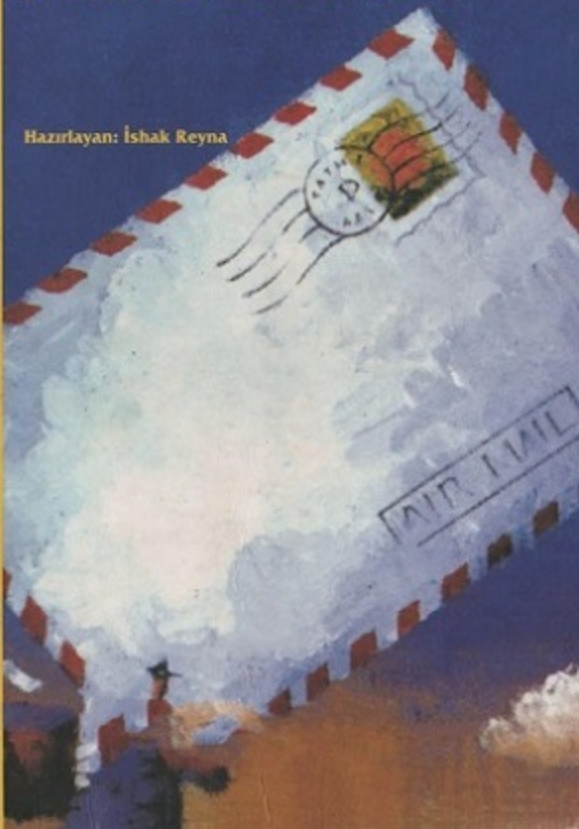
ÇETİN ALTAN

DÜNYADA BIRAKILMIŞ MEKTUPLAR

Hazırlayan: İshak Reyna

İNKILÂP

ÇETİN ALTAN

Dünyada Bırakılmış Mektuplar

–Seçmeler–

HAZIRLAYAN:
İSHAK REYNA

İNKILÂP

© 2002, İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Tic. A.Ş.

Bu kitabın her türlü yayın hakları
Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince
İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi
ve Ticaret A.Ş.'ye aittir.

Dizgi
Girişim Dizgi

Düzelti
S. Asaf Taneri

Kapak Tasarım
Ömer Küçük

Baskı
ANKA BASIM
Matbaacılar Sit. No.: 38
Bağcılar - İstanbul

ISBN
975-10-1884-6
02-34-Y-0051-0230

02 03 04 05 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

İNKILÂP
Ankara Cad. No: 95
Sirkeci 34410 İSTANBUL
Tel : (0212) 514 06 10 - 11 (Pbx)
Fax: (0212) 514 06 12
Web sayfası: http://www.inkilap.com
e-posta: posta@inkilap.com

İÇİNDEKİLER

Söyleşi
"Yaşamı Kucaklamayı Engelleyici Bir Şeydir Her Gün Yazmak"
Merhaba Ey 75!
Önsöz Yerine
İlk Kitap • 18
Üçüncü Mevkii'den (1946)
Taksim Bahçesi
Dedikodu
Roman • 21
Büyük Gözaltı'dan (1972)
Viski'den (1975)
Fütürist Anlatı • 57
2027 *Yılının Anıları*'ndan (1985)
Ayda 2 Bin Dolardan Aşağı Geçim Zorlaştı
Dilediği Düşü Görme Olanağı: "Revometri"
Öykü • 67
Rıza Bey'in Polisiye Öyküleri'nden (1985)
6 • 67
15 • 71
29 • 75
Oyun • 86
Mor Defter'den (1965)
Taşlamalar • 111
Zurnada Peşrev Olmaz'dan (1978)
Büyük Buluşlar
Plajlar
Eski Bir Türk Öyküsü
Sırasını Kim Biliyor Ki?
Tasmasız Takunyayla Yürümek Gibi
Portreler • 126
Bir Yumak İnsan'dan (1977)
Bir Ressam
Baba Karpiç
Bir Eski Yazar Daha

Yalnızlık
Ça Va
Köşe Yazıları • 152
Geçip Giderken'den (1968)
Burun
Beşikten Mezara
Cendere
Kopuk Kopuk'tan (1970)
Bir Tılsımı Vardır Hayatın
Kadın - Erkek
Sahte Namus
Küçük Şeyler
Fin Hamamı
İçtenlikle
Gölgelerin Gölgesi'nden (1981)
Aydın Kişi Olmanın Koşulu...
Tatil
Muhsin Ertuğrul
"Sen Adam Değilsin, Yoksun Dünyada"
Yazarlık
Şeytanın Aynaları'ndan (1982)
Salvador Dali'nin Son Günleri
Gizli Üşenmeler
Kozmik Takvim
Bu Yıl Neler Olacak?
Züppelik Düşmanlığının Sakıncaları
O Güzelim Cahide...
Şeytanın Gör Dediği'nden (1997)
Neşe
Beslenme Biçiminin Devlet Yapısına Etkisi
Zekâ Nedir, Akılcılık Nedir, Kurnazlık Nedir?
Eğitim Nedir, Öğretim Nedir?
Öpüş
Dertleşme
Yeryüzü Tanrıçaları'ndan (2000)
Ev
İnsanlarda Annelerin Etkisi ve "Demokrasinin Kilittaşı"
Marilyn Monroe

İÇİNDEKİLER

Kitaplaşmamış Yazılarından
Rüyaların Fonksiyonu
Aşınmış Övgüler Kitlelerde Usanç Emzirir
Gerçek Bir Gol Kralı
"Tek Bildiğim Hiçbir Şey Bilmediğimdir"
Toplumsal Bir Bela: Nüfusun Dörtte Üçündeki Bağırsak Kurtları
Okuma Zevki Nasıl Gelişebilir?
Yaratıcılığı Kösteklenmiş Toplumlar
Kendine Özen Göstermeme Suçluluğu
Gençlik, En Zor Dönemidir Yaşamın
Kulluk ve Cumhuriyetçilik...
Pedagoji
İyi Bir "Entel" Olmak İçin...
Kahkahayla Neşe Bir Enerji Ürünüdür
Havalar Serinliyor
Memur Dünyalarının Çocukları
Avuç Falları
Şekerim Beniiim
Zoru Seçmenin Tadı
Yere Düşen Aşure Kâsesi
Yazı Dizileri • 302
Tarihin Saklanan Yüzü'nden (1994)
Öldürülmüş Şehzadeler ve Devrilmiş Padişahlar V
Aşk, Sanat ve Server'ten (1993)
Yaşam Serüveninde Milyarder Dünyaları – Sanatçı Dünyaları XV
Gezi/Röportaj • 317
Al İşte İstanbul'dan (1970)
Yaşarken Yazdığımız Şehir
Köprü Altı - Köprünün Marmara Kıyısı - Haliç Kıyısı
Sonunda Biz Biteceğiz, İstanbul Hiç Bitmeyecek
Anı • 333
Kavak Yelleri ve Kasırgalar'dan (1992)
İlk Kızlı Çay Partisi'ndeki Acemiliğim
Palamarı Çözülen Gemi

SÖYLEŞİ

"yaşamı kucaklamayı engelleyici bir şeydir her gün yazmak..."

İshak Reyna — *Çetin Bey, farklı türlerde azımsanmayacak sayıda ürünleriniz olsa da siz daha çok ünlü bir köşe yazarı olarak tanınıyorsunuz. Oysa, şiirler ve kısa düzyazılar içeren ilk kitabınız "Üçüncü Mevkii"yi (1946) henüz 19 yaşındayken büyükannenizden aldığınız 200 TL ile yayımlamıştınız. Bu kitap, daha o yaşlarda idealinizin edebiyatçı olmak olduğunu ortaya koyuyor.*

Siz ne dersiniz?

Çetin Altan — Kitabım 19 yaşında yayımlandı, ama içindekilerin çoğu daha küçük yaşlarda yazılmıştı... Birincisi; sanıyorum ortam: Baktığımızda benim okuduğum liseden (Galatasaray Lisesi) böyle yazıya meraklı insanların sık sık çıktığını görüyoruz: Tevfik Fikret'ten, onun hocası olan Recaizâde Mahmut Ekrem'e, Ahmet Haşim'den, daha sonraki dönemlerde Refik Halit ve Haldun Taner'e yazı dünyasının önde gelen adları çıkmış bu okuldan. Sonraları merak ettim, niye böyle acaba diye... Efendim, birincisi öksüzlük getiriyor bunu, yatılı olmak. Aynı zamanda Fransız Edebiyatı ile ilişkide olduğunuz bir okul, kitaplığı çok zengin... Ünlü Fransız yazarlarını okurken, insan, kendisinin de içinde yaşadığı kimsesizliğe bir çare bulmaya çalışıyor. Ailesi yok yanında, bir kız arkadaşı yok, kendi varlığını nerede ortaya koyacak ki; o da, işte kendi derinliğinde yalnızlığını, kimsesizliğini kâğıda dökmeye çalışıyor.

İ. R. — *Nitekim, Üçüncü Mevkii'deki şiirlerde yalnızlık teması çok baskın durumda.*

Ç. A. — Bu biraz da, belki biri kulak verir, "ne kadar yalnız bu adam" diye, ama pek kimsenin aldırdığı yok...

İ. R. — *Kitaptaki şiirlere baktığınızdaysa karışık etkiler görüyoruz: Bir yanda Ahmet Haşim, Necip Fazıl, Cahit Sıtkı'ya yakın bir çizgi, diğer yandaysa Orhan Veli ve arkadaşlarının Garip'inin (1941) kimi etkileri.*

Ç. A. — Gayet tabii. O sırada bir kristalizasyon yok ki, bu şiir okulları, akımları konusunda. Benim için o şiirler daha çok bir varlığını kanıtlama meselesi.

İ. R. — *Siz Hukuk Fakültesi'ni bitirdiniz Çetin Bey, hatta, kısa bir dönem avukatlık da yaptınız. Buralardan gazeteciliğe geçişiniz nasıl oldu?*

Ç. A. — Aslında benim meselem, şiir yazmak, yazı yazmaktı. Henüz kafamda gazetecilikle yazarlık birbirinden o kadar ayrılmış da değildi. Lisedeyken, belki daha çabuk basarlar diye buralara da şiirler yolladığım Yeşilay'ın, Kızılay'ın dergileri vardı; ben de liseden çıkar çıkmaz belki Kızılay'ın dergisinde iş bulabilirim diye buraya başvurmuştum. O sıralar Kızılay'ın başkanı Galatasaraylı bir abimiz, Ali Naili Tarhan. Beni kabul etsin diye de, yeni bastırdığım bir kartvizitin altına "Küçük Galatasaraylı kardeşiniz" diye yazmıştım. Kendisi beni kabul etti, bir de kart yazarak "madem yazı çizi işini seviyorsun, bunu Ulus'a götür" dedi. Böylece, Ulus'ta buldum kendimi. Ne sevinç; birden gazeteci oldum falan gibi hissettim. İlk haber için beni muhabir olarak aygır deposuna gönderdiler. Vilayet'teki Veteriner Müdürlüğü'nden bu yıl damızlık alınacak mı onu öğreneceğim. Çok kısa sürdü görüşme; yetkili memur "Yok; bu sene almayacağız, çünkü elimizdeki aygırlar yeterli" dedi. Ben gazeteye döndüm, haberi yazacağım, ama bir türlü formüle edemiyorum; doğrusu hâlâ da formüle edebilmiş değilim. "Vilayette çok aygır bulunduğu için bu yıl yenisi alınmayacak" mı diyeyim, ne diyeyim bulamadım.

İ. R. — *Peki, fıkra yazarlığınız nasıl başladı?*

Ç. A. — Ben mektepteyken Yeşil Giresun gazetesine fıkralar yazıyordum zaten. Okul arkadaşım hikâyeci Naim Tirali'nin gazetesiydi Yeşil Giresun. Her mektepte edebiyata meraklı çocukların

böyle kendi aralarında bir dünyası vardır... Sonra Hürses diye bir gazete çıkmaya başladı –Cavit Oral'ın– bana orada "uzun fıkra" yazma olanağı tanıdılar... Gerçi gazete 500 basıyordu, ama Cavit Oral Parlemento'da olduğu için Halk Partililer gazeteyi okuyorlardı, dolayısıyla benim yazıları da. Ben aynı zamanda Ulus'tayım ya; orada da bana "küçük fıkra" yazmayı teklif ettiler. O sıralar "küçük fıkra" çok modaydı. Bedii Faik yazıyordu, daha önce de 1949'da gazetesinde Doğan Nadi başlatmıştı; bizdeki yergi geleneğinin bir uzantısı olarak ortaya çıkan, sonu küçük bir espri ile biten bir tarzdı bu. Ben de Ulus'ta bunlardan yazmaya başladım. 6000 basıyordu Ulus o sırada. Yavaş yavaş gazetelerin Ankara temsilciliklerini de almaya başlamıştım, Akşam'ın, Dünya'nın... Derken temsilcileri olduğum için Akşam'a haftada iki uzun sohbet yazmayı önerdim, 5'er liraya, kabul ettiler. "Ankara Mektupları" başlıklı bu yazılarım Akşam'ın sütunlarında kaldı, yazık ki. 1951/52 yılları... Sonra Tan gazetesinde kısa fıkralar yazmaya başladım, sonra askerlik. Ama yazmaya devam ettim – tabii imzasız olarak. Çünkü askerken hiçbir faaliyet gösteremezsin, askerlik de para vermez; e nasıl bakacaksın çoluk çocuğuna? İşte burada bir tıkanıklık başlar insanın hayatında.

Sonra, Demokrat Parti iktidara gelince Ulus'u aldı; Nihat Erim de kendi adına bir gazete çıkarmaya başladı. Ben de Ulus'tan oraya geçtim Bülent Ecevit'le birlikte. Sonra Erim'le Menderes'in arası iyileşti, bense orada yergiler yazıyordum; artık ne yazacaktım ki! Anlaşma sağlanmıştı aralarında; ben de ayrıldım.

İ. R. — *Sonra Akşam'da "Şeytanın Gör Dediği" kadar ünlü sütununuz "Taş"ı başlattınız galiba.*

Ç. A. — 1959'da Peyami Safa yeniden Tercüman'a geçti. Ali Naci Karacan ölmüş, Ercüment Karacan işin başına geçmişti. Peyami Safa hayli büyüktü kendisinden, fıkra yazarı olarak da Babıâli'de hayli ünlüydü. O yüzden pek patron gibi davranamıyordu Ercüment ona karşı; kendisinden genç bir fıkra yazarı arıyordu. Kendisinden genç bir fıkra yazarı ise Babıâli'de yoktu. Benim Hürses'teki yazı işleri müdürüm ve bugün hâlâ süren "Şeytanın Gör Dediği" sütununun isim babası olan Turhan Aytul kendisine benden bahsetmişti. Ben de tekliflerine olumlu cevap verdim ve İstan-

bul'a geldim, 1959'da. Bundan evvel ama, Akşam'da çıkan, sözünü ettiğimiz sütundaki yazılar Refik Halit'in dikkatini çekmiş, kendisi beni çağırtmıştı. Ben Refik Halit'e hayranım, ama tanımıyorum kendisini. Ankara Palas'taki buluşmaya gittim, beni beğensin diye de Arapça marapça, terkipli bir şeyler söylemeyc çalıştım "Efendim zat-ı âlileri her ne kadar tevazu gösterip bana..." gibi abuk sabuk şeyler, adamın canı sıkıldı.. Sonraları Refik Halit'le ahbap olduk biz; ilerki yıllarda kendisine bu olayı hatırlattım da ben. Şaşırdı; "evet ama sen miydin o? Arapça marapça anlamadığın birşeyler söylemeye çalışmıştın" dedi. Sonra, Reşat Nuri'nin dikkatini çekmişti o yazılar, beni aramıştı: "Sizde bir üslup var, herhalde gelecekte çok ileriye gideceksiniz" diye. Bense o zamanlar parmak kadar çocuktum. Sonra tekrar Akşam'a ve oradan da Milliyet'e geçtim. Bundan sonra hep uzun fıkralar yazmaya başladım. Dolayısıyla, günlük yazılar deyince, küçüğü, büyüğü, aralara rağmen 50 senede yazdıklarım 20.000'i aşmıştır... Sonra, Milliyet'te bir yazımı basmadılar benim, ben de ayrıldım. Akşam'a geçtim tekrar. Bir taraftan da hayli dava açılmıştı hakkımda. 1965 seçimlerinde İşçi Partisi listesinden bağımsız aday oldum... Sonrasını da biliyorsunuz işte: Kimi yine basılamayan bir yazım yüzünden ayrılarak 80'lerin başından bugüne Milliyet'e, Güneş'e, Hürriyet'e, tekrar Milliyet'e ve Sabah'a geldim. 50 yıldır sürdürüyoruz işte...

İ. R. — *Peki Çetin Bey, biraz önce inanılması güç bir rakamı –20.000' i– aştığını söylediğiniz günlük fıkralarınızın. Bir taraftan insan ister istemez düşünüyor doğrusu nasıl yazılır bunca yazı diye... Nedir bu tuhaf türün farklılığı, niteliği sizce? Hem yer, hem zaman sınırlaması altında bir pranga mahkûmiyeti midir bu, yoksa bir düşünce antremanı, disiplini mi sizin için? Eğer daha fazla ilki ise, basın sektörünün ve okurun buna koşullanmışlığında köşe yazarı bu durumu karşı ne yapabilir?*

Ç. A. — Pek de fazla bir şey yapamaz aslında. Çünkü, yazarın emeğinin karşılığını halk ödememektedir Türkiye'de. Tek başına yazarlıkla geçinmek hâlâ mümkün değildir. O zaman da geriye iki seçenek kalmaktadır, yazar için: Ya kendisine, överse mebusluk da sağlayabilecek olan siyasetçiye yakın durmak ya da gazete patronajı, yani her an işini kaybetme riski. Özerk yazarı olmayan yer-

de de demokrasi tam olamaz nitekim. Çarpıtmaları yutar toplum, ipnotize olması kolaylaşır... Yaratıcılık donar.

Günlük fıkra ise, haberi düz anlatmak yerine, haberle, oyuncaklı bir anlatımın, bir edebiyatçı ile gazetecinin biçimini aynı potada birleştiren bir türdür. Bir havuzu sürekli dolduran bir musluk gibi her gün aynı performansın beklenemeyeceği, toplama bakılması gereken bir tür. Aldığı vakit yüzünden ise yaşamayı kucaklamayı, onunla bütünleşmeyi engelleyici bir şeydir: Olsa olsa yaşamı seyretmeyi sağlayabilir... Okurlarınız, gazeteci arkadaşlarınız, bazen patronlarınız, sizi, yazılarınızı çok sevdiklerini söylerler, oysa tuhaf bir sevgidir bu; ailenizde, günlük hayatınızdaki ilişkilerde bile aslında kıskançlık duygusu yaratır.

İ. R. — *Çetin Bey; siz, çoğu bir kısa mesafe koşucusunu andıran yazılarınızla ele aldığınız konuları evrensel, hatta zaman zaman kozmik ölçülerle kantara vurdunuz. Tabulaşmış, ya da geleneksel köşe yazarlarının pek el atmadığı konuların farklı açılardan üzerine gitmekle tanındınız. Kısacası, ister doğru ya da haklı bulunsun yaklaşımınız, ister tuhaf ya da saçma sayılsın, köylüler, bağırsak kurtları, kurduğumuz ve batırdığımız devletler, neşe ve enerji vb... konuların üzerine gidiş şekliniz mutlaka ilgi çekti. Sizce temelde bu ilgiyi doğuran neydi?*

Ç. A. — Benim yazmaya çalıştığım günlük fıkralar, sanırım kalıplar dışına çıkmanın, güncel olaylara yazarlık açısından, bir başka yerden bakmanın çabalarıdır. Belki bundandır. Bunlar, sorunlar daha iyi ifade edilebilsin diye tanımlamaya, düşünceyi dürtmeye, ufku genişletmeye yöneliktir. Donmaya karşıdır. Şinasi'nin mezarını bilmeyen, Bizans'ı unutmuş gözüken, Lozan'ı kıyaslamayan, Çanakkale'ye yeniden bakamayan bir toplumda bunlara "bir de bu açıdan bakılsa" çabalarıdır.

İ. R. — *Romanlarınıza ve oyunlarınıza baktığımızdaysa, bunların çoğunun gerçeküstü ya da soyut öğelere ya da akışa dayalı, kozmosun içindeki insanın hallerini vermeye çalıştığını görüyoruz.*

Ç. A. — Ben aslında romanlarımda sanırım şunu yapmaya çalıştım: 1) Çok sayıda, birbiri ardına dizilen sürükleyici olaylara dayanmadan 2) Son, başta söylenerek modern bir roman nasıl ya-

zılır, bunu yapmaya çalıştım. Gerek filme de çekilen *Bir Avuç Gökyüzü*, gerek *Büyük Gözaltı*, gerekse, bir anlamda topluma hazırlanan kişinin linç edilişini anlatan *Viski*'de yapmaya çalıştığım buydu.

Beckett, Brecht, kadın derinliğini çizen bir İbsen, çok yavaş hareket eden bir dünyayı ustalıkla işleyen bir Çehov gibi ustaların olduğu bir türde de yapılmışa değil, değişik ne yapılabilire bakmaya çalıştım. Örneğin, *Islıkçı*'da simgesel bir anlatımla, dışardan hep aynı olarak duyulan kalıplaşmış sözlerle, karşıt olarak bunlara inanmayan bir tipi işledim... Oysa... bir piyes yazarının eserlerinin hayat bulacağı sahne ve sahneleme imkânları hep bir tuhaf olmuştur Türkiye'de. Tiyatro devlet kökenlidir bir kere; burada repertuvar kurulu, yargı gücü elinde olan bir askeri bürokrasi gibi beklet-meyi, bununla kendini önemli kılmayı seçmiştir sanki.

İ. R. — *Bildiğimiz kadarıyla, özellikle de romanlarınız 70'lerin sonundan başlayarak farklı dillerde de yayımlandı. Buralardan aldığınız tepkiler, yansımalar nasıldı?*

Ç. A. — Fransa'da dört romanım da basıldı. Arjantin'de, Kuzey ülkelerinde, Yunanistan'da da birer ikişer yayımlandılar. Haklarında, ülkelerin önemli yayın organlarında hayli şey yazıldı çizildi de. Fakat, uluslararası yayın piyasasında önemli olan şeylerden biri, belki de en önemlisi sürdürmek. Yani, arkasını getirmek lazım.

İ. R. — *Peki Çetin Bey, sayısı ona varan oyunlarınız, bunların sahnelenmesi, romanlarınız ve bunların çevirileri, günlük yazının kısıtları olmadan yazılacak denemeler, anılar; tüm bunlar, Türkiye'de uluslararası yayın piyasası standartlarında yazarın yaşamasını, geçinmesini sağlasaydı hâlâ gazetelerde günlük yazılar yazar mıydınız?*

Ç. A. — Yazmazdım tabii. Belki o zaman on yerine otuz piyesim olurdu, dediğiniz gibi romanlar, çeviriler, piyeslerin sahnelenmesi ile yaşanabilirdi. Ama yazarın kendi yazdıklarının geliriyle geçinemediği bir yerde, tiyatro sayısının siyasi parti sayısının onda biri olduğu, bu, koşullanmalarımızı kıran, unvanların değil insan olarak ölçülerin meydana çıktığı, kişiyi özgür düşünceye doğru açan bir türün bunca az olduğu bir yerde evrensel ölçüler nasıl yakalanacak ki? Bu kadar ürün ABD'de, Finlandiya'da, Danimar-

ka'da, yazara iyi bir düzeyi yakalatmaya yetiyorsa burada da yeterli olmalı. Yoksa, nasıl bir çağdaşlık olacak bizimkisi; değerlerimiz nasıl evrensel ölçülerde olacak? Oysa, buradaki koşullar bu hedeflere dönük insanları bile engelliyor; o insanların kendi sınırlarını özgürce aramalarının önünü kapatıyor... İnsan, belki de hayatı boyunca kendi tavrını dilediğince deneyememiş olmanın burukluğunu taşıyor...

ÖNSÖZ YERİNE

merhaba ey 75!

GALİBA ben hiç büyümeden yaşlandığım için, yaşlandığımı da yeni yeni fark etmeye başladım. Nerdeyse iki yıl öncesine kadar, apartmanın bizim daireye kadar olan 220 basamağını, 5-7 dakika arasında çıkabiliyordum. Şimdi artık gözüm kesmiyor...

Hiç mi hiç aklıma gelmemişti; daha doğrusu, aklımın köşesinden bile geçmemişti 75 yaşımı selamlayan bir yazı yazacağım...

Gençliğimde yaşlı yazar dostlarım; hep o yaşta yaşamışlar. hiç genç olmamışlar gibi gelirdi bana...

Üstelik de, o kadar iyi anlaşırdık ki onlarla; sanki aramızda hiç yaş farkı yokmuş gibi..

Fizyolojik yıpranma dışında, kuşaklar arasındaki fark; koşullanmalardaki değişimlerden doğar. Yazı adamları ise, toplumsal kökenli koşullanmaların dışındadırlar. Kullandıkları kavramların tanımlamasını, ortaklaşa yapabiliyor ve olduklarından daha fazla görünmeye de heves etmiyorlarsa... 23 yaşın kalemiyle, 82 yaşın kalemi, sandığınızdan çok daha rahat anlaşır ve ortak bir kahkahayla çok daha rahat paylaşır doğaçlama bir nükteyi...

Benim gençliğim, kendimden on beş, yirmi, otuz, kırk yaş daha büyük ozan ve yazarların sıcacık dostluk havuzları içinde geçti.

Bugün bilemezsiniz nasıl özlüyorum Refik Halit'i de, Hüseyin Cahit'i de, Vâlâ Nurettin'i de, Nadir Nadi'yi de, Haldun Taner'i de, Aka Gündüz'ü de, Cahit Sıtkı'yı da...

Ve artık yaşım, onlardan çoğunun hayata veda ettikleri yaştan bir hayli fazla...

Bazen üç çeyrek yüzyıl boyunca, hayattan ne öğrendiğimi düşünüyorum.

"Hayat" genellikle insanların kendi koşullanmalarına göre çok yanlış kullandıkları bir zaman parçası...

Ve benim yaşadığım dönemde de; "yoksul-zengin", "yöneten-yönetilen" ayrışımından arınamadı.

Hele yaşam serüveninde, "varlıklı olmak" ile "var olma" hedeflerine dönük çabaların rota farkları; hiç mi hiç billurlaşamadı dünyadaki 6 milyarlık toplumlar bilincinde..

Böyle olunca da; ve hele hele, cakalı koltuk krikolarıyla hiç büyümeden yaşlanıvermişsen; ne öğrenmiş olacaksın ki, hayattan?

Sürekli, olduğundan değişik görünmeyi mi; yoksa demagojiler orkestrasında baterist olmayı mı; yoksa üçkâğıtçılık hünerlerinde altta kalmamayı mı?

Benim gördüğüm kadarıyla yazı adamları, hayat tiyatrosunun değişik sahnelerini anlatıp dursalar da; pek bir şey öğrenmiyorlar hayattan...

Geçmişi, yazı birikimleriyle hukuk bilincinin petekleşmesinden oluşmuş bir toplumda uğraşsaydım yazıyla...

Elbet hayatımın boyutları da çok daha değişik olurdu.

Ne yapalım, yazının lezzeti büyük bedel ödetiyor; o lezzetin dışında kalmış yörelerde...

Olsun; garsonlar, şoförler, kitap satıcıları, su tesisatçıları, marangozlar, elektrik teknisyenleri, manavlar, dönerciler, çiçekçiler ve kendini şifahi olarak hemen kanıtlama telaşından arınmış kaliteli meslek insanları; öylesine bir sevecenlik bahçesidirler ki, onların oksijenleriyle yaşamanın tadını, sadece bilenler bilir...

Yazıya karşı daha damıtılmış yerlerde de doğmuş olsam; gelir yine Türkiye'de yaşardım... Sık sık öfkelenip pek beğenmesem de, galiba çok sevdim ben, parçası olduğum kendi dünyamı...

Merhaba ey 75!

Seninle ilk kez karşılaşıyoruz... Gerilerde kalmışlarla olduğu gibi; bakalım seninle de, sonuna kadar birlikte olabilecek miyiz?

İLK KİTAP
Üçüncü Mevkii'den (1946)

taksim bahçesi

BENCE parklar şehirlerin vitrinleridir. Hele yaz akşamları, çınar ağaçlarının uzun gölgeler bıraktığı kumlu yollarda gezinmeye çıkanları, şöyle başka bir zaviyeden inceleyiniz. Bebek arabasını iten mürebbiye, ağzında piposu, geniş kenarlı fötr şapkasıyla bir eli pantolon cebinde dolaşan genç, kenardaki kanepede dedikoduya dalmış yaşlı kadın, gazetesini okuyan emekli, ilerdeki taş parmaklıklardan Dolmabahçe Sarayı'nı, Boğaz'ı, Çamlıca sırtlarını seyreden iki-üç kız, hep "şehir" denilen muazzam kaynaşmadaki kendi benzerlerinin birer numunesi gibidir. Mesela şu havuz kenarında oynayan çocuk, en mesut bir dünyaya sahip olanları temsil ediyor: şu başı avuçları arasında, kaşları çatık düşünen adam, bütün bir çilekeşler âleminin sembolüdür.

Saadeti birbirlerinin yanında bulunmakta arayan romantik âşıklar, aile bütçesini akıldan tanzime çalışan memurlar, hava almaya çıkmış zenginler, velhasılı kalabalık caddelerde durumlarını fark edemeyeceğimiz bir sürü insan parkta alınlarında etiket varmış gibi belli olurlar.

Bir de düşüncesiz, elleri arkasında dolaşan avareler vardır ki asıl onlar incelenmeye değer. Fıskıyeyi gülümseyerek seyrederler, uzaktan geçen bir kadına kaşlarının birini kaldırarak bakarlar ve ekseriyetle sıralardan birine oturup bir sigara içtikten sonra dudaklarında, aradıklarını bulamayanlara mahsus kederli bir kıvrıntı, çıkıp giderler. Ve nedense bende bunların hali en dertli görünenlerden daha fazla bir acıma uyandırır.

dedikodu

NE hikmettir bilinmez cümle âlem, yalan gibi dedikodunun da müthiş kötü bir huy olduğu iddiasındadır. Fakat gene herkes az çok yalancı ve az çok dedikoducudur. Konuşmasını öğrenmeden ölen bebekler hariç, dünya yolculuğunu tıraş, atmasyon, aldatma, atlatma, palavra gibi irili ufaklı yalan köprülerinden geçmeden ve çekiştirme, zem, iftira, fitne fücurluk gibi korkunç yaftalı, lakin gayet serinletici dedikodu pınarlarından içmeden sona erdirmiş tek kişi gösteremezsiniz.

Dedikodusuz particilik, dedikodusuz edebiyat, hatta dedikodusuz evlenme bile insana nedense biraz yavan geliyor. Dedikodunun her yere burnunu sokmasına sebep cazibesidir. Caziptir, çünkü başkasının bacağına ip takıp sürüyenler o esnada birbirlerini mutlaka iadeli taahhütlü şekilde methederler; böylelikle övünme arzuları tatmin olur. Sonra, bir kimseyi yermekle kendi kabiliyetlerine içten daha çok inanırlar. Hem dedikoduda bir de kuvvetli karikatür unsuru vardır. En az zekiler dahi çekiştirme faslında ortaya atılan lokmanın burnunu patlıcana, kulaklarını kepçeye, ağzını fırına benzetmekten kendilerini alamazlar.

Bazı hoşsohbet dedikoducuların ne güzel buluşları, ne derin nükteleri, ne ince alayları vardır.

Hele bayanlar... Bu bahiste onlardan söz açmamak olur mu hiç? Mahalle kadınından salon "hamfendi"sine kadar hepsi de dedikodudan mest olur. Çokçası kinayeleri, tarizleri, iğnelemeleri cinsiyetle süse dairdir. Mesela yüksek tabakadan bir bayan "filancanın karısında fişmancanın vallahi gözü var; dünkü suarede hep

onu dansa kaldırdı" yahut "Bilmem kimin yaptırdığı tuvaleti hiç beğenmedim, maymuna dönmüş, sözde modelini de Paris'ten getirtmiş" diye konuşur.

Aşağı tabakadan olan da genc aynı şeyleri tekrarlar. Sadece suare yerine gece misafirliği, tuvalet yerine, basma entari, dansa kaldırdı yerine de köşebaşında bekleyip yolunu kolluyor, der.

ROMAN
Büyük Gözaltı'dan (1972)

1

İŞKENCE odasının penceresinden vapurlar küçücük görünüyor. Çocukluğumda çamaşır leğeninde yüzdürdüğüm vapurlar kadar küçük. Pıt pıt pıt diye yüzerdi leğenin içinde oyuncak vapurlar. Minicik bir çanağın içinde mumlu minicik bir fitil yanardı ve minicik vapurların minicik kazanlarını ısıtırdı. Ve vapurlar leğenin içinde pıt pıt pıt diye yüzerlerdi. Dümenleri bir yöne kırık olduğu için, leğenin kıyısından kıyısından fitillerdeki mum bitinceye kadar aynı rotanın kısır döngüsünde yüzerlerdi.

İşkence odasının penceresinden gördüğüm vapurlar da öylesine küçük, ama aynı rotanın kısır döngüsünde değillermiş gibi gidip geliyor, gidip geliyorlar...

Güneş vuruyor denize.

Parçalanmış bir aynada kırılan sert ışıkların gözleri kamaştıran kıpırtılı şavkı.

Demir bir yatak var odada, bir masa, bir demir iskemle.

Bir de uzaktan görünen deniz, bir de giden vapurlar, gelen vapurlar. Oyuncak vapurlar. Bir de gök. Bir de güneşin denizde kırılan ışıkları...

Tombul kıçlı, ufak, genç bir herif getirip tıktı beni buraya. Yanında süngülüleri, tüfeklileri, tomsonluları vardı.

"Söyleyinceye kadar kalacaksınız burada!" dedi.

Sordum:

"Neyi söyleyinceye kadar?"

"Onu öldürdüğünüzü."

"Kimi öldürdüğümü?"

"Onu..."

Kapıya silahlarını dikip çekti gitti keranacı.

* * *

Kimi öldürdüğümü öğrenmek istediklerini bir türlü kestiremiyordum. Kırk dört yaşındaydım. İlk cinayetimden bu yana kırk buçuk yıl geçmiş. Acaba hâlâ onu mu öğrenmek istiyorlar ki?..

Elektrik yoktu o zamanlar. Anne diye bir kadın dolaşırdı evin içinde, babaanne diye bir ihtiyar, baba diye bir adam, bir de Sadakat diye bir evlatlık...

Kapıları çarpıp duran bir kadındı anne. Gözleri, burnu, ayakları, kuyruğuyla tilki postundan yumuşacık bir kürkü vardı. Misafirliğe giderken boynuna koyardı kürkü. Bazen tilkinin başıyla kuyruğu iki omzundan aşağı doğru sarkardı. Bazen tilkinin art ayağını tilkinin ağzı altındaki gizli maşaya sıkıştırırdı. Koltuğun üstüne bıraktığı zaman kürkü, koşar, usul usul okşardım. Hoşuma giderdi yumuşaklığı.

Babaanne Kuran okur namaz kılar, namaz kılar Kuran okurdu. Zayıf, dedimci bakışlı, incecik dudaklı, gülmeyen yüzlüydü.

Baba eve gelince elbisesini çıkarır, gecelik entarisini giyerdi. Sabahları da giyininceye kadar gecelik entarisiyle dolaşırdı.

Akşamları yer sinisinde yemek yerdik, beş numaralı petrol lambasının ışığında.

Babanın anneyi öptüğünü hiç görmedim. Annenin de babayı... Baba sadece annesini öperdi. Yanaklarını değil, ellerini öperdi, sonra mestli ayaklarını öpmek için eğilirdi. Babaanne engellemeye çalışırdı oğlunun ayaklarını öpmesini. Büzüşerek büsbütün eteklerinin altına çekerdi ayaklarını.

Ve anne kapıları çarparak dışarı çıkar, çarparak içeri girerdi.

Anne dışarı çıkınca baba dudaklarını ısırıp bir kadersizliğin acısıyla tıpkı yüzüne konmuş bir atsineğini kovmak istiyormuş gibi başını iki yana sallardı.

Babaanne, başında yeşil yemenisi:

"Sus" derdi, "elde iyisi yok."

Ve sözcüklerini çözemediğim Arapça bir aşk ilam başlardı babadan, annesine karşı:

"Nur'i aynım, baisi fevzi hayatım, ayağının turabı, kulun kölen olayım."

Bir köşeden üşüye üşüye bakardım onlara.

Benimle pek ilgilenen olmazdı. Duyduğum sözler sayılıydı:

"Bitir bakayım yemeğini."

"Haydi bakalım saat dokuz oldu, yatağa."

Mızmızlandığım zamanlar, anne, kapıları açıp kaparken gösterdiği hışımla:

"Şimdi çarparım ha!" derdi.

Ve çarpardı da. Şırak diye bir tokat inerdi suratıma. Sonra bir tokat daha. Sonra bir tokat daha. İnce bir kan akmaya başlardı burnumdan.

Baba ise akşamları gözü bana iliştikçe, ihtiyar babaanneye:

"Bu da senin küçük kölen..." derdi.

Anneden çok babaanneye sokulmaya çalışırdım. Babaya benzer şekilde öpmek isterdim ellerini ayaklarını.

Ama bir ayrıcalığım vardı babadan. Babaannenin de beni öpmesini isterdim. Yanağımı uzatırdım:

"Sen de beni öpsene..." diye.

Cevap hep aynı olurdu:

"Haydi oradan koca kafalı."

Israr uzarsa, gülmez yüzlü, iğne bakışlı, ihtiyar kadının ince dudakları, hiç talim edilmemiş bir beceriksiz öpüş kondururdu sağ yanağıma. Solu da uzatırdım:

"Bir de burdan."

Bunun da cevabı:

"Öf aman, çekil başımdan"dı.

Ama sonunda sol yanağımı da öptürürdüm.

Üç değişmez oyunum vardı. Tahta bir sopanın üstüne binip sofada at koşturmak; karşıdaki cezaevinin önünde bekleyen jandarma gibi, bahçenin bir köşesinde nöbet tutmak; bir de tahta oyuncaklarla ev yapmak...

Nöbet tutarken dedemin askerlikten artakalma sırmalı kuşağını belime sarar, arasına da fişeklik niyetine babamın boşalmış

odol şişelerini sıkıştırırdım. Bu şişeler kapakları açılmayan eğri boyunlu şişelerdi. Kapaklarının üstündeki ince tırtıllı yuvarlağı çevirince, iki küçük delik çıkardı ortaya. Şişenin içindeki ilaç bu deliklerden damlatılırdı yarım su dolu bir bardağa ve ağız bu ilaçlı suyla çalkalanırdı. Diş macununkine benzeyen naneli bir kokusu vardı odolün. Ve şişeler boşalınca bana fişeklik olurdu nöbet tutarken.

İlk cinayetimi o yaşlarda işledim herhalde.

Bir geceydi.

Anne gelinliklerini giymişti. Evlilik yıldönümlerinde gelinliklerini giyerdi anne. Babaanne sedirin üstünde ayağının biri altında, biri dik, tespih çekiliyordu. Baba da tespih çekiyordu gecelik entarisiyle. Daha doğrusu tespih çekmiyor, iri taneli sarı kehribar tespihiyle oynuyordu. Tespihin sesi duyuluyordu şak, şuk... şak, şuk... Anne gelinlikler içinde bir babaya, bir babaanneye bakıyordu. Konsolun üstünde beş numaralı petrol lambası yanıyordu. Aynanın içinde lambanın alevli dili kıpırdıyordu.

Anne bir iltifat bekliyor gibiydi. Kimseden bir ses çıkmıyordu. Çıkan ses sadece babanın oynadığı kehribar tespihin sesiydi, şak, şuk... şak, şuk...

Anne tatlı olmaya, gülücük yapmaya uğraşıyordu. Bir ara kalktı:

"Çok karanlık burası" dedi.

Misafirler geldiği zaman yakılan, uzun şişeli, nikelajlı parlak büyük lambayı yakmak istedi.

Babaanne:

"Oh babam," dedi, "nasıl olsa çeşmeden akıyor gaz."

Babanın sesi çıkmıyordu. Sadece tespihin sesi çıkıyordu. Şak, şuk... şak, şuk...

Ben koştum sarılmak istedim anneye...

Tam sarılacakken iki el itti göğsümden. Anne büyük lambayı yakmadan kapıyı çarparak gelinlikleriyle çıktı odadan.

Kalıvermiştim konsolun önünde.

Doluverdi gözlerim, bir hıçkırıkla göğsüm kabardı indi. Birisine sarılarak, başımı göğsüne bastıra bastıra ağlamak istiyordum. Ama başımı bastırarak ağlayacağım bir göğüs yoktu. Uzayda yerçekimsiz kalmış gibiydim.

Baba:

"Çocuktan ne istiyor bilmem ki..." dedi.

Babaanne cevap vermeden soludu; sonra bana sertçe:

"Sus bakayım ağlama!" dedi.

Katıla katıla ağlıyordum. Boğuk sesler çıkıyordu boğazımdan. Kapı tekrar hışımla açılıp kapandı. Gelinlikler içindeki anne üstüme doğru geliyordu:

"Kes, kes sesini diyorum sana. Şimdi çarparım."

Ben de istiyordum susmayı, ama susamıyordum ki...

Anne evdeki evlatlığı çağırdı. Korkunç bir çığlıkla bağırıyordu:

"Sadakat buraya gel!"

Sadakat geldi. On altı yahut on yedisinde olmalıydı. Süklüm püklüm durdu kapının dibinde.

Anne:

"Al şunu, sustur!" dedi.

Sadakat elimden tuttu, dışarı çıkardı beni. Odanın dışı büsbütün karanlıktı. Sadece helaya gitmek için kapının dibinde bırakılmış olan idare lambası yanıyordu. Sadakat lambayı eline aldı. Bir eliyle de elimden tutmuş götürüyordu beni. Sürükler gibi götürüyordu. At koşturduğum sofa, karanlık, bilinmez mahzenlere benziyordu. İdare lambası büyük gölgeler çiziyordu duvarlara.

İki basamak indik, nereye gidiyorduk; mutfağa mı, bodruma mı? Devam ediyordum ağlamaya. Sadakat birden koluyla belimden kavrayıp havaya kaldırdı beni, dolap kapısı gibi demir bir kapı açtı. İdare lambasını öne doğru uzattı. Katran karanlığındaki bir boşlukta korkunun dehşetini gördüm. Sadakat:

"İşte öcü burada, şimdi seni atarım ona" dedi.

Şıp diye sustuğumu hatırlıyorum.

Kim bilir kaç zaman sonra öğrendim gerçeği. Sadakat geceleyin, eski evlerdeki hamamların su haznesini açıp göstermişti bana. İdare lambasının aydınlığında haznenin suları gerçekten öcüleşmiş, boğuk hıçkırıkların yankısında tok ve derin bir uğultuyla cevap vermişti bana.

Sonra götürüp anneyle babanın odasında yatağıma yatırdı beni.

O gece mi, sonra mı, düşümde öcülerin üstüme hücum etmesiyle uyandığım bir sırada, anneyi gördüm. Baba yatağın kıyısına oturmuş, entarisini sıyırmıştı. Anne yere diz çökmüş pipisine bir şeyler yapıyordu. Ve galiba sırtında hâlâ gelinliği vardı.

Gözlerimi tekrar yumdum ve hepsini öcüye yedirdim.

İlk cinayetim buydu.

* * *

İşkence odasının duvarları beyaz badanalıydı. Beş aşağı beş yukarı, sonu gelmez bir dünya yolculuğuna çıkmıştım odanın içinde.

Tombul kıçlı, bodur, genç herif arada sırada geliyor, pis pis suratıma bakıyor:

"Söyleyecek misiniz?" diyordu.

"Neyi?"

"Kimi öldürdüğünüzü..."

"Kimseyi öldürmedim ben."

"Öldürdünüz..."

"Siz söyleyin kimi öldürmüşüm?"

"Siz daha iyi bilirsiniz kimi öldürdüğünüzü..."

Ve yine pis pis suratıma bakarak çekip gidiyordu.

Sadakat'in kırk yıl önce bir gece idare lambasıyla hamamın demir kapılı su haznesinde gösterdiği öcü, ikileşmiş, üçleşmiş, beşleşmiş, işkence odasının çevresini sarmışlardı. Açık kapıdan süngülerini, namlularını görüyordum.

Ve tombul kıçlı bodur herif, günde birkaç kez gelip soruyordu:

"Söyleyin kimi öldürdünüz?"

Biliyordum, sonunda nasıl olsa söyleteceklerdi kimi öldürdüğümü... Önce dövecekler, tırnaklarımı sökecekler, sonra çırılçıplak soyarak ellerimi ayaklarımı bağlayacaklar ve hayalarımdan elektrik akımı geçireceklerdi.

Bu akşam, yahut yarın akşam, yahut öbür akşam hep birlikte girivereceklerdi odaya.

Ne kadar dayanabilirdim ki söylememek için. Belki hayalarıma el atıncaya kadar...

Sonra?

Sonra:

"Evet," diyecektim, "öldürdüm."

Ve sabaha karşı kurşuna dizmeye götüreceklerdi.

İşkence odasından ancak ölüme gitmek için çıkılırdı.

Dolaşıyordum odanın içinde. Beş aşağı, beş yukarı. Uzaktan deniz görünüyordu. Denizde küçük küçük oyuncak vapurlar...

* * *

Öldürmek o kadar zor bir şey olmasa gerek. Öldürememek daha da zordu belki. İlk cinayetimi işlediğim zamanki rahatlığımdan biliyorum bunu.

Önce babaanneye:

"Seni öcüye yedirdim," demiştim.

Sonra da babaya:

"Seni de öcüye yedirdim."

Anneye de söylemek istiyordum kendisini öcüye yedirdiğimi. Ama öcünün kendisini yemiş olduğunu anlamayacak kadar yaşamın tılsımından kopmuş kuru bir hırçınlıktaydı. İskeletiyle sinirlerinin refleksinde öcünün neresini yemiş olduğunu hiçbir vakit bilemeyecekti. Hatta yatak odasına kapanıp tek başına saatlerce ağladığı zamanlarda bile...

Onun için ondan bu hain sırrı bir çocuk sezgisiyle saklamıştım.

"Seni de öcüye yedirdim" desem, uzun parmaklı beyaz eli bütün hışmıyla yine kalkacaktı suratıma doğru ve babasından kalma bir general öfkesinin barutlu sesi patlayacaktı:

"Şimdi çarparım ha..."

Babaanne kendisini niçin öcüye yedirdiğimi hiç merak etmemişti. Üç buçuk yaşındaki çocuk sözüne önem vermeyecek ölçüde kefenleyip gömmüştü bütün duygusallıklarını. Bir ömür çekilmiş acıların payesindeki yalnızlık tahtında, çocuklara karşı dahi ilgi

gösterilerine kaymayacak kadar türlü masum ve insancıl zaaflardan gaddarca arınmıştı.

Onca sevgi belki ayıp değildi, ama sevgiyi göstermek en affedilmez bir cılızlıktı. Hem kendisi için, hem başkaları için...

Bir gün baba sormuştu:

"Niye?" diye.

"Yedirdim işte seni de öcüye."

Gecelik entarisi, kehribar tespihiyle gevrek gevrek gülmüş:

"Seni kerata seni!" demişti.

Sadakat'e de söyledim aynı şeyi:

"Seni de öcüye yedirdim."

Oysa hepsini öcü çoktan yemişti. Ben ise onu, o yaşta bilmiyordum ve ilk cinayetimin küskün, buruk ve tedirgin zevkiyle süzüyordum hepsinin cesetlerini.

Şimdi işkence odasında bunun mu hesabını soracaklardı bana... Dayanamazsam anlatacaktım.

"Onları öldürdüğüm zaman, onlar zaten ölmüşlerdi," diyecektim.

Yalnız nasıl kanıtlayacaktım bunu...

Ya onlar başka bir cinayeti kastediyorlarsa...

Örneğin, öcülerin önceden yediğini bilmeden öcüye yedirdiğim cesetlerin evini, nasıl ve neden kundakladığımı öğrenmek istiyorlarsa...

Bir akşam yakmıştım evlerini çünkü...

Kimbilir annenin kaç somurtkanlık, kaç rica ve kaç yatak konuşması cilvesinden sonra baba, babaannenin ellerini ayaklarını öpüp, çaresizliğinin son bıkkınlığını kehribar tespihinde şakırdatarak anneyi bir gece sinemaya götürmüştü.

Bana da:

"Doktora gidiyoruz" demişlerdi.

Bütün annelerle babalar gibi, benim de onlarla birlikte gezme mutluluğumun payını bana vermemek için, yalan söylemişlerdi.

Babaanne namaza durmuştu. Anneyle baba evde olmadığı için, Sadakat odaya girip bir köşeye ilişmişti.

Geceleyin sofa karanlık olduğundan tahta atımı koşturamıyordum. Babaannemin, uzunca, yuvarlak kapağı küçük bir secca-

deyle örtülü sandığına binmiş, onu koşturuyordum. Sandığın baş taraftaki kulpuna bir de çikolata kutularının yaldızlı ipinden bağlamış, dizgin yapmıştım.

Naralar atarak sürüyordum sandıktan atı.

Sadakat kaşlarını çatıyor, başıyla yavaş işaretleri yapıyordu.

Ve hep beş numaralı gaz lambası yanıp duruyordu konsolun üstündeki aynanın önünde.

Anlaşılan öcü iyi yememişti bu Sadakat'i.

Sandık attan indim.

Babaanne secdeye yatmıştı. Sıskacık kalçaları tümsekleşmiş, yüzü ellerinin üstüne kapanmıştı.

Koşup babaannenin üstüne bindim. Hem topuklarımla karnını mahmuzluyor hem de elimle kalçasına vuruyordum:

"Deh," diye.

Babaanne sesini yükselterek okumaya başlamıştı namaz dualarını. Bu yüksek sesle okunmaya başlanan dua, Sadakat'in beni, namazını bozdurmadan sırtından alması içindi.

Sadakat:

"İn bakayım oradan..." diye geliyordu üstüme.

Tam iyice yaklaştığı sırada indim babaannenin sırtından. Sadakat'e dilimi çıkardım. Aslında gözüm babaanneyi de, Sadakat'i de kesiyordu. Babaanne ayağa kalkmış yeniden selama durmuştu. İki memesinin arasını ölçer gibi buruşuk ellerinin başparmaklarını göğüslerine dayamıştı.

Sadakat'e:

"Bok karı, eşek karı!" dedim.

Bildiğim küfürler o kadardı.

Babaannenin duaları yeniden yükselmeye başlamıştı.

Sadakat beni yakalayarak odadan dışarı çıkarıp çıkarmamakta kararsız görünüyordu:

"Uslu otur yaramazlık etme, haminne namaz kılıyor," diyordu.

Ve babaanne tekrar secdeye yattı. Minderdeki köşe yastığıyla bir güzel vurdum babaannenin kafasına.

Dua tekrar yükseldi.

Sadakat karar vermişti artık beni kolumdan tutup dışarı çıkar-

maya... Ola ki idareyi alıp, öcünün o karanlık yuvasına götürecekti. Minderin üstüne fırlamış, bir o tarafa, bir bu tarafa koşuyordum. Sonra elimdeki yastığı attım Sadakat'in üstüne...

Yastık babaannenin seccadesinin yanına düştü. Sadakat yastığı almak için eğildi. Birkaç yastık daha vardı minderde. Onları da teker teker atıyordum. Sadakat'in üstüne. Nasıl olduysa oldu, fırlattığım yastıklardan biri aynanın önündeki gaz lambasına çarptı. Lamba devrildi...

Babaanne namazı yarıda kesti.

Beni başına bıraktıkları için anneye kızıyordu. Lambanın şişesi kırılmıştı; lamba yere düşmüş yanmaya devam ediyordu. Önce lambayı aldılar yerden. Sadakat'in bir ayağından terliği çıkmış, çıplak ayağına cam kırıkları batmıştı.

Evde yedek bir lamba şişesi daha olup olmadığını bilmiyorlardı. Lamba tütüyordu. Söndürseler karanlıkta kalacaklar, cam kırıklarını toplayamayacaklardı. Söndürmeseler şişesiz lambadan bir kaza çıkarsa diye çekiniyorlardı.

Ben hem korkmuş hem de içim yağ bal bağlamıştı. Minderin üstünde ayakta, öyle duruyordum.

Sadakat dışardan idare lambasını getirdi içeri. Babaanne püf diye camsız lambayı söndürdü. İdare lambasının kör ışığında ikisi de çömelmiş, cam kırıklarını toplamaya çalışıyorlardı. Bir yandan da bana tehditler savuruyorlardı. Anneyle baba eve gelince şikâyet edip beni dövdüreceklerdi. Babaanne benim için:

"Koca kafasına köpek işediği!" diyordu.

Ben ise bütün evin yanışını seyrediyordum. Gerçekten alev alev yanıyordu gözlerimin önünde ev. Ve öcünün yuvası da beraber yanıyordu.

İdare lambasının kör ışığında söylenip durdular, ama üstüme gelemediler. Uyuyup kalmış olmalıyım minderin üstünde.

Bir ara kendimi annenin kucağında hisseder gibi oldum. Babaannenin sesi geliyor gibiydi uzaklardan:

"Bırakıp bunu başıma gidiyorsunuz. Ben namaz kılarken ne üstüme binmediği kaldı, ne başıma vurmadığı, sonra da yastıkla lambayı devirdi. Kızın ayağına battı camlar, az daha yangın çıkıyordu... Gidecekseniz alın yumurcağınızı da beraber gidin...

Anne cevap vermeden homurdanıyordu:

"Kırk yılda bir sinemaya gidelim dedik, fitil fitil burnumuzdan geldi. Zaten doğmuştu içime..."

Baba ise Arapça sözleriyle ilanı aşk ediyordu annesine:

"Sebebi devletim, baisi fevzi hayatım, ayağının turabı olayım, kulun kölen olayım."

Gözlerimin arasından azıcık baktım galiba etrafa. Ortalık idare lambasının aydınlığındaydı.

Evi yakmıştım. Sadece gölgelerden ibaret bir yıkıntısı kalmıştı.

Oysa bilmiyordum ki zaten önceden yanmıştı ev ve gölgelerden ibaret bir yıkıntıdan başka bir şey değildi. Tıpkı öcülerin çoktan yediği kişileri öcüye yedirmekte gecikmem gibi, evi yakmakta da gecikmiştim.

İşkence odasında şayet bunu sorarlarsa böyle söyleyecektim:

"İlk cinayetimi işlediğim zaman zaten cinayet işlenmişti ve evi yaktığım zaman ev zaten yanmıştı..."

Ama nasıl kanıtlayacaktım bunları...

Hoş, kanıtlasam da, kanıtlamasam da işkence odasından dışarıya sadece ölüme gitmek için çıkılıyordu...

Ve aslında biliyordum onlar daha başka bir cinayeti öğrenmek istiyorlardı. Ama hangisini? Bir türlü kestiremiyordum kimi öldürdüğümü öğrenmek istediklerini.

* * *

İlk suç ortağım Fatma olmuştu. Fatma altın dişli, sofanın tahtalarını tek ayağının altındaki ıslak çuvalla, kalçalarını oynatarak gıcırdata gıcırtada silen, dinç bir kadındı.

Bütün evlatlıklar gibi Sadakat da bakkalın mı, kasabın mı, tam bilmiyorum, çırağıyla kaçmıştı.

Anne:

"Kızgın garı kudurdu," diyordu. "Edebiyle otursa, zamanı gelince biz elimizle gelin edecektik onu."

Ama işte Sadakat kudurduğu ve kızgın bir karı olduğu için zamanını bekleyememiş ve kaçmıştı.

Bakkalın yahut kasabın çırağı ilk kez kim bilir nasıl sokuver-

mişti elini Sadakat'ın külotu içine ve kim bilir neler söyleyip, neler konuştuktan sonra, kim bilir hangi kuytu köşede alınışı Sadakat'i altına...

Ve Sadakat'in yüreği kim bilir nasıl gümbürdemiş, kimbilir nasıl içinden kabarıp taşan bir heyecan, bir coşkunluk ve pişmanlıkla; korkuyla düğüm düğüm bir mutluluk duymuştu.

Kudurmayıp da zamanını bekleseydi kızgın karı...

Babaanne de, anne de zamanını beklemişlerdi. O bekleyememişti. Zaten evlatlıklar bir türlü zamanını bekleyemezler. Kızgın ve kudurmuş karı olarak veriverirler kendilerini çıraklardan birine.

Sadakat'in yerine Fatma gelmişti. Fatma evlatlık değil hizmetçiydi. Aylığı üç liraydı. Artık oturaktan kalkarken kıçımı o siliyordu.

Oturak, dışı mavili, beyazlı, şişmanca bir oturaktı. Bir de yuvarlak kulpu vardı. Küçük çişimi, her seferinde:

"Takunyaları giymeyi unutma!" ihtarıyla helaya yapıyordum.

Takunyalar ayaklarıma çok büyük geliyordu. Sonra annenin gösterdiği gibi apış apış yürüyerek kubura iyice yaklaşıyor, önümü açıp pipimi çıkarıyor ve çişin taşlara sıçramamasına dikkat ederek yapıyordum çişimi. Ayrıca çişin donuma da damlamaması gerekti. Onun için de bitince, iyice sallıyordum pipimi.

Ancak kıçımı tam yıkayamadığım için, büyüğünü oturağa yapmakta devam ediyordum. Sonra da kıçımı ya anne siliyordu ya Fatma.

Oturakta otururken en hoşlandığım eğlence, ayağımdaki konçları kürklü botların tüylerini tek tek yolup oturağın içine atmaktı. Kimse farkında değildi bunun. Kürkler yavaş yavaş kelleştikçe, tüylerin kendiliğinden döküldüğünü sanıyorlardı.

Bir öğleden sonra üst katta yine oturağa oturmuştum. Anne değişmeyen yalanıyla doktora diye beni atlatıp misafirliğe gitmişti. Babaanne alt katta mindere tünemiş, tel çerçeveli gözlükleriyle sallana sallana Kuran okuyordu.

Bir Fatma vardı yukarda.

Odalara girip çıkıyor, arada sırada da soruyordu:

"Bitti mi?"

"Bitti" dedim.

Fatma bezi alıp geldi. Ayağa kalkıp öne doğru eğildim. Fatma oturağı çekti, kıçımı sildi. Sonra da eliyle pipimi tuttu.

İlk kez anneminkinden başka bir el tutuyordu pipimi. Aşağı yukarı şöyle sıvazlar gibi yaptı.

"Maşallah epey büyümüş, bak parmağım kadar olmuş" dedi. "Biraz daha büyüsün kimbilir kızların hakkından nasıl gelecek."

Hiçbir şey anlamamıştım. Ama bir hoşluk yayılmıştı kasıklarımdan yukarı doğru.

Pantolonum ayaklarıma düşmüş, ayakta duruyordum. Fatma iyice eğilmiş, başparmağıyla işaretparmağı arasında pipimi sıvazlıyordu. Arkasından çömeldi, öptü pipimi.

Ve anlattı.

Kızların bacaklarının arasında kutusu vardı. Adını da söyledi kutunun. Erkekler pipilerini o kutuya sokarlardı. Pipinin de gerçek adını söyledi. Ben de büyüyünce öyle yapacaktım. Bütün kadınlarla bütün erkekler bunu yapmak için evleniyorlardı.

Gözlerim kocaman kocaman olmuştu. İlk kez bir büyük sırrı öğreniyordum.

"Senin de kutuna erkekler pipilerini sokuyorlar mı?" diye sordum.

Fatma:

"Sokuyorlar" dedi.

Altın dişleriyle gülüyordu.

Zevkten de ötede bir ılıklık dolaşıyordu küçücük vücudumda.

Artık ne anneye asıldığım vardı, "Beni de gezmeye götür" diye; ne bahçede nöbet tuttuğum ne de tahta oyuncaklardan babaannenin yanında ev yaptığım.

Özellikle anne misafirliğe gitti mi, üst kata fırlıyor, Fatma'nın karşısında çırılçıplak soyunuyordum. Ve Fatma başparmağıyla işaretparmağı arasında pipimi sıvazlıyor, sonra eğilip öpüyor, sonra da bana büyüyünce kızların kutusuna pipimi nasıl sokacağımı anlatıyordu.

Oturağa oturduğum zaman da artık botlarımın tüylerini yolmuyordum. Fatma'nın yaptığı gibi pipimle oynuyordum.

İlerde işlenecek büyük cinayetlerin hazırlığı, Fatma'nın da

suç ortaklığıyla büyük abdestimi henüz oturağa yaptığım sıralarda başlamıştı.

Ondan beş yıl sonraki kimseye söylemediğim ilk pişmanlık, neden o sıralarda Fatma'nın kutusunu görmekte ısrar etmediğim ve ilk denemeyi Fatma'yla yapmaya kalkmadığım idi. Bu ilk kaçırılmış fırsat, çok, ama çok uzun yıllar sonra bir genelevde Sadakat'e benzer bir köylü kızıyla karşıma çıktı.

Ve sonra öldürdüm.

Ve Fatma her zaman ilk suç ortağı olarak yanımdaydı. O öğretmişti bana kızların da bacaklarının arasında kutularının olduğunu.

Herkes gizli açık durmadan pipilerle kutuların serüvenlerini gözetliyordu. Mutluluğu arayanlar büyük bir gözaltındaydılar.

Ve sonra soruyorlardı işkence odalarında:

"Söyle, onu niye öldürdün?" diye.

Ve onlar da beni öldürmeye hazırlanıyorlardı.

Ama daha önce ille de söyleteceklerdi kimi öldürdüğümü...

Tek çaresiz kaldığım yer, hangisini öğrenmek istedikleriydi...

2

SAAT gecenin kimbilir kaçıydı? "Rezil Köpek" Prenses'in sıska, ihtiyar vücudu yanında önce bir süre sızar gibi olmuş, sonra uyanmıştı. Duvarla Prenses'in arasında sıkışmış yatıyordu. Kadını uyandırmamak için sağa sola dönemiyordu. İçi müthiş yanıyordu. Pire mi, tahtakurusu mu, sivrisinek mi, neyse ne, kollarıyla ensesini yemiş, kaşınıyordu. Kısıntılı hareketlerle kaşımaya çalışıyordu kollarını, ensesini.

Nereden gelmişti buraya? Bir mezarın içinde dirilmişçesine bir sıkıntı duyuyordu kişiliğinde. Bu odadan bir çıksa, bir şişe su içse, bir temiz hava alsa ve bu geceyi hiç yaşamamışçasına unutsa...

Madem sarhoşluk buraya kadar gelmişti, bari o yan odadaki karıyla yatsaydı. Parasını ödemiş, çoktan kurtulmuştu buradan. Kibarlığı tutmuş, Prenses'e, "Yok, ben seninle bir kahve içmeye geldim," demişti. Bok yemişti.

Artık yan odadan karyola gıcırtısı gelmiyordu. Prenses sırtını dönmüş, horultuyla hırıltı arası garip sesler çıkartarak uyuyordu. Yastık, yorgan, duvar ve Prenses'in vücudu ortasında, ölü suyuyla yıkanmış bir peştemala sarınmışçasına tiksiniyordu kendisinden. Ve kaşınıyordu. Ensesi kaşınıyor, kolları kaşınıyordu. Burada biraz daha kalırsa tıkanıp boğulacaktı.

"Soğuk ne var?"

"Vişne, limon, ayran, gazoz."

"Bira var mı bira?"

"Var."

"Soğuk mu?"

"Soğuk."

"Aç bir tane. Bir de tost yap."

Büfedeki genç, önce bir bira açıp koca bir bardağa doldurup uzattı, sonra da ortası kaşar peynirli hazır tostlardan birini alıp, tost makinesinin arasına koydu.

Köpüklü bira buz gibiydi.

Büfenin önünde bir taksi durağı vardı. Taksiler arka arkaya dizilmişler duruyorlardı.

Ve her taksinin penceresinden elinde köpüklü bir duble bira, bir baş uzanmış, şerefine kadeh kaldırıyordu. En önde feci, madalyaları, sırmalarıyla Sadrazam Seyfullah Paşa, arkasında sıska balık suratı, ince, boyalı dudaklarıyla Prenses, arkasında kravatlı bankacılar, gözlüklü profesörler, cüppeli yargıçlar ve gözleri, burnu, ağzı olmayan dümdüz bir surat...

Adam da bardağını onlara doğru kaldırdı.

"Böyle hep birlikte nereye gidiyorsunuz?" diye sordu.

Hep bir ağızdan cevap verdiler:

"Seni ilk linç ettikleri yere..."

Ve sonra hepsi birden kayboldu. Sadece şoförleri uyuyan içi boş taksiler kaldı.

* * *

Büfedeki çocuk, üstünde yanık yağ kalıntılarının parmak parmak iyice kararıp yoğunlaşmış olduğu makineden kaşarı erimiş sıcak tostu çıkardı, adama uzattı.

Adam elinde bira bardağı, daha hâlâ arka arkaya dizilmiş boş taksilere bakıyordu.

Gözleri, burnu, ağzı olmayan o dümdüz surat... Üstüne eğilip,

"Nihayet hesabını gördük rezil köpek," dediği zaman uğultular arasında sesi tanıdık gibi gelmişti.

Büfedeki çocuktan tostu aldı, sıcak sıcak ısırdı, bira bardağını dikti başına, dudağına bulaşan köpükleri elinin tersiyle sildi.

"Ulan dürzü, seni mutlaka bulup yakalayacağım," dedi. "Bütün yaşamımı paramparça eden hep sensin."

Büfedeki çocuk,

"Bir şey mi dediniz?" dedi.

"Yok hayır."

Tostla biranın parasını verdi, ayrıldı büfeden. Yürüye yürüye asfaltın çıktığı alana geldi. Alana açılan caddelerin hepsi bomboştu. Ortadaki saat üçü gösteriyordu. Ve "Rezil Köpek" daldı bu caddelerden birine.

* * *

Nereye gittiğini biliyor muydu, bilmiyor muydu? Pek belli değildi. Elleri pantolonunun ceplerinde hızlı hızlı yürüyordu.

Epey yürüdü, bir köşeyi döndü, biraz daha yürüdü; parmaklıklı kocaman demir kapıları olan bir bahçenin önünde durdu. Bahçenin derinliğinde kışla gibi soğuk, taş bir bina yükseliyordu. İki adam boyundaki parmaklıklı demir kapıların kanadı birbiriyle tam öpüşmemişti. Bir kanat bir insan geçecek kadar azıcık aralıktı.

"Rezil Köpek" bu aralıktan usulca karanlık bahçeye sızdı. Bahçenin tekerlekleriyle yarım daire şeklindeki raylar üstünde kayarak açılıp kapanan kimbilir kaç tonluk muazzam demir kapılarından binanın orta kapısına doğru iki yanı ağaçlıklı parke bir yol uzanıyordu. Yolun havuzlu heykelli küçük bir çiçek bahçesi vardı. Bahçe otuz-kırk adım kadar sürüyor, sonra yerini yolun sağında ve solunda bomboş geniş alanlara bırakıyordu. Bu alanlar yüksek kafesli tellerle ayrılmıştı baştaki çiçek bahçesinden.

Sağdaki alanın kıyılarında yan yana boş banklar, ortasında da basket potaları duruyordu.

Soldaki alanın ortasında iki direk arasında bir voleybol ağı gerilmişti. Ve her yer gecenin içinde alabildiğine yalnız ve sessizdi. Binaya doğru yürürken voleybol ağının bulunduğu yerin az ötesinde, yan yana dizilmiş hela kabinlerini örten sundurma hayal meyal belli oluyordu.

Taş binanın orta kulesindeki saatten başka hiçbir yerinde ışık yoktu.

"Rezil Köpek" alışık adımlarla ağaçlıklı parke yoldan binaya doğru yürüdü, sonra sağdaki boş alana daldı, oradan binanın içindeki zindan karanlığına girip kapıya kapattı.

Kapının tokmağını çevirdi. Kapı kilitli değildi, açılıverdi. Ve adam gecenin gölgeli karanlığından, kör bir kuyuya girer gibi binanın içindeki zindan karanlığına girip kapıyı kapattı.

Sanki aydınlıkta yürüyormuş gibi gayet rahat, zifiri karanlık taş bir koridorda yürüyordu "Rezil Köpek".

Biraz toz, biraz kâğıt, biraz mürekkep, biraz yemek, biraz tebeşir kokuyor gibiydi koridorlar.

Alt katta cam bölümlerle ayrılmış geniş yemekhaneler vardı. Bir tanesinin camına yüzünü dayayıp içeri baktı. Hiçbir şey görünmüyordu. Upuzun boş tahta masalarla masaların her iki yönündeki arkalıksız sıralar oldukları gibi duruyor olmalıydılar.

Derken sadece belirli bir noktayı aydınlatan sarı donuk bir ışık yandı yemekhanenin içinde. Işığın aydınlattığı yerde, boş tahta yemek masasının üstünde, parmakları mürekkepli, kopuk bir çocuk kolu duruyordu. Adam koridordan aralarında camekân yokmuşçasına bir vinç gibi uzandı ve aldı parmakları mürekkepli kopuk çocuk kolunu. Sarı ışık söndü.

Zindan karanlığı ortasında devam etti yürümeye. Önce sola saptı, sonra sağa, sonra tekrar sağa. Bir garip, sağır yankılanma yapıyordu adımları dünyadan ayrı düşmüşçesine yalnız ve karanlık koridorlarda. Mermer bir merdivenin önüne geldi. Ağır ağır çıkmaya başladı merdiveni. Basamaklar alçak ve yayvandı. Ayağını bastığı yerler biraz aşınmış gibiydi. On basamak kadar ya çıkmış ya çıkmamıştı ki aynı sarı donuk ışık yine yandı. Bu kez kısa pantolonlu, kısa çoraplı, potinli bir çocuk bacağını aydınlatıyordu. Adam, çocuk bacağını da aldı. Ve ışık söndü yine.

İkinci katta sınıflar vardı. Karatahtalı, kürsülü, arka arkaya dizilmiş sıralarıyla sınıflar. Sınıflar da, tahta büyükçe bir kapı ve geniş cam pencerelerle ayrılıyorlardı üst kat koridorlarından.

"Rezil Köpek" elinde bir çocuk koluyla bir çocuk bacağı, karanlık koridorların içinden, tıpkı yemekhanelere baktığı gibi, yüzünü camlara yapıştırarak sınıflara bakıyordu.

Sınıflardan birinin ortadaki üçüncü sırasının üstünü aydınlattı donuk sarı ışık. Parmaklarında kalemiyle kopuk bir çocuk kolu daha vardı orada. Onu da aldı ve ikinci kattan üçüncü kattaki yatakhanelere çıktı.

Yatakhanelerde beyaz pikeli, beyaz karyolalar, başuçlarındaki tek kapılı yüksekçe tahta dolaplarıyla öyle uzanıyorlardı. Öğretmen muavininin karyolası bir paravanayla öteki yataklardan ayrılmıştı. Önü boş bırakılmış bir duvarda yan yana bir sürü musluklu beyaz lavabo vardı. Ve bu lavabolardan birinin önünde küçücük terliği, çıplak ayağı, pijamasının çizgili pantolonuyla kopuk bir çocuk bacağı daha duruyordu.

"Rezil Köpek" yatakhanenin dibindeki karyolalardan birinde, başını dolabına doğru çevirmiş yatan bir çocuk vücudu buldu. Hemen soğumuş vücudu kucağına aldı, kollarını bacaklarını taktı, yere indirdi. Karanlıkta ışıl ışıl yanan iki çocuk gözü dikildi gözlerine,

"Beni buraya geldiğim gün linç ettiler," dedi.

"Rezil Köpek" çocuğa doğru eğildi:

"Kimler linç etti?"

Çocuk,

"Büyükler," dedi. "Beli bükük, saçı sakalı ağarmış ihtiyarlar, kürklü anneler, çikolata satıcıları, sandviç satıcıları, oyuncakçılar... Hepsi üstüme üstüme geldiler. Bir tanesinin gözleri, burnu, ağzı yoktu. En son o vurdu."

"Rezil Köpek"e doğru sokuldu.

"Bak işte yine geliyorlar," dedi.

Bir zil çalmaya başlamıştı. Bir türlü durmak bilmeyen, sinir bozucu, kalın sesli bir zil.

Yatakhanenin kapıları açılmış, içeri, ellerindeki sopalara dayanarak yürüyen, saçı sakalı birbirine karışmış, canavar yüzlü ihtiyarlar girmişti.

"Kalkın bakalım" diye çocukların karyolalarını sarsıyorlardı.

Çocukların bazıları tınmadan yatmaya devam ediyor, bazıları gerinerek yatağın içinde doğruluyor, bazıları da alelacele fırlayarak terliklerini giyiyor, dolaplarından sabunlarını, diş fırçalarını, diş macunlarını alarak karyolalarının başucunda asılı duran havlularını omuzlarına attıkları gibi musluk kapmaya koşuyorlardı.

"Rezil Köpek"e sarılmış olan çocuk da musluk kapmak için koştu. Kendisinden biraz daha irice, saçları alabros kesilmiş, mavi gözlü bir oğlan arkasından yetişip bir omuz vurdu.

"Açıl bakalım" 'Nallı Böcek', burası benim," dedi.

"Ama ben daha önce geldim."

"Önce geldim ne demek, ben akşamdan tuttum burasını. Bak diş fırçamı görmüyor musun?"

Lavabonun duvara yapışık kıyısının üstüne konmuş sarı bir diş fırçasını gösteriyordu.

"Nallı Böcek" hırsla diş fırçasını alıp yere attı. Mavi gözlü oğlan da bir tekme vurdu "Nallı Böcek"e.

Canavar gözlü ihtiyarlardan biri seğirterek gelmiş,

"Ne yapıyorsunuz orada?" diye bağırıyordu.

Cebinden küçük bir defterle bir kalem çıkarmıştı. Mavi gözlü oğlana soruyordu:

"Kaç bakayım senin numaran?"

Arkasından "Nallı Böcek"e,

"Sen de söyle bakayım numaranı," dedi.

Öteki çocuklar mum kesilmişler, sahte bir sessizlikle sahte bir hamaratlık gösterisi içinde birer disiplin modeli olmuşlardı. Kalkmak için yavaş davrananlar da hemen çıkmışlardı yataklarından.

"Nallı Böcek",

"Benim suçum yok ki efendim," diyordu.

Mavi gözlü oğlan da,

"Benim yerimi kaptı efendim," diyordu.

Canavar yüzlü ihtiyar,

"Kesin sesinizi bakayım," dedi.

Uzaklaştı lavaboların yanından.

Yeniden bir uğultu başladı muslukların önünde.

Sarı saçlı mıncırık bir çocuk,

"Ulan 'Nallı Böcek' yine senden çıktı mikropluk," dedi.

Ona daha geldiği gün takmışlardı. "Nallı Böcek" adını. Ufak tefek çelimsiz bir çocuktu. Babası, çabuk eskimesin diye potinlerinin altına kabara çaktırmıştı. Yeni olmanın ürkek acemiliği, kabaralı potinleri ve cılız bacaklarıyla derhal dikkati çekmişti. Akvaryuma yeni konmuş küçük bir balığa öteki balıkların saldırıya geçmeleri gibi, okulun eskileri de çevresini sarıvermişlerdi:

"Ulan senin adın ne kılkuyruk?..."

"Ulan süt kuzusu, baban seni anaokuluna göndereceğine yanlışlıkla getirmiş buraya..."

"Ulan çöp bacak, bizim Kaf seni görmesin, hemen kucağına oturtur."

Kılkuyruk, süt kuzusu, çöp bacak falan derken, potinlerindeki kabaralardan ötürü "Nallı Böcek" kalmıştı adı. Hoş zaten herkesin bir adı vardı, "Çingene", "Karga", "Kereste", "Katır", "Çaydanlık" gibi. O da önce biraz sıkılmış, üzülmüş, yadırgamış, sonra alışmıştı yeni adına.

Mavi gözlü oğlan,

"Eh bir aşağı inelim, ben sana gösteririm 'Nallı Böcek'. O tabanındaki nallardan daha kocamanını alnına takacağım," diyordu.

* * *

"Nallı Böcek" de artık ilk günlerdeki gibi aşağıdan almıyordu böyle tehditleri;

"Siktir ulan," dedi, "şimdi bir tane çakarsam ağzına."

Mavi gözlü oğlan, avcuyla kafasını itti. "Nallı Böcek"in. Bu kez "Nallı Böcek" bir tekme savurdu mavi gözlü oğlanın kıçına, tekmeyi savururken de ayağındaki terlik iki metre öteye fırladı. Çıplak ayağıyla yere basmamak için seke seke terliğini almaya giderken, çocuklardan biri ayağıyla top gibi vurdu terliğe. Terlik yatakların yanına doğru kaydı. Karyolanın dibinde gömleğini giymekte olan bir başka çocuk,

"Bu terlik de kimin?" dedi, bir tekme de o vurdu terliğe.

"Nallı Böcek" seke seke terliğinin peşinden koşmaya çalışıyor,

"Verin ulan terliği, benim o terlik!" diye bağırıyordu.

Ve terliğin teki yatakhanenin içinde kâh havadan, kâh yerden sağa sola savruluyor, "Nallı Böcek" vahşi çığlıklar ortasında, terliğini yakalamaya uğraşıyordu.

O sırada demincek numaraları alan canavar yüzlü ihtiyar tekrar gelmeye başlamıştı üstüne. Yatakhane şıp diye susmuştu. Canavar yüzlü ihtiyar, tek ayağı üstünde ne yapacağını şaşırmış öyle duran "Nallı Böcek"e,

"Yine mi sen?" dedi.

"Efendim terliğimi aldılar, vermiyorlar."

Tekrar çıkan küçük defterle kalem:

"Seni izinsiz bırakayım da gör."

"Vallahi kabahat benim değil."

"Bu hafta içerde kalınca anlarsın kabahat kimin..."

"Nallı Böcek"in hafta sonlarında okuldan çıkınca zaten gidecek bir yeri yoktu. Annesiyle babası uzak bir taşra kentindeydiler. Babası memurdu o kentte.

Öteki çocukları süslü püslü anneleri, ablaları, babaları almaya gelirdi. O sırada öğretmenlerle konuşurlar, çocuklarının ders durumlarını sorarlardı.

"Nallı Böcek" ise akşamüstü okula dönmek üzere dolaşmaya çıkardı caddelerde. Harçlığı denk gelirse bir sinemaya gider, bir sandviç yahut bir pasta yerdi.

Ve özellikle kış aylarında okula dönerken apartmanların yanan ışıklarına imrenerek bakardı.

Büyüyünce bir gün onun da böyle bir evi, güzel, ama çok güzel bir karısı olacaktı. Çocuklarını da yatılı okullara göndermeyecek, anasız babasız bırakmayacaktı onları.

Şimdi canavar yüzlü ihtiyar, o korkunç defteriyle kalemini çıkarmış,

"Seni izinsiz bırakayım da gör," diyordu.

Oysa altmış kuruş artırmıştı haftalıklarından. Bir lira da babasının arkadaşı olan müdür muavininden o haftanın harçlığını alacaktı. Hem iki defa sinemaya gidecek hem de sahanda yumurta yiyecekti. O nedenle iple çekiyordu cumartesiyi.

Biraz daha direnmek istedi canavara:

"Vallahi hiçbir şey yapmadım ben."

Canavarın kararı kesindi:

"Kapa çeneni, yoksa bir izinsiz daha yazarım şimdi."

Yazar yazardı. Nereden bilecekti iki sinema, bir sahanda yumurta düşleriyle hafta sonunun bir bayram günü gibi özlemle beklendiğini.

Zil yine çalmaya başlamıştı.

İhtiyar canavarlar kapılara, karyolalara çat çat çat diye vurarak bağırıyorlardı:

"Çabuk olun, haydi..."

Herkes alelacele aşağıya sınıflara iniyordu. Bir saatlik sabah mütalaasında, o günkü programda hangi dersler varsa onların henüz bitirilememiş olan ödevleri tamamlanacaktı. Kimi yarım bıraktığı haritayı boyayacak, kimi ödev olarak verilmiş olan matematik probleminin çözümünü arkadaşından kopya edecek, kimi belki kalkma sırası bana gelir diye tarih ezberleyecekti.

Onlar mütalaada ders çalışırken, ihtiyar canavarlar hangileri roman okuyor, hangileri koşunuyor diye koridor pencerelerinden kendilerini sinsi sinsi kontrol edecekler, beğenmediklerinin numaralarını alıp o küçük defterlerine yazacaklardı.

"Nallı Böcek" de giyinmiş iniyordu sınıfa. Okuldan da, öğretmenlerden de, derslerden de nefret ediyordu. Ah bir bitseydi okul... Bir daha önünden bile geçmeyecekti bu uğursuz yerin.

"Nallı Böcek" mütalaada önüne biyoloji kitabını açmış iki satır okuyor, beş satır dalga geçiyordu. O gün biyolojicinin yazılı yapma olasılığı vardı. Bir gün önce yandaki şubeye yazılı yapmıştı.

Yanındaki sıra arkadaşı, elinde boş bir makara ince bir lastikle iki iğne, mekanik bir "palamut" aracı yapmaya çalışıyordu. "Palamut" kopya çekilecek kâğıdın adıydı.

Arkadaşı yazılıda gelebilecek soruların cevabını kitaptan, ince uzun bir kâğıdın üstüne küçük küçük yazmıştı. Şimdi bu kâğıt şeridi lastikli makaraya sarıp sırasının içine usta bir biçimde yerleştirecekti. Sınav süresince, sıra kapağının arasından usul usul çekip bakacaktı "palamut"a. Kazara öğretmen yanına doğru gelirse, bırakıverecekti palamutu. Kâğıt şerit kendiliğinden sıranın içindeki lastikli makaraya sarılıverecekti.

"Nallı Böcek" fasulyelerin köklerini okuyordu. "Fasulye tanesini toprağa ekince..." Sucuklu da yiyebilirdi sahanda yumurtayı. On beş kuruş fark ediyordu düz yumurtadan.

"Fasulye tanesini toprağa ekince, önce toprağa doğru, dimdik renksiz bir uç çıkıp uzanıyordu..." Sinemaların en üst balkonları yirmi iki kuruştu. Sucuklu yumurta altmış kuruştu.

"Fasulye tanesini toprağa ekince, önce toprağa doğru dimdik, renksiz bir uç çıkıp uzanıyordu. Bu esas köktü. Kısa bir süre sonra da tam ters yönde, yukarı doğru, yeşil renkte ikinci bir uç çıkıp uzanıyordu. Bu da esas saptı..."

Kırk dört kuruş sinema, altmış kuruş da yumurta, yüz dört kuruş ederdi. Yine de elli kuruş kalıyordu elinde.

"... Kısa bir süre sonra da, tam ters yönde, yukarı doğru, yeşil renkte ikinci uç çıkıp uzanıyordu. Bu da esas saptı. Esas sap çıkarken, esas kökün üstünde ince kökçükler beliriyordu. Bu kökçüklerin üstünde de daha başka ince kökçükler çıkıyordu..."

Birinci sinemanın en üst balkonuna, ikinci sinemanın da lüks koltuğuna gitse... Lüks koltuk altmış altı kuruştu. Altmış altı kuruş, yirmi iki kuruş daha, seksen sekiz kuruş. Altmış kuruş da sucuklu yumurta... Yüz kırk sekiz kuruş... Ve yine de on iki kuruş artıyordu.

"Fasulye tanesini toprağa ekince, önce toprağa doğru dimdik, renksiz bir uç çıkıp uzanıyordu..."

Birden cam vuruldu. Bütün sınıf başını cama çevirdi. İhtiyar canavarlardan biri parmağını kıvırmış, "Nallı Böcek"i çağırıyordu.

"Nallı Böcek" önce sağa sola bakındı. İhtiyar canavar pencerenin dışında işaretparmağıyla,

"Sen... sen..." diye gösteriyordu.

"Nallı Böcek" iyice masumlaştırdığı yüzüyle, elini hafifçe göğsüne vurarak,

"Ben mi?" diye bir kez daha sordu.

Saçı sakalı birbirine karışmış baş, öfkeli öfkeli öne doğru sallandı:

"Evet sen..."

"Nazlı Böcek" süklüm püklüm sınıfın kapısına doğru yürüdü.

* * *

Bütün sınıf "Nallı Böcek"in kapıdan çıkışına bakıyordu. İhtiyar canavar, bir serçe yavrusunun yanına yaklaşan azman bir kedi gibi birkaç adım attı çocuğa doğru:

"Elini şakağına koymuş niye dalga geçiyorsun öyle."

"Çalışıyordum efendim."

"Ne çalışıyorsun?"

"Biyoloji çalışıyordum efendim."

"Yalan söyleme, demincekten beri bakıyorum, bir sayfa bile çevirmedin."

"Vallahi çalışıyordum, isterseniz anlatayım."

"Neyi anlatacaksın?"

"Fasulyeleri..."

"Hangi fasulyeleri?"

"Öğretmen öteki şubeye fasulyeleri sormuş. Belki bize de sorar diye fasulyeleri çalışıyordum."

"Haydi bakalım dön yerine. Doğru dürüst oku kitabını. Bir daha görmeyeyim dalga geçtiğini..."

"Peki efendim."

"Nallı Böcek" tekrar girdi sınıfa. Azarlanmış olmanın kendine hiç de etki yapmadığını, ihtiyar canavarları adam yerine koymadığını kanıtlamak için sırıtarak yürüdü sırasına. Usul böyleydi, hangi çocuk azarlansa, yahut kötü numara alsa, öğretmenin hiç de amacına ulaşamamış, kendisini ezememiş olduğunu arkadaşlarına göstermek için sırıta sırıta gelirdi yerine.

"Nallı Böcek" bir daha baktı önündeki kitaba. Sayfalarının üstüne bir de toprak altında kök veren bir fasulyenin şeması çizilmişti.

"Fasulyenin tanesini toprağa ekince, önce toprağa doğru dimdik, renksiz bir uç çıkış uzanıyordu. Bu esas köktü..."

"Nallı Böcek" öfkeyle çarparak kapattı kitabı.

"Fasulyenin de ağzına sıçayım, kökünün de," dedi.

Sonra yine zil çaldı.

Bütün sınıflar bağıra çağıra, koşa itişe, cümbür cemaat kahvaltı için yemekhanelere indiler.

Ilık bir kazan çay, bir parça yağsız peynir, bir de tanesiz kayısı reçeli vardı kahvaltıda.

Herkes alelacele ediyordu kahvaltısını, ders ziline kadar bahçede daha uzun süre kalabilmek için...

Yaşlı canavarlar ellerinde düdükleriyle bahçenin sağına soluna dağılmışlar, ceketsiz dolaşanlara, itişip kakışanlara, hızlı koşan-

lara, tenis topuyla futbol oynamaya kalkanlara düdük çalıyor, küçük defterlerine arada bir yeni numaralar yazıyorlardı.

Gündüzlü öğrenciler, ellerinde çantalarıyla hızlı hızlı okula geliyorlardı.

Ve yine uzun uzun çalan zil.

Bahçe köşelerinde gecikenlere çalınan düdükler...

Loş koridorlardan, mermer merdivenlerden koşa koşa sınıflara dağılan çocuk kümeleri...

Ve sınıflara giren asık yüzlü, gözlüklü ihtiyar canavarlar.

Ve hep birden ayağa kalkan öğrenciler.

Ve sonra başlayan dersler.

Karatahtaya asılan bir eski zaman haritası.

Kürsüye dirseklerini dayamış, mırıl mırıl bir şeyler anlatan gözlüklü, buruşuk bir kafa:

"Kurus ölürken ne yaptı? Kurus ölürken yerini oğlu Kambis'e bıraktı. Semerdis kimdi? Semerdis Kurus'un Met hükümdarlarından olan bir başka oğluydu. Kambis'in üvey kardeşi Semerdis'e karşı tutumu ne oldu? Çok sert oldu, Semerdis'i öldürttü. Ancak bir Mecusi papazı kendisinin Semerdis olduğunu söyleyerek Kambis'e karşı ayaklandı. Kambis ne yaptı? İntihar etti. Sahte Semerdis ne oldu? Yedi ay sonra uydurma Semerdis olduğu ortaya çıktı, kendisini öldürdüler. Hem Kambis, hem asıl Semerdis, hem sahte Semerdis öldükten sonra ne oldu? Akamanışlardan Daryüs, İran tahtına geçti..."

"Nallı Böcek" bir yandan yarım kulakla Pers ve Met tarihini dinlemeye çalışırken bir yandan da tarih dersinden sonraki biyoloji dersine çalışmaya uğraşıyordu. Önüne yeniden gizlice açmıştı biyoloji kitabını.

"... Kısa bir süre sonra da, tam ters yönde, yukarı doğru, yeşil renkte ikinci bir uç çıkıp uzanıyordu. Bu da esas saptı. Esas sap çıkarken..."

Kürsüdeki gözlüklü buruşuk kafa devam ediyordu mırıltılarına:

"Akamanışlardan Daryüs, İran'la Yunanlılar arasında Medya savaşlarını başlattı."

"Bu da esas saptır. Esas sap çıkarken, esas kökün üstünde ince kökçükler beliriyordu..."

"... Medya savaşlarının sonu ne oldu? İran güçten düştü Akamanışlardan III. Daryüs zamanında Makedonyalı Büyük İskender Persleri Erbil dolaylarında yenerek İran'a girdi..."

"... Bu kökçüklerin üstünde de daha başka ince kökçükler çıkıyordu..."

"İran'a girdi de ne oldu? Yedi yıl sonra İskender öldü. Ülkelerini generaller bölüştüler. İran'la Suriye Selefküs'e düştü. Partlar başbuğu Arsag, Selefküslere karşı çıktı..."

Ve yine zil çalıyordu.

Çocuklar merdivenden bahçeye koşuyorlardı.

Sonra yine zil çalıyordu.

Çocuklar merdivenden sınıflara koşuyorlardı.

Bir başka gözlüklü buruşuk kafa anlatıyordu:

"Bir cismin spesifik ısısı, bu cismin 1 gramının ısısını 1 derece artırmak için gerekli ısının miktarıdır."

Fasulyenin kökü, Kambis'in üvey kardeşi Semerdis, bir cismin spesifik ısısı... Ve çalan ziller... Ve çalan düdükler... Ve alınan numaralar...

Öğle yemeğinden sonraki teneffüste çocuklar, basketbol, voleybol alanlarındaki parmaklıklı demir kapıya en yakın olan bankların üstlerine çıkarak caddeden gelip geçenlere bakıyorlardı.

Bazen bir tanesi bağırıyordu:

"Koşun koşun, Prenses geçiyor."

Öteki çocuklar da koşup geliyorlardı.

Herkes arada sırada yürüyerek okulun önünden geçen güzel Prenses'e âşıktı. "Nallı Böcek" de âşıktı.

* * *

Prenses bazen sırtında kavuniçi bir döpiyes, bazen açık mavi bir rop, bazen leylak rengi bir tayyör, sarı saçları, incecik vücudu, yüksek topuklu ayakkabılarıyla karşı kaldırımdan geçip gider; kendisini görür görmez, kafeslerinin tellerine tırmanan maymunlar gibi büyük demir kapının gerisinde, çiçek bahçesini oyun alanların-

dan ayıran kafesli yüksek tellere koşarak küme halinde yapışan çocuklara, küçük bir gülücükle şöyle bir bakardı. Prenses'in ahenkli adımları bir süre her çocuğun yüreğinde buruk, acı bir arzu ve özlemle çınlardı.

Prenses geçtikten sonra çocuklar, bilgiç ve ciddi bir sesle ondan konuşurlar, kimi bildiği büyük sırları açıklardı:

"Ağabeyim gayet yakından tanıyor Prenses'i."

"Haydi ulan atma, yüzücü Yusuf'un sevgilisi o."

"Geçen hafta sinemadan çıkarken bizim "Kereste"nin önüne düşmüş, hem kertmiş, hem saçlarını koklamış."

Ve her çocuk içinden, büyüyünce Prenses gibi bir kızla evlenmeyi düşlerdi.

"Rezil Köpek" yatakhanenin zifiri karanlığında, kollarını bacaklarını toplayıp yerli yerine taktığı "Nallı Böcek"in saçlarını okşuyordu.

Ve Prenses, Sadrazam Seyfullah Paşa'nın yağlıboya tablosu yanındaki demir karyolada, sıska balık suratı, piyoreden yarısı dökülmüş dişleriyle uyuyordu. Patlak koltuğun dibindeki boş likör şişesiyle tahta masanın üstündeki yumurta bulaşıklı çinko tabak, oldukları yerlerde duruyorlardı.

"Nallı Böcek",

"Beni izinsiz bıraktılar," diyordu. "Sinemaya bile gidemeyeceğim bu hafta."

* * *

"Beni izinsiz bıraktılar. Sinemaya bile gidemeyeceğim bu hafta."

Çocuklar, cumartesi sabahları özene bezene yeni giysilerini giyerlerdi.

"Nallı Böcek" o cumartesi yine her gün giydiği yakası sökük kazağı ile dirsekleri aşınmış ceketini giymişti. Altmış kuruşunu da dışarı çıkacak olan arkadaşlarından birine vermiş.

"Bana üç tane sucuklu sandviçle bir tane çikolata al," demişti.

Arkadaşı okulun karşısındaki mezeciden sandviçleri, yanın-

daki tütüncüden de çikolatayı alacak, kapıdan "Nallı Böcek"e verecekti.

Dersler bitmiş, öğle yemeği yenmiş, öğrenciler dışarı çıkmaya başlamışlardı. Birçoğu yalnız çıkıyordu. Bazıları da kendilerini almaya gelen anneleri, ablaları yahut babalarıyla...

"Nallı Böcek" büyük kapının dibinde, dirsekleri aşınmış ceketi, yakası sökük kazağı ile neşeden cıvıl cıvıl dışarı çıkanlara bakıyor, arkadaşının çikolatayla sandviçleri getirmesini bekliyordu.

Musluğun dibinde itiştiği mavi gözlü oğlan, yanından geçerken,

"Nasıl yedin mi ayvayı?" demişti.

"Nallı Böcek" bekledi, bekledi, bekledi. Bütün okul boşalmıştı. Ve arkadaşı ne sandviçleri getirdi, ne çikolatayı. Cadde ana baba günüydü. Kadınlar, kızlar, erkekler, çocuklar, mutlu bir hengamenin uğultulu seli içinden sinemalara akıyorlardı.

"Nallı Böcek" boğazında bir yumruk, kabaralı pabuçlarıyla, dış kapının önünden kös kös içeri dönüyordu. Sınıfa kapanacak, roman okuyacaktı.

Taş bina, suyu çekilmiş dev bir değirmen gibi kör ve sessiz, karanlık koridorlarının yalnızlığına gömülmüştü.

Tam silinmemiş karatahtası, yerlere atılmış kâğıtlarıyla tebeşir, mürekkep ve tozlu bir kimsesizlik kokan sınıfa gireceği anda, kendisini izinsiz bırakmış olan ihtiyar canavarla karşılaştı. Canavar dişlerini göstere göstere gülüyor,

"Nasıl, aklın başına geldi mi?" diyordu.

"Nallı Böcek" bir kez daha,

"Vallahi benim kabahatim yoktu," dedi.

Canavar bir süre süzdü. "Nallı Böcek"i. Bakışlarıyla yüzünün çizgilerinde bir gevşeme oldu:

"Evdekilerin haberi var mı izinsiz kaldığından?"

"Ben bekar öğrenciyim. Cumartesi, pazar akşamları da okulda kalıyorum. Annemle babam burada değiller."

"Peki şimdi çıksan ne yapacaktın?"

"Hiç. Sinemaya gidip dönecektim."

"Peki haydi, bu seferlik affettim. Git bakalım sen de sinemaya..."

"Kapıdan bırakmazlar ki. Adım izinsiz listesinde."

Canavar küçük defterini çıkardı, bir yaprak kopardı. Üstüne "Affedilmiştir" diye yazıp imzaladı.

"Nallı Böcek" sevinçle aldı kâğıdı. Ve bir anda yine cız etti içi. Büyük kapının dibinde arkadaşının çikolatayla sandviçleri getirmesini beklerken babasının arkadaşı olan müdür muavininden haftalığını alamamıştı. Herhalde çoktan çıkıp gitmişti muavin de. Eski haftalıklarından biriktirdiği altmış kuruşu da arkadaşı yürütmüştü.

Oysa bütün hafta nasıl iki sinemaya gideceğini, nasıl sahanda yumurta yiyeceğini düşünmüştü. Ve izinsiz bırakmışlardı onu. Şimdi affediyorlardı. Ama neye yarar, bir sinemaya bile gidemeyecekti.

İhtiyar canavara,

"Teşekkür ederim," dedi.

Canavar,

"Bir daha onunla bununla itiştiğini görürsem, çift izinsiz yazarım, anladın ya," diyordu.

"Nallı Böcek" yatakhaneler kapalı olduğu için, giysilerini de değiştirecek durumda değildi. Yeniden yürüdü büyük kapıya. Elindeki "Affedilmiştir" kâğıdını verdi kapıcıya ve çıktı caddeye.

Kol kola yürüyenler, gülerek konuşanlar, dükkânlara girip çıkanlar...

"Nallı Böcek" yüreğinde linç edilmiş çocukluğunun buruk acısıyla, adımlarında kimsesizliğini sürüyerek vitrinlere baka baka yürümeye başladı.

* * *

Yatılı okul çocukları için zor iştir hafta sonlarında gidecek bir yeri olmamak, hele bir de "Nallı Böcek" gibi metelik yoksa cebinde.

Sinemalar doluyor, sinemalar boşalıyordu. Tadıyla, rengiyle, yemişleriyle kendi cümbüşünü yaşıyordu cumartesi.

"Nallı Böcek" gidebileceği bir uzak akraba, bir tanıdık evi düşündü. Onu soğuk karşılamayacak, yüzüne, "Sen de nereden çık-

tın?" gibilerden bakmayacak bir ev. Hele bir de kendi yaşında bir kızları varsa... Onun da cumartesi yol kıyısında tek kalmış, yıkık bir mezar taşı gibi geçmeyecekti.

Nereye gidebilirdi ki?

Aklına sütannesi geldi. Doğduğu zaman annesi ağır bir hastalık geçirmiş, kendisine süt verememişti. Evde genç bir hizmetçi kadın vardı. O da emzikliydi. Bir süre annesiyle anneannesi, "Nallı Böcek"e hizmetçi kadının süt vermesine karşı çıkmışlardı. Anlattıklarına göre doğduktan sonra on iki gün salt ıhlamur suyu içmişti. Sonunda babasıyla babaannesi, annesiyle anneannesine posta koymuşlar.

"Hizmetçi Tanrı'nın kulu değil mi, elalem arıyor arıyor da bir sütanne bulamıyor, bizim ise hazır evimizin içinde. Bundan böyle Zeynep emzirecek çocuğu," demişlerdi.

Ve "Nallı Böcek"i Zeynep büyütmüştü emzirerek.

Sonra Zeynep'in kocası ölmüş, Zeynep bir bankada odacılık yapan yaşlı bir adama vararak evlerinden ayrılmıştı. Ama eski kapısını hiç unutmamıştı. Her zaman gelir, büyük hanımların eteklerini, küçük hanımın elini öper, hal hatır sorar, "Nallı Böcek"e de mutlaka bir hediye getirirdi. Küçük bir çikolata, iki un kurabiyesi, bir küçük kesekâğıdı kavrulmuş fındıkla kuru üzüm falan...

Aslında annesi "Nallı Böcek"in bunları yemesini pek istemezdi. Sütannesi gittikten sonra:

"Kaç defa tembih ettim, 'şuna bir şey getirme' diye. Yine getiriyor. Nerden alındığı belli olmayan bayat bayat şeyler. Çocuğun midesini bozacak," derdi.

Ama "Nallı Böcek" zevkle, lezzetle yerdi sütannenin getirdiği küçük hediyeleri.

Sokaklarda, caddelerde akşama kadar boş boş dolaşmaktansa sütannesine gidecekti. Evinin nerede olduğunu şöyle böyle biliyordu. Odacıların, şoförlerin, işportacıların oturduğu fakir bir mahallede oturuyordu. Üstelik öyle o kadar da uzakta değildi. Sinemaların arkasındaki dik yokuştan inince, doğru oraya varılıyordu. Ah keşke cebinde biraz parası olsaydı da o da sütannesine bir külah şeker götürebilseydi...

Daracık, çamurlu arnavutkaldırımları... Saçları beyaz tülbent-

le bağlı, ayakları takunyalı, açık tahta kapıdan sokağa elindeki kocaman leğenin sabunlu sularını döken bir kadın. Kimi cumbalı, kimi cumbasız, küçük ahşap evler. Bazılarının alt kat pencerelerinde kafesler... Yandaki arsa boşluğunda zıp zıp oynayan dört beş çocuk...

"Nallı Böcek" leğendeki çirkefleri sokağa döken kadına.

"Affedersiniz, odacı Tahir Efendi'nin evi nerde acaba?" diye sordu.

"Şurdan sağa sap, soldan ikinci kapı..."

"Nallı Böcek" azıcık yürüdü, sağa saptı. Soldan ikinci kapı, karanmış tahta bir kapıydı. Üstünde ipe bağlı bir çomak sallanıyordu. Çomağı tutup çekti ipi, kapı açılıverdi.

Loş ufak bir sahanlık. Yan yana duran bir eski terlik, bir erkek ayakkabısı. İki basamak merdiven... Kilim serilmiş bir aralık ve kapısı açık bir oda...

Odadan bir kadın sesi,

"Kim o?" diye sordu.

"Benim sütanne..."

Odadan başörtüsüyle aralığa çıkan sütanne... kopan bir sevinç çığlığı:

"Ah yavrum, evladım..."

Sıkı sıkıya sarılıp göğsüne bastıra bastıra öpme...

"Nallı Böcek" de ayakkabılarını çıkarmaya davrandı.

"Yok, ölümü öp çıkarma..."

Odaya girdiler. Bir sedir, bir konsol, iki hasır iskemle...

"Annen nasıl, baban nasıl?.."

"..."

"Ah kuzum benim, kuzum. Gel bir daha öpeyim seni."

"..."

"Sütbaban da kahveye kadar çıktı. Sütkardeşin cumartesileri de çalışıyor, bir sobacının yanında. Karnın aç mı?"

"Değil sütanne. Okulda yedim de çıktım."

"Olsun, çocuklar çabuk acıkır. Dur, sana iki yumurta kırıvereyim. Sucuk da keseyim mi içine?"

"Nallı Böcek" itiraz etti, reddetti, "olmaz," dedi, "tokum" dedi. Dinleyen kim?

"Peki sucuk da kes sütanne."

Yağları cızırdayan mis gibi sucuklu yumurta. Sedirin önüne taşınan, açılır kapanır türden bir ufak portatif masa. Masaya serilen bir basma örtü. Ucu azıcık kırık, eskice bir çatal.

Ne de yumuşak olmuştu sucuk dilimleri. Yumurtanın sarısına bulanmış, yağlı, sıcak, buharlı; dişlerin arasında şöyle bir çiğneyip ezildikten sonra, parça parça kayıp gidiyordu boğazından...

"Bir de kahve pişireyim sana."

"Nallı Böcek"in içtiği ilk kahve. Henüz daha kimse ona kahve ikram etmemişti...

"Sütkardeşinden önce emzirirdim seni. Minicik minicikti ellerin..."

"..."

"Büyüyünce sütoğlum bakar bana diyorum."

"..."

"Kirlilerini getirseydin, hemen yıkardım."

Ve gitmek için kalkış:

"Kaçayım artık sütanne."

"Şimdi gelirdi sütkardeşin."

"Geç kalırsam kızarlar okuldan."

Tekrar sımsıkı sarılıp göğsüne bastıra bastıra öpme.

Ve "Nallı Böcek"in pantolon cebine doğru usulca kayan eli sütannenin. Ve sokuşturulan bir kağıt lira...

"Ne yapıyorsun sütanne, yok vallahi almam."

"Ölümü öp. Şeker alırsın kendine. Hafta sonları gelsene bize. Şurda bir sinema var, hep Türkçe filmler gösteriyor. Sütbabanla oraya gidersiniz."

"Fırsat buldukça gelirim. Öpeyim elini..."

Ve sonra yine arnavutkaldırımı dar sokaklar, büyük caddelere çıkan yokuş. Ama artık "Nallı Böcek" üşümüyordu. Hem sucuklu yumurta yemişti, hem de bir lirası vardı cebinde. Yarın sinemaya gidebilirdi. Üstelik de arka arkaya iki sinemaya...

"Nallı Böcek" sinemaya gitti.

"Nallı Böcek" derse kalktı.

"Nallı Böcek" bütünlemeye kaldı.

"Nallı Böcek" sınıfı geçti.

"Nallı Böcek"in haftalığı iki buçuk liraya çıktı. Ziller çalıyor, düdükler ötüyor, cumartesiler geliyor, pazartesiler geliyordu.

"Nallı Böcek"in arkadaşları genelevlere gitmeye başlamışlardı.

"Nallı Böcek" büyüyordu.

Büyüdü büyüdü; bir yandan kadın düşüne, bir yandan sinüslerle kosinüsleri öğrene, bir yandan abaza çeke...

Sonra bir gün ihtiyar canavarlar lacivert elbiselerini giyerek yan yana dizildiler.

Sıra sıra tabutlar getirip koymuşlardı önlerine.

Çocuklar da lacivert elbiselerini giymişler, ihtiyar canavarların karşısında, tabutların ayakuçlarına dizilmişlerdi.

Canavarlardan en yaşlısı bir nutuk söylemişti:

"Artık hepiniz birer ceset oldunuz. Yıllar yılı büyük uğraşı ve çabalarla hepinizin ruhlarını dondurup beyinlerinizi sabunlaştırdık. Şimdi her birinize diplomasını verip kendisi için özel olarak hazırlattığımız tabuta törenle yerleştireceğiz onu. Bu mutlu güne eriştiğiniz için hepinizi kutlarız."

Ve numaralarla birlikte adlar okunmaya başlamıştı.

Önce "Çaydanlık" aldı diplomasını. Alkışlarla bir fabrikatör tabutuna yatırdılar "Çaydanlık"ı. Bir de küçük fabrika koydular kollarının arasına.

"Kereste" bir savcı tabutuna uzatıldı. "Karga" bir yargıç tabutuna.

Birinin kolları arasına bir kelepçeyle bir sehpa, ötekinin kolları arasına bir cüppeyle bir kürsü kondu.

Teker teker okunup duruyordu numaralarla adlar.

Numarasıyla adı okunan öğrenci arkadaşlarının arasında öne doğru çıkıyordu. Canavarların en yaşlısı diplomasını uzatarak elini sıkıyor,

"Kutlarım oğlum," diyordu.

Arkasından diplomayı alanı, öteki canavarlarla birlikte, ortada sıra sıra duran tabutlardan birine yerleştiriyorlardı.

Kimi bankacı tabutuna uzatılarak eline bir kasa tutuşturuluyor, kimi armatör tabutuna uzatılarak göğsüne bir gemi konuyordu.

Komisyoncu tabutunda telefonla paralar, kahraman tabutun-

da borazanla bayrak vardı.

Canavarlar her öğrencinin diplomasını alıp tabuta konması ve göğsüne bir yaşamlık oyuncağının oturtulmasından sonra dua ediyorlardı:

"Bir ömür boyu tabutundan çıkamayasın. Evreni oyuncağından ibaret göresin. Ve can sıkıntısından patlayarak kokuşup gömülesin."

Bütün öğrenciler canavarların duasına, amin, diyorlardı.

Töreni daha uzaktan izleyen annelerle babalar da sevinçle el çırpıyorlardı. Birazdan çocuklarının tabutlarını sırtlayarak, büyük bir başarıya kavuşmuş kişilerin mutluluğunda, çekip gideceklerdi.

Sonunda "Nallı Böcek"e de geldi sıra. Canavarların en yaşlısı ona da verdi diplomasını. Ama ağzını açıp da hiçbir şey söylemedi.

"Nallı Böcek" elinde diploma, gayet efendi, gayet kibar, gayet uslu bekliyordu tabutuna yerleştirilmesini. Canavarlar ise hareketsiz, öyle put gibi duruyorlardı.

"Nallı Böcek" ezile büzüle.

"Beni tabutuma koymayacak mısınız?" dedi. En yaşlı canavar,

"Hayır evladım." dedi. "Senin tabutun yok."

"Neden?"

"Çünkü seni buradayken linç ettik biz hepimiz."

* * *

"Nallı Böcek" yatakhanenin zifiri karanlığında ağlıyordu:

"Biliyorum, beni buraya daha geldiğim gün linç etmişlerdi," diyordu. Sadece o canavarlar mı linç etti, kürklü anneler, çikolata satıcıları, sandviç satıcıları, oyuncakçılar, hepsi...

"Rezil Köpek" kollarını, bacaklarını yemekhanede, sınıfta, merdivende, musluk dibinde bulup yerli yerine taktığı "Nallı Böcek"e sarılmıştı:

"Üzülme", dedi, "linç edilmek tabuta girmekten yeğdir. Onlar bizi linç ettikçe biz de onları linç edeceğiz."

"Nallı Böcek"i tekrar yatağına yatırdı, bir kez daha okşadı

saçlarını. Ve karanlık, ıssız koridorlardan, merdivenlerden en alt kata indi, az önce girdiği yan kapıdan bahçeye çıktı. Hızlı adımlarla yürüyüp geçti bahçeyi. Ağaçlı parke yoldan iki adam boyundaki parmaklıklı demir kapılara yöneldi ve kapıların aralığından süzülüverdi büyük caddeye.

Tek tük taksi geçiyordu. "Rezil Köpek" ellerini pantolon ceplerine sokmuş, yine yürümeye başlamıştı bomboş kaldırımlardan.

Çok çok uzaklarda kalmış bir evden başka gidebileceği belirli bir yer yoktu. Nasıl olsa er geç gidecekti oraya. Ama şimdi çekmiyordu canı gitmeyi. Bir sabahçı kahvesine girip bir çay içmek, başını kollarının üstüne koyarak biraz dinlenmek istiyordu.

Tekrar yan sokaklara daldı. Kaldırım hizasında aydınlık üç pencere vardı. Biri açıktı pencerelerin. Hafif eğilerek pencerelerden içeri baktı. Masalarda üç kişi uyukluyor, iki kişi kâğıt oynuyor, biri de çay içiyordu. Bir sabahçı kahvesiydi burası; bir apartmanın bodrum katında bir sabahçı kahvesi...

FÜTÜRİST ANLATI
2027 Yılının Anıları'ndan (1985)

ayda 2 bin dolardan aşağı geçim zorlaştı

AÇIK denizlerde giden bir geminin su üstü lumbozundan dışarıya baktığınız zaman, geminin nereden nereye gitmekte olduğunu kestirebilir misiniz? Ufuk hep aynı ufuk, su yığınları hep aynı su yığınları gibi görünür. İnsanlar da, kendi yaşam bölümlerine rastlayan toplumsal değişimlerin gerçek boyutlarını tam olarak bir türlü algılayamıyorlar. Caddeler hep aynı cadde, kıyılar hep aynı kıyıymış gibi geliyor onlara...

Ben 1977'de doğmuşum, babam 1950'de, dedem 1927'de benim elli yaşımın İstanbul'u aynı mı? Benim çocukluğum da dahil, ne kıyıları ta Hopa'dan İskenderun'a kadar dolaşan altı sıralı otobanlar vardı, ne Moda'dan Pendik'e kadar, gözün alabildiğine uzanan plajlar, ne de Haliç kıyılarının Santa Lucia'ya taş çıkartan müzikli, rengârenk ışıklı, yüzer gezer kafeteryaları... Hele Beyoğlu'yla Tünel çevresi, kirli sönük, yaygaralı bir köstebek yuvası sı kışıklığındaydı...

Şimdi ise oraları, İstanbul tarihini gerçek ölçüleriyle yansıtan ve on beş milyonluk görkemli metropolde, orta çağdan kalma oyuncak bir Ceneviz kentini, günün görünmez konforlarıyla sergileyen, enfes bir eğlence ve yüzlerce minik otel sitesi... Haliç'e bakan yamaçlarla, Boğaz ve Marmara'ya bakan yamaçlar da birbir üstüne yığılmış betonlardan önemli ölçüde arınıp, yer yer yeşil alanlarla kaplandı... Eskiden oralarda oturanların mirasçıları şimdi Boğaz'ın Kavaklar'dan sonraki bölümündeki koruluk villalarda oturuyorlar...

İstanbul'un ağırlığı Karadeniz'le Büyükçekmece'ye doğru kaydıkça, eski İstanbul derlendi toparlandı, sakinleşti, yeryüzünde eşi menendi bulunmayan, canlı bir müze-kent oldu... Eyüp'ten Yedikule'ye, Yedikule'den Sarayburnu'na, Sarayburnu'ndan Bebek'e, Bebek'ten Kağıthane'ye kadar çevrelenen bölüm, yılda otuz milyonluk bir turizm değirmeninin odağı...

***

Nelerin değişmediğine gelince... Benim çocukluğumdaki gecekonduların sedirli-minderli dünyasında bazı önemli rötuşlar oldu, ama ne piyano ne keman girebildi oralara... Sadece başörtüleri yarı yarıya azaldı. Eskiden arsa boşluğuyla, kuytu sokak aralarında kesilen kurbanlar da şimdi, belediyelerin yaptırdığı özel kuruluşlarda kesiliyor... Flört artık o mahallelerde dahi ayıp sayılmıyor. Eski erkek erkeğe kahvelerinde, kızlı-erkekli gruplara rastlamak yadırganmıyor... Bekaretin önemi de genel kanının yargısından çok, eşlerin kendi anlayışları içinde değerleniyor.

Yaşam düzeyine gelince... Ayda iki bin dolardan aşağıya geçinme olanağı kalmadı İstanbul'da... İşsizlik sigortası ise beş yüz doları aşamadı... Alavere dalavereyle yuttur gitsin anlayışı tümden kaybolmadıysa da turizmin getirdiği evrensel ölçüler yüzünden bir hayli törpülendi... Telsiz telefonlu gezginci ustalar, içini atölye durumuna soktukları kamyonetlerle, dükkânlarda çalışmaktan daha çok para kazanıyorlar...

***

Zaten bana sorarsanız en büyük devrimi ne uydulardan alınan TV programları, ne pıtırak gibi her yeri sarmalayan video kameraları yaptı. En büyük devrimi telsiz telefon yaptı. Herkes iç cebinde her an dünyanın her yeriyle konuşabileceği ve her an dünyanın her yerinden aranabileceği bir telsiz telefon taşıyor... Telefon numaraları, aynı zamanda o numara sahibinin bankadaki hesap numarası... Beş milyar kanallı uluslararası bir merkeze telefon edip de o akşam Azor Adaları'na gitmek istediğini söylediğin ve uçaklarla otellerde

bir haftalık yer ayrılmasını rica ettiğin zaman; merkez elektronik beyin, bankadaki hesabını hemen inceleyip, durum uygunsa, sana bir kod numarası söylüyor ve sen o numarayı havaalanındaki görevlilere açıklayarak, bilet almadan uçağa biniyor, sana ayrılmış yere oturarak Azor Adaları'na gidiyor ve yine kod numarasıyla Azor Adaları'ndaki havaalanının turizm bürosundan otelinin adresini alıyor ve yine aynı kod numarasıyla otelde bir hafta yiyip içip kalabiliyorsun... Dönüşte de evinde yapmış olduğun harcamaların faturasını buluyorsun...

Kimse kimseyi de kolayından dolandıramıyor. Örneğin kimse kimsenin telefon numarasını kötüye kullanamıyor... Çünkü telefon numaraları kimlik kartlarında da yazılı ve kimlik kartları, mağazalarda, istasyonlarda, havaalanlarında, otellerde elektronik bir aygıtın testinden geçiyor... O aygıtları atlatma ve kendi telefon numaranla kendi banka hesabın yerine, başkasının telefon numarasıyla, başkasının kodunu kullanma olanağı yok... Kimlik kartında bir sahtecilik yapılmışsa, test makinesi kimlik kartını yutuyor. Ve derhal güvenlik örgütüyle tüm dünyadaki güvenlik görevlilerinin bellekli telefonlarına geçiriyor...

Böyle bir sahteciliğin cezası, bir yıllık kazancının yarısı... Cezayı ödeyinceye kadar da yeni kimlik kartı alamıyor ve felç oluyorsun. Aynı suçu bir daha işlersen, kimlik kartının üstüne yargı kararıyla test makinelerinin saptadığı görülmez bir damga basılıyor ve telefon numaranı kullanarak sağlayabileceğin olanaklar kısıtlanıyor. Aynı suçu üçüncü kez işlediğin zaman ise ıssız bir adaya sürülüyorsun.

***

O ıssız adalar geçen yüzyılın cezaevlerinden çok daha korkunç... Çünkü ne yöneticiler ne de gardiyanlar var... Ne yiyip ne içecek ve ne giyeceksen, kendin üretmek zorundasın. Ve korunmasızsın. Çünkü, cinayet suçu suç sayılmıyor o adalarda...

Geçen yüzyılın ceza düzeni suçluları yeniden topluma kazandırma amacını güderdi. En azından böyle söylenirdi. Şimdi ise suçlular bir kez daha topluma kazandırılmak istenmiyor. Buna karşılık

ölüm cezası yok ve yalan yanlış suçlamalarla kişileri güme götürmek kolay değil... Gerçi cinayetlerde azalma yerine artma oldu ama bunların çoğu ya cinnet cinayetleri ya da sadist zevklerin cinayetleri... Onların suçlularının da yüzde doksanının psikiyatri kliniklerine koyuyorlar... Trafik kazaları ise, arabalar takılan elektronik güvence aygıtları sayesinde, kalmadı gibi bir şey... Buna karşılık iki kişilik özel helikopterde bazı belalı sakatlıklar oluyor...

2000 yılından bu yana denizcilik aldı yürüdü İstanbul'da. Marmara, hatta Karadeniz nerdeyse, kotra, motor, deniz uçağı, teknesi helikopter, şarpi, yat, yelkenli gölü oldu... Denize doğru bu yoğun açılma iş alanlarını da genişletti. Adam başına yılda balık tüketimi elli kiloya çıktı... Marmara kıyıları özel istakoz tarlalarıyla dolu... Lahmacunla kebapçı dükkânları gitgide kıyı mahallelere doğru çekilmede...

Bir başka yenilik de plaj sinemaları... Kumsal ve deniz aşk yaşayanlar suların ortasından otomatik olarak çıkan, yirmi metre yüksekliğinde ve otuz metre genişliğindeki dev ekranlarda pornoyla karışık serüven filmleri izleyerek, aşkın tadını bir kat daha koyulaştırıyorlar... Bütün harcamaları uluslararası reklam şirketleri ödüyor... Bazı ekranların ayrıca antenleri de var... Film artisti olma özlemini gidermek isteyenler, belirli bir ücret karşılığında bu ekranlarda kameralı telsiz telefonlar aracılığıyla skeçler oynuyorlar...

***

Kabaran turist dalgalarıyla, yeni seks dalgaları da yaygınlaşmada... Bazı video kaset kulüpleri, müşterilerinin kendilerine bıraktığı özel yaşam kasetlerini, aynı konuda kendilerine bırakılmış başka kasetlerle yirmi dört saatliğine değiş tokuş ediyorlar...

Bu değiş tokuşlarda birtakım sürprizler de olmakta... Bir İtalyan çifti kendi kasetlerini bırakıp bir başkasının kasetini almışlar. Meğer kaset İtalyan kadının ilk kocasıyla olan sevişmesine aitmiş.. Yeni koca bir hayli bozulmuş ve sürprizin kasıtlı olarak düzenlendiğini düşünerek kulübü dava etmeye kalkmış...

TV'deki ajans haberlerinde, İtalyan kadının, her iki kocasıyla ilgili kasetlerindeki durumu, karşılaştırmalı olarak yayımlandı ve

dünya kamuoyunun da katıldığı açık oturum düzenlendi...

Dünyanın neresinde olursanız olunuz, bulunduğunuz yerden bu tür TV tartışmalarına kameralı telsiz telefonunuzla katılabiliyorsunuz. Sadece bu isteğinizi yirmi dört saat öncesinden dünya programlarını izleyen uluslararası bir büroya bildirmeniz ve numaranızı kaydettirmeniz gerekiyor. Sıra size geldiği zaman TV spikeri numaranızı çevirip, sizi görüntüye alıyor ve düşüncelerinizi yayımlıyor.

Dünya kamuoyu, TV'deki tartışmalar sonucunda, İtalyan kadının ilki kocasını daha çok sevmiş olduğu yargısına vardı. İkinci koca da, karısının eski kocasıyla olan ilişkisinin kendisine kasıtlı olarak verildiğini kanıtlayamadı. Kendi kaseti de eski kocaya gittiği için, mahkeme durumu eşit değerde gördü. Davayı reddetti.

Yetmiş yedi yaşındaki babam ise, dünya kamuoyunun aksine, kadının, ikinci kocasının daha çok sevdiğinde inatlaştı ve torunlarıyla inceden inceye uzun bir tartışmaya girdi...

Torunlar, dedelerinin eski teknikle yeni teknikleri birbirine karıştırdığı için böyle inatlaştığı yargısına girdi...

Eski tekniklerle yeni teknikler arasındaki farklar da gerçekten bir hayli garip... Belirli bir seks eğitiminden geçmişler, göz göze bakma yönteminden, küçük parmaklarla birbirine dokunma yöntemine kadar, vücutlarının hemen her bölümünü kullanarak da, orgazma yönelebiliyorlar ve bazen bu yöntemlerin tümünü aynı anda kullanabiliyorlar. Ancak böylesi bir yoğunlaşma, bazen "zevk ölümlerine" yol açıyor...

Bu konuda din adamları arasında da çeşitli görüşler savunuluyor... Hoca, papaz ve hahamların katıldığı bir TV açıkoturumunda, "zevk ölümleri"nin eski Mısır, İskenderiye ve Roma uygarlıklarından bu yana var olduğu açıklandı ve ancak üç büyük peygamberin bu ölümleri durdurabildiği belirtildi.

Babam geçen yüzyılın sonunda dedemin, seks yaşamlarının akıl almaz boyutlara ulaşacağı konusundaki öngörülerini anlattı. Dedeme göre insanların beyinlerini kullanma oranları yükseldikçe, seks ilişkilerinde de telepatinin etkinliği artacak ve galaksiler arasında dahi birbirini tanımayanların çıldırtıcı aşk yaşamları olacakmış...

2027, dedemin öngörülerinden henüz çok uzak... Belki de daha on bin yıl beklemek gerek dedemin öngörülerinin gerçekleşmesini...

Rahmetli zaten ya geçmişte ya gelecekte yaşar, anı ise çokçası canı sıkılarak geçirirmiş. Bıraktığı notlardan da günlük yaşamı pek değerlendirmediği, çalışmadığı zamanları ya konuşmak ya onu bunu kızdırmakla yok edip götürdüğü anlaşılıyor. Bir kez olsun ne ata binmiş, ne tenis oynamış, ne kayak, ne deniz altı avı yapmış ne tatile çıkmış. Yazıp söylenmekle körletip yitirmiş yaşamını... Şimdi sağ olsa kimbilir ne yapar, belki de deniz dibi lokantalarında Ay'a nasıl gidip geldiğini, yahut yanardağların içine nasıl inip çıktığını anlatırdı. Belki de yoksul mahalle kebapçılarında rakı içerek şiir okumayı yeğlerdi. Rahmetlinin her ne kadar çalışına disiplini keskinse de, avareliğe de bir hayli yatkınlığı varmış herhalde.

Babamın onun hakkında anlattığı olmadık serüvenler biraz bunu gösteriyor... Dedemin dedesi ise, daha onun okula bile başlamadığı yaşlarda, böyle giderse kaz çobanı olacağını söylermiş...

2027'de şimdi hepsi ne kadar uzak ve karanlık bir boşlukta... 2077'de herhalde bizim torunlar da beni böyle görecekler...

dilediği düşü görme olanağı: "revometri"

İÇİNDE bulunduğumuz 2027 yılı için "kritik çağın başlangıcı" diyorlar. Uzayda doğup yeryüzüne hiç inmeden uzayda yirmi yaşına basmış olan 10 genç ilk kez, ikinci uzay kuşağını evrene getirecekler. Bu aşamanın "dünyadan kopuk dünyalılar" dönemini açacağı söyleniyor.

Olaya "dünyadan kopuk dünyalılar dönemi" açılacak da ne olacak, diye bakanlar da var. Ancak, "canlı"nın uzayda bakteri düzeyinde saklı tutulduğu ve gezegenlere göktaşlarıyla inerek, ortamı uygun buldukları takdirde "insanı" beş milyar yıllık bir süreç sonunda oluşturdukları hesaba katılırsa; uzay insanlarının bin yıldan kısa bir sürede yeryüzüne egemen olacakları ve bizim bildiğimiz insanlarla hiç ilgisi olmayan "yeni dönem insanları"nı yaratacakları iddia ediliyor.

"Yeni dönem insanları"nın beyinsel gücü, hiçbir koşullanmayla yozlaşmamış olmanın da verdiği bir açıklıkla, tüm doğa olaylarının nedenini ve gerçeğini kendiliğinden bilen ve bunlarla bir bütünleşme gösterebilen özellikte olacak. Parapsikolojiyle metapsişiğin bütün gizlerinin beyin hücrelerinin niteliği içinde çözümlenmiş olduğu gelişmiş beyinler dönemine girilecek böylece... Bu beyinler bugünkü bilimlerin hiçbirine gerek duymadan, hepsini çok aşamalı olarak kullanabilecek yeni bir insan düzeyini gerçekleştirecekler...

Bu yeni varsayımlar ister istemez şu soruyu getiriyor akla:

"Peki eski tür insanlar ne olacak?"

Onlar da bildikleri gibi yaşamayı daha bir zaman sürdürecekler ve sonra silinip gidecekler.

***

2027 yılına "kritik çağın başlangıcı" denmesinin ikinci nedeni, dünyanın merkezindeki enerjiden yararlanma olanaklarının günlük yaşama geçmeye başlamış olması. Minicik bataryaların tıpkı radyolar gibi dalgalar aracılığıyla yerçekimi gücünden dolmaya başlaması, neredeyse saat sorunu... Hem yeryüzü hem de güneş enerjisi ortak olarak kullanıldığı zaman; daha kestirme bir anlatımla, gezegenlerin enerjisi telsiz yöntemiyle bataryalara aktarıldığı zaman, uzayın gidilemeyecek yeri kalmıyor. Günlük yaşam pratiğinde ise böylesi bir enerji bolluğu, insanlar arasında binlerce yıldan beri özlemi çekilen sonsuz bir tüketim eşitliğini sağlama evresini açıyor.

Bizim Türkiye henüz bu yeni buluş ve aranışlarla fazla sarmaş dolaş değil, ama süper dünya teknolojisinin akıl almaz atılımları, her toplumun üstüne bereketini yağdırıyor. Binlerce yıllık insan düşünce ve öngörülerinden özellikle bir tanesi kesinkes doğru çıktı. O da teknolojideki değişimin toplumları da değiştirdiği doğrusu.

Geçen yüzyılda bizim gibi toplumların en büyük sorunu kalkınma sorunu idi. Benim ilk anılarımın uzandığı 1984-85 yıllarında, "Şöyle mi kalkınalım, böyle mi kalkınalım" tartışmaları gazeteleri, kitapları, dergileri, TV programlarını kaplar giderdi.

Bugün ise sorun artık kalkınma değil, gelişim... Mevcut olanaklardan yararlanarak yaşamasını becerenlerle beceremeyenler... Ve bu farklılaşmayı giderme, geçen yüzyılların zengin yoksul farklılaşmasını gidermeye çalışmaktan daha da zor görünüyor.

Zor görünüyor, çünkü, teknik olanakların konforunu kullanmayı kıvıramayanlar, bunun yarattığı tepkilerle fanatikleşiyor ve bağnazlığa kayıyorlar. Gerçi süper dünyanın yarattığı teknik yoğunlaşmalar önünde, politik bir güç oluşturamıyorlar, ama en azından kamu hizmetine sunulmuş teknik olanakları kırıp dökmeye teşne duruyorlar. Son zamanlarda en çok işlenen suçlar bu tür suçlar Metroların, hava hatlarının, istasyonların asansör düğmelerini kırmak, antiseptik ışınlarla aydınlatılmış tuvaletleri parçalamak, kamu taşıtlarının döşemelerini kesip yırtmak, vitrin camlarını taşlamak araba yakmak.

Bütün bu saldırganlığın temel nedeni, toplumdaki değişime

uyumsuzluk. Aynı olanaklardan diledikleri kadar yararlanma hakları olmasına karşın, yine de genişleyen konfor ve olanaklarla dövüşe tutuşuyorlar.

Yirmi dört saat içinde yakalanmayan suçlu yok gibi, ama suçlular ne kadar yakalansa, suç işleme eğilimi azalmıyor.

***

Son umut yeni bulunmuş bir aygıtta...

Kol saatine benzeyen ve kola takılan bir aygıt bu.. Uykudayken dilediğin düşü görme olanağı sağlıyor. Aygıtın üstündeki kadranda çeşitli bölümler var. "Üstünlük", "Çocukluk", "Duygusal Mutluluk", "Serüven", "Seks" gibi... Aygıtın ibresini bu bölümlerden hangisine getirirsen, sezilmeyen bir titreşimin vücuda yaydığı değişik dalgalar, beyne kadar uzanarak, istenilen düşü görmeyi sağlıyor..

Normal düşlerde her gece kendi kendimizi, mağara dönemlerinden kalma bir savunma saldırganlığını sürdürebilmek için hipnotize ettiğimizden, uygarlık ne kadar ilerlerse ilerlesin, saldırganlıklarımızdan vazgeçemiyoruz.

Daha doğrusu gelişmiş kişilerin düşlerinde, kendilerini saldırganlığa koşullamaları daha az oluyor. Doğa programlanmasına çevrenin ağır bastığı kişiler onlar. O ölçüde gelişmemişlerse, doğa programlamasına daha çok tutsaklar. Çevrenin uyum sağlayamamaları ve çeşitli saldırganlıklarla kendi doğal yapılarını savunmaya çalışmaları da bundan.

Yeni bulunan "revometri" aygıtı sayesinde, her gece gördükleri doğal düşlerinden ve dolayısıyla kendi kendilerini saldırganlığa hipnotize etmekten kurtulurlarsa, çevreye kolay uyum sağlayacakları ve teknolojik konfordan daha kolay yararlanabilecekleri umut ediliyor.

Şimdiye kadar yapılan anketlerde "revometri"nin en çok kullanıldığı konu "üstünlük" düşleri... Uzaktan uzağa sevişmeyi dahi gerçekleştiren "tele seks" aygıtlarının çıkmasından sonra, seks doyumsuzluklarında bir durulma oldu. Her ne kadar seks aygıtlarının her çifti, ötekinden değişik bir frekansa göre ayarlanmışsa da; bir-

çok kadınlar erkek, aygıtını bir sürprizli rastlantıya bırakarak giriyor yatağa... Birbirini hiç tanımayanların, birbirinden uzak olarak aniden sevişmeye başlamalarındaki heyecanın, çok daha başka olduğu söyleniyor...

Babam da aynı kanıda. Bizim çocuklar ise bu tür aşk oyunbazlıklarını tutmuyorlar ve dedelerine hafiften takılıyorlar.

— Dede her gece aygıtını şansa bırakıyorsun galiba, diye...

Babam da:

— Tanıdıkların vermediği zevki, ola ki tanımadıklar verir, diyor...

ÖYKÜ
Rıza Bey'in Polisiye Öyküleri'nden (1985)

6

KAR kıyamet, tipi fırtına, sade sokak yaşamında değil ev yaşamında da etkisini gösteriyordu. Kar ve buzlarla tıkanan saçak çevresi olukları, yer yer yırtılıp delindiği için, kiremitlerden oluklara süzülen kar suları, aşağı akacağına, çatı arasına yayılıyor ve kalorifer borularının rotasını izleyerek üst katların içine akıyordu.

Havalar düzelmeden olukları temizleyip onarma olanağı yoktu. Üst katlarda kalorifer borularının tavandan çıktığı bölmelerde biriken damlaları, borulara bağlanan huniler ve hunilere takılan hortumlarla balkonlara kanalize etme buluşları, salonlarla odaları, kimyacılığa merak sardırmış ecinnilerin garip imbikli laboratuvarlarına benzetiyordu.

Bazı apartmanların ana cereyan kablosundaki sakatlanmalar yüzünden, kalorifer kazanları yanmıyor, hidroforlar su basmıyor, asansörler çalışmıyordu.

Böyle durumlarda imdada koşması beklenen odunla gaz sobalarına da gazla odun bulmak kolay olmuyordu.

Rıza Bey, termometrenin beş dereceyi gösterdiği odasında, kalın bir gömlek, üstüne kalın bir gemici kazağı giymiş, arada bir önündeki konyağa uzanarak, ısının bazen sıfır altı elli dereceye kadar düştüğü kentlerde, nasıl olup da hiçbir şeyin aksamadığını düşünüyordu.

* * *

Birden telefon çaldı.

Rıza Bey, oturduğu koltuktan uzanarak açtı telefonu.

Bir ses:

— Beyefendi, diyordu, benim adım Remzi Suyugül. Yaşım altmış altı. Memuriyetten emekliyim. Esrarengiz olaylara olan merakınızı biliyorum. Son çıkan kitabınızı da okudum. Çok etkilendim. Size kendim hakkında ihbarda bulunacağım. İki kişiyi öldürmüş bir caniyim ben. Ancak yeryüzünde hiç kimse benim işlediğim cinayetleri bulup, beni suçlayamaz. Telefonumu da, adresimi de size vereceğim. Dilediğiniz soruyu dilediğiniz zaman sorabilirsiniz. Bakalım, siz iki kişiyi nasıl öldürmüş olduğumu ortaya koyabilecek misiniz?

Rıza Bey:

— Çok şakacısınız Remzi Bey, dedi. Beni sınavdan geçirmek istemeniz de ayrıca hoşuma gitti... Cinayetleri hangi tarihlerde işlediniz?

— Sonuç almak kolay olmadı. Birincisi yirmi yıl önceydi. İkincisi de geçen yıl...

— Peki hangi amaçla işlediniz cinayetleri?

— Sırf keyif için...

— Tanıdığınız kişileri mi öldürdünüz?

— Hayır hiç tanımadığım kişileri...

— Neyle öldürdünüz?

— Bombalı saatlerle...

— Saatli bombalarla demek istiyorsunuz.

— Hayır Rıza Bey, ne dediğimi biliyorum. Bombalı saatlerle...

— Saatler mi patladı yani?

— Eh aşağı yukarı...

— Ne demek aşağı yukarı?...

— Onu da siz bulun. Birini yirmi yıl önce, ötekini de geçen yıl, bombalı saatlerle öldürdüm. Telefonum 783 51 50... Adresim, Sahrayıcedit Kestane Sok. 16/3... Hoşça kalın, cinayetleri çözmenizi bekliyorum.

Telefon kapandı.

Rıza Bey önce:

— Deli çok bu dünyada, diye mırıldandı.

Sonra konyak kadehini avuçlayıp ağzına götürdü ve bir sigara yaktı.

Remzi Suyugül kimdi acaba? Neden böyle bir şaka yapmak gereğini duymuştu? Bu şakanın altında herhalde bir bityeniği vardı.

Dışarda tipi, göz gözü görmez bir boşluğa çekip götürüyordu kenti...

Rıza Bey saatine baktı. Gece yarısına kadar Remzi Bey'in sırrını çözebilirse, altmış altı yaşındaki emekli okuyucusuna tam saat yirmi dörtte güzel bir sürpriz yapmış olacaktı...

* * *

Eski gemi telsizcisi, yeni polisiye yazarı tatlı bir gülücükle sırtına içi kürklü paltosunu geçirip, dışarı çıktı ve kutuplarda kaybolmuş bir eski zaman gezgini gibi oturduğu Gümüşyol'dan Sahrayıcedit'e doğru yürümeye başladı.

Saat yirmi bir otuzda Rıza Bey yine koltuğuna oturmuş, elinde kalem kâğıt birtakım hesaplar yapıyordu.

Saat tam yirmi dörtte, koltuğundan telefona uzandı ve Remzi Bey'in numarasını çevirdi. Uzun uzun çaldı telefon, sonra uykulu bir ses:

— Alo, dedi.

— Remzi Bey siz misiniz, uyandırdım galiba... Kimleri öldürdüğünüzü buldum da, onu haber verecektim.

Remzi Bey uykulu sesiyle:

— Rıza Bey, kafayı çektin palavra sıkıyorsun, dedi.

— Yok, hayır dinleyin. Yirmi yaşındayken, belediyede evrak kâtibi olarak işe başlamışsınız...

— Evet...

— Otuzunuzda Sağlık Müdürlüğü kalemine şef olarak geçmişsiniz.

— Evet...

— Kırk ikide Sosyal Sigortalar'a girmişsiniz...

— Evet...

— Ellide PTT'de personel müdürü olmuşsunuz. Emekliye de oradan ayrılmışsınız.

— Evet...

— Size başvuranları bekletmekle ünlüymüşsünüz...

— Nerden biliyorsunuz?

— Sizin bakkalın kayınpederiyle aynı okulda okumuş ve bir daha da birbirinizden hiç kopmayacak kadar dostluğunuzu sürdürmüşsünüz...

— Nasıl öğrendiniz bunu?

— Bakkalınıza uğrayıp, kim olduğunuzu sorarak...

— Size vallahi pardon derim ben Rıza Bey... Eee sonra?

— Her gün en az yirmi kişiyi otuz dakika ile dört saat arasında bekletirmişsiniz. Bekleyenler aynı saatler arasında hep birlikte de bekleseler, kişi başına düşen beklemelerin ortak toplamı altmış saate yakın tutuyor...

— Eee yani?

— Yanisi şu, yirmi yıl önce memuriyetinizin yirmi beşinci yılıydı...

— Tamam, dinliyorum.

— Yirmi beş yılda, her gün beklettiklerinizin bekleme saatlerini birbirine ekleyince, altmış üç yıl çıkıyor ortaya... Bir insan yaşamı... Birinci cinayetiniz bu... Son yirmi yılda size başvuranların sayısı daha çoğaldı, bekletme süreniz de arttı. Ve son yirmi yılda insanları tek tek bekletme saatlerinizin ortak toplamı, altmış beş yılı buldu... Ve ikinci cinayeti de işlemiş oldunuz. İki yaşamlık zamanı, size başvurmuş binlerce insandan koparıp yok ettiniz... Doğru çözebildim mi cinayetlerinizi?

Remzi Bey kısaca:

— Evet, dedi.

Ve titrek içten bir sesle:

— Biliyor musunuz ne zaman hesap ettim bunu, dedi, emekli olduktan sonra işimin düştüğü yerlerde bekletilirken...

Telefon kapandıktan sonra Rıza Bey bir konyak daha koydu kendine ve pencerenin yanına gelerek, gecenin içinde lapa lapa yağan karlara dalıp gitti.

Kimbilir ne bilinip görünmeyen, ne kadar cani yaşıyordu şu dünyada...

15

GEMİ telsizciliğinden emekli ufacık tefecik Rıza Bey, polisiye öyküler yazarlığına merak sardığından bu yana, başından geçen olayları düşünüyordu. Kaç kez ölüm kalım tuzağına düşürülmek istenmiş, hepsinden de zor bela paçayı kurtarmıştı. Şimdi o olaylar, onları yaşadığı anlardakinden de daha çok büyüyordu gözünde. Tıpkı usul usul yalçın bir dağa tırmanan bir dağcının, doruk noktasına vardıktan sonra, çıktığı uçurumlara bakarken, gözlerinin kararıp başının dönmesi ve yüreğini bir korkunun kaplaması gibi...

Acaba başkalarının kötülüğü üstüne iş tutan insan sayısı ne kadardı dünyada?

Bunun hesabını yapma olanağı yoktu. Sadece dünyadaki silah endüstrisinde kimbilir kaç yüz milyon insan çalışıyordu.

Yeryüzündeki tüm yaratıklara egemen olan insanoğlunun kendi kendisinden başka yenmek zorunluluğunu duyduğu hiçbir canlı kalmamıştı. Ve insan kendi kendini yenmeye çalışmanın dramına itilmişti...

Rıza Bey:

— Çok ahmakça bir durum, ama gerçek bu, diye söylendi.

Sonra da yeni öyküsünün üstüne eğildi...

* * *

Kardiyolog Doktor Hayri Satsavur'un karısı Zehra, doksan kiloyu geçmeye başlamıştı. Doktor karısının şişmanlığıyla acı bir eğlencenin zehirli tadını çıkarmak için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu.

— Zehracığım uçakla Ankara'ya giderken seni de götürmek

istiyorum, ama seni görünce uçağın dengesinin bozulmasından bilmem korkmayacaklar mı?

— ...

— Hayvanat bahçesinde çektiğimiz fotoğrafları gördün mü, filler senin yanında sıçan kadar kalmışlar...

— ...

Karayollarından telefon ettiler, bizim ön yolun asfaltını döktükten sonra silindir bozulmuş, acaba hanımefendiyle birlikte yol üstünde biraz dolaşamaz mısınız, diye soruyorlar.

Zehra önce bu takılmaları, küçük gülücüklerle karşılamaya çalışıyordu. Ne var ki, şakalar gitgide akrepleşiyordu.

— Keşke kollarım dört metre olsaydı. O zaman belini kimbilir ne kadar ince bulacaktım...

Zehra rejim yapmaya çalışıyor, beceremiyor; TV'deki kadın saatinde aerobik programı uygulamaya kalkıyor, nefes nefese kalıyordu. Ne saunada ter atma, ne parafin banyosu, ne aç karnına içilen limonlu su, kilosunu iki gram dahi aşağıya çekmiyordu.

Kocası kendisini kırıcı alaylarla zıpkınladıkça, gözleri dola dola isyan ediyor:

— Doktorum diye şişinip duruyorsun, madem doktorsun öyleyse bul çaresini de zayıflat, diye bağırıyordu.

Hayri:

— Sana doktor değil bir krematuvar bekçisi bulmak gerek, diyordu.

— O da ne demek?

— Hani yani içinde insanların eritildiği bir fırın işçisi.

— Öyle bir fırın mı var?

— Var ya?

— Peki niye oraya götürmüyorsun beni?

— Yalnız işte canlıyken almıyorlar oraya insanları... Kah kah kah... keh keh keh...

Zehra hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlıyordu...

* * *

Doktorun yüreğinde bazen bir acıma dolaşıyor, ama yaşamını doksan iki kiloluk bir kadınla geçirip bitirme düşüncesi de bey-

nini durmadan kazmalıyordu.

Boşanmak...

Zehra'nın asla yanaşacağı bir konu değildi bu... Arkadaşlarıyla dertleşirken...

— Ona vardığımda filiz gibiydim, bana az çektirmedi. Sıkıntı insanı her zaman zayıflatmaz, bazen benim gibi fıçılaştırır da... Madem beni bu hale getirdi, ben de ona ödeteceğim, diyordu...

* * *

Bir akşam doktor beklenmedik bir armağanla geldi eve... Zehra'ya bir kondisyon bisikleti getirmişti... Seleli, gidonlu, pedallı, kilometre saatli, ama tekerleksiz bir bisiklet...

— Karıcığım işte seni çıta gibi yapacak bir oyuncak, dedi... Her sabah on beş dakika pedal çevireceksin sadece...

Kondisyon bisikletinde her sabah on beş dakika pedal çevirmek... Doksan iki kiloluk bir insanın kolayından yapacağı bir iş değildi bu... Üstelik sakıncalıydı da.. Normalde yetmiş sekiz atan kalbin, yüz otuza doğru zorlandığı zaman tık diye durması işten bile değildi. Ama Zehra kocasının gösterdiği ilgiye çok sevinmişti:

— Hah işte, ay sonunda sen beni gör bak, demişti.

Gerçekten de her sabah Hayri gittikten sonra bisikleti denemeye çalışmış, iki dakikada alı al, moru mor olarak, göğsünde ağrılarla inmişti bisikletten...

Kocası arada sırada,

— Bisikletle çalışıyor musun, diye soruyordu.

Zehra yalan söylüyordu:

— Bak fark etmiyor musun, karnım kaybolmaya başladı bile, diyordu...

* * *

Bisikletin gelişinden kırk gün sonra bir akşam doktor, Zehra'ya:

— Karıcığım gel seninle baş başa bir rakı içelim, dedi.

Zehra için Hayri'nin bu yakınlığı, çok eski günlerde kalmış, mutlu bir sürprizdi.

Şişman şişman, koşuşturmaya uğraşarak, işlemeli örtülerle güzel bir sofra kurdu. Beyazpeynirden, söğüş domatese, çabucak yaptığı hafif sarmısaklı cacıktan, katı yumurta salatasına ve kaşar paneli küçük kanepelere kadar, elinden geldiğince sofrayı donattı. Karafakiden buz gibi rakılar dolduruldu uzun bardaklara... Tıpkı nişanlılık günlerindeki gibi kadehler çinçinlerle tokuştu. Bakışlar bakışlarda gülücüklerle eridi. İlk anıların, ilk randevuların albümleri açıldı ve karı koca bir ağızdan eski şarkılarını söylediler hafif ve dokunaklı bir sesle...

Sonra...

Sonra doktor:

— Yahu Zehra, şu bisikleti bir denesene, bakayım nasıl çalışıyorsun bir göreyim, gerçekten vücudun epeyce fark etti, dedi.

Zehra, o sıcak yakınlaşmada kocasının göz aldanışını ödüllendirmek için bisikletin bulunduğu odaya geçti ve bindi bisiklete... Başladı pedallara zar zor basmaya...

Hayri:

— Bravo hiç bu kadarını beklemiyordum, biraz daha hızlı, biraz daha hızlı diyordu...

Kalp, yüzden yüz ona, yüz on beşe, yüz yirmiye çıkıyordu...

Hayri, elini bisikletin önündeki vites ayar düğmesine koymuş:

— Harikasın sen, harikasın diye bağırıyordu.

Ve avucunun içindeki vitesi yükseltiyordu. Ha gayret şekerim, biraz daha hızlı...

Zehra ter içinde nefes nefese daha güçlü basmaya çalışıyordu pedallara... Kalp yüz yirmi beşe çıkmıştı... Bir sancı yapışıyordu sol böğrüne..

Ve Zehra yıkılıverdi bisikletten yere...

Hayri eğilip nabzını tuttu...

Nabız durmuştu...

29

LİMAN Başkanlığı Telsiz Bölümü Şefi Haşim Bey, bir yolcu gemisiyle iki tankerin kaydettiği bir telsiz mesajına aklını taktırmış, düşünüp duruyordu.

Mors'la İngilizce olarak verilen mesajın Türkçesi şöyleydi:

"Ozan Heredia'nın arkasındaki tilkileri, romancı Barbusse'ün yirmi üçüncü oğlu avlayabilirse, Kızkulesi gülecek..."

Üç geminin de dikkatini, mesajdaki "Kızkulesi" sözcüğü çekmiş ve her olasılığa karşı durumu Liman Dairesi'ne bildirmişlerdi.

Haşim Bey de, bu garip şifrede bir orostopolluk kokusu bulunduğunu seziyor, ama hiçbir tahmin ve yakıştırma yapamıyordu.

Aklına birden eski dostu Rıza Bey geldi. Rıza Bey de emekli bir telsizciydi. Ve böyle konulara meraklıydı. Daha gemilerde çalışırken yazmaya başladığı polisiye öykülerle, sonunda ünlü bir yazar olmuştu. Önündeki mesajın ne anlama geldiğini, çözse çözse ancak o çözebilirdi.

* * *

Haşim Bey, Rıza Bey'i, kıyı lokantalarından birinde öğle yemeğine davet etti.

Ve kimsenin bir anlam veremediği telsiz mesajını kendisine gösterdi.

Rıza Bey:

— Ozan Heredia. Yahya Kemal'in Paris'teki gençlik yıllarında en çok sevdiği ozanlardan biriydi, dedi.

Haşim Bey:

— Allah, Allah, Rıza, sen de amma şeyler biliyorsun, diyordu.

— Heredia. Parnasse'cı akımın öncülerindendi. Bir sonesinde bir deniz kabuğunun adını doğru dürüst kullanabilmek için, üç cilt kitap okuduğu söylenir.

— Rızacığım tamam da, tilkilerle ne ilgisi var Heredia'nın, hele bizim Kızkulesi'yle?

Rıza Bey, halka halka kesilip kızartılmış, dumanı üstündeki taze palamut dilimlerinden bir tanesini, ortadaki kayık tabaktan kendi tabağına alırken:

— Bu senin mesaj, bana kalırsa biraz Paris kokuyor, dedi.

— Bunu da nereden çıkardın?

— Heredia bir Fransız ozanıdır, Barbusse de bir Fransız romancısı...

— Peki ya tilkiler?

— O kadarını bilmiyorum, ama düğüm noktası sanırım Paris'te...

Haşim Bey, gözleri eylül güneşiyle yıkanan denize dikilmiş:

— Evet, dedi, haklı olabilirsin...

— Ben zaten yakında birkaç günlüğüne Paris'e gidecektim. Polisiye filmler festivaline davetliyim orada. Senin mesajı bir kez de, şifrede adı geçen sanatçıların dünyasında değerlendirelim.

* * *

Daha dört gün olmadan Rıza Bey Paris'teydi. Notre Dame'ın üstünde kurulduğu, Seine Nehri ortasındaki tarihsel adacığın, ikinci bir adacığa doğru uzandığı bölgede, üç yüz-dört yüz yıllık yapıların arasındaki daracık sokaklarda dolaşıyordu. Daha doğrusu dolaşmıyor, Güvercin lokantasına gidiyordu.

Güvercin lokantası, taş yapılar arasında, kendine özgü çardağıyla kırsal bir bağ evi görünümündeydi. Bilmeyenlerin kolay bulamayacağı yüz yıllık bir lokantaydı. Kentin, bireyleri karıncalara çevirdiği görkemli ve efsunlu çarklarından, kısa bir süre için de olsa, yakalarını kurtarmak isteyen eski Parislilerle, adları yeryüzünde yıldırımlı yakamozlar yaratan keyif ehli ve bazı tanınmış sanat-

çılar, usulca bu lokantaya sığınır ve Musa'nın heykelini andıran sakallı Robert'in yemekleriyle, sevdikleri şarapların en kaliteli oldukları rekolte yılından kalma tozlu şişelerini isteyip içerlerdi.

Robert, Rıza Bey'in eski bir tanışıydı. Gençliğinde gemisi Marsilya'da yattığı zamanlar, Paris'e uzanır ve bu lokantada kendilerini filmleriyle plaklarından tanıdığı yıldızlardan bazılarını görüvermenin şaşkınlığıyla, Rhone bağlarının kaliteli şaraplarından içine süzülen mahmurluğu birbirine karıştırarak, arka planda fon müziği gibi çalan Yedinci Senfoni'yi dinlerdi.

* * *

Rıza Bey Robert'i, Robert de Rıza Bey'i görünce neşeyle birbirlerine sarıldılar.

— Nerelerdeydin yahu? Gemin Marsilya'da hiç yatmıyor mu?

— Ben emekli oldum. Ama sen hiç değişmemişsin...

Küçük Amerikan barın üstünde dededen kalma aile eşyasıymış gibi duran, küçük fıçılar, tahta kupalar, abajurlu bir gaz lambası... Yan duvarda 1905'te yapıldığı anlaşılan bir gaz kumpanyası reklamı...

Örtüsü kırmızı damalı masalardan birine oturdular.

Robert:

— Sana ıstakozlu bir volovan yapacağım, dedi. Şarap olarak da aklının almayacağı bir sürprizim var.

Az sonra "Chateau neuf du pape'ın beyazı açılıyordu masada. O markanın beyazı bulunduğunu Rıza Bey de bilmiyordu. Yılda beş-on bin şişe ancak üretildiğini ve tanıdıklara gönderildiğini Robert'den öğrendi.

Ve Rıza Bey birden konuya girdi:

— Robert, bak şöyle bir telsiz mesajı geçti elime. Ne anlama geldiğini bir türlü çözemedim.

"Ozan Heredia'nın arkasındaki tilkileri, romancı Barbusse'ün yirmi üçüncü oğlu avlayabilirse, Kızkulesi gülecek..."

Robert de bir bardak şarap koydu kendine...

— Luxembourg parkının Vavin sokağına bakan kapısına ya-

kın bir yerdedir Heredia'nın büstü, dedi. Çocukken okula o kapıdan girip bahçeyi geçerek giderdim, oradan biliyorum. Barbusse sokağı da Observatoire'dadır... Yani ikisi birbirine çok yakın...

* * *

Rıza Bey'in aklına böyle bir yorum hiç gelmemişti.

Sakallı Robert, ozanla romancıyı bir anda birer adresmiş gibi değerlendirmeye kalkmıştı.

Istakozlu volovan gerçekten bir nefasetti... Chateau neuf'ün beyazı da öyle...

Rıza Bey, Robert'in şifreden çıkartmaya kalktığı adresleri yerinde görmek için sabırsızlanıyordu.

Güzel Helena'nın armut tatlısıyla üstüne bir kadeh soğuk şampanya ve bir de kahveyle Robert'in ikram ettiği özel armut liköründen içtikten sonra, hesabı ödeyip lokantadan çıktı.

Luxembourg parkına kadar yürüyecek, oradan da Henri Barbusse sokağına gidecekti...

Kendisini nasıl bir serüvenin beklediğini Rıza Bey henüz bilmiyordu.

* * *

Quartier Latin, Rıza Bey'e eski bir pantolonunun yırtık cebi kadar aşınmış bir yakınlıktaydı.

Saint Michel alanının önü havuzlu tarihsel anıtıyla, büyük bulvarın çevresindeki mıncık mıncık lokanta ve kahvelerle dolu dar sokaklarda, gençlik yıllarının gölgeleri, daha başka milyarlarca gizli gölgeyle kimseye görünmeyen anıların valsini oynuyordu.

Bethune rıhtımından, Pompidou'nun damı bahçeli kocaman evi önünden geçerek yürüyordu.

Karşıda Paris'in efsanevi lokantası Tour D'Argent görünüyordu.

Seine Nehri, bulanık rengini, yüzlerce yılın coşkulu, ateşli, kıpırtılı ve serüvenli aşklarıyla kendine özgü dünyasında sessiz sedasız ışıklandırarak akıyordu.

Upuzun bir nehir teknesi geçiyordu köprülerin altından...

Eski kitaplar satan barakaların arasında, rıhtımın taş korkuluğuna yaslanmış gencecik bir kız, kendisine sarılmış bıçkın maskeli romantik yahut romantik maskeli bıçkın bir delikanlıyla, hiçbir zifaf gecesinde rastlanmayacak bir şehvet baygınlığı içinde öpüşüyordu.

Rengi kaçmış, yağlı ve hantal ceketiyle, yırtık pabuçlarını içkili bir yorgunlukla sürüyen, sakalı uzamış bir berduş, kendi kendine konuşarak, arada bir elindeki şişeyi dikiyordu ağzına...

Ve Notre Dame'ın arkadan görünen gotik silueti, zamparası, sarhoşu, orospusu, soylusu, zengini, yoksulu, bunalımlısı, neşelisi, manyağı, akıllısı, bozulmuşu, yücelmişi, dindarı, dinsizi, sanatçısı, tun kafası, tutucusu, devrimcisiyle, insanlık panayırından derlenmiş çeşitli örneklerin hepsini birden kutsuyordu.

* * *

Rıza Bey yürüyordu...

Köprü üstünde karşılaştığı berduş da yürüyordu.

Saint - Jacques caddesinin girişine yaklaştıkları sırada, berduş, Rıza Bey'e döndü, bir reverans yaptı ve:

— Fatihler bir masal madenini bulmak için gittiler, dedi.

Rıza Bey birden algılayamadı söyleneni:

— Ne... Ne, diye kekeledi...

Berduş, sakallı ve kirli suratından beklenmeyen bir hergelelikle bir reverans daha yaptı ve tekrarladı:

— Fatihler bir masal madenini bulmak için gittiler...

Rıza Bey'in nefesi kesilir gibi oldu...

Berduşun söylediği söz, ozan Jose Maria de Heredia'nın çok ünlü bir şiirinden bir dizeydi....

Bir rastlantı olarak mı söylemişti bunu, yoksa bir işaret olarak mı?

Rıza Bey bunu kestiremedi ve artık ezberlemiş olduğu çözülmüş mesajı geçirdi aklından:

"Ozan Heredia'nın arkasındaki tilkileri, romancı Barbusse'ün yirmi üçüncü oğlu avlayabilirse, Kızkulesi gülecek..."

Ama galiba, şimdilik, birden köprülerin altına inerek kaybolan berduş gülüyordu kendisine...

Rıza Bey bir an için kendini, ince uzun pencerelerin, dükkânların, kahvelerin, gelip geçen arabaların, trafik lambalarının suratına doğru nanik yaptığı öksüz bir çocuk gibi hissetti.

Çocukların üstüne binip parkta dolaşmayı pek sevdiği eşeklerle midilliler, başları önlerinde sakin sakin duruyorlardı. Allahın şekeri bir midillinin arkasına bir de eski zaman kupelerinin minyatürü bir araba koşmuşlardı.

Rıza Bey, parktaki tenis kortlarının yanından yürüye yürüye, Heredia'nın büstünün karşısına geldi.

Parnasse akımının güçlü ozanı, hiçliğe bakan gözleriyle, zamana mıhlanıp kalmış gibiydi.

"Ozan Heredia'nın arkasındaki tilkiler..."

Ve uzun bir kolon üstünde duran büstün yanında bir adam peyda oldu. Rıza Bey'e doğru geldi, bir sigara çıkarıp ağzına koydu, kısaca:

— Ateş, dedi.

Rıza Bey çakmağına davrandı.

Adam teşekkür yerine:

— Aydınlık ateşten iyidir, dedi.

Yarım bir dönüş yapıp hızla uzaklaştı.

Rıza Bey'in kafasındaki karıncalar iki katına çıktı.

"Ateş"le "Aydınlık", Henri Barbusse'ün iki büyük romanıydı...

"Ozan Heredia'nın arkasındaki tilkileri, romancı Barbüsse'ün yirmi üçüncü oğlu avlayabilirse, Kızkulesi gülecek..."

Demincek bir berduş karşısına geçip reverans yaparak, Heredia'nın bir dizesini okumuş, şimdi de Heredia'nın büstü yanında bir adam, sigarasını yakmak bahanesiyle "Aydınlık"ın "Ateş"ten iyi olduğunu söylemişti.

Artık iyice kesindi ki Rıza Bey izleniyordu.

Madem izleniyordu, öyleyse doğru yoldaydı.

Rıza Bey, parkın Vavin sokağına bakan kapısından çıkmadı. Çıksa belki de şifrenin çözümüne bir anda yaklaşacaktı. Çünkü tam sokağın köşesinde bir kürkçü dükkânı vardı ve vitrininde tilkiler duruyordu...

"Ozan Heredia'nın arkasındaki tilkiler..."

Parkın içinden gitmeyi yeğledi Observatoire'a...

Anatole France ne güzel anlatırdı o parkı...

Necip Fazıl'ın da en güzel şiirlerinden biri o park için yazılmıştı.

Kimler gelip kimler geçmemişti ki Luxembourg parkından...

Usta bir berber elinden çıkmış gibi budanmış bakımlı ağaçların ortasında sıra sıra yontularla uzanıp giden çiçek tarhları...

İstanbul'un doğasındaki güzellik, Latin parkının geometrisinde aklın güzelliğine dönüşüyordu...

Rıza Bey ikisini bir türlü bir araya getirememenin öksüzlüğüyle omuzunu silkti...

Ve parktan çıkıp Observatoire alanının bol fıskiyeli havuzlarını geçtikten sonra, soldaki Henri Barbusse sokağına daldı...

* * *

Birbirine yapışık aynı boydaki yapılar cetveli...

"... romancı Barbusse'ün yirmi üçüncü oğlu..."

Aniden yirmi üç numaranın önünde durdu Rıza Bey.

Üstü kemerli koca tahta bir kapı...

İtti kapıyı...

Taş bir avlu...

Dipte camekânlı bir marangoz atölyesi...

Sağ köşede sonradan apartmana dönüştürüldüğü belli, pancurları sımsıkı kapalı, kocaman bir ondokuzuncu yüzyıl evinin giriş kapısı...

Ve kapının üstünde bir not:

"Kiralık pansiyon..."

Rıza Bey, atölyedeki yaşlı adama, pansiyonu tutmak için kime başvuracağını sordu...

Yaşlı adam:

— Bana, dedi.

Çekmecesinden birbirine bağlı üç anahtar çıkardı, Rıza Bey'in önüne düştü.

Acılan bir kapı... Çıkılan tahta merdivenler... Açılan kat kapı-

sı... Bir koridor... Sonra da açılan bir oda kapısı...

Kırmızı örtülü iki kişilik eski bir yatak... Pancurları kapalı pencerede kırmızı kadife eski perdeler... Bir eski koltuk... Önünde aynası olan eski bir masa ve sandalye...

Duvarlar, iri mavi desenli hafif sararmış duvar kâğıdıyla kaplı...

Yatağın başucunda yarı çıplak bir kadın resmi...

Masa aynasının üstünde bir çiçek resmi...

Yaşlı adam:

— Banyoyla tuvalet koridorda, dedi.

— Başka kimse oturmuyor mu burada?

— Bu katta oturmuyor. Yandaki odalar kilitli... Ama isterseniz mutfağı kullanabilirsiniz... Aylığı bin üç yüz frank...

— Ben sadece birkaç gece kalacaktım.

— O zaman gecesi yüz otuz frank. Sabah kahvaltısı dahil...

— Kim getirecek kahvaltıyı?

— Söylediğiniz saatte ben getiririm.

— Telefon yok mu?

— Maalesef yok... Ama atölyedeki telefonu kullanabilirsiniz.

Rıza Bey pansiyonu tuttu.

Ve gece saat üçe doğru kapısı usulca açıldı. Yüzü maskeli bir gölge yatağına doğru eğildi...

Ama yatak boştu.

Sanki biri yatıyormuş gibi yatak örtüsü kabartılmış ve yastık ikiye katlanarak yorganın içine sokulmuştu.

O sırada odanın lambası yandı ve ufacık tefecik Rıza Bey, dolmakalem biçimindeki tabancasını maskeli adamın arkasına dayanarak:

— Eller yukarı, dedi.

* * *

Barbusse sokağındaki yirmi üç numarada, adeta kendisini bekleyen, tek odalı boş bir pansiyonla karşılaşınca da, Rıza Bey, dananın kuyruğunun kopmak üzere olduğunu sezmişti.

Artık iyice dikkatli davranması gerekiyordu.

Tuttuğu pansiyon odasında yatacağına, odanın yanındaki kilitli oda kapılarından birini açmış ve oradaki meşin kanepeye giysileriyle uzanmayı yeğlemişti...

Kendi odasındaki yatağı da, içinde birisi yatıyormuş gibi bozup kabartmış ve yastığın üstüne, düğme kadar küçük, ama çok güçlü bir mikrofon bırakmıştı.

Beklenmedik bir misafir yatağa yaklaşınca, yan odada, kulağının dibine koyduğu kibrit kutusu büyüklüğündeki alıcı telsiz vınlamaya başlamıştı.

Ondan sonrası kolaydı.

Rıza Bey ok gibi fırlayarak tabancasını çekmiş ve iki adımda kendi odasına dalarak, elektriği yakıp, maskeli gece yarısı ziyaretçisini arkadan bastırmıştı:

— Eller yukarı...

Yatağa eğilmiş adam, hemen doğruldu, ellerini yukarıya kaldırdı.

Rıza Bey, adamı ensesinden tutup kendine doğru çevirdi ve yüzündeki maskeyi koparırcasına aşağıya çekti.

Karşısında, şifrenin çözümü için kendisinden yardım rica eden Haşim Bey duruyordu.

* * *

Rıza Bey, tüm yaşamında hiç afallamadığı kadar afallamıştı. Kekeler gibi bir sesle:

— Ne arıyorsun burada Haşim, dedi.

Haşim Bey kahkahalar ile gülmeye başlamıştı:

— Ulan Rıza, gerçekten müthiş adamsın; indir şu elindeki mereti, arkadaşlar aşağıda bekliyor, diyordu.

— Hangi arkadaşlar?

— Senin son çalıştığın geminin ikinci kaptanı Orhan, aynı geminin doktoru Hamdi, bir de Orhan'ın kayınbiraderi Şahin... Zaten burası da Şahin'in odası...

— Yani ne demek, ne anlama?

— Yahu hep birlikte sana eğlenceli bir oyun hazırladık... Şahin, Heredia'nın büstü arkasına rastlayan Vavin sokağının köşesin-

deki kürkçünün kızına âşık olmuş... Aile kızı vermek istememiş... Şahin, allem kallem, sonunda aileyi razı etti... Yarın nikâhları var. Hepimizi de aile içinde yapacakları küçük toplantıya davet etti. Bu arada aklımıza sen geldin... Seni de şifreli mesajla davet ettik. Nasıl olsa şifreyi çözeceğini biliyorduk:

"Ozan Heredia'nın arkasındaki tilkileri romancı Barbusse'ün yirmi üçüncü oğlu avlayabilirse, Kızkulesi gülecek..."

Rıza Bey de gülmeye başlamıştı.

* * *

Aşağıda Kaptan Orhan, Dr. Hamdi ve Orhan'ın kaynı Şahin, Rıza Bey'in, önüne katarak elleri havada indirdiği Haşim Bey'i görünce bir alkış kopardılar.

— Yaşa Rıza.

— Bravo Rıza...

Şahin:

— Kusura bakmayın Rıza Bey, sizi düğünümüze, size uygun bir davetiyeyle çağırdık, dedi.

Barbusse sokağında yirmi üç numara yani burası benim oturduğum ev... Onun için şifrede "Barbusse'ün yirmi üçüncü oğlu..." dedik... Bizim hanım da Heredia'nın büstü arkasına rastlayan köşedeki kürkçünün kızı... Avladık, tavladık, yahut tavladık avladık tilkileri... Aldık kızı... Önümüzdeki hafta İstanbul'a gidince, Kızkulesi'ne bir selam sarkıtacağız...

Rıza Bey:

— Peki ama, şifreyi çözeceğime nasıl güvendiniz, diye sordu?

Şahin, yedi yıldır Paris'teydi. Doktorasını bitirdikten sonra uluslararası bir kuruluşta çalışmaya başlamıştı. Güvercin sokağındaki Güvercin lokantasının sahibi Robert'i de tanıyordu. Ahbaplık ederken söz Rıza Bey'den açılmıştı. Robert:

— Çok sevdiğim bir gemi telsizcisi vardı Rıza Bey, ne oldu acaba, diye sormuştu.

Şahin de çok dinlemişti Rıza Bey'in öykülerini enistesi Orhan'dan...

Nasıl olsa Rıza Bey, Paris'e gelince Robert'e uğrayacaktı. Robert de şifrenin çözüm yollarını hafiften gösterecekti... Heredia'nın büstüyle Barbusse'ün birer adres olması olasılığına dikkati çekecekti...

Rıza Bey:

— O önüme çıkan berduşla sigarasına ateş isteyen adamlar kimlerdi, diye sordu.

Onlar da Robert'in garsonlarıydı... Ve şu anda Robert, lokantada kendilerini bekliyordu...

Şahin'in arabasıyla gittiler lokantaya... Peş peşe üç şampanya açıldı. Oyuna aktör olarak katılmış iki garson da damatla Rıza Bey'in şerefine kadeh kaldırdılar...

Rıza Bey, hem arkadaşlarıyla birlikte olmaktan keyifli, hem de kendisiyle dalga geçilmişliğin azıcık ezikliği içindeydi...

OYUN
Mor Defter'den (1965)

KİŞİLER
Meryem, İsmail, Binnaz, Dr. Kerim, Sami, Suphi, Ahmet

ikinci perde

(Aynı dekor. Öğleden sonra... Aradan bir hafta geçmiştir. Çalışma odasında Meryem daktiloda çalışmaktadır. Şoför Ahmet, kasketi dizlerinin üzerinde divana oturmuş, Suphi'yi beklemektedir.)

AHMET : *(Bir müddet sağa sola bakınır, Meryem'i seyreder.)* Suphi Bey gelmeyecek galiba.

MERYEM : *(Çalışmaya devam ederek.)* Bilmem...

AHMET : *(Bir müddet daha sağa sola bakınır. Canının sıkıldığı bellidir. Ayağa kalkar, kitapları süzer.)* Mutlaka uğra bana demişti...

MERYEM : Suphi Bey'le çok mu dostsunuz?

AHMET : Bilmem, severiz Suphi Bey'i... Erkek çocuktur... Başkaları gibi kasılmaz. Fakir fıkara arkadaşıdır... Meyhanede çekti mi kafayı, konuşur, anlatır, anlatır, şiirler okur... Parası varsa ısmarlar. Her şeyi de bilir... Herhalde bu kadar içmese büyük adam olurdu.

MERYEM : Her zaman içer mi?

AHMET : Her zaman içer. Ama öyle çabuk yıkılmaz.

MERYEM : Doğru, kafalı çocuk.

AHMET : Dün akşam meyhanede, yarın mutlaka uğra, bir yere gideceğiz, dedi. Herhalde gene daldı bir yerde içmeye, unuttu. *(Kitaplara bakar, bakar.)* Abla, sen de okudun mu bütün bu kitapları?

MERYEM : Bazılarını.

AHMET : Pardon vallahi, pardon... *(Pardon'u "bravo" manasında kullandığı bellidir.)* Ben ilkokula kadar zor okudum. Herhalde insan okuyunca bizden başka türlü görür hayatı?

MERYEM : Zannetmem...

AHMET : Başka türlü görür abla, başka türlü görür... Ne yapacaksın boş ver, kimi okur profesör olur, kimi de okumaz bizim gibi şoför olur.

MERYEM : *(Gülerek.)* Profesör olmak ister miydiniz?

AHMET : *(Yüzünü buruşturur, eliyle yüzünü sıvazlar.)* Vallahi bilmem. Bak umum müdür, mebus falan olmak isterdim ama, profesör... *(Kafasını yukarı doğru kaldırır.)* Aaah!..

MERYEM : O kadar kitap insanın kafasını dangalaklaştırır gibi gelir bana. Sabah akşam oku oku, ne olacak yani?... Yaşamaya vakit kalmaz. Ben bizim Acem Mehmet'e gitmeliyim, dolaşmalıyım... Profesör anlamaz böyle dalgadan. Allahu âlem kadına bile bakmasını bilmez profesör.

MERYEM : Yaa...

AHMET : Öyle ya, ne anlayacak profesör kadından?

MERYEM : *(Masum görünüşünden hiç umulmayan dişi bir bakışla.)* Sen anlar mısın kadından?

AHMET : *(Hafif afallar. keskin bir şekilde Meryem'e bakar.)* Anlarım...

MERYEM : *(Koket bir kıvrılışla kalkar.)* Nasıl anlarsın bakalım, anlat?

AHMET : *(Yutkunur. söyleyip söylememe arasında tereddüt eder.)* Anlarım işte.... Bizim gibi erkeklerin hepsi anlar bu işten...

MERYEM : *(Tahrik edici şekilde gözünü kırpar.)* Nasıl?

AHMET : *(Bir daha yutkunur, gözlerine inanmıyormuş gibi dikkatli dikkatli bakar.)* İnsanın soluğunu kesen kadınlar vardır... İnsan damarlarında erkekliğini hisseder... Bütün profesörlükleri verseler vız gelir... İnce belli, ışıl ışıl gözlü, ıslak dudaklı kadınlar... Cinayet, intihar, evi barkı terk etme, her şey helaldir böyle kadınlara... Her şey yapılır onlar için, ben yaparım...

MERYEM : *(Birden eski masum halini alır.)* Sahi mi? Mesela, mesela...

AHMET : *(Kendini tutamayarak.)* Mesela, senin için... *(Korkarak susar.)*

MERYEM : *(Gayet munis ve tabii karşılamış.)* Ben o kadar güzel değilim ki...

AHMET : *(Kendini toplayarak)* Şey yani, affet abla... Biz şoförüz tabii.. Süslü laf etmesini bilmeyiz.

MERYEM : *(Tahrik edici bir safiyetle.)* Erkek erkektir. Şoförü, profesörü olur mu?

AHMET : Hah işte, ben de onu diyordum demincek.. Erkek erkektir, ama kadınlar bunu anlamaz görünürler..

MERYEM : *(Koket.)* Yaa?..

AHMET : *(Gözlerini dikip tekrar bakarak, demincekki soruya cevap verir.)* Güzelsin abla, güzelsin...

MERYEM : *(Saf.)* Ben mi?

AHMET : Affet abla, karıştırdın aklımı... Dalga mı geçiyorsun benle, nedir?

MERYEM : *(Saf.)* Hiç de değil. Konuşuyoruz.

AHMET : *(Yutkunur.)* Ben bilemiyorum böyle konuşmasını..

MERYEM : *(Saf.)* Niçin?

AHMET : *(Sinirleri gerilmiş.)* Bilemiyorum işte... Kim olursa olsun, ben oynatmam kendimle kadını... *(Meryem'e yaklaşır.)* Ben oynatmam...

MERYEM : *(Saf, kaçar gibi.)* Rica ederim...

AHMET : *(Kendine hâkim olmaya çalışarak.)* Bu Suphi Bey de nerede kaldı? *(Cebinden bir sigara çıkarır; Meryem'e uzatır. Meryem soğuk, reddeder.)*

MERYEM : Mersi...

AHMET : *(Kendi yakar. Acı acı güler.)* Okumuş bir kadınsın, ama abla, Allahu âlem pek makbul bir huyun yok.

MERYEM : *(Soğuk ve nazik.)* Anlayamadım, ne dediniz?

AHMET : Hiç... Gelmeyecek galiba Suphi Bey...

MERYEM : Bilmem, bilmiyorum...

(Ahmet, gitmekle gitmemek arasında müteredditttir.)

BİNNAZ : *(Yemek salonu tarafından çıkar, elinde bir termos vardır; termosu koklaya koklaya çalışma odasına doğru gelir.)* Öf, leş gibi içki kokuyor. Bunun içine de içki konur mu canım? Termos mahvolmuş... Suphi'nin marifeti. *(Ahmet'i görür, durakları.)*

AHMET : Bilmem hatırladınız mı? Hani geçen hafta bir defa gelmiştim Suphi Bey'le... Suphi Bey getirmişti... Şoför Ahmet ben... Öğleden sonra mutlaka uğra, bir yere gideceğiz dedi.. Bekledim bekledim, meydanda yok kendi.

BİNNAZ : Çıkarken görmedim kendisini. Gelir mi, gelmez mi bilmiyorum.

AHMET : Geleceğim deyince gelir, ama unuttu mu acaba?

BİNNAZ : Biraz daha bekleyin isterseniz...

AHMET : *(Hep müteredditt, oturur.)* Birkaç dakika daha oturayım...

BİNNAZ : *(Meryem'e)* Nasıl, kolayladın mı bari kızım?

MERYEM : Daha birkaç gün sürecek. Bütün kaynakları taramak gerekiyor... Hocanın kütüphanesi olmasa çok zorluk çekecektim...

BİNNAZ : Öğleden sonra dersi var mıydı hocanın?

MERYEM : Vardı... O derse girdi, bana da "Sen git evde çalış" dedi. Dersten çıkar çıkmaz gelecek...

BİNNAZ : *(Ahmet'e)* Bir kahve içer misiniz?

AHMET : Sağolun, artık gideyim diyorum. Herhalde gelmeyecek Suphi Bey...

BİNNAZ : Gene bir yerde dalmışsa içmeye, unutmuştur... Son zamanlarda büsbütün arttırdı içkiyi... Konuşulacak halden çıktı... Siz tanıdıkları, onu uyarmanız gerek... Babamız da böyle içkiden ölmüştü.

AHMET : Efkârlı çocuk, her şeye sıkılıyor... Her şeyden bunalıyor...

BİNNAZ : Çocukken böyle değildi... Gerçi haşarıydı ama, daima neşeli, daima aydınlıktı... Sonradan oldu böyle... Kitaplar bozdu onu...

MERYEM : *(Gizli bir istihza ile.)* Hoca da çok okur ama, hiç Suphi Bey'e benzemiyor.

BİNNAZ : *(Aradaki farkı sezdiği halde anlatamamaktan sıkıntılı.)* Kızım o başka, bu başka... Hoca kitap okur, kitap yazar... Suphi de okur ama, o başka türlü okur... Şeytan var Suphi'nin içinde... Hoca da kızar bana, Suphi de... Ama hoca başka türlü kızar, Suphi başka türlü kızar...

AHMET : Bir iş bulmalı ona... Birkaç defa arabayı verdim... Çalışsın, vakit geçirsin diye... Gitmiş nerde berduş, Allah'ın düşkünü, işçi, fakir varsa onları taşımış, onları gezdirmiş.

MERYEM : Dün de Bana Niçe'nin bir budala olduğunu, yeryüzünün felsefeyle değil, iktisatla kurtulacağını anlatıyordu.

BİNNAZ : Bilir kızım, bilir. Her şeyi bilir. Yalnız onun bildiği ile başkalarının bildiği birbirini tutmuyor galiba ki, enişteşiyle de boyuna münakaşa eder. Enişteşine göre Suphi kafası hasta, süper dejenere bir serseridir. Suphi'ye göre de enişteşi, ruhsuz bir mantık kuklasıdır ve budaladır...

MERYEM : Benim de Suphi Bey'de anlayamadığım bu.. Mantıkçılara ruhsuz diye kızıyor... Hissi ve ruhi olanlara da mantıksız diye kızıyor...

AHMET : O, bir bana kızmaz, bir de meyhanede birkaç arkadaşı var, onlara kızmaz... Başka herkese kızar...

BİNNAZ : Halbuki iyi çocuktur da... Mesela şu Çarıkçıların kızına ne kadar üzüldü, ne kadar üzüldü...

MERYEM : Bir şey mi vardı aralarında?

BİNNAZ : *(Duraklar.)* Yooo...

MERYEM : Kızın da neden öldüğü anlaşılamadı... Tahlilde hiçbir

şey çıkmadı.

AHMET : O gün Suphi Bey de kızın yanındaymış, hiçbir şey fark etmemiş.

BİNNAZ : Ecel işte... Kızın hamile çıkmasına şaştım. Bir türlü inanamadım... Ben tanırdım İffet'i. Kaç defa buraya geldi.. Suphi'nin arkadaşıydı. Bazen onunla da münakaşa ederlerdi ama, ben aralarında bir şey olduğunu zannetmiyorum... Suphi onu züppe ve fazla zengin bulurdu.

MERYEM : *(Düşünceli)* Evet...

AHMET : Ben gideyim. Anlaşılan gelmeyecek Suphi Bey... *(Ayağa kalkar, o sırada kütüphanenin kapısı açılır; Suphi girer. Bermutat sarhoştur.)*

SUPHİ : *(Gözleri Binnaz Hanım'ın elindeki termosa dikilir.)* Onu nerden buldun?

BİNNAZ : *(Bu telaşa şaşırmış.)* Odanı toplarken buldum. İçki doldurmuşsun içine, leş gibi kokuyor... Cânım termos berbat olmuş...

MERYEM : Ne içkisi doldurdunuz? Şerbet gibi termosta taşınacak hangi içki var?

SUPHİ : Buz gibi votka doldurmuştum...

BİNNAZ : Unutmuşsun sen ne koyduğunu... Votka böyle kokmaz...

AHMET : Çok beklettin be Suphi Bey... Ayıp oldu hanımlara...

SUPHİ : Kusura bakma Ahmet... Seninle şehir dışındaki soğuk hava depolarına gidecektik ama, artık geç oldu...

AHMET : Ne yapacaktın soğuk hava depolarında?

SUPHİ : Orada bizim kimyager Necmi var... O çağırmıştı da, aklıma esti...

AHMET : Eh peki, başka zaman gideriz... Ben hemen kaçayım... Sen gene tutmuşsun bakıyorum kafayı?

BİNNAZ : *(Başını sallar.)* Ah, ah, ah!...

AHMET : *(Ayağa kalkar, Meryem'in önüne gelir.)* Allahaısmarladık abla, Allah zihin açıklığı versin...

MERYEM : *(Gözlerinin içine bakar Ahmet'in.)* Güle güle...

AHMET : *(Binnaz Hanım'a.)* Allahaısmarladık..

BİNNAZ : Güle güle oğlum, güle güle...
SUPHİ : Zahmet oldu sana Ahmet.. İstersen kal, bir kadeh bir şey içelim.
AHMET : Araba aşağıda bekliyor ağabey, başka zaman. Haydi eyvallah... *(Ahmet çıkar, Suphi kapıya kadar geçirir.)*
SUPHİ : Öff, sıkılıyorum...
MERYEM : *(Şakacı.)* Öff, sıkılıyorum... İnsan bir bonjur, der... Hanımların yanında "Öff sıkılıyorum" Ne ayıp. Büyük şair Suphi Bey.
SUPHİ : Sen gene neler yazıyorsun orada?
MERYEM : Cinayet psikozlarını yaratan kompleksler...
SUPHİ : Lombrazo yetmedi, bir de Meryem Hanım çıktı başımıza...
MERYEM : Esprit sans sel...
SUPHİ : Mademoiselle seléc et sans esprit...
BİNNAZ : Türkçe konuşsanıza...
MERYEM : Soğuk hava deposuna da gitmediniz ama, bugün gene maşallah stoklarınız yerinde...
SUPHİ : Sıcaklık kumkumaları... Uvvv, ne olacak enişteмin asistanı...
MERYEM : *(Suphi'ye, imalı bakar.)* Öyle mi Suphi Bey?
SUPHİ : *(Çocuk gibi)* Öyle ya, öyle, ne olacak?
BİNNAZ : Suphi, sen içki içmediğin zaman mutlaka kavga mı edersin? Haydi çık odana bakalım, kız çalışıyor burada...
SUPHİ : Öf, abla öf... gideceğim bu memleketten...
MERYEM : Gitseniz de kendinizden kurtulamazsınız ki...
SUPHİ : Ben kendimden memnunum, bu çevreden sıkılıyorum. Bu ahmak insanlardan... Dalavereci, adi, namussuz insanlardan... Ruhsuz, anlayışsız insanlardan...
BİNNAZ : Ne yapıyor insanlar sana?
SUPHİ : Daha ne yapacaklar? Sıkıyorlar beni... Sen sıkılmıyorsun. Meryem Hanım da sıkılmıyor, enişтem de sıkılmıyor ama, ben sıkılıyorum... Öfff... Nerde içki?
BİNNAZ : Zaten içmişsin, içme artık...

SUPHİ : İçeceğim... İçeceğim işte öfff... Siz içkiden ne anlarsınız... Nerde içki? *(Yemek salonuna geçer. büfeyi karıştırmaya başlar.)*

MERYEM : Sıkılıyor.

BİNNAZ : Sıkılacak bir şey de yok ki...

MERYEM : Belki çok yalnız...

BİNNAZ : O kadar arkadaşı var...

MERYEM : Bazen arkadaşların çok olması, yalnızlığın az olması demek değildir. *(Telefon çalar, Meryem, Binnaz Hanım'a bakar. Binnaz Hanım telefonu açar.)*

BİNNAZ : Alo... Ben Binnaz... Nasılsınız?... Teşekkür ederim, ama geç olmadı mı? Söz vermeyeyim... Peki, madem çok ısrar ediyorsunuz... Yalnız şimdi gelir bizimki... Bir şey demez biliyorsunuz, ama surat asar... Peki peki, yalnız çok kalamam... Birazdan görüşürüz... *(Suphi, viskiyi bulmuş, kadehini doldurmuştur. Yemek masasının başında içmeye başlar.)*

BİNNAZ : *(Meryem'e)* Pokere çağırıyorlar... Gitmesem kırılırlar. Ne zaman gelecekti hoca?

MERYEM : *(Saate bakar.)* Gelmesi lazım, nerdeyse gelir... Dersi bitti...

BİNNAZ : Herhalde bir iki saate kadar dönerim ben... Eğer gerekirse telefon etsin bana, ben Füsun Hanımlardayım... *(Suphi'nin bulunduğu tarafa yürür.)* İçme be Suphi, içme... Kadeh elinde kalacaksın bir gün... Babam gibi...

SUPHİ : Karışma sen... *(Meryem çalışır.)*

BİNNAZ : Haydi beni götür Füsun Hanımlara kadar... İstersen azıcık da girersin... Seni sever Füsun Hanımlar...

SUPHİ : Yorgunum ben... *(Binnaz Hanım Suphi'yi evde bırakmaktan endişelidir, ısrar eder.)*

BİNNAZ : Evde tek başına içip ne yapacaksın? Git meyhanede iç... Neredeyse enişten gelir, gene kapışırsınız...

SUPHİ : Zaten ayrılacağım sizden...

BİNNAZ : Büsbütün perişan olacaksın...

SUPHİ : Hiçbir halt olmam...

BİNNAZ : Yahut gitmeyeyim ben de... Kırk yılda bir yere çağırdılar ama, ne yapayım...

SUPHİ : *(Meryem'in tarafına bir göz atar.)* Korkuyorsun beni evde bırakmaktan... Neden korkuyorsun?... Katil miyim ben, cani miyim? Neden korkuyorsun beni burada bırakmaktan?

BİNNAZ : *(Şaşırmış.)* Ne diyorsun Suphi? Neden korkayım? Kal istersen... Kız içerde çalışıyor... Canın sıkılır diye söyledim... İçki de içiyorsun. *(Kapı çalınır.)* Bizimki mi geldi acaba? Ama onun anahtarı vardır. Kırk yılda bir yere gidelim dedik sözde... *(Kapıyı açmaya gider. Dışardan sesi duyulur.)* Buyrun... *(Doktor Kerim'le birlikte çalışma odasına girerler.)* Talihinize gene profesör yok, ama nerdeyse gelecek...

MERYEM : Hoş geldiniz. Nasılsınız?

KERİM : İyiyim... Görüşmeyeli siz nasılsınız? Raporu hazırladık, hocaya bir okuyayım dedim...

BİNNAZ : Çıkmak üzereydim, bana müsaade edersiniz değil mi?

KERİM : Aman rica ederim. Ben yabancı değilim. *(Binnaz Hanım aynı kapıdan çıkar. Suphi aldırmadan yan tarafta içmektedir.)*

MERYEM : *(Hafif koket.)* Nasıl gidiyor ölüler?

KERİM : Beni kırmayıp morga geldiğiniz için ne kadar müteşekkirim size. Maalesef sizin geldiğiniz gün kesik baş yoktu. Dün getirdiler bir tane... Şimdi benim metotla onun vücudunu tayin etmeye çalışıyoruz.

MERYEM : Zor iş doğrusu.

KERİM : İnsan alışınca büyük zevk alıyor. Müsait bir zamanınızda sizi otopsiye sokmak isterim.

MERYEM : Fakat aslında kadın işi değil bunlar.

KERİM : Aman rica ederim yapmayın... Sizin gibi entelektüel bir hanım... O kadar kadın doktorumuz hep o ölülerle haşır neşir yetişirler. Bizdeki doktorlardan biri de kadındır.

MERYEM : Çarıkçıların kızının ölüm sebebi anlaşılamadı değil mi?

KERİM : Anlaşılamadı. Anormal hiçbir şey bulamadık.

BİNNAZ : *(Sırtında pardösü, başında şapka Suphi'nin tarafına kapıdan uğrar.)* Suphi ben gidiyorum. Madem beni götürmek istemiyorsun, kal sen.

SUPHİ : *(Başını sallar.)* Gidip yatacağım zaten.

BİNNAZ : Allahaısmarladık. Birazdan gelirim. Enişten gelirse kuzum ölçülü ol.

SUPHİ : Haydi güle güle. Senden akıl öğrenecek değilim. *(Binnaz içini çeker, çıkar.)*

MERYEM : İyi ki evli değilsiniz. Belki karınız ölülerle bu kadar haşır neşir olmanızı istemezdi.

KERİM : Karım mı? Bilmem... Doğru! Bir morg doktorunu sevmez kadınlar değil mi, sevemezler.

MERYEM : Yooo... Ama herhalde biraz garip bulurlar.

KERİM : Bilirim, bilirim ben. Sevmezler morg doktorlarını...

MERYEM : *(Kadınca.)* Seveni de bulunur elbet.

KERİM : *(Acı acı gülümser.)* Şimdiye kadar kimse sevmediğine göre...

MERYEM : Canım şimdi kendinize iftira etmeyin... Kimbilir ne kadar arkadaşınız vardır.

KERİM : *(Çok samimi.)* Hiçbir arkadaşım yok vallahi... Morgda bir odam var, odada yatar kalkarım... Bazen ölülerin bulunduğu salona inerim geceleri. Genç kadın cenazeleri masaların üzerinde yatarlar. Onların hayatlarını düşünürüm. Siyah saçlıları, sarışınları... Gözleri kapanmış, ağızları aralık, kolları düşüp kalmış yanlarında... Ben kadınları öldükleri zaman daha çok severim... *(Suphi elinde kadeh sallana sallana gelmiş, doktoru dinlemektedir.)* Artık kimseyi aldatamazlar, yalan söyleyemezler, alay edemezler, korkmazlar ve kaçmazlar, kadınlar öldüğü zaman... Sakin ve sessiz, uyanmayacakları bir uykuyu uyurlar. *(Meryem'e uzun uzun ve garip garip bakar.)*

SUPHİ : *(Sarhoş)* Psikopatolojide nekrofili başlangıcı derler buna...

MERYEM : *(Endişeli.)* Tanışıyor musunuz? Suphi Bey, profesö-

rün kayınbiraderi... Dr. Kerim Bey, morg müdürü...

KERİM : Memnun oldum efendim.

SUPHİ : Ben profesörün kayınbiraderi değilim. Ben benim.

MERYEM : Edebiyata meraklıysanız tanırsınız Suphi Bey'i.. Kendisi şairdir.

KERİM : *(Saf.)* Hangi imza ile yayımlıyorsunuz şiirlerinizi?

SUPHİ : *(Yüzünü buruşturur.)* Malumdur benim suhenim mahlas istemez. Fark eyler anı şehrimizin nüktedanları...

KERİM : *(Anlamamıştır.)* Efendim?

SUPHİ : *(Ters.)* Zatıâliniz ölü doktorusunuz, ne yapacaksınız şiiri?

KERİM : *(Alınmış.)* Ölü doktoruysak, biz insan değil miyiz?

MERYEM : Suphi Bey insanlarla didişmesini sever... *(Lafı değiştirmek isteyerek.)* Suphi Bey Çarıkçıların kızının yakın arkadaşıymış...

KERİM : Hatırladım.. Geçen hafta geldiğim zaman hanımefendi söylemişti galiba... Ne çare ki ölümü bir sebebe bağlayamadık. Eğer gerçekten bir cinayete kurban gitmişse, klasik zehirlerden hiçbiri kullanılmamış.

SUPHİ : Orijinal usuller hakkında bir bilginiz yok mu?

KERİM : Nasıl orijinal usuller hakkında?

MERYEM : Hoca da geçenlerde bahsediyordu. Mesela buz zehirlenmeleri? Alkol buzuyla işlenen cinayetler iz bırakmazlar... Öyle değil mi Suphi Bey?

SUPHİ : Bizim enişte böyle bir şey iddia ediyor, birkaç da vaka sayıyor.

KERİM : Siz de kriminolojiye meraklı mısınız?

SUPHİ : Yooo... Merak edip enişte min araştırmalarını okumuştum sadece. *(Meryem, farkında değilmiş gibi Binnaz Hanım'ın getirip kenara bıraktığı termos ile oynar.)*

KERİM : Kız yanınızda mı öldü?

SUPHİ : Evet. Grup halinde pikniğe çıkmıştık, birden öldü.

KERİM : Garip! Hiç anormal bir şey çarpmadı mı gözünüze?

SUPHİ : Hayır.

MERYEM : Yazık! İki aylık da hamileymiş.
KERİM : Biliyor muydunuz hamile olduğunu?
SUPHİ : Nerden bileyim? Bana mı söyleyecekti?
KERİM : Olabilir. Biraz fazla yakın arkadaş iseniz.
SUPHİ : Genç kızların cinsi sırlarını dinleyecek kadar onlarla yakın arkadaş olacak erkeklerden değilim ben.
MERYEM : Tabii bu sırlar sizinle paylaşılmamış ise...
SUPHİ : Ne demek? Ne biçim söz? Arkadaşım olan bir kız ölüvermiş. Morg dahi neden öldüğünü anlamıyor. Piknikte o kadar insan vardı, onların da hiçbiri anlamadı. Hamileymiş, değilmiş, neden ölmüş, niçin ölmüş, ne bileyim ben?
MERYEM : Ama herhalde epey ilgilendiğiniz birisi olacak ki, morga kadar gitmişsiniz.
KERİM : Ne, morga mı geldiniz siz?
SUPHİ : Evet, duydum merak ettim. *(Kerim, Suphi'yi süzer.)* Merak ettim... Mezardan çıkarılmış iki aylık bir ölü nasıl oluyor?
MERYEM : Sadece merak mı?
SUPHİ : *(Bağırarak.)* Merak, merak... Başka ne olsun istiyorsunuz yani. Armand Duval gibi âşıktım da onun için mi gittim? Âşık da olsam, benim aşkım morg masalarında sürünecek kadar sefil ve hasta olmaz.
KERİM : *(Dalgın.)* Morg masalarında kadınlar daha güzeldir. *(Meryem'i, sanki o masada seyrediyormuş gibi süzer.)*
SUPHİ : Bir kadını o masaya göndermek bence daha güzeldir. *(O da Meryem'e bakar. Dik dik, katil gibi.)*
MERYEM : *(Kırıtır.)* Bir kadına yapılacak iltifatlar değil bunlar...
KERİM : *(Kendine gelerek.)* Şey.. Ne diyordum, demek morga geldiniz? Keşke beni arasaydınız, size tafsilat verirdim. Ayrıca kesik başlara bakarak vücut, başsız vücutlara bakarak baş teşhis etmek hususundaki etüdümü de izah ederdim.
SUPHİ : Anlamadım?
KERİM : Mesela, kesik bir baş var. O başın vücudu nasıl ola-

bilir? Yahut başsız bir vücut var, o vücudun başı nasıl olabilir?

MERYEM : Aman doktor, gene bizleri yerlere yatırmaya kalkma...

SUPHİ : Siz bir tuhaf adamsınız... Ne olacak yani başa bakıp vücudu teşhis edeceksiniz de?

KERİM : Cesedin kime ait olduğunu anlamak için.

SUPHİ : Haydi efendim. Başın yüzüne bakınca kime ait olduğu anlaşılır.

KERİM : Ya peki vücut başsızsa?

SUPHİ : Vücuda bakıp başın nasıl olacağını zannetmem ki kolay bulsanız.

KERİM : Bulmaya çalışıyoruz işte...

MERYEM : Faydalı bir araştırma.

SUPHİ : Deli saçması... Yapacak iş bulamayan morg doktoru fantezisi...

KERİM : Rica ederim Suphi Bey, rica ederim. Ben bir ilim adamıyım, şair değilim.

SUPHİ : *Belli. Biraz da özellikleri olan bir ilim adamı. Kadınları morg masasında seyretmesini seven bir ilim adamı...*

KERİM : İçkilisiniz. Hem ben burada misafirim. Böyle konuşmanız nazik değil.

MERYEM : Suphi Bey herkese karşı böyledir.

SUPHİ : Misafirseniz ne yapalım yani... Burası benim evim değil, sizi de ben davet etmiş değilim. Üstelik de nezaket zırva dinlemeye bir sebep değildir.

KERİM : Neden bu kadar ters kelimelerle konuşuyorsunuz? Aslına bakarsanız siz de biraz tuhaf bir adamsınız. Yanınızda bir kız arkadaşınız ölüyor, neden öldüğünü kimse bilmiyor ve kimsenin haberi yokken iki ay sonra mezardan çıkarılan cenazeyi görmek için morga koşuyorsunuz...

SUPHİ : Hani nerdeyse cinayetle itham edeceksiniz beni.

MERYEM : Bir hanımın yanında ne biçim sözler bunlar?

KERİM : Affedersiniz Meryem Hanım.

SUPHİ : Affetse ne olacak, affetmese ne olacak? Bu oturmuş orada cinayet psikozlarını yaratan kompleksleri inceler aklınca, siz başsız vücuttan baş bulmayı... Bu kadar ahmaklığa tahammül edilmez. Başka iş bulamadınız mı kendinize?

MERYEM : Bulamadık. Bundan böyle isterseniz meyhanelerde şiir okuyalım, soğuk hava depolarını ziyarete gidelim. Termoslara soğuk içki dolduralım.

SUPHİ : Ne demek bunlar?

MERYEM : Ne bileyim ne demek? Sizin yaptığınız akıllıca işler işte...

KERİM : *(Saatine bakar:)* Hoca gecikecek galiba?

MERYEM : *(Telaşlı.)* Gecikmez gecikmez... Nerdeyse gelir.

SUPHİ : İkinizin de benden nefret eder gibi bir hali var.

KERİM : Aman efendim biraz içkilisiniz, sinirlisiniz...

MERYEM : Suphi... Siz kırıcı bir insansınız; o kadar, kırıcı bir insan... Kime neden kızdığınızı bilmiyorsunuz ve sade kızıyorsunuz.

SUPHİ : Kızıyorum tabiî.. Kızarım tabiî.. Uyuşuk solucan gibi insanlar... Saçma sapan işler peşinde... Bir yığın ukalalık... Biri polis olur, öteki doktor, öteki avukat, öteki başbakan.. Böbürlene böbürlene dolaşırlar.. Fikirler söylerler. Neyi kurtarmış şimdiye kadar bu fikirler? Saadeti mi, aşkı mı, insanlığı mı, neyi kurtarmış? Kendi divanelikleri içinde kendilerine payeler biçen ve kendi payelerini kabul ettirmek için başkalarının payelerini kabul eden birtakım enayi cüceler...

KERİM : Peki siz nasıl olsun isterdiniz?

SUPHİ : Herhalde böyle değil. Payesiz insanları, toplumun verdiği maskeleri yere çalmış insanları severim ben. Kadın kadındır, erkek erkek ve kimse polis, avukat ve doktor değildir.

MERYEM : Toplumu inkâr, sinik ve demode bir felsefe...

SUPHİ : Siz her şeye basmakalıp açılardan bakan donmuş ruhlu insanlarsınız. Bir an bir başka açıdan baksanız.

Kim yapmış şunu, polis. Kim yapmış bunu, avukat... Bu başbakan neden başbakan, şu yargıç neden yargıç?.. Bunların hepsi çişi gelen, uyuyan, sevişmek isteyen, acıkan ve ölen, aynı aileye mensup yaratıklardır. Bir an kedilerin içinde de birinin başbakan, ötekinin avukat, berikinin polis olduğunu düşünsenize... *(İsterik krizlerle güler.)*

Tombul bir kedi başbakan... Sıska bir kedi polis, mızmız bir kedi avukat... Köpekler de böyle, kaplumbağalar da böyle, tavşanlar da böyle, sırtlanlar da böyle olsalar... Daha mı çok mesut olurlar?... Toplum rezaleti, dejenere insan kafasının yarattığı bir garibedir.

KERİM : *(Bir daha saate bakar.)* Bana müsaade. *(Sıkılmıştır ve gitmek için kararlıdır.)* Bir müsait fırsatta konuşurum hocayla.

MERYEM : Biraz daha bekleseydiniz. Beş on dakikaya kadar nerdeyse gelirdi.

SUPHİ : Morgdaki ölüler ayaklanır diye mi korkuyorsunuz? *(Krizli krizli güler.)*

MERYEM : Hoca gelir gelmez ben de çıkacağım.

KERİM : Beni niçin sadece bir morg doktoru olarak görüyorsunuz? Ben de sizin yaşınızdayım...

SUPHİ : Ben kimseyi bir şey olarak görmüyorum. Siz hepiniz kendinizi bir şey olarak göstermek istiyorsunuz... *(Telefon çalar.)*

MERYEM : *(Açar.)* Efendim.. Buyurun hocam... Sizi bekliyorum... Doktor Kerim Bey de burada... Raporu hazırlamış size bir kere okumak istiyor. Efendim?... Bilmem bekler mi? Yarım saat kadar daha gecikeceksiniz. Peki, söylerim... Hanımefendi misafirliğe gitti. Ben... Çalışıyorum. İtalyan müelliflerindeki tezatları çıkardım. Güle güle, birazdan görüşürüz. *(Suphi alay eder gibi kafasını sallar. İçer ve sallanır. Doktor kızı seyretmektedir. Kız telefonu kapatır, Kerim'e)* Yarım saat kadar daha gecikecekmiş.

KERİM : Yarım saat, kırk dakika... Demek gecikecek.

MERYEM : İşiniz yoksa bekleyin azıcık daha... *(Davetkâr bakış... Doktor Kerim tereddüt eder.)*

SUPHİ : Numarayı bırak da otur haydi doktor. Bir de diri masasında oturan bir kız seyret.

KERİM : *(Bozulmuş.)* Suphi Bey, rica ederim.

SUPHİ : Haydi uzun etme, otur. Güzel kız bu Meryem.

MERYEM : Ne söylediğini bilmeyecek kadar içiyorsun.

KERİM : *(Suphi'yi yanıltmak ister gibi kararlı.)* Mutlaka gitmem lazım... Sonra gene uğrarım. *(Meryem artık fazla ısrar etmez.)*

SUPHİ : *(Kah kah kah güler.)* Demek irade gösterisi? *(Soğuk bir hava eser.)*

KERİM : *(Kırık.)* Allahaısmarladık. *(Meryem'e döner, düşüne davet eder gibi.)* Fırsat bulunca gene beklerim morga... *(Suphi'ye döner.)* Siz de bir daha sefere gelirseniz beni arayın.

SUPHİ : Merak etmeyin, ararım. İki aylık ölüler güzel olmuyor. Tazeleri gelince haberimiz olsun.

KERİM : En tazesini yanınızda gördünüz, piknikte... Bir daha sefere siz de dikkat edin, yanınızdaki hanımlar buzlu içki içmesinler. Ola ki mide şokundan derhal giderler.

SUPHİ : Nihayet bulduğunuz netice bu mu? Kriz kardiak da iki aylık ölüde anlaşılmaz. Ama aklınız hep esrarengiz işler peşinde... Meseleyi kolay tarafından ele almak zekânıza ihanet olur...

KERİM : Evet, öyle... Haydi Allahaısmarladık...

MERYEM : *(Birkaç adım atar.)* Güle güle doktor. İsterseniz birazdan uğrayın, gelecek hoca...

KERİM : *(Gülümsemeye çalışır.)* Bakalım. *(Çıkar, Suphi kımıldamaz.)*

SUPHİ : Bu kadar iltifat biraz fazla değil mi?

MERYEM : Ev sahipliğini sen yapmayınca yapmak bana düştü.

SUPHİ : Meryem?

MERYEM : *(Gözünü kırpar, şefkatle, istihza ile başını sallayarak Suphi'ye.)* Ne o?

SUPHİ : Bir hafta içinde bu üçüncü yalnız kalışımız. Hiç istemiyorsun değil mi benimle yalnız kalmayı?

MERYEM : *(Omuzlarını silker.)* Pöh...

SUPHİ : Meryem...

MERYEM : Hoş adamsın ama, çok ölçüsüzsün...

SUPHİ : Benden biraz korkuyor gibisin.

MERYEM : *(Numaradan hayret etmiş gibi gözlerini açar.)* Ben mi? Yooo...

SUPHİ : *(Tekrarlar.)* Benden biraz korkuyor gibisin...

MERYEM : Sen Landru falan mısın?

SUPHİ : Alay etme benimle. Ben, benimle alay edenleri affetmedim.

MERYEM : Neler saçmalıyorsun Allahaşkına Suphi?

SUPHİ : İlk sevdiğim kız alay etmişti. Sonra hep alay ettiler... Şiirlerimle alay ettiler. İnsan sevgimle alay.. Sulu fıkralar anlatan, boş kafalı zengin çocuklarını daima bana tercih ettiler.

MERYEM : Sen bunların üstünde adamsın Suphi. Bir defa Sanatkârsın... Nedir bu alınganlık? Hepsinin ahmak olduğunu söyleyen sen değil misin?

SUPHİ : Sen de alay ediyormuşsun gibi geliyor bana...

MERYEM : Hepimizle alay eden sensin.

SUPHİ : Ben alay etmezsem, siz alay edersiniz... Neden o kadar ilgi gösterdin o ölü doktoruna?.. Herifin sapık olduğunu anlamadım mı? Ölü masasında seyreder gibi bakıyordu sana...

MERYEM : Suphi...

SUPHİ : Sevesin istiyorum beni...

MERYEM : Birbirimizi o kadar yeni tanıyoruz ki...

SUPHİ : Ne çıkar bundan?.. Sevesin isterim beni...

MERYEM : *(Masum.)* Yapma, acı bana... Ben her şeye rağmen çalışması gereken genç bir kızım...

SUPHİ : Hakikaten masum musun sen? Hiçbir günahın, yüzünü kızartacak hiçbir vicdani suçun yok mu senin?

MERYEM : *(Masum masum bakar.)* Suphi...

SUPHİ : Ah tatlım... Bazen herkesin yanında öylesine kafa tu-

tuyorsun ki bana, inanamıyorum.

MERYEM : Ne yapabilirim başka?

SUPHİ : Senin gibi bir kadına muhtacım.

MERYEM : Her kadın da bir erkeğe muhtaçtır Suphi.

SUPHİ : Evet, ama morg doktoru mu, ben mi, hoca mı? Her erkeğe biraz fazla nâziksin sen...

MERYEM : Suphi...

SUPHİ : Belki de beni hasta buluyorsun, eğleniyorsun benimle... Her kadın biraz eğlenmeye heveslidir.

MERYEM : Sen başkalarıyla bir misin? Senin, kimsenin göremediği bir kâinatın var.

SUPHİ : Aşkla hayat birbiriyle çelişiyor... Hayatta aşkı çalan, aşkı azaltan tuzaklar var... Sevince ölmeli insan.

MERYEM : Sevince daha çok, daha çok yaşamalı insan Suphi.

SUPHİ : *(Dinlemeyerek.)* Beraber ölsek desem, razı olur musun?

MERYEM : *(Âşık âşık bakar.)* Sen o kadar istersen... *(Sarılıp, öpüşürler... Uzun uzun öpüşürler.)*

SUPHİ : Bunu denemek isterdim.

MERYEM : Yaşamayı denemek daha güzel değil mi?

SUPHİ : Yalanın tek sığınamayacağı yer, ölümdür. Yalansız bir aşkı denemek isteyenler, bunun imtihanını ancak ölüm karşısında verirler.

MERYEM : *(İrkilerek.)* İffet'e de bunları mı söyledin?

SUPHİ : *(Bir umacıya bakar gibi bakar Meryem'e.)* Ne demek istiyorsun?

MERYEM : Sevmedin mi İffet'i?

SUPHİ : Benimle alay ederdi o.

MERYEM : Alay ettiği için de affetmedin.

SUPHİ : Şüphe ediyorsun benden. Ben öldürdüm zannediyorsun.

MERYEM : *(İleri gitmek istemeyerek.)* Yooo... Hayır... Yalnız... Şey... Kızdığın zaman öldürebilir misin birini?...

SUPHİ : Bilmem... Öldürebilir miyim diye çok düşündüm... Galiba evet... Gücümü denemek için isterdim birini öldürmek... Hem de çok sevdiğim birini...

MERYEM : *(Korkmaya başlamıştır.)* Sen delisin şekerim. Kafandaki bu zehirli dumanlar nedir? Neden böyle hasta şeyler düşünüyorsun?

SUPHİ : Ama ben ellerimle boğarak öldürmek isterim. Karşımdakinin gözlerinde korkuyu göre göre... Alay ederek gülen dudakların solduğunu göre göre... Sen de alay ediyorsun gibi geliyor benimle.

MERYEM : Bırak bu evhamları... Sana olan zaafımı biliyorsun.

SUPHİ : Emin misin? Beni kandırma sakın...

MERYEM : Kandırmıyorum... İstediğin denemeye de hazırım...

SUPHİ : *(Cebinden bir kıl parçası çıkarır.)* Peki, bunu yutabilir misin?

MERYEM : Nedir o?

SUPHİ : Hindistancevizinin kılı.

MERYEM : *(Dehşette.)* Ahhh!...

SUPHİ : Bu kılı yutanlar üç ay içinde mide kanserinden ölürler... Mideye yapışır bu kıl ve derhal amansız yaralar açar...

MERYEM : Biliyorum, biliyorum... İngiltere'de bir tarihte korkunç cinayetler işlenmişti bununla...

SUPHİ : *(Kılı uzatır.)* Yutabilir misin?

MERYEM : Bana acımayacak mısın?

SUPHİ : Acımak!..

MERYEM : Doya doya sevişmeden...

SUPHİ : Ben doya doya sevişemem ki... Unutamam ki ben kendimi kadınların yanında... Alay ederler benimle kadınlar...

MERYEM : Sevgilim, sarıl bana, sarıl... anlıyorum seni...

SUPHİ : *(Meryem'i iter.)* Bu laflara inanmıyorum. *(Kılı gösterir.)*

MERYEM : Peki, sen kendin de yutar mısın?

SUPHİ : *(Manyak, manyak güler.* Sen yutarsan... *(Kılı uzatır.)*

MERYEM : İffet'i görür gibi oluyorum.

SUPHİ : Bırak İffet'i...

MERYEM : Ona da bunları söyledin.

SUPHİ : Söylemedim.

MERYEM :*(Termos'u gösterir.)* Bunun içine alkol buzu koymuştun...

SUPHİ : Onun içinde soğuk votka vardı sadece...

MERYEM : *(Termosu koklar.)* Votka böyle kokmaz.

SUPHİ : Kokar... Asıl alkol buzu kokmaz...

MERYEM : Soğuk hava depolarından aldın buzu.

SUPHİ : Soğuk hava depolarında kimseye alkol buzu vermezler.

MERYEM : Hocanın kitabında okudun bu usulü...

SUPHİ : Hayır, çok daha eski bir kitapta... Hocanın kitabında Hindistan cevizi kılı yoktur... Siyanüre batırılmış cam tozu zehirlenmesi yoktur.

MERYEM : Sen şairsin, nedir bu korkunç mavi sakal olma arzusu? Zehir merakı, ölüm merakı?

SUPHİ : Ben boş zamanlarımda cinayet planları kurarım.

MERYEM : Kime karşı?

SUPHİ : Kimseye karşı değil, öyle kendi kendime...

MERYEM : Senin ruhun hasta.

SUPHİ : Alay ediyorsun sen de benimle değil mi?

MERYEM : Etmiyorum. Her şeye rağmen sana zaafım var...

SUPHİ : Boynun ne güzel... *(Meryem'e yaklaşır.)* Boynun ne güzel. Ne güzel boynun... *(Ellerini Meryem'in omuzlarına koyar. Gözlerinin içine bakar.)*

MERYEM : Suphi, korkutuyorsun beni.

SUPHİ : Hani korkmayacaktın?

MERYEM : Yapma sevgilim... *(Birden içeriye İsmail Bey girer.)*

İSMAİL : *(Suphi'ye garip garip bakar.)* Neyse, bitti toplantı.

SUPHİ : Kimbilir ne önemli meseleler halletmişsinizdir?

İSMAİL : *(Suphi'ye cevap vermez.)* Meryem, seninle konuşacaklarım var kızım. Kerim beklemedi galiba?

MERYEM : Biraz önce gitti. İlk fırsatta uğrayacağını söyledi.

İSMAİL : Raporu hazırlamış demek?

SUPHİ : Hazırlamış. Enayinin biri o morg müdürü.

İSMAİL : Zatıâliniz için zaten herkes enayi...

SUPHİ : Öyle ya... Siz göstersenize bakayım bana bir tane enayi olmayan adam?

İSMAİL : Aman efendim, zatıâliniz işte mesela...

SUPHİ : *(Sarhoş sarhoş eğlenir.)* Teveccühünüz muhterem hocam... Ancak zatı muhtereminiz benim enayi olmadığımı anlayacak kadar feraset sahibi bulunsanız profesör olmazdınız.

MERYEM : Demincekten beri bana da böyle takılıp duruyor.

İSMAİL : Çekmiş gene kafayı...

SUPHİ : Evet... *(Kafasını gösterir.)* Kafa var da çekiyorum... Kitapların başında budala budala oturup burnunu çekmekten iyidir.

İSMAİL : Bugün iki partiden de mebusluk teklif ettiler...

SUPHİ : Eh artık devleti desiz idare ederseniz, kimbilir ne güzel olur memleket...

İSMAİL : Suphi, biraz müsaade et de lütfen, konuşacağımız ciddi işler var.

SUPHİ : Peki peki, gidiyorum ben... *(Yemek salonuna doğru yürür. Döner, bakar.)* Meryem Hanım, bonsuvar... *(Meryem zoraki gülümser.)* Ah sizi arsenik düşmanları sizi... *(Sallanarak yemek masasının başına oturur. Donuk bir tebessümle içer ve düşünür... Sonra kafası kollarının üzerine düşer. Masanın üzerine kapanır.)*

İSMAİL : *(Termosu gösterir.)* Bu da ne?

MERYEM : Suphi Bey'in...

İSMAİL : *(Koklar.)* Belli, leş gibi içki kokuyor... Seni fazla rahatsız etti mi?

MERYEM : Hayır. Aklını birtakım zehir cinayetlerine taktırmış, onları anlattı.

İSMAİL : Tehlikeli bir hal almaya başladı bu çocuk. Neyse, sizin için güzel bir örnek.. Tam süper dejenere.

MERYEM : Her şeye rağmen kırmamak lazım.

İSMAİL : Cemiyete hiçbir faydası olmayan, bozulmuş tipler bunlar. Ablası da fazla yüz veriyor. Hayat burnunu

kırsa, anlar Hanya'yı Konya'yı...

MERYEM : Hocam, bazıları ömürlerinin sonuna kadar anlamaz.

İSMAİL : Basit bir kadın, deli bir budala.. Bu evde oturup çalışacağız. Bazen kendimi çok yalnız hissediyorum. Bu kadar eser verdim, doğru dürüst bir hayat kuramadım kendime.

MERYEM : Seyahate çıksanız.

İSMAİL : İmtihanlardan sonra, tatilde niyetim var.

MERYEM : Ah ne güzel! Nereye gitmeyi düşünüyorsunuz?

İSMAİL : Baden Baden'e, yahut Dauville'e...

MERYEM : Ah, ne güzel!...

İSMAİL : Haydi gel, seni de götüreyim.

MERYEM : *(Süzgün bakar.)* Hocam...

İSMAİL : Ama ben profesörüm. Beni yaşlı bulursun. Dans edemem, şiir okuyamam.

MERYEM : Dans, şiir, gençlik, bazen hiçbir işe yaramıyor.

İSMAİL : Meryem, kızım. Gençsin, güzelsin, kültürlüsün. Hayat yolunda saadet pusulanı iyi kullan. Bir defa rotayı şaşırdın mı, ne olursan ol mesut olamazsın.

MERYEM : İnsanın çok da elinde değil bunlar.

İSMAİL : Elindedir, elindedir. Ben şayet gençliğimde senin gibi birisine rastlasaydım...

MERYEM : *(Koket.)* İltifat ediyorsunuz hocam...

İSMAİL : Bütün gün uğraş çalış, didin... Sonra, sonra seni anlamayanlar arasında bir ömür tüket... Bazen soruyorum kendi kendime, acaba çok kuru bir adam mıyım diye... Acaba gerçekten çalışmak ve her şeyi çalışmakta görmek yaşamaya engel mi diye... Benim hayatta anlatmaya değer hiçbir maceram olmadı. *(Yavaş yavaş akşam olmaktadır.)* Evlendim ve çalıştım, hepsi o kadar... Babam nalbanttı... İki odalı bir evimiz vardı... Pabuçlarım her zaman yırtıktı... Bazı akşamları peynir ekmek yerdik... Bütün gençliğim boşa geçti... *(Fon müziği Tristesse.)* Yeniden yirmi yaşında olsam... Profesör olmaya çalışmazdım, yaşa-

maya çalışırdım.

MERYEM : Ferrari'nin de hayatı böyleymiş.

İSMAİL : Bırak şimdi Ferrari'yi... Yirmi bir yaşında olsam.. Sınıf arkadaşı olsak... O zaman acaba nasıl bakardır bana?

MERYEM : *(Azıcık sahte.)* Ben size her zaman üstün bir insan, bir irade tanrısı olarak bakmaya alışmışım...

İSMAİL : Geçen günkü sözünde galiba haklısın.. İnsan içindeki insanı yenemiyor. Bunu çok derinden bildiği zaman da yenmiş gibi görünmeyi tercih ediyor... *(Kızın ellerini tutar.)* Artık her şey için çok geç... Yıllar yılı gençlere çalışmayı telkin ettim. Zevkleri tekmeleyin, dedim. Bir şey vardır hayatta, çalışmak... Kendim yaşamasını beceremediğim için söyledim galiba bunları... Kendimi model gibi göstermek istedim Hiçbir şey tanımayan, hiçbir şey dinlemeyen ve sadece çalışan.

MERYEM : Hayatınızda hiç kimseyi sevmediniz mi?

İSMAİL : Vakit olmadı. Evlendim.

MERYEM : Avrupa'da falan?

İSMAİL : Avrupa'da çırılçıplak dans eden bir kadın tanımıştım... Birkaç akşam beraber çıktık. Destek arayan bir hali vardı... Ona da neden ciddi bir işte çalışmadığını sordum. Kendisini küçük görmeye çalışan bir halim vardı. Halbuki çok da hoşuma gidiyordu... Bana baktı baktı "Ahmak" dedi... Bir daha da benimle çıkmadı... Hep tepeden bakmaya çalıştığım için, hayatım hep aşağıda kaldı... Bir kadın bile sevemedim.

MERYEM : Siz bir şahsiyetsiniz... Neden kendinizden böyle şüphe ediyorsunuz. Sizin yerinizde olmak isteyen ne kadar insan var şu dünyada...

İSMAİL : Evet, ceza hukukunu iyi bilirim. Cinayet psikolojisini iyi bilirim. Her türlü cemiyet taşkınlığının nasıl müdafaa edilmesi gerektiğini iyi bilirim. Keşke bu taşkınlıkları, cemiyet düzenine bıçağı, tabancasıyla

kafa tutan insanları müdafaa etmesini bileceğime, onlardan biri olsaydım... Bir tek ölçüsüz ve korkusuz hareket yapsaydım hayatımda...

MERYEM : Suphi Bey de buna benzer şeyler söylüyor kendi dilince...

İSMAİL : Onun demek istediğini anlıyorum. Ve galiba bazen ona imreniyorum. Ama o da cılız... Bir yer var onu sezmiş, hevesleniyor... Hiçbir şey yapamaz, romantik ve aciz... Ben heves etseydim yapardım.

MERYEM : Bir kimseyi öldürebilir miydiniz?

İSMAİL : Bilmem, hiç düşünmedim... *(Dalar.)* Ama birini öldürmek isterdim hayatımda... Her insanda böyle bir his vardır. Birini öldürmek!... *(Meryem'in ellerine bakar.)* Meryem, ne güzel ellerin var.

MERYEM : *(Ellerini çeker gibi yapar.)* Hocam... *(Suphi sallanarak kalkar, uyurgezer gibi çalışma odasına doğru yürür.)*

İSMAİL : *(Çaresiz, fakat Meryem'e hafifçe sarılmak ister gibi.)* Çok yaşlıyım ve profesörüm... Meryem anla beni.

MERYEM : Hocam, sizi gayet iyi anlıyorum... *(Birbirlerine yaklaşmışlardır.)*

SUPHİ : *(Gelir, yıkılarak durur, bağırır.)* Yuuu!... Yuuuu!... Dünyaya akıl öğreten enayiler yuuu!... *(Ve yere boylu boyunca yıkılır. İsmail Bey koşar, Meryem ayakta donakalmış gibidir. Yemek odası kapısından, şapkası elinde Binnaz Hanım gelir.)*

BİNNAZ : Ne oluyor? Bayıldı mı? Niçin müsaade ettiniz bu kadar içmesine? Suphi, yavrum, kendine gel... *(Suphi'nin üzerine eğilmiştir.)*

İSMAİL : Sen ne zaman geldin?

BİNNAZ : Demincek. Soyunmaya giderken bir gürültü işittim. Neden müsaade ettiniz bu kadar içmesine?

(İsmail Bey'le Binnaz hanım Suphi'yi kaldırmaya uğraşırlar... Meryem yaklaşmaya cesaret edemez. Karı koca Suphi'nin kollarına girerek, yemek odasının ka-

pısından yavaş yavaş çıkarlar. Suphi baygın gibidir. Meryem yalnız kalınca saate bakar, alelacele telefona koşar, bir numara çevirir.)

MERYEM : Alo... Sevgilim... Çok konuşamayacağım. Bir saate kadar iskeleye gelirim, beni mutlaka bekle... Çok özledim seni... Peki, beraber kalırız bu gece... Bir tanem, Allahaısmarladık... Çok çok öperim seni... *(Telefonu kapatır, salonun orta yerine doğru gelir, hafif gerinir.)*

İKİNCİ PERDE SONU

TAŞLAMALAR
Zurnada Peşrev Olmaz'dan (1978)

büyük buluşlar

BİZİM tarihte hiçbir şey icat etmemiş olduğumuzu söylemek hem ayıp, hem günahtır. Sizin de bilmediğiniz şey, bol parayla refahtır. İpsiz Recep için vakit akşamken, Oynak Minoş için henüz sabahtır. Kızdıklarınızın cezasını verecek olan da mahalle komiseri değil, Allah'tır.

Biz az şey icat etmedik tarihte. İstanbul'a ilk elektriği vaktiyle Satie Şirketi getirdi. Uzak semtlerde elektrik alan tektük evlere her ay tahsildar göndermeyi gereksiz bulduğu için, bu evlere birer kumbara koymuştu. Yirmi dört saatte bir kumbaraya, o devrin halk dilinde "manda gözü" denilen, nal kadar yirmi beşliği attın mı, elektrik kendiliğinden yanardı. Yılda birkaç kez de Satie Şirketi'nin adamı bu evleri dolaşarak kumbaraları açar, paraları alırdı.

İçerenköy'deki bir evin kumbarasından hiçbir şey çıkmıyordu. Şirket özel araştırmalarla evin elektrik kullandığını saptamıştı. Ancak kumbaraya hiçbir şey atmadan nasıl çalıştırıyordu elektriği, onu çözememişti.

Sonunda ev sahibini şirkete çağırdılar:

"Hileni bize açıkla, sana bedava elektrik verelim. Yalnız bu üstün buluş ortalığa yayılmasın," dediler.

Ev sahibi gülümseyerek anlattı: Meyve tozu şişelerinin kapaklarına su doldurarak bunları buzdolabında donduruyor, sonra da yuvarlak buzları yirmi beşlik niyetine elektrik kumbarasına atıyordu. Buzlar mekanizmayı çalıştırıyor, arkasından da eriyip aktığı için, hiçbir iz bırakmıyordu.

Elektrik fiziğinde Edison'dan sonra en büyük ve en yararlı keşif böylece bize ait oluyordu. Satie Şirketi, bu büyük mucidi

ödüllendirerek, ona elektriği bedava verdi ve kumbaralarının yapısını değiştirdi.

Eski havagazı saatlerini ters çalıştırmak için bisiklet pompasıyla, gaz borularına hava basmak da, yine bize ait özel bir buluştur. Kaç metreküp havagazı harcamışsan, bisiklet pompasıyla ters yönde hava bastın mı, saatin yazdığı rakamlar geriye doğru silinir.

Bu buluşun da sahibi, dalgınlıkla gereğinden fazla hava basarak, havagazı şirketinden alacaklı çıktığı için enselenmişti. Adı bu yüzden ünlü mucitler tarihine geçemedi.

Muslukları su saatinin yazamayacağı kadar az açıp, iplik iplik akan suları yirmi dört saate kovalara doldurmak da yine o devrin ilginç buluşlarındandı.

Bir süre elektrik saatlerinin rakamlarını mıknatısla geriye çevirmek de epey denenmiş, o nedenle saatlerin rakam gösteren mekanizması, mıknatısın oyununa gelmesin diye, kurşundan yapılmaya başlanmıştı.

Bütün bunlar hep bizim yaratıcı beyinselliğimizin ürünleridir.

Son yıllarda ise daha ince buluşlara yönelinmiştir. Örneğin dışarıya gidecek işçilerin sağlık muayenesinde sağlam raporu almalarını sağlamak için mikroskop kontrolünden geçmiş fındık büyüklüğündeki temiz kakalar beş liradan kiraya verilmektedir. Çiş şişelerinin kirası iki buçuk, tansiyon düşürücü sarmısaklı su ise tutturabildiğinedir.

Tababetteki bu aşamalar o kadar üstün bir düzeydedir ki, henüz dünyaya mal olamamıştır.

Odacı Bayram, sigara almaya gitmiş, piyasada sigara olmadığından alamamıştır.

Kırmızıbiberin içine kiremittozu karıştırmak, kuru üzümle harmanlanmış küçük keçi boku ihraç etmek, zeytinyağı yerine kellik yapan parafini dayanmak hep yerli buluşlardır.

Viski şişelerinden enjeksiyonla viskiyi çekip yerine çay suyu doldurmak, dışarıdan ithal edilen ayakkabıların sol teklerini İzmir, sağ teklerini İstanbul gümrüğüne getirterek sonra da kimsenin sahip çıkmadığı bu yüzlerce tek ayakkabıyı ihalelerde ucuza kapatıp arkasından birleştirerek piyasaya sürmek tarihsel ve anıtsal zekâ mucizelerimiz arasındadır.

Bize özgü fikir özgürlüğü yasaklı demokrasimiz bile, bu tür bir buluşun sonucudur...

Kim demiş ki biz tarihte hiçbir şey icat etmedik? Bunu iddia etmek hem ayıp, hem günahtır... Yalnız bizim icatlar biraz kazık, biraz mazık, biraz kahkıh, biraz kahkahtır.

plajlar

PLAJLARA lağımlar akıyormuş. Aksın. Lağımdan korkacak kadar ödlek kimse yoktur burada? Hem efendim, lağım nedir yani? İnsanların çıkardıklarının karışımı. İnsan kendi içinden çıkan şeylerden korksa, çocuklarından korkardı. Hem zaten her insan, başka bir insandan çıkmadır. Öyleyse son toplamda plajlara akan lağım da, plajlara giren kişiler de hep insandan çıktığına göre, aynı yerlerden çıkanlar, birbirlerinden korkamazlar. Mantık derler buna. Mantık, mantıktır. Çaydanlık da çaydanlıktır.

Ayrıca, plajlarda süprüntüler, naylon artıkları, mazot kalıntıları, akla gelen-gelmeyen her türlü pislik, deniz suyunu içi yıkanmamış işkembe çorbasına çeviriyormuş. Boş ver sen bunlara! Pul kadar bikinileriyle o kadar çıplak güzel kadını başka hiçbir yerde göremezsin. Saçlarını dalgalandırarak denize girenler; ikide birde kayan sutyenlerini düzeltirken memelerini yukarı doğru okşayarak denizden çıkanlar; bacaklarını, diz kapaklarından kırarak ayırmış sırt üstü kumsallarda, sandallarda, motorlarda yatanlar...

Bütün bu nefaset, hep o plajlardadır.

Yalnız plaja gidip gidip de, evdeki nikâhlı hanımları oradaki güzellerle kıyaslamayın. Yüreğiniz cız eder:

— Ulan, billur gibi bunca kadın varken galiba biz kazık yedik! gibi bir kuşku düşer içinize.

Ev hanımları, plaj güzellerine benzemez. Çoluk-çocuk derdiyle kendilerine bakacak zaman bulamamışlardır. Doğumdan sonra da karın sarkmış, kalçalar genişlemiştir. Bulaşık da elleri mahveder. Ev hanımları kahır çekmek, kadınlığını unutmak, yüreğinin ne-

şesini sönmüş marsık kömürüne dönüştürmek için yaratılmışlardır. Plajların kritap bacaklı, ince belli, öpülesi omuzlu harikulade Venüs'leri ise, çocuk yetiştirmek, kahır çekmek, bulaşık yıkamak, sıcacık gülücüğünü unutup, zakkum suyu içmiş gibi bir suratla dolaşmak için yaratılmamışlardır. Onlar aşkın buğusunda nazlı titreşimlerin cennet katında uçan ahulardır. Kazara onlardan birini tanıdınız mı, vay anasını, yaşamanın böylesi de varmış diye habibinizi şaşırır da, eve dönünce partal terliğinizi giyip, memişane aralığında tıraş olurken, kapıları çarpıp duran eyalinizin bodur boyunu beğenmezsiniz.

Kısmetinize küsmeyin. Evdeki hanımı da ayak parmakları nasırlı diye üzmeyin.

Ve plajların lağımlarını düşünün. O ne çöplük, o ne çirkef, amaaan!

Bir boy böyle söylenin sonra da yine gidin güzellere bakmaya... Sadece şöyle uzaktan, iç çekerek, keşke şöyle biri olsaydı yanımızda diyerek...

Plajlar, ayrı bir dünyadır. Türk dış politikasının durumu kimin aklına gelir plajda? Yok enflasyon, yok ekmeğin düşen gramajı, yok Demirel'in güvenoylaması... Vallahi, hepsi vız gelir, tırıs gider! Acaba pul kadar bikininin kıyıcığından, bir milim daha ötesini görebilecek miyim diye takılır kalır gözleriniz oraya buraya...

Ahlat gibi yaşadığınız savıyla bir karamsarlık çökerse içinize derin derin nefes alın. Tuttuğunuz partinin başarısının daha önemli olduğunu anımsayın. Ülkeyi ve onun mutluluğunu düşünün.

Hem sonra plajlar da, zaten girilecek gibi değil diye, akşam dönersiniz eve...

O omuzlara kadar düşen dalga dalga saçlar, ikide bir sutyenleri düzelten narin parmaklar, mayoyla sutyen arasının ılık ayva tüyleri, rakı kadehinin içinden düşlerinize süzülür durur. Sonra somurtup duran hanımın şişman kollarına bakar, görünmeyen kırık bir gülücükle, adam sen de, dersiniz...

Plajlar çok pismiş. Aman, iyi ki öyle... Sade dışımızı değil, içimizi de gösteriyor işte!

eski bir türk öyküsü

BİR varmış bir yokmuş evvel zaman içinde kalbur saman içinde, deve tellal iken, pire berber iken, ben babamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken, var varanın, sür sürenin, çok baykuşu var viranenin, hali yaman dediler destursuz bağa girenin, o da yalan, bu da yalan, fili yuttu bir yılan, var biraz da sen oyalan, az gittim uz gittim, dere tepe düz gittim, bir de arkama baktım ki bir arpa boyu yer gitmişim. Armudu taşlayalım, altında kışlayalım... artık izin verirseniz, öyküye başlayalım.

İki atla bir anahtar deliğinden geçtiğim zaman, görkemli bir padişah ile bir de onun tun kafa bir sadrazamı varmış.

Çok soğuk bir kış günü, fakir fukara yakacaksızlıktan tirtir titrer, zenginlerin dahi mazotsuzluktan dişleri birbirine takır takır vururken, padişah tun kafa sadrazamına:

— Lala, demiş, kalk giysilerimizi değiştirip, halkın arasına inelim. Bu soğuk kış kıyamette ulusumun durumu nicedir, bir görelim.

Böylece padişahla sadrazam değişik giysiler giyerek sarayın arka kapısından usulca dışarı çıkmışlar. Kenti baştan başa geçmişler. Arada bir sadrazam kapıları ışık içindeki lokantalardan birini göstererek:

— Ulu padişahım, çok yoruldunuz, isterseniz şuraya girip kafayı bir güzel çekelim, dedikçe padişah:

— Yok diyormuş, kafayı değil, gerçekleri gördükçe acıdan içimizi çekeceğimiz yerlere gitmek istiyorum. Beni sarayda oyalayıp duruyorsunuz. Onlar bana gelmiyor, ben de onlara gidemez-

sem, tutamaksız kalmış insanların dünyasıyla ilgilenmezsem, benim ululuğum nerede kalır?

Sadrazam içinden:

— Çattık, diyormuş. Bizim Padişah halkla ilgilenmeye kalkar da, onların yaşamlarını, hünerlerini, dertlerini, sıkıntılarını yakından görürse, bizlerin aslında pek de erdemli, yetenekli kişiler olmadığımızı anlayacak.

Ama çaresiz yürüyüp gidiyormuş padişahın yanında. Böylece üç gün üç gece, dağ-tepe, kar-fırtına demeden yürüye yürüye bir ırmağın kıyısına varmışlar. Irmak soğuktan ha buz tuttu ha tutacak durumdaymış. Bembeyaz süt sakallı bir ihtiyarcık da, ırmağın kıyısında bir şeyler yapıyormuş o soğukta.

Padişah, ihtiyarı görünce oraya doğru yönelmiş.

Sadrazam:

— Ulu padişahım, demiş, o gördüğünüz kişi ola ki kaba saba bir adamdır. Ne yapıp ne yapmayacağını kestiremeyiz. İsterseniz hiç ilgilenmeden geçip gidelim.

Padişah:

— O yaşta tek başına buz tutan bir ırmağın kıyısında uğraşıp duran bir insan, belki de senin anlayamayacağın kadar gerçek insandır. Hele bir yol konuşalım onunla, demiş.

Padişahla sadrazam ırmağın kıyısına inmişler. Padişah ihtiyara:

— Esselamün aleyküm ya piri peder, demiş.

İhtiyar şöyle bir bakmış iki kişiye, sonra saygıyla selam vererek:

— Ve aleykümselam cihana server, demiş.

Sadrazam birden şaşırıp kalmış, ihtiyarın değişik giysiler içindeki padişahı nasıl tanıdığına.

Padişah sormuş:

— Neyle uğraşırsın bu soğukta?

— Deri debbağlarım efendimiz hazretleri...

— Altılarda ne yaptın?

— Altıya altı katmayınca, otuz ikiye yetiştiremiyoruz efendimiz.

— Geceleri kalkmadın mı?

— Kalktım, ama ellere yaradı efendimiz.

— Ben sana bir kaz göndersem yolar mısın?

— İzniniz olursa cıyaklatmadan efendimiz.

Padişah, afal afal anlamadan bu konuşmaları dinleyen sadrazamıyla birlikte ayrılmış ihtiyarın yanından. Sonra da yolda sadrazama:

— Gördün mü, demiş, ne ince, ne hünerli, ne güçlü insan.

— Evet ama bendeniz hiçbir şey anlamadım konuşmalarınızdan.

— Ne, anlamadın mı? Yazıklar olsun sana... Demek hiçbir şey anlamadın ha? Sana yirmi dört saat süre... Tez düşün, bul hikmetini söylediğimiz sözlerin. Yoksa karışmam, kelleni bir daha taşıyamazsın omuzlarının üstünde...

Sadrazam başlamış düşünmeye... O gece indikleri handa sabahlara kadar gözüne uyku girmemiş sadrazamın. O ihtiyar derici nereden anladı padişahın padişah olduğunu? Ne demek altılarda ne yaptın? Ne demek altıya altıyı eklemeden otuz ikiye yetiştirememek? Ne demek geceleri kalkmadın mı? Ne demek kalktım, ama ellere yaradı?

Güneş doğmadan, sadrazam handan çıkıp ters yüzü ırmağın başında ihtiyarı bulmaya gitmiş. İhtiyar yine ırmakta devam ediyormuş deri debbağlamaya... Sadrazamı görünce:

— Hoş geldin efendi hazretleri, ben de seni bekliyordum demiş.

— Beni mi bekliyordun? Nasıl yani...

— Gelip bana bazı şeyler soracağınızı düşünüyordum.

— Doğru bilmişsin. Önce şunu soracağım. Padişah efendimizin padişah olduğunu nasıl anladın?

İhtiyar ışıklı bir gülücükle sakalını sıvazlamış:

— Bu sorunun yanıtı senin kelleni kurtaracak. Kellene ben pek bir fiyat biçemem. Sen kendin biç bakalım da ona göre konuşalım.

— Bin altın vereyim mi?

— Eh madem o kadar fiyat biçtin öyle olsun.

Sadrazam kesesini çıkarıp bin altın saymış dericiye.

— Haydi söyle bakalım, demiş, nerden anladın?

— Nerden anlayacağım, sırtındaki kürk, ancak bir padişahın giyebileceği değerde, en pahalı samurdan yapılmıştı. Sonra selamındaki o süzülmüş yücelik de sırtındaki kürke uygundu. Padişah-

tan başka kimse benim gibi bir dericiye "esselamün aleyküm ya piri peder" diye hem yürekten, hem özenli bir selam veremez.

Sadrazam:

— Hım, demiş, anlıyorum. Peki, ama altılarda ne yaptın diye de sordu, ne demekti o?

İhtiyar:

— Bu da, demiş, senin kellenin değerinde bir soru. Öyle değil mi?

Sadrazam bin altın daha saymış ihtiyara; ihtiyar:

— Yani demiş yılın daha sıcak olan altı ayında çalışmadın mı, diye sordu bana.

— Ha tamam peki! Sen de altıya altı eklemeden otuz ikiye yetiştiremiyorum, dedin. Onun anlamı neydi?

İhtiyar:

— Sen kellenin değerini biraz abarttın gibi geliyor bana, demiş. Madem fiyatını kendin biçtin, düş o zaman bin altın daha.

Ve bin altın daha düşmüş.

— Altı ay yaza altı ay kışı eklemeden otuz iki dişe yemek yetiştiremiyorum, dedim.

— Eveeet. Geceleri kalkmadın mı diye de sordu. Al bin altın daha, söyle.

— Çocukların olmadı mı demek istedi.

— Sen de kalktım, ama ellere yaradı dedin. Al işte bin altın daha onu da söyle:

— Çocuklarım oldu, ama hepsi kızdı. Başkalarıyla evlenip gittiler demek istedim.

— Sana bir kaz gönderirsem yolar mısın, diye sordu. Al bin altın daha... Yok, dur... Söyleme... Anlıyorum... Yani kaz diye şey... Yani beni... Öyle değil mi? Geleceğimi de oradan bildin...

İhtiyar:

— Üzülme, demiş, bak ben insan olmayı yeğlediğim için bu tüm yaşam boyu akıp giden bir ırmağın kıyısında deri eğiteceğim diye uğraşıp duruyorum. Bunu gördükten sonra hâlâ hoşnut değil misin durumundan?

— Bilmem ki, demiş...

Sonra da kellesinin omuzları üstünde kalacağından sevinçli, hızlı hızlı uzaklaşmış oradan...

sırasını kim biliyor ki?

BİLMİYORUM siz istediklerinizi "sırasında" yapabildiniz mi? Ben hiç yapamadım.

Küçükken anneannem cebinde taşıdığı bir tomar anahtarla kilerdeki dolapları açtığı zaman, canım pestil isterdi. Bilirdim sapsarı kayısı pestilleriyle, kararmış mor erik pestillerinin hangi dolapta olduğunu. Anneannem:

"Şimdi sırası değil, birazdan yemek yiyeceğiz," derdi.

Yemekten sonra ise yavaş yavaş herkes öğle uykusuna yatardı. Şayet "Belki sırası gelmiştir" diye yine pestil istersem, anneannem:

"Şimdi sırası değil. Bak herkes yattı. Sen de yat. Ondan sonra..." derdi.

Öğle uykusundan sonra pestil istediğim zaman da cevap yine aynıydı:

"Şimdi sırası değil. Aç karnına dokunur. Nerdeyse akşam oluyor. Birazdan yemek yiyeceğiz..."

Bir türlü sırasına rastlatamamıştım pestil istemeyi.

Bir gün babam boş bulunup bana iki çam ağacının arasına, kolan vurdukça göklere uçacak bir salıncak kurmayı vaat etmişti. Ama bir daha bu vaadini hiç anımsamaz göründü. İkide bir anneme gider:

"Haydi söyle babama, salıncağı kursun," derdim.

Annem:

"Şimdi sırası değil, başı ağrıyor," derdi.

Başı ağrımazsa gazete okuduğu için salıncak kurmasını istemenin sırası değildi. Gazete okumuyorsa banyoya gireceği için...

Salıncak istemenin de sırasını bir türlü denk getiremedimdi.

* * *

Yaz günleri bahçe kapısının önünden, "Vişnee kaymaaak" diye bağırarak dondurmacılar geçerdi. Koşa koşa içeri gelir:

"Dondurma alayım mı," diye sorardım.

"Şimdi sırası değil," derlerdi.

Bir şeytan uçurtmasının kuyruğunu bile yapmaya yanaşmazlardı:

"Şimdi sırası değil," diyerek...

Okulda öğretmen ders anlatırken, aklıma gelen bir şeyi sormak için parmağımı kaldırırdım. Öğretmen bir süre görmezlikten gelirdi parmağımı. Kolum yanlış yere dikilmiş fasulye sırığı gibi öyle havada kalakalırdı. Sonunda öğretmen:

"Şimdi sırası değil, indir bakayım parmağını aşağıya," derdi.

Etütlerde gizli gizli roman okurken de, bir müdür muavini başıma dikilir:

"Şimdi sırası mı roman okumanın, kapat onu da dersine çalış," derdi.

İlk yazdığım yazılara da yazı işleri müdürleri aynı gerekçeyle karşı çıkmışlardı:

"Şimdi sırası değil bunun," diyorlardı.

Alt tarafı yazdığım da neydi. Başka demokrasilerde olduğu gibi Türkiye'de de bir Komünist Partisi'nin kurulması gereğinden söz ediyordum.

Piyeslerim için de aynı itirazı çok duydum:

"İyi ama, şimdi sırası değil..."

Âşık olduğum zamanlar yemekte, yahut yürürken, yahut otururken, canım birden öpüvermek isterdi yanımdaki sevgiliyi. Kursağımda kalırdı arzum. Bir el vagon tamponu gibi yavaşça iterdi yüzümü:

"Hişt yapma şimdi sırası değil."

Parlamentoda konuşurken de sık sık bağırırlardı:

"Amma yaptın yahu, şimdi sırası mı bunun."

Velhasıl hiçbir şeyin sırasını tam getiremedim. Ama sırasız mırasız bir şeyler yapmaya çalıştım kendimce. Bir şey yapmak için sırasını bekleyenler ise, genellikle hiçbir şey yapamadılar.

Öteden beri aklıma takılıp kalmıştır, bir şeyi yapıp yapmamanın "sırası"nı kimin saptadığını...

Ve kendimce şöyle demişimdir:

"Bir şeyi yapmanın sırası, onu yapmak istediğin andır. Zaman ayarını ters kullanmışsan zaten toz olur gidersin. Yok ters kullanmamışsan, "şimdi sırası mıydı" diyenlere uzaktan nanik yaparsın. Sırasında mı doğup ölüyoruz ki, her şeyi sırasında yapabilelim... Başarının "sırası", başaramazsan, "sırası değildi" oluyor ve insanlık böyle bir çalkantı içinde akıp gidiyor.

tasmasız takunyayla yürümek gibi

RENKLİ, esnek, hiç değilse zaman zaman beylik çerçevelerin dışına sıyrılabilen insan türü azalıyor galiba... Aynı boy bardaklara benzeyen prototip bir donmuşluğun kül rengi bağnaz soğukluğunda, beyinsel bir morgun katılığını yaşamak, her türlü yaratıcılığı pörsütüp iğdiş eder...

Hiç değilse dost sohbetlerinde paradoksal çıkışların taşlaşmayı önleyen eğlenceli kıvraklığını tüm yitirmesek...

Federal Almanya'nın geçenlerde ölen eski cumhurbaşkanına epey eleştiriye uğrayan bir işleminden ötürü:

"Siz devleti sevmiyor musunuz?" diye sormuşlardı.

O da gülerek:

"Ben devleti değil karımı severim sadece," demişti.

Bizde böyle bir nükte füzesini gerinerek ateşleyebilecek politikacı var mıdır?

İkinci Dünya Savaşı sırasında Avam Kamarası; Afrika'daki İngiliz birliklerinin ünlü komutanı Montgomery, kısa bir ateşkes görüşmesi yapmak için Alman birlikleri komutanı Rommel'i yemeğe davet ettiği için Churchill'e ateş püskürüyordu.

Churchill bu salvoya cevap vermek için söz aldı ve:

"Yahu," dedi, "neden bu kadar babalanıyorsunuz. Aslında bu yemeğe gittiği için acımak gerek Rommel'e. Bizim Montgomery o kadar cimridir ki adam mutlaka aç kalmıştır..."

Öfke tayfunu bir anda kahkaha meltemine dönüştü...

Nedense bizim siyasal edebiyatımızda göze çarpacak ölçüde bir espri fukaralığı var. Kalın, yapay ve yüzeysel cümlelerin beylik

klişesi, yanmamış marsık kömürleri gibi dökülüp duruyor ağızlardan...

Oysa Nasrettin Hoca, İncili Çavuş ve Bektaşi fıkralarıyla neşe dağarcığı tıka basa dolu bir toplumun demokrasisi bu kadar sönük ve düzayak mı olmalıdır?

Eskiden bayağı nükteli hatipler vardı parlamentoda. Lafı şıp diye gediğine oturturlar ters elektrikli bulutları dağıtırlardı...

Gitgide daha bir esnekliğe kayacağımıza, nasıl oldu bilinmez, büsbütün katılaşmaya başladık.

Şaka, cinas, telmih, ince yergi pılısını pırtısını toplayarak kaybolup gittiler.

Günlük yaşamda da, genç kuşaklar arasında da, mizah zevki bir düşüklük göstermede... Eski İstanbul külhanilerinin ağızdan ağıza dolaşan hazır cevaplıklarına artık pek yeni bir şey eklenmiyor.

Ayrıca ne bir Cin Ali Bey, ne bir Ruhi Baba, ne bir Borazan Tevfik, ne bir Sakallı Celâl var ortalıkta.

Mezarlık köşesine atılmış eski postal hantallığında zekâsız, kaba bir homurdanmayla monoton bir karga gaklaması kaplamış gibi her yeri.

Cevdet Kerim, Ulaştırma Bakanıyken özel daveti üzerine Çankaya'ya giden Neyzen Tevfik, bakan yerinde olmadığı için, bir süre özel kalemde bekledikten sonra sıkılıp bir pusulaya tek satırlık şirin bir çimdik atıyordu:

"Rızk için Allah kerim, fısk için Cevdet Kerim..."

Bir sabah erken saatlerde Çankaya'daki köşkün balkonlarından Ankara'ya dalgın dalgın bakan Mustafa Kemal, yanındaki özel kalem müdürü Ercüment Ekrem'e:

"Ne düşünüyorum biliyor musun?" demişti.

Ercüment Ekrem de bir türlü yenemediği patavatsızlığıyla:

"Biliyorum paşam," demişti. "Nasrettin Hoca'nın kar helvasını düşünüyorsunuz..."

Yaşadığımız bugünkü dönemden de acaba böyle kaç anekdot kalacak dersiniz ileriye?.. 'Ben senin ağzına ederim, ben de senin bacağına'dan başka...

Bir toplumda yaşam kıvancı mizahın salıncağında büyür. İle-

rici gençlerin bile gönüllerinden nişan aldıkları hedeflere bir iki nükte oku fırlamıyor. Geniş kitlelere gerçekleri gösterme mücadelesinde, haklı bir neşenin sıcaklığından kopmak, mutluluk rotasının tılsımını yitirir.

Emperyalist Churchill, Avam Kamarası'nın lavabosunda, İşçi Partisi lideri Atlee ile karşılaşınca, hiç oralı olmadan sırtını dönüp işine bakmış.

Atlee:

"Ne o Winston, küs müyüz?" demiş.

Churchill:

"Yoooo!" demiş, "ancak üretim araçlarını kamulaştıracakmışsınız diye bir söz dolaşıyor da, ne olur ne olmaz diye benimkini göstermemeye çalışıyorum."

Buna Atlee ne cevap vermiş bilmiyoruz... Ama nükte düellosuna meraklı biri şöyle diyebilirdi:

"Aman efendim biz o kadar sekter değiliz, hiçbir işe yaramaz durumdaki küçük araçları yine sahiplerine bırakacağız..."

Neşesiz, nüktesiz, kahkahasız, hantal bir beyinsel katılığın ortak şablonunda yaratıcılık dinamosu paslanıp kalır. Kıvraklığını yitirmiş bir yaşam, tasması kopmuş takunya gibidir. Ne kadar ayağını üstüne koysan, hiçbir yere gidemezsin.

PORTRELER

Bir Yumak İnsan'dan (1977)

bir ressam

İNCE kemikli, ufak bir adamdı. Başında, ortası yuvarlak olarak çökertilmiş, yumuşak, eski bir fötr şapka, boynunda papyon kravat gibi bağlanmış ince siyah bir kurdele ile dolaşırdı. Elbiseleri eski, ama ütülü; ökçeleri aşınmış ayakkabıları, daima boyalıydı.

Her türlü itilip kakılmaya, alaya ve hatta hakarete karşı ezilmeden esnek durmaya alışmış bir hali vardı. Ne söylersen söyle, üstünden kayıp akar gibiydi. Görünümündeki çaresizlikle zavallılığı, kendince bir feylosoflukla dengelemeye çalışırdı.

Ressamdı. Ünlüydü. Tanımayan yoktu kendisini Ankara'da. Ama hep ayak altında, tekme yemiş kedi yavrusu gibi dolaştığı için kimse ciddiye almazdı onu.

Balolarda, kokteyllerde dolaşır, dışardan gelmiş diplomatların, sanatçıların, siyasetçilerin profilden ayaküstü resimlerini çizerdi.

Sonra bu çizdiği profilleri *Ulus* gazetesinin gece sekreteri Cemal Sağlam'a götürürdü, gazeteye koysun diye...

Cemal Sağlam:

— Geç kaldın, gazete basılıyor, derdi.

O, hiç sesini çıkarmaz, boynu azıcık bükük, öyle ayakta sessiz dururdu.

Cemal Sağlam, önüne konmuş karakalem portreye bir kez daha bakardı:

— Yarım saat önce gelseydin, verirdim klişehaneye... Ama artık olmaz, geç kalırız.

Bu sözlere aldırmadan, bükük boynuyla Cemal Sağlam'ın karşısında durmaya devam ederdi.

Sağlam:

— Arşive kaldıralım, gerekirse ilerde kullanırız, derdi.

Ağlamaklı kırışıklıkla buruşan yüzünün, gülümsemeye çalışan dudakları kıpırdardı:

— Aktüalitesi geçer, kullanmazsınız.

— Vallahi kullanırız.

— İsterseniz yetiştirirsiniz yarına.

— Nah işte birinci sayfanın son yazısını veriyorum.

— İsterseniz yetiştirirsiniz.

Cemal Sağlam:

— İyi peki, der ve zile uzanırdı.

İçeri giren odacıya da portreyi verir:

— Al bunu çabuk klişehaneye götür. Hemen yapsınlar, derdi.

Ressamın yüzünde kazanılmış büyük bir zaferin mutluluğu güneşlenir ve dudakları bu kez daha gerçek bir gülücükle kıpırdardı:

— Teşekkür ederim.

Ama ayrılmaz, yine öyle ayakta beklerdi.

Sağlam:

— Fişini yarın yazarız, derdi.

— Siz geç geliyorsunuz, vezne kapanmış oluyor.

Sağlam:

— Peki, derdi ve yeşil mürekkepli kalemiyle fiş kâğıdını "beş lira" üstüne doldururdu.

Ressam fişi alırken daha da genişleyen kırışık gülücüğüyle yine kıpırdatırdı dudaklarını:

— Teşekkür ederim.

Ama gitmez, beklemeye devam ederdi.

Sağlam:

— E daha ne bekliyorsun, derdi.

— Orijinalinin klişehaneden gelmesini.

Orijinalin klişehaneden gelmesini...

Ressamın bütün sanat ve yaşam gururu, bu cümleydi. İtiliyor, kakılıyor, bekletiliyor, alay ediliyor ama "beş lira"ya, yaptığı resmin sadece bir defalık yayım hakkını satıyordu. Orijinalini satmıyordu. Klişe çekildikten sonra bir cebinde "beş liralık" fiş, öteki ce-

binde karakalem yapıtı, öyle gidecekti bekâr odasıyla stüdyo karışımı tavan arasına...

Her şeye boyun eğer duruyor, sanattan, ressamdan pek bir şey anlamayan yabanilerin suyuna gider görünüyor, beş kâğıda portre çizerek adını taze tutuyor, ama hiçbir şekilde yapıtını ucuza satmıyordu.

Benliğinin gizli kasasını açan kilidin şifresi, bu davranıştaydı.

Herkes onunla alay ederken, o da herkesle alay ediyordu böylece.

Ulus gazetesiyle Ankara Palas ve Karpiç'in ilginç bir maskotu gibiydi.

Bir süre Fransa'da bulunmuştu. Bir okulda da resim öğretmeniydi. Kimseyle uğraşmadığı için, üstüne yıldırım çekmez, cürümsüz enayi bir ressam ayaklarında, mütevazı yaşamını sürdürür giderdi.

Acaba gerçekten enayi miydi?

Bir gün kendisine:

— Bana öyle geliyor ki, sen göründüğün kadar enayi değilsin, demiştim.

Ağlar gibi buruşturduğu yüzüyle beylik gülücüğünü yapmıştı.

— Gel otur da, bir kadeh bir şey iç.

Ama ısrarım karşısında bir kadeh şarap içmeyi kabul etmişti

— Başkaları mı seninle alay ediyor, sen mi başkalarıyla, anlayamıyorum. Söyle hangisi?

Yine o ağlar gibi buruşan yüz ve gülücükle genişleyen dudaklar ve beklenmedik bir cevap:

— Belki ikisi de...

Şarap içerken, bir Paris anısını anlatmıştı.

Paris'te bir sokak kadını yolunu kesmişti:

— Gelsene benimle, demişti.

O ise kızarmış, aldırmadan yoluna devam etmek istemişti.

Kadın bağırmıştı arkasından:

— Niye gidiyorsun, gelsene.

Başını çevirip:

— Bilmiyorum ki ne istiyorsunuz, demişti.

Kadın gülmüştü:

— Neyi bilmiyorsun, bir kadının üstüne çıkmayı mı?

Konu bu yöne kayınca, azıcık sıkıştırmaya çalıştım ressamı:

— Sahi yahu, sen ne biçim sanatçısın, hiçbir kadınla görmedim seni. Kadınsız mı yaşıyorsun?

— Söylenmez, o bir sırdır, diyordu.

Ve kendine benzer bir gülücüğüyle kıs kıs gülüyordu.

O akşam, bir de bir nüktesini anlatmıştı.

Ünlü bir karikatürist kendisine takılmak istemiş, şapkasının altındaki dağınık saçlarını göstererek:

— Maşallah çayır gibi olmuş saçların, demiş.

O da:

— Dilediğin kadar otlayabilirsin, müsaade ediyorum, demiş.

Bu nüktesine karşı, bir beğeni bekler gibi buruşuk gülücüğüyle bakıyordu yüzüme:

— Yaşa, demiştim. Yaman adamsın vallahi.

"Öyleyimdir" gibilerden başını öne eğerek devam etmişti buruşuk gülücüğüne.

Gerek *Ulus* gazetesine, gerek CHP'li kodamanlara karşı en büyük şemsiyesi vaktiyle Atatürk'ün de portresini çizmiş olmasıydı. Bu portreyi Atatürk imzalamıştı. Ve portre, okul kitapları dahil sayısız yerde çıkmıştı.

— Orijinalini verdin mi kimseye? diye sormuştum.

— Katiyen, demişti. Ben resimlerimin orijinallerini vermem.

— Ya Atatürk isteseydi ne yapacaktın?

Omzunu silkmişti:

— Vermezdim...

— Haydi haydi atma.

Direnmemiş, susmuştu.

Bir gün atölyesine götürmüştü beni. Yağlıboya fevkalade başarılı bir Abdülhak Hamit portresi görmüştüm.

— Bu senin mi be?

— Benim.

— Yahu çok güzel bu. Nasıl yaptın bunu?

Yine omuzlarını silkmişti.

— Ne olur ver şunu bana...

— Olmaz, sana bir tane küçüğünü yaparım.

Ressamların değişmez bir atlatmacasıydı bu. Çallı'dan da "Çorap Giyen Kadın"ı istediğim zaman aynı şeyi söylemişti: "Sana bir tane ayrı yaparım."

Bu atlatmacayı bildiğim için:

— Vermezsen verme, demiştim. Bir gün seni yine ben yazacağım. Benden başka kimse yazmayacak. Bunu bilesin. Dudaklarını bükmüştü:

— Peki yazarsan, ne zaman yazarsın?

— Pazarlık mı edeceğiz? Öldüğün zaman yazacağım tabii.

Tuhaf bir bulut geçmişti gözlerinden:

— Kimse yazmaz, sen de yazmazsın.

Ve yağlıboyalarını gerçekten beğendiğimi görünce de öteki tuvallerini göstermişti. Çoğu başarılı "Nü"lerdi. Kadınsız dünyasının kadınlarıymış gibi görünmüştü gözüme o "Nü"ler...

— Bunlardan bir tanesi bir sefirenin, ama hangisi olduğunu söyleyemem, diyordu.

— Ulan, sen ayak altında dolaşıp dolaşıp, sonra burada sinsi sinsi bir şeyler karıştırıyorsun ya, neyse, demiştim.

Aman nasıl keyiflenmişti. Ve yine başını sallamıştı. "Öyleyimdir" gibilerden...

Epey oluyor. Üç yahut belki de dört yıl... Bir sabah, gazetelerin iç sayfalarında tek sütun üstüne üç satırla öldüğünü okudum.

Hiç kimsesi yoktu dünyada.

Arkasından kala kala sadece karakalem profilden çizilmiş portrelerin orijinalleriyle "Nü"leri ve Abdülhak Hamit'in monokllü yağlıboyası kalmış olmalıydı.

baba karpiç

TİRİL tiril bir ipekli ince beyaz ceket. Öyle bir beyazlık ki, hiçbir deterjan reklamı yanına yaklaşamaz. O bu beyaz ceket içinde bir lokanta sahibi olarak değil, tebaasını müşterilerinin meydana getirdiği bir garsonlar imparatoru olarak dolaşırdı.

Yaşlılığın verdiği, uzunca boyuna yakışan hafif kamburluk, canı istediği zaman gösterdiği, imbikten geçmiş bir kibarlıkla incelik ve bir diplomat dikkati keskinliğinde, herkesin değerine göre ayarladığı selam ve ilgisiyle Baba Karpiç, o dönem Ankara'sının, politika pazarı dışındaki en önemli nirengi noktasıydı.

Bakanlar onun ikramlarından manevi bir zevk duyar, milletvekilleri onun yakınlığından siyasal merdivendeki payelerini değerlendirirlerdi. Yabancı gazeteciler Türkiye'ye ait anılarda Baba Karpiç'e birkaç sayfa ayırır, büyükelçiler Baba Karpiç'e armağanlar gönderirlerdi.

Karpiç lokantasının firma vitrinini süsleyen kalburüstü müşteriler arasında, bir de lokantaya onlardan çok daha devamlı içkici ufaklıklar vardı; parasız yazarlar, genç gazeteciler, sanatçı ayaklarındaki bohemler, ehli keyif memurlar... Baba Karpiç onlarla yarı öğretmen -öğrenci, yarı patron- müşteri, yarı da dost ilişkisi içindeydi. Bu özel takıma "hesap kâğıtlarında" fazla yüklenilmemesi için, el altından emir vermiş olduğu gelirdi kulağımıza. Özel takımdan barmenlerle şefler ve kıdemli garsonlar sorumluydu. Veresiyelerin hududunu onlar tayin eder, bazen de ceplerinden usulca borç verirlerdi.

Karpiç lokantasının yazlarıyla kışları birbirinden değişikti. Yaz akşamlarında beyaz örtülü masalar, bir sayfiye serinliği kokan yeşil çimli, ağaçlı lükstrumlu geniş bahçede hazırlanırdı.

Bahçeye girerken kapalı salonun pencereleri önündeki dans pistinin duvara yakın kıyısında orkestra çalardı; yemek saatlerinde hafif müzik, yemekten sonra dans müziği...

Ve Amerikan bar da bahçeye açılan kapının on, on beş adım ötesindeydi. Barın önünde üç beş masa dururdu. Bu masalarda yemek yenmez, sadece içki içilirdi. Özel takımın her akşam toplandığı değişmez liman burasıydı.

Öğle yemekleri, bahçe çok sıcak olduğu için, yazın da kapalı salonda yenirdi. Bahçenin tadı sadece akşamlar içindi. Ama Amerikan bar, öğle içkicilerini de yine bahçenin başında kabul ederdi. Öğleyle akşam arasında yer değiştirmezdi.

Kışın geldiğini, barın içeri taşınmasından anlardık. Nasıl ki yazın geldiğini de dışarı çıkmasından... Bu değişiklik özel takımın her yıl iki kez tattığı bir mevsimler ölçüsüydü. Yaz geldi diye sevine sevine dışarı çıkar, kış geldi diye ürpere ürpere içeri girerdik. O tarihlerde çok uzun başlıklı ve tek dizeli bir şaka şiiri yazmıştım. Başlık şöyleydi: "Ankara'da yaşayan genç bir gazetecinin hayatını anlatan uzun öykü" ve dize de şuydu: "Kışın içerde içeriz, yazın dışarda."

Kimler gelmezdi ki Karpiç'in Amerikan barına? Akagündüz, Nurettin Artam, Fethi Giray, Suphi Taşkan, Mehmed Kemal, İlhami Soysal, Şinasi Nahit, Ahmet Muhip, Baki Süha, İlhan Tarus, Vedat Gürten, Feridun Fazıl, Münir Müeyyet, Selami İzzet, İsmet Hulusi, Yavuz Abadan, Nusret Hızır, Cüneyt Arcayürek, Mekki Sait, Avukat Şefik, Çerkez Tarık vs..

Genellikle rakı ve votka içilirdi. Doğan Nadi Ankara'ya gelmişse, o tarihte, viskiyi sade o içerdi. Nadir Nadi ise geldiği zaman ayakta bira içerdi. Biz onlara uzaktan kuyrukluyıldızlara bakar gibi bakardık; hatırımızı sorup yanlarına davet ettikleri zaman da, büyük mutluluk duyardık. Bir hafta boyunca da arkadaşlarla konuşurken, biçimine getirip getirip:

— Dün Doğan Nadi'yle beraberken...

— Önceki gün Nadir beyle içki içerken... diye laf arasında boyuna adlarını geçirirdik.

Onlar meslekteki önem ve ünümüzün değişmeyen en güçlü payandalarıydı.

Barmen İsmet'le Nazım özel takımın sade içki servisini yapmaz, muhasebesini de tutarlardı.

Bazen özel takımdan biri içerdeki salonda yahut bahçede yemek yemeye giderdi. Kimsenin kimseyi yemeğe davet edecek hali olmadığı için de lokantaya doğru sıyrılış gayet ustaca yapılırdı:

— Çocuklar, kusura bakmayın, içerde birini bekleyeceğim, gibilerden...

Sohbet konuları eski anılar, patron şikâyetleri ve edebiyattı. Siyaset konuşmak prensip olarak yasaktı. Hatta bir ara siyasetten kim konuşursa, ondan yirmi beş kuruş ceza almaya karar vermiştik. Ama cezanın ömrü çok kısa olmuştu. Kafayı çekerken efkârlananlar:

— Arkadaşlar, işte yirmi beşi bastırıyorum, başbakana veriştireceğim, diyorlardı.

Aramızda kıdemli solcular olduğu halde, sağ sol pek konuşulmazdı. Herkes herkesin eğilimini bilir, ama üstüne gitmezdi. Üstelik solculuk o çevreler için Türkiye'nin henüz anlayamadığı, ama büyük değeri olan bir dünya görüşüydü. İktidar kodamanları bile o çevrede solcu olduklarını bildikleri kişilerle şakalaşır, sonradan örneklerini çok gördüğümüz türden, katılık ve hırtlık etmezlerdi...

Özel takımdan biri, kırk yılda bir kansıyla beyaz masalı bölgeye geldiği zaman Baba Karpiç bir bakan muamelesi yapardı ona; bazen bir çanak havyar, bazen bir sepet meyve ikram ederdi. Ve masanın yanına kadar gelip hanımın hatırını sorardı.

Bu incelik nasıl hoşnut ederdi Amerikan barın sürekli, ama parasız müşterilerini. Eşlerinin yanında bayağı gururlanırlardı.

* * *

Amerikalıların Türkiye'ye gelmeye başladıkları yıllardı. Çavuşundan albayına kadar hepsi Karpiç'e dadanmıştı. Kendilerine özgü şaplaklı kahkahalı hızlı dostluklarla sempati kazanmaya çalışıyorlardı.

Böyle şakacı Amerikan albaylarında biri, Baba Karpiç'ten yirmi beş kuruşluk havyar istemişti.

Baba Karpiç de marul yapraklarıyla donatılmış buz dolu bir

kâsenin ortasına bir tek siyah havyar boncuğu oturtarak masaya göndermişti.

Albay pek neşelenmişti bu karşılıklı şakalaşmadan. Ve bir bin lira vermişti Karpiç'e, yirmi beş kuruşluk hesabı alması için...

Az sonra bin liranın üstü dört garsonun elinde dört tepsiyi dolduran silme bozuk parayla geldi.

Baba Karpiç, yirmi beş kuruşluk hesap için verilen bin lirayı, herkesi seferber ederek bankalarda bozuk paraya çevirtmiş ve binliğin üstünü dört tepsi halinde göndermişti Amerikalıya...

Baba Karpiç şakadan anlayan, ama altında kalmayan adamdı...

Bir seferinde de yine bir tanıdığının masasına bir sepet meyve yollamıştı. Karpiç'in meyve sepetleri bazı lüks lokantaların kapı kıyılarında duran görkemli sepetlerdendi.

Adam da Karpiç'in kibarlığına karşı biraz çiğ düşen bir sıvanmayla, beleşten bulduk hemen dayanalım, gibilerden yumulmuştu sepete.

Az sonra Baba Karpiç, tanıdığının yanına geldi, o kırık Türkçesiyle ve herkesin duyacağı biçimde:

— Mecbur değil sen, hepsini yemeye, dedi.

Müşteriler gülmeye başladılar. Adam ise ellerinde armutlar, şeftaliler, şişkin avurtlarıyla suçüstü yakalanmış gibi:

— Oooo! Yooo! Hooo! gibi sesler çıkarıyordu.

* * *

Bir gün havalı bir ozan gerinir gibi yürüyerek girmişti yemek salonuna. Kimseye önem vermeyen bir dağ bulutu yüksekliğinde sağa sola bakınıp bir masaya oturdu. İsteksiz gözlerle listeye şöyle bir baktı ve garsona:

— Sen bana bir beyin salatası getir bakayım, dedi.

Baba Karpiç, havalı ozanları beyaz masalı salonda meyhane usulü bir beyin salatasıyla idare etmeye alıştırmak niyetinde değildi.

Garson mutfağa gitti, geri döndü:

— Beyin salatası yokmuş efendim, dedi.

Ozan bozuldu, tepeden tepeden söylenmeye başladı:

— Ne biçim lokanta bu? Nasıl olmaz beyin salatası?.. Benim canım beyin salatası istedi. Bulun bana bir beyin salatası... Yakışır mı koskoca Karpiç'e beyin salatasının olmaması...

Böyle anlarda Karpiç ortalardan kaybolurdu. Bu kez hızlı hızlı ozanın masasına yürüdü:

— Ne söyledi siz büyük şair?

— Bir beyin salata.

— Yok bugün beyin salata.

— Nasıl olur da olmaz, koskoca lokantada? Hiç yakıştıramadım.

Baba Karpiç:

— Allah'ın sana vermediği şey, burada nerden olsun, dedi...

Havalı ozan uzun süre uğramadı Karpiç'e...

* * *

Baba Karpiç için, kimin ne olacağını İsmet Paşa'dan önce bilen adam, derlerdi. Kime iltifat dozunu artırırsa, o gerçekten de bir şeyler olurdu.

Bu nedenle bazı siyasetçilerle yüksek memurlar Karpiç'ten yakınlık bekler, yakınlık görenler de renkli düşler kurarlardı.

Gençliğinde herhalde kimsenin görmediği şeyleri görmüş geçirmiş. Ankara ortamını iyi tanıyan bir insan sarrafıydı Baba Karpiç. Sevimliliğini de, otoritesini de kişiliğini de buna borçluydu.

Hastalandığı zaman Akagündüz'le kendisini evinde ziyarete gittik.

Tertemiz bir yatakta yatıyordu. Bize vişne likörü vermelerini söyledi:

— Elimle yapmıştım bunu, dedi.

Ayrılırken yatağında zar zor doğruldu, kucaklaştık, öpüştük. Buruşuk yanaklarından iki damla yaş süzülüyordu.

Yakınlarına son sözü de şu olmuş:

— Ne yaparsanız yapın, bardakilere dokunmayın. En has olanlar, onlardır...

bir eski yazar daha

DEVRİNİN en ünlü mizah yazarıydı. Yedi sekiz dil bilir, Fransızcayı Fransızlardan iyi konuşurdu. Eski İstanbul üstüne tatlı romanları vardı. Ayrıca Daudet'den esinlenerek palavracı bir Acem tipi yaratmıştı. Acemin serüvenlerini katıla katıla gülerek okurdu. Haftalık bir mizah dergisinde hikâyeleri, günlük bir gazetede fıkraları yayımlanırdı. Okuduğum lisenin edebiyat öğretmeniydi. Vaktiyle yine aynı lisede babamla uzun yıllar sınıf arkadaşlığı etmişti. Eski ve köklü bir aileden geliyordu. Dedesi, Sultan Aziz döneminin ünlü nüktedanlarından ve önde gelen kişilerindendi. Babası Tanzimat Edebiyatı'nın, ilk Türk romanını yazmış, nazırlıklarda bulunmuş, çok ünlü bir ozanıydı. Kendisi de *uzun* süre Atatürk'*ün* özel kalem müdürlüğünü yapmış, dış ülkelerde diplomat olarak çalışmıştı.

Keyifli olduğu zamanlarda Arnavut, Laz, Kürt, Boşnak, Çerkez, Acem, Arap, Ermeni taklitleri yapar, canı daha isterse, bu şivelerde Fransızca konuşurdu.

Dilini pek tutamadığı için, tırmandığı o doruklardan tepe taklak uçuruma yuvarlanmıştı. Örneğin Polonya'da elçilik müsteşarıyken, bir akşam rakı sofrasında:

— Almanya'yı Hitler, bizi de itler idare ediyor, dediği için geri çağrılmıştı.

CHP kodamanları, taklit ve alaya meraklı olduğu için kendisine pek güvenemezlerdi. O yüzden de çok istediği halde bir türlü mebus olamamıştı.

Ben kendisini tanıdığım zaman özel bir evi yoktu. Tokatlıyan Oteli'nde oturuyordu. Sabahları otelin barına uğrar, viski bardağında duble rakı içerek, vakit geçirmeye gelmiş zengin levantenlerle

ayakta Fransızca konuşurdu. Akşamları da istasyonda içerdi genellikle.

Babasının öğrencisi olan Tevfik Fikret sonradan kendisine hem öğretmenlik hem de müdürlük etmişti. Fikret'i böylesine yakın tanıdığı halde sevmemiş olan, bir onu görmüştüm. Aslında babasını da sevmezdi galiba. Babasını sevmediğini açık açık söylemezdi de:

— Ben annemi çok severdim, derdi.

Annesinin adı Güzide hanımdı. Soyadı yasası çıkınca, aranmış taranmış Güzide'nin öz Türkçesini almıştı kendisine soyadı olarak.

Tanıdığı kişileri inceden inceye çekiştirmeye bayılırdı. Ortadan kısa boylu, kalın çerçeveli gözlükleri, hafif buruşuk yüzü, alaycı titreşimler taşıyan sesiyle, sohbetlerinde konuşmanın lezzetini ve hatta şehvetini çıkarırdı. Ve anlattığı fıkralarla yaptığı esprilere, kendi asla gülmezdi.

Sade yazar değil, aynı zamanda hatipti de. Gerçekten güzel ve usta konuştuğu için, konferansları tıklım tıklım dolardı. Ancak gülme özlemleriyle konferanslarına gelenler, bazen gözleri nemli olarak ayrılırlardı toplantıdan. Güldürmesini bildiği kadar, ağlatmasını da bilecek kadar artistti. Hoş, o kuşağın az çok büyük yazarlarında bu tür yetenekler vardı. Genellikle iyi giyinir, iyi konuşur ve biraz diplomat, biraz devlet adamı havalarında dolaşırlardı.

Öyle derin ve aşamalı görüşleri pek yoktu. Yazdıkları fıkralar da öyle pek ahım şahım şeyler değildi. Ama Türkçeyi pek güzel kullanırlardı. Ve rakı içerlerken, pek tatlı adam çekiştirirlerdi.

Siyasal konularda ince bir titizlik falan göstermezlerdi. Fikirlerden çok, kişiler üstünde dururlardı. Anayasa hukuku, kamu hukuku doktrinleri, kuvvetler ayrılığı prensipleri, ekonomik sorunlar, sosyolojik statlar, hiç ilgilenmedikleri konulardı. Rahat bir divana uzanır gibi *"Vatan Millet Sakarya"* edebiyatına şöyle yanlamasından rahatça uzanıvermişlerdi.

Bizim ünlü mizah yazarı da siyasal görüş olarak o çizgiyi benimsemişti. Kazasız belasız, en güvenceli ve kolay tutum, o çizginin beylik sözlüğünü kullanmaktı. Böyle yüzeyde bir laf bolluğunu kimsenin nadaslamaya niyeti yoktu.

Ve böyle bir şemsiyenin koruyuculuğu altında yürütürlerdi hicivleriyle nüktelerini. Mebus seçilmek için de can atarlardı. Daha doğrusu seçilmek için değil de CHP tarafından tayin edilmek için. DP kurulduktan sonra CHP'den hayal kırıklığa uğrayanlar, yeni partiyi tutar olmuşlardı. CHP de ancak o zaman uyanıp, bunlardan bir bölümünü yine saflarına almaya çalışmıştı.

* * *

Bir yandan amca, bir yandan hoca, bir yandan üstat, bir yandan da meslektaş niyetinde konuştuğum ünlü yazarla fikirlerimiz pek bağdaşmazdı. Kendisini çok sevdiğim halde, özellikle Fikret'e atıp tutarken içime kan oturur, ama fazla bir şey diyemezdim. O da inadına inadına Sis'ten parçalar okur:

— İnsanın yedi sülalesine bundan daha güzel kimse sövemez, derdi.

Ta dilimin ucuna gelirdi:

— Babanız yetiştirmiş, demek...

Ama gücenmesinden korkardım. Konuşmasındaki bütün tatlılığa rağmen, zaman zaman gölgesiyle kavga edecek kadar sinirli ve öfkeliydi. Yalnız yaşamanın, değerlerine uygun bir dünya bulamamış olmanın, rakının ve az paranın, kimseye göstermek istemediği ağırlıkları altındaydı. Ünlü olmasına ünlüydü, çok fırsatlar geçmişti eline. Ama ününü Falih Rıfkı gibi siyasal bir ağırlık haline getirmesini becerememişti. Babıâli, öğretmenlik ve Beyoğlu üçgeni ortasında cankurtaran simiti olarak rakıya sarılmıştı. İyi içer ve yaşına rağmen sarhoş olmazdı. Sadece geç gelen mezeye yahut balığa hırçınlaşırdı bazen. Sonra bunu bahane ederek insanların angutluğundan, zevksizliğinden, anlayışsızlığından yakınırdı. O zamanlarda sesindeki alaycı titreşimlerin yerini, derin bir küskünlük alırdı. Arkasından da:

— Ben bu akşam yatacağım, der ve giderdi.

Limansız ihtiyar bir geminin gidişine bakar gibi bakardım arkasından.

Bazen:

— Son yazılarında artık benden hiç söz etmiyorsun, diye bir iki sitem fiskesi atardı.

Oysa ben o tarihlerde yazıları henüz yayımlanmaya başlamış, çiçeği burnunda çok genç bir yazardım. Yaşım ya yirmi üç ya yirmi dörttü. O ölçüde bir ustanın kazara bir fıkrasında benden söz etmesi, mutluluktan beni uçuracak kadar önemliydi. Ama o, benim kendisinden gerektiği kadar söz etmediğimden yakınırdı. Şaşırır kalırdım.

Ünlü bir yazar ile baş başa ilk şaraplı yemeğimi onunla yemiştim. Ya liseyi bitirdiğim yıldı, ya son sınıfa geçtiğim yıl. Beni, yazları oturduğu Kalamış'taki otele yemeğe davet etmişti. Çok heyecanlıydım, lüks sofralarda yemek yemeye de hiç alışık değildim.

Otelin bahçesinde beyaz örtülü bir masaya oturduk. O kendisine balık söyledi, bana da ne yiyeceğimi sordu. Ben de aynı balıktan yiyeceğimi söyledim.

— Şarap içer misin, dedi.

— İçerim, dedim.

Garson, balık servislerini getirdi. Balığın kendine ayrı bir tür bıçakla yendiğini bilmiyordum. Gözlerim bıçağa takıldı önce...

Hoca nasıl yerse, ben de ona bakıp öyle yiyecektim.

Arkasından şarap geldi. Arkasından da balıklar... Garson balıkları uzun bir tabakta ortaya koymuştu. Koca bir kaşıkla bir de bahçe beline benzer bir çatal bırakmıştı tabağın yanına.

Hoca gayet rahat, koca kaşıkla koca çatalı, şöyle tutup, balıklardan birini kendi tabağına nakletti.

Ben de aynı biçimde öteki balığı alayım derken, balık önce üstüme, oradan da yere düştü.

Kıpkırmızı kesildiğimi hatırlıyorum. Eğilip balığı yerden alıp almamakta bir an kararsız kaldım. Sonra da balığı almanın daha nazik olacağı inancıyla masanın altına çömeldim. Tam o sırada oralarda dolaşan bir kedi, balığı tutup sürüklemeye başladı. Masanın altında, çömelmiş durumda, kediye doğru birkaç hamle yaptım. Kedi hızla uzaklaştı.

Kalktım, oturdum yerime. Hoca şarabını içip balığını yemeye başlamıştı.

— Kedi kaptı benim balığı, dedim.

— Gördüm, dedi. Aslında seni davet etmiştim, ama kedi daha becerikli çıktı. Zaten insanlarla oturup yemek yemek, kolay değil bu dünyada...

Ne diyeceğimi kestiremiyordum.

— Başka bir şey söyle, dedi.

Garsona da işaret etti.

Pirzola söyledim bu kez...

Bir hareket yapmış olmak için de, bardağıma şarap doldurmak istedim. Nasıl oldu anlayamadım, elim şişeye çarptı, şişe de masanın üstüne devrildi. Hoca peçetesi elinde ayağa fırladı. Roze şarap beyaz örtünün üstünden kırmızı kırmızı yere akıyordu.

Garson koştu. Tabakları, çatal bıçakları kaldırdı. Örtüyü aldı. Masayı kuruladı, başka bir örtü getirip yaydı.

Hoca tekrar oturdu yerine.

— Yahu sen babandan da sakarmışsın, dedi.

Meğer vaktiyle babamla onu, hanedandan birinin yabancılara verdiği ziyafete sofrayı denetlemeye çağırmışlar. İkisi de genç, ikisi de dil biliyor... Bir bakıma diplomatik ziyafette metrdotellik yapacaklar. Ancak, özellikle babamın bu konuda hiçbir bilgisi, hiçbir tecrübesi yok. Aşçı çorba kâsesini garsonun eline vereceğine, babamın eline vermiş. Babam kâseyi garsona vereceği sırada, sofra sahibi:

— Evladını servisi yap, demiş.

Önce çorba kime verilecek, nasıl verilecek hiçbir fikir yok pederin. Ev sahibinden başlamak istemiş, ev sahibi kaşığıyla misafirlerin en önemlisini işaret etmiş. Peder de kâseyle oraya yönelmiş. Ne var ki kâseyi adamın yanına indireceğine tepesinde tutmuş. Önemli misafir de yarım geriye dönüp, kâseye yetişmek için doğrulayım derken babam da kâseyi azıcık aşağı indirmeye kalkmış ve o sırada misafirin çenesi çorba kâsesine çarpmış. O çalkantıyla çorbanın üstündeki yağlı bölümü misafirin kulağından ensesiyle boynuna dökülmüş biraz.

Adamın kulağı, ensesi, boynu sıcak çorbayla yanınca:

Davet sahibi bilmem ne efendi de fırlamış. Garsonlar koşuşmuşlar. Bir rezillik, bir kepazelik olmuş.

Hoca o sahneyi bütün ayrıntılarıyla canlandırarak anlatıyordu. Ve ben ölüyordum gülmekten.

Kedi ise uzakta hâlâ bizim balığı yiyordu.

O kuşak yazarları için çok şeyler söylenebilir. Ancak en belirgin yönleri olgunluklarıydı. Çiğ ve görgüsüz değillerdi. Yazıya meraklı gençlere de yakınlık ve anlayış gösterirlerdi. Yazık ki hepsi kaybolup gitti. Zaman zaman onlardan bazılarını öyle arıyor, öyle özlüyorum ki...

yalnızlık

SON kez onu sabahın erken saatlerinde, yürüyüşe çıkarken görmüştüm. Can yoldaşı olarak birlikte yaşadığı insanın omzunda heybe gibi ikiye bükülmüş üç gün daha sürecek olan yaşamının son hastanesine doğru yola çıkıyordu. Sarı saçları dağınık, kolları sarkıktı. Mavi gözleri her türlü ışığını yitirmiş, görmediği bir boşluğa bakıyordu. Kıpırtısız, donuk, düğmelenmiş iki mavi göz... Evlerin, yolların, ağaçların, insanların ve göğün artık çok dışındaydı o gözler.

Yürürken o dağınık saçlarla sarkık kolların ve düğmeleşmiş gözlerin geriye dönük filmi oynuyordu karşımda.

Daha önce bir hastane koridorunda tekerlekli bir sandalyeyle odasına götürülürken karşılaşmıştım onunla. Felçliydi, konuşamıyordu. Ama beni tanımıştı. Mavi gözleri heyecanlanmış, yaşarmış, yüzünde üzüntülü çizgiler belirmişti.

Elini tutmuştum.

— Hiç merak etme iyileşeceksin, demiştim.

Hıçkırığa benzer ince bir iki garip ses çıkarmıştı.

Bakışlarında bir dostla karşılaşmanın sıcaklığıyla, "Bak ne hallere düştüm!" diyen acılı bulutlar vardı. İki buçuk yıl önce evde oturduğum koltuğun yanına gelmiş, dizlerimin üstüne bir havlu bırakarak, titrek bir sesle:

— Ben oralara kadar gelemem, sana bunu getirdim, demişti.

Ağladığını göstermemek için de, hızla geri dönmüş ve çıkıp gitmişti.

Ertesi gün cezaevine girecektim. Getirdiği havlu cezaevi içindi.

İçerdeyken hastalandığını, hastaneye kaldırıldığını, durumunun iyi olmadığını öğrenmiştim.

Yıllar yılları izledi.

Cezaevinden çıkıp tekrar eve döndüğüm zaman, o artık mahallede yoktu. Aylardır hastanelerde yatıyordu.

Ne kadar da iyi dosttuk. Sabahları işine gitmeden önce bazen bize uğrardı. Ya bir akşam önce hangi davette olduğunu anlatırdı, ya yaptığı çevirilerde nereye geldiğini ya da eski yaşamından birkaç kısa öykü...

İki buçuk yaşındayken ailesiyle birlikte Rusya'dan Türkiye'ye kaçmıştı. Çocukluğu çeşitli acılar içinde geçmişti. Babası iyice içkiye vurmuştu kendisini. Annesi, babasından ayrılmış ve başka bir Beyaz Rus'la evlenmişti. Bu ikinci baba büyütmüştü onu. Büyük lokantalarda, büyük otellerde aşçıbaşılık ederek...

Sovyet Devrimi'nde Türkiye'ye kaçmış olan Rusların serüvenlerini dinlerdim ondan... Gelenlerin çoğu Çar ordusunun yüksek rütbeli subaylarıydı. Askerlik dışında hiçbir hünerleri yoktu. Açlık ve çaresizlik karşısında, keman yahut piyano çalmasını bilenler müzisyenliğe, hiçbir şey bilmeyenler de lokantalarda bulaşıkçılığa başlamışlardı. Bazıları kaybolmuş, bazıları ölmüş, bazıları başka akrabaların yanına gitmiş, bazıları da bulaşıkçılıktan yavaş yavaş aşçılığa yükselmişti.

Ama zaman zaman toplanıp, sabahlara kadar içerek, memleket havaları söylemekten, kazaska oynamaktan vazgeçmemişlerdi...

Asıl babasıyla annesi çoktan ölmüştü. Üvey babası ise sağdı ve ünlü bir otelde, en yetkili şef olarak çalışıyordu. Yaşının ilerlemesine rağmen hâlâ her akşam kafayı güzelce çekiyor ve ava gidiyordu. Gözü gibi baktığı iki köpeği vardı.

Bütün bunları şehre inmek için otobüs saatini beklerken bize uğradığı sırada ayaküstü anlatırdı.

— Babam köpeklerini alıp geçen hafta yine ava gitti...

— Babam azıcık hastaymış beni çağırmış...

— Babam enfes bir Kievski yaptı bana, birlikte votka içtik.

Yaşının elliyi geçmesine rağmen gençlikten bir türlü kopmak istemeyen canlı bir kadındı. Bildiği diller sayesinde çevirmenliğe, oradan da gazeteciliğe yönelmişti.

* * *

Uzun boyu, sarı saçları, mavi gözleriyle hayata doymamış bir hali vardı. Ve en büyük korkusu, yalnızlıktı. İki kez evlenip boşanmıştı. Son bir can yoldaşıyla birlikte yaşıyordu. Ama onunla da pek geçinemiyordu. Bazen ayrılıyorlar, sonra barışıyorlar, sonra yine bozuşuyorlar.

Sıtmalıların ateş grafiğine benzeyen bu ilişkiyi uzaktan izlerdik. Bazen öfkeli öfkeli gelir:

— Yok artık, her şey bitti! derdi. Kesin olarak ayrıldım...

Aradan bir ay ya geçer ya geçmez, yine gelir:

— Barıştık, derdi. Ama artık yalnız benim dediğim olacak, kararım kesin...

Tek başına oturduğu günlerde, geceleri yanında yatacak bir kadın arkadaş yahut bir arkadaş kızı arardı.

Sesinde önerisinin reddedilmesinden korkan bir titreklikle:

— Bu gece bende kalır mısın? Çok yalnızım da... derdi.

En büyük korkusuydu yalnızlık.

Bir gün Madam Keti diye bir portre yazmıştım. Madam Keti Türkiye'ye yerleşmiş ihtiyar, şişmanca bir İtalyan kadınıydı. Beyoğlu'nun arka sokaklarındaki bir çatı katında, tek başına oturuyor, piyano dersleri vererek geçiniyordu. Bir özelliği de hem kahve, hem iskambil falına bakmasıydı. Fallarına baktığı tanıdıkları kendisini yemeğe davet ettikleri zaman, pek hoşnut olur ve bol bol şarap içerdi.

Severdim Madam Keti'yi. Yalnızlığı, kimseye göstermek istemediği fakirliğiyle, şaraptan kızarmış yüzü, kısa ve şişman vücudu, bana dokunurdu nedense... Çoktan unuttuğu Avrupalı havasını hatırlamaya çalışan küçük gülücüklerle konuşur, kendisini sevenlere, uysal ve nazik olmaya uğraşırdı.

Derken Madam Keti görünmez oldu. Sonradan öğrendik ki, çatı katındaki odasında ölü bulunmuş.

Politika yazılarından sıkıldığım bir gün, Madam Keti'yi yazmıştım.

Ve o sabah sarışın komşumuz hışımla gelmişti bize:

— Ne biçim yazıydı o, demişti. Niye yazdın o yazıyı? Hiç, ama hiç beğenmedim!

İstanbul'da kaybolup gitmiş yalnız ve yabancı bir yaşlı kadında, yüreğinin korkusunu görmüştü.

Çocukluğundaki doğum günlerinde annesinin kendisine bir armağan alamadığı için, ambalaj kutularından nasıl süslü evler yaptığını anlatırdı. Aklına eserse öğütler verir, ev bütçesinin öneminden söz eder, arkasından da, aceleyle çantasını unutup giderdi.

Önceleri oldukça ukala bulurdum onu. Avrupa magazinlerinden çevirdiği şeyleri bilgi diye art arda sıralamasından ve gereksiz yere üstünlük gösterilerine kapılmasından sıkılırdım.

Birkaç kez de şakaya getirip:

— Bırak şu işportacı ukalalığını! demiştim...

Ama gitgide ondaki yalnızlık korkusu dikkatimi çekmeye başladı. Tek başına ölüp kalmaktan korkuyordu. Herkesle de ahbaplık kuramıyordu. Kendine göre basit olmayan çevreler arıyordu. Ve oralarda, farkına varmadan, basit olmadığını kanıtlamaya uğraşıyordu.

Aslında basit olmasına basit değildi, ama kocaları kazara geç kalan hanımlara:

— Seninki yine gelmedi galiba, diye yandan yandan bir fitil kibritlemesi vardı ki önleme olanağı yoktu.

Bunu da elinde olmadan yapıyordu. "Evlisiniz de sanki mutlu musunuz?" türünden, bilinçaltı bir öfkesi vardı galiba evli kadınlara...

Geceleri evlerin basılıp kitapların toplandığı günlerde, onun da evini aramışlar, üç beş cilt Rusça kitap buldukları için de alıp götürmüşlerdi.

Ben o sıralarda tutukluydum. Anlattıklarına göre, gece yarısı görevlilerin arasında, koltuğunun altında çantası, siyah mantosuyla, başı önünde yürüyüp gitmiş zavallı...

O yaşta kimsesiz bir kadının gece yarısı evinden alınıp götü-

rülmesinin yaratacağı şoku tahmin edebiliyorum. Gerçi sabah bırakmışlar, ama ondan sonra bir daha tam düzelememiş.

Oysa ağzını açıp bir tek kelime politika konuşmazdı. Sanki hiç mi hiç bilmezdi dünyadaki akımları. Bilmesine bilirdi, ama ürkerdi, çekinirdi böyle konulardan.

Evine gittiğim zamanlar Edith Piaff'ın "Zindandaki Adam" şarkısını çalardı usulca... Kaşla gözle de işaret ederdi. "Ne güzel söylüyor, değil mi?" diye... Ama zindandan söz ettiği için o şarkıdan bile çekinirdi.

Ve böyle bir insanı, geceleyin evini basarak alıp götürmek, karakollarda tutmak, elbette çok sarsıcı olmuştu onun için...

Önce bir kalp sıkışıklığı, sonra felç, sonra da ölüm peş peşe geliverdi üstüne...

Söylediklerine göre hastane köşelerinde ne olur ne olmaz diye parmağında ilk evliliğinden kalma bir yüzüğü de çıkarmak istemişler. Felçli koluyla direnmeye çalışmış, çıkarttırmamış yüzüğünü...

Oysa neşeliyken ne kadar şakacı anlatırdı evliliklerini. Sanki hiç kimse üstünde hiçbir iz bırakmamış gibi görünürdü. Ama gönlünün derinliklerinde neler vardı...

Yürürken film geriye doğru döndü, döndü...

Sabahları bazen yine onun boş kalan evi önünden geçiyorum. Saçları dağılmış, kolları sarkık bir kadın, düğmeleşmiş mavi gözleriyle görmediği bir boşluğa bakıyor gibi duruyor sanki hâlâ...

Büyük bir gazetedeki küçük sütunu geliyor aklıma. Okuyucu mektuplarına mutluluk öğütleri verirdi orada; sanki kendisi olabilmiş gibi...

ça va...

UFACIK tefecikti. Boyu ya bir altmış iki ya da bir altmış beşti. Ayakkabıları da çocuk ayakkabısı kadardı. Saçlarını ortadan ayırarak arkaya tarardı. Esmer, kavrukça bir yüzü vardı. Bakanlıklardan birinde çevirmen olduğu için, beylik memur giyimini hemen hiç değiştirmez, daima kravat takardı. Ünlü bir ozandı. Ama dışardan bakınca ozandan çok, genç yaşta hayattan usanmış, sessiz sedasız emekliliğini bekleyen bir kalem kâtibine benzerdi.

O tarihlerde Ankara'da Postane Caddesi'nin başında yan yana iki meyhane vardı. İkincisi tüllü perdeleri ve ufacık Amerikan barlarıyla daha bir lüks, daha bir içkili lokanta tipiydi.

Ankara sanatçılarının hemen her akşam toplandıkları yerdi bu iki meyhane. Ünlü ozan da, işinden çıkar çıkmaz doğru buraya gelir, akşamın ilk müşterisi olarak pencere dibindeki masasına oturur ve bir "Bebe" rakı söylerdi. Bebe rakı, o devirdeki kırk dokuzluğun yarısı demekti... Şimdiki ölçülere göre çift duble yahut bir viski bardağı rakı...

Lokantanın sahibi, nemrut suratlı, şişman bir adamdı. Ne şakadan, ne halden, ne sanattan anlardı. Adına Çelebi derlerdi. Ne çare ki hem azıcık lüks görüntülü hem de sanatçıların kesesine uygun çok yer yoktu Ankara'da. Üstelik Çelebi, bütün o asık suratına rağmen, bir ay süreyle veresiye hesabı da kabul ederdi.

O dönemde Çelebi'nin gürültülü patırtılı, züğürt ve serseri görünüşlü genç müşterilerinden modern Türk edebiyatının en bayrak isimleri çıkacaktı ilerde. Ama bunun ne Çelebi farkındaydı ne de o gençleri izlemeye gelen Birinci Şube polisleri...

Ufacık tefecik esmer yüzlü ozan, sanat çevrelerinde çok ünlü

olmakla birlikte henüz bugünkü kadar kuşakların ve kitlelerin malı olmamıştı. Ne bestelenmiş şiirleri çalınıyordu radyolarda ne de hakkında özel programlar düzenleniyordu. Bütün bunlar ölümünden sonraya rastladı.

Cumhuriyet ve demokrasi hangi hesapla bilinmez, kendi öz sanatçılarını sağlıklarında pek benimseyemedi. Onları değerlendirmeyi ölümlerinden sonraya bırakmayı yeğ tuttu... Kendilerine gerek okul kitapları, gerek radyo ve televizyonlar, ölümlerinden sonra açıldı. Dürüst ve yetenekli insanlar oldukları için, sanırız ki Şark kafalı yöneticiler, kendilerine sağlıklarında etkenlik kazandırmaktan çekindiler.

Çağdaşlıkla çağdışılığın bir arada geçinmeleri zordur. Çağdışılık ağır bastı mı, çağdaş kişilere gösterilecek ilgi, ölümlerinden sonraya bırakılır.

Her akşam saat altı sularında ufacık tefecik ozan, Çelebi'nin lokantasındaki masasına oturur, tül perdelerin gerisinden caddeye bakarak bebe rakısı içmeye başlardı. Tanıdıklarının paldır küldür masasına çökmelerinden de pek hoşlanmazdı. Bunu bilenler, içeri girince kendisine selam vererek başka masalara giderlerdi.

Bazen sevdiklerinden birini davet ederdi yanına.

— Buyursana, bir rakı iç gel...

Akşam böyle başlardı.

Ama saatler ilerledikçe durum değişirdi. Bebe rakının doldurulduğu uzun bardak sonuna doğru yaklaştıkça, ozanın gözleri mahmurlaşmaya, dili peltekleşmeye başlardı.

Hatırını soranlara, ağzının içinde zor dolaşan bir dille:

— Ça va, derdi...

Paris'teki gençlik yıllarından edindiği bir alışkanlıktı bu.

— Ça va...

— Nasılsın?

— Ça va...

— Nasıl gidiyor işler?

— Ça va...

Kimsenin perdesini açamadığı bir yalnızlığın derinliğinde, tek avuntusu akşam saatlerindeki bebe rakısıydı. Çevresinde yo-

günlaşan tartışmalara pek de kulak asmadan sessiz sedasız içerdi rakısını. Canı sıkılırsa, küçücük boyu, paytak adımlarıyla içtiği içkinin hesabını imzalar ve oradan çıkarak Yenişehir'deki başka bir meyhaneye giderdi.

Bazen de gecenin geç saatlerine kadar Çelebi'nin lokantasında kalır, masasındaki yalnızlığı korumaktan vazgeçer, cümbür cemaat herkesle birlikte otururdu. Ama üç dört sözcük dışında, yine de karışmazdı tartışmalara.

Kendisini severek övenlere, mahmurlaşmış çocuksu gözlerle bakardı. Ve keyfi yerindeyse son yazdığı şiirlerden birini de okurdu.

En neşeli günü ayın birinci günüydü. O günün akşamında Çelebi'ye gelince, bebe rakıyla birlikte bir aylık veresiye hesabı da isterdi. Hesabı ödedikten sonra da otuz gün hemen her akşam imzalayıp durduğu pusulaları, hırs ve lezzetle yırtar, paramparça ederdi.

Ne sakin, ne içine kapanık bir dostluğu vardı.

Bir akşam henüz kimsenin gelmediği saatlerde baş başa oturmuştuk. Şiirden, sanattan, edebiyattan konuşuyorduk. O bir yandan bebe rakısını içiyor, bir yandan da bana ozanın tanımlamasını yapıyordu, kesik, kısık, kırık cümleler, ufacık ufacık sözcüklerle.

Konuşması öyleydi.

— Herkes dünyaya, önüne oturduğu bir pencereden bakar. Biri şu pencereden, bir başkası öteki pencereden... Ozan ise dünyaya bir tek pencereden değil, damdan bakan kişidir...

"Sağ Elim" şiirini o gün bitirmişti. Galiba ilk kez de bana okumuştu. Sesi hâlâ kulaklarımda gibi:

— Sağ elim, arslan elim...

Ben de ona kendisinin dahi unuttuğu bir şiirini okumuştum.

Mektup alırsın, her taraf gül gülistan
Derken cenaze geçer, her taraf zindan
Mümkün olsa da insan, her zaman gülebilse.
Olmasa her neşenin sonunda hüzün.
Acısı da tatlısı da ömrümüzün
Çok pahalıya oturur üstümüze.

Bir akşam da birinci bebe rakıyı bitirmiş, ikinciyi de içmiş, üçüncüyü söylemişti. Arada sırada başı önüne doğru düşüyordu. Yeni gelenlerden hatırını soranlara ağırlaşmış bir dille zar zor:

— Ça va... diyordu.

Kendisini çok seven günümüzün ünlü ressamlarından biri yavaşça kulağımıza eğilmiş:

— Çok içti... Evine kadar götürüp yatırayım, hemen dönerim, demişti.

Sonra da:

— Artık geç oldu, gidelim ayaklarıyla, ufacık tefecik ozanı kaldırmış, koluna girerek Çelebi'den ayrılmıştı...

Bir saat geçti geçmedi. Çelebi'nin kapısı açıldı. Paytak adımlarla sallanarak bizim ozan girdi içeri ve mahmur bakışlarıyla herkesi süzdükten sonra, boş duran iskemlesine oturdu. Arkasından da dolaşan diliyle:

— Bu... bu akşam... Çok çok içti o. Gö... götürüp yatırdım ken... kendisini... döndüm, dedi.

Ressam ozanı yatıracağına, nasıl olduysa olmuş, ozan ressamı yatırmıştı.

Ne kadar, ama ne kadar gülmüştük. Yıllarca unutamamıştık o hikâyeyi.

Gençliğinde Paris'teyken de her akşam aynı içkili kahvede öyle içermiş. Kahvenin önündeki trafik polisi tanırmış kendisini. Ve meyhaneden çıktığı zaman polis, caddenin trafiğini durdurmuş. Ufacık tefecik ozan, paytak adımlarıyla yalpalaya yalpalaya caddeyi rahat ve sakıncasız geçsin diye...

Koskoca bir Paris caddesi. Durmuş bekleyen yüzlerce araba... Ve ortada bir kaldırımdan ötekine doğru zigzaglar çizerek yürüyen küçük bir adam... Her akşam tekrarlanırmış bu sahne. Fransız polislerinde bazen rastlanır böyle nükteli inceliklere.

Bizim polis ise Türk edebiyatının bu büyük ozanına gereksiz yere kızmış ve şubeye çağırarak:

— Maymun suratlı iblis, diye hakaret etmişti.

Sonradan durumu, kendisi de ozan olan başbakanlık müsteşarı düzeltmişti.

Yazık ki çok genç öldü o ozan. Şimdi yapıtları okul kitaplarında, dizeleri şarkılarda... Anıları da kendisini tanımış olan dostlarının yüreklerinde.

O kendisinin hatırını soran herkese:

— Ça va, derdi.

Şimdi uzaklardan o bizlerin hal ve hatırını sorsa, acaba aynı iyimserlikle:

— Ça va... diyebilir miyiz?

Oldukça zor bunu söyleyebilmek...

KÖŞE YAZILARI
Geçip Giderken'den (1968)

burun

"DİL" karaktersiz ve kaypaktır. Yılan gibi sokacak kadar sivrilebilir ve tükürdüğünü yalayacak kadar paçavralaşabilir. Bazen onu suratlara fırlatılan hakaretlerle tükürüklerin mancınıklığını yaparken, bazen de iki kat olmuş yalvarır ve en süfli yerleri yalarken görürüz. Sıkıştığı zaman nerelere kadar girebileceği halk deyimlerinde belirtilmiştir. Atalar bile onun karakter zaafını bir anatomi teşhisiyle ortaya koyarak:

— Dilin kemiği yoktur, demişler.

Dudak ise dişlerin dengecibaşısıdır. Biri sadece ısırır, öteki sadece öper.

Ama burun; o, ne kemiksizliğiyle iftihar eden, dil, ne arkasındaki dişleri gizleyen yumuşak dudak, ne öpüşlerin arkasında pusuya yatmış sinsi diştir. O, insan yüzünde ezilip bükülmeden, maskeye tenezzül etmeden olduğu gibi duran bir gurur abidesi, zekânın meçhullere uzattığı bir merak öncüsüdür,

"Dil"i daha bundan iki bin beş yüz yıl önce edebiyata rahatça sokuvermişti Esope. Burun ise bütün merakına rağmen eğilip bükülemediği için uzun zaman bekledi. Ancak Gogol'ün aracılığıyla geçen yüzyıl girebildi yazı dünyasına, o da bir hayalet olarak... Edmond Rostand'ın gönlü, bu haysiyetli varlığın sanat âleminin ortasında bir kâbus gibi dolaşmasına razı gelmemiş olacak ki, onu şiir ve romanlardaki dil, dudak, diş bolluğuna inat, ebediyen yıkılmayacak haşmetli bir tahtın üzerine oturtmuş Cyrano'da... Artık burun kendine ait bir tiradın dört teşbihi ortasında mesut, şahsına dil uzatan Vicomte'un mağlubiyetini seyretmektedir.

Burnun bir kusuru vardır, bazen fazla büyür. Daha doğrusu o büyümez de, insan olma gururunun, azamet ve kibirden çok daha yüksek bulunduğunu kavrayamayanlar; onun tabii boyuyla yetinemezler, koltuklara tırmanıp kalplerini cüzdanlarla değiştirdikçe, onu da büyütürler. Hani o büyüdükçe insanlıkları da büyürmüş gibi...

Onun için halk indinde burun, mevkilerin barometresi olmuştur. Burunlar kendileri kadarken selamlar kantarlıdır, büyümeye başladıkları zaman selamlar gramlaşır. Ve halk Ankara ufuklarını süzen gözlerle:

— Ne olacak, der, büyüdü burunları.

Büyüyen burunlar olduğu gibi, küçülen burunlar da vardır. İnsanlık vakarını taşıyacak güçte olmadığı için gitgide küçülüp erimiş burunlar... Bu ezikliğin acısıyla kavrulanlar, genç nesillerin aşınmamış haysiyetine kinlerini gıcırdatarak, biraz da temenni yollu bir falcılıkla bakarlar:

— Hayat kırar onların da burnunu.

Fakat en hazini kader mengenesinin kulaklarından tutup yere sürttüğü burunlardır. Ne kadar çok büyütürlerse, o kadar kolay sürtülürler yere... Hele burnu Kafdağına çıkanlar için hemen hemen hiç kurtuluş yoktur.

Burnun bir felaketi de meraklı olmasıdır, her işe sokulmak ister... Bu yüzden herkes sık sık uyarır birbirini:

— Burnunu fazla sokma.

Ama ne istersiniz ki, burundur bu, koku aldı mı sokulmadan yapamaz. Ve burnun her koku aldığı yere sokulması, çokçası başın da belaya sokulması demektir.

Burun buruna vermek yakınlık işaretidir. Bunlardan biri kadın, biri de erkekse zevkine doyum olmaz. Parfümeri endüstrisi kadınlarla burun buruna vermeyi seven erkekler sayesinde kurulmuştur. Burun buruna verenler iki kadın ise mutlaka bir üçüncü kadının başına çorap örülüyordur. Yok, iki erkek burun buruna vermişse ve bunlar da siyasi ise başına çorap örülen doğrudan doğruya memlekettir.

Bazen burnumuzun direği sızlar. Türkiye'de gazete okurken olur bu. Küçücük kızını terbiye etmek için gece kapı önünde bıra-

kan babanın, kurtların yediği çocuktan sabahleyin sadece bir el parçası bulduğu havadisini okurken mesela...

Bazen de burnumuzun direği kırılır. Mesela, Yoğurtçu Deresi'nden geçerken...

Burnumuzun direğinin sızlamasını memleketin durumuna, kırılmasını ise Belediyemizin koku sevgisine borçluyuzdur.

Burnu havada gezenler böyle sızılardan ve acılardan muaftırlar. Ve daha çok onlar idare ettiği için her şeyi, vatandaşlara kala kala bir tek şey kalır: Üzüle, dertlene durmadan burunlarını çekmek.

beşikten mezara

KUNDAK çocuğu ağlar da ağlar, ağlar da ağlar. Altını pisletir ağlar, karnı acıkır ağlar, sancısı tutar ağlar.

Annesinde her önüne gelene iniltili bir şikâyet:

— Sağolsun, geceleri hiç uyutmuyor. Biraz fazlaca huysuz. Meme saatlerine bir türlü alıştıramadık.

Sonra ninniler arasında hafiften azarlamalar başlar.

— Dandini dandini dastana, danalar girmiş bostana, haaaa uyu bakayım, kov bostancı danayı, yemesin lahanayı, kapa gözlerini dandini dandini dastana... Aman be evladım, aman be evladım, uyu artık, öf yoruldum.

Bir zaman sonra bebekte ağlamalar bir aralık kesilir. Annede bir telaş:

— A, hiç ağlamıyor bu, halsiz mi düştü acaba? Sesi sedası çıkmıyor, çok merak ediyorum.

Daha kundaktayken bile insanoğlunun annesine dahi yaranması zordur.

* * *

Çocuk iki üç karış büyür, evde uslu uslu oturmaya kalksa:

— Haydi, derler, çık dışarıya biraz oyna. Miskin miskin ne dolaşıyorsun öyle; çocuk dediğin azıcık hareketli, azıcık yaramaz olur.

Dışarı çıkıp da kendini oyuna kaptırdı mı, akşama papara hazırdır:

— Bütün gün evden içeri adımını atmadı. Bir azgınlık, bir azgınlık. Üstelik komşuların da camını kırmış, şikâyet ediyorlar.

Hayatla ilk yüz yüze geliştir bu; oynasan da kızarlar, oynamasan da...

* * *

Okulda kafayı kitaplarla defterlerin üzerine fazla eğdin mi; arkadaşlar birbirine dirsek vururlar:

— Görüyor musun enayiyi, gene inekliyor.

Kitaba, deftere boş verirsin:

— Yuu, sen de amma havyarcısın, bu gidişle çaka çaka beynin döner senin, derler.

Çalışsan da beğenilmezsin, çalışmasan da...

* * *

Kız seversin:

— Kulun kurbanın kölen olayım, sultanım üzme beni, dersin.

Burun kıvırır.

Bir gün tepen atar:

— Ee, be, dersin, canın cehenneme, seninle mi uğraşacağım?

Bir ağlama boşanır ve yüzüne ıslak kirpikli iki mahzun göz dikilir:

— Kalpsiz.

Sevsen üzülürsün, sevmesen üzülürsün.

* * *

Gerçekleri konuşursun. Cevap:

— Küstah, kendini beğenmiş, marifet yaptığını zannediyor.

Gerçekleri konuşmazsın. İtham:

— Korkak, eyyamcı, dümen suyu sandalı.

Haykırsan da, sussan da yaranamazsın.

* * *

Azıcık para kazanırsın:

— Şımardı, derler.

İşin bozulur:

— Kabiliyetsizliği çıktı ortaya, derler.

Muvaffak olmuşsan mutlaka dalkavukluk sayesindedir. Muvaffak olmamışsan sebebini gene o ağızlar sıralar:

— Ahmak, cahil, kaz kafalı.

Şaşırırsın, ortadan gitmeyi denersin; tükürür gibi bakarlar:

— Sinameki, tavşan pisliği, sünepe...

Ve nihayet ölürsün. Hoca sorar:

— Merhumu nasıl bilirdiniz?

Cemaat cevap verir:

— İyi bilirdik.

Kabil olsa da insan o esnada diriliverip, bir ömürlük çekişmenin intikamını üç kelimeyle alıverse:

— Haydi ordan köpoğlular...

cendere

BAZEN bir sıkıntı çöküyor insanın içine... Bir yanda sorumluluk duygusu, bir yanda gitgide azalan takvim yaprakları... Bir saat daha oturmak sofralarda... Gönül çekiyor çekmesine, ama oturamazsın, bekleyenler vardır. Çaresiz için gide gide kalkacaksın. Güneş batışını ilk gençlik ürperişleriyle seyretmek, nerdeeee. Ya misafir gelecek, ya yazı yazacaksın. Kolundaki saat senin gibi görünür, ama akreple yelkovanın dönüşünü keyfince harcayamazsın.

Şu elmayı bütün dişlerinle ısırmak. Olmaz. Senin değil o elma. Yollar boyu kaybolup ufuklara doğru bir koşu tutturmak. Hayır, aynı yerde oturacaksın.

Ve kelimeler. Ve sözler. Ve savaş. Ve geçim derdi. Ve çocuklar. Ve ille de yazı makinesi. Ve kitap. Ve kâğıtlar...

Yahu bir de ben vardım vaktiyle. Okuldan çıktığım gün. Git parkta otur. Mektup yaz sevdiğin kıza. Öğleye kadar yat yatakta. Sonra kayboldu o ben. Yerini sorumluluklar aldı. Ne olur bugün kenara itsem şu makineyi. Tükürsem kâğıdın üstüne. Ve canımın çektiği yerde dilediğim kadar otursam. Özgür değil miyim ben? Üstelik boyuna kopuyor takvim yaprakları. İmkânsız. İtemezsin makineyi kenara. Kâğıt kutsaldır. Hayatımı nakşeder eğri büğrü. Sonra randevular. Sonra telefonlar bin tane. Sonra ev bark, çoluk çocuğun geçimi.

Bir cendere ortasında, kendine sahip olmadan, sorumlulukların asansöründe bir aşağı bir yukarı...

Kirli bir gömleği çıkarır gibi çıkarıversem hepsini sırtımdan diyorum. Kasnağı kırılsa gergefin. Demirini koparıversem geminin ve kessem bütün halatları. Ve sonra dalgaların ortasında, limansız bir açıklığa doğru...

Ya *ülser ne olacak*... Bugün kahve dördüncü, bir tane daha içemem. Mehtapta ıslık çalmasını da unutalı çok olmuş. Geçen gün denize vuran sarı ışıklara baktım da hep sömürücülerin namussuzluğunu düşündüm.

Acaba yazar olmasaydım. Bilmeseydim fakir niçin fakirdir, zengin niçin zengin. Ve neden boyuna yalan söylenir halka...

Sonra iki ellerimi pantolonumun cebine sokup bütün şarkıları deneseydim ıslıkla aya karşı. Bakkal borcu, taksit, kasap faturası, telefon ücreti, elektrik... Hiçbiri uğramasaydı semtime.

Oldum bittim ciğerime çeke çeke tadamadım şu avareliği... Bazen canım nasıl, ama nasıl çekiyor aklımın rüzgârına yelken açmayı. Ama yelken çoktan dürülüp ambara konmuş. Serenlerden boşuna geçiyor delilik rüzgârları. İlle de usturuplu, mantıklı, ülsere ve tüm insanlık dertlerine saygılı olacaksın. Saatinde gideceksin eve. Saatinde oturacaksın makinenin başına... Bir de eski bir aşinayı anılar dolu gülüşüyle geçerken gördün mü yoldan bütün sorumlulukları patlatıp ayağa fırlayasın gelir, ama ne çare... Saatler senin değildir. Hayatın senin değildir. Özgürlüğün senin değildir. *Kaynar kaynar* da yüreciğin, sigaraya asılır son nefes gibi, bir boş ver çekersin.

Belli artık biz kendimize ait bütün anları bir korkunun içinde kaybetmişiz. Baş bizim başımız, ama düşüncelere geçmez hükmü. Ayak bizim ayağımız ama bildiği yere gidemez. Ve ellerimiz her gün tuşlar üstünde ine kalka sonu gelmez bir zincirin halkalarını gagalar.

Bu bağlar dolaştıkça benliğime, bir sıkıntı çöküyor bazen içime. Koptukça da kopuyor takvim yaprakları...

Bir teselli var ki tek tutamak o. Daha güzel bir dünya için, daha mutlu insanlar için vazgeçip bütün bu doyulmamış esintilerden, adam gibi çalışmak... Çalışmak adam gibi...

Ya adam gibi yaşamak... O görmediğimiz bir armağan olarak gelecek kuşaklara kalacak.

bir tılsımı vardır hayatın

BİR tılsımı olmalı hayatın. Genç kızların telefon bekleyişlerinde vardır o tılsım. Birbirleriyle fısıl fısıl konuşmalarında:

— Önce elimi tuttu, sonra yavaşça kendisine doğru çekti...

O sırdaşlık. O iki sırdaş arasındaki on altı, on yedi yaş konuşmaları... Hayatın tılsımı tıp tıp tıp attırır yüreklerini, kahkahaları başka türlü, saç taramaları başka türlü; anneyle ortak, babaya söyledikleri yalan başka türlüdür.

Ya delikanlıların henüz bir yıllık tiryakiyken efkârlı içtikleri ilk paket. Bir şey oturmaz içlerinde. Bir kız seviyorlardır. Gerçi kız da seviyordur kendilerini. Ama... Hayatın bir tılsımı vardır o 'ama'da... Yüzde yüz kendilerinden geçerek bakarlar gerçekten sevdiklerinin yüzlerine... Öylesine bakarlar ki bir daha hiç öyle bakamayacaklardır.

Genç kadınlar hep o tılsımı ararlar, kimseye göstermedikleri bir kor yanar içinde. Ve bir kere o tılsım kayboldu mu, ipi kopmuş bayraklara döner bütün günler. Gün pörsür, güneş pörsür, gece pörsür. Buruşuk bir can sıkıntısı kaplar da kaplar saatleri...

Ya erkekler... Kaybetmeye görsünler o tılsımı. Rakı şişeleri biter de, doldurmaz o tılsımın boş bıraktığı yeri... Kumar bir tılsım dopingidir. Birikmiş ihtiraslarla, çözülmeyen tuhaf bıkkınlıkların kendisini vurmasıdır deste deste kartlara...

Bir tarihte Monte Carlo'daydım. Pırlantalar içindeki ihtiyar kadınlar, sarkık gerdanlarıyle hayatlarının son tılsımını arıyorlardı yeşil çuhalarda...

Bir tılsımı olmalıdır hayatın, vazgeçilmez bir öfke gibi, zap-

tedilmeyen bir aşk aranışı gibi, kaptırıp kendini şiirler yazma gibi, bir kadehi fırlatıp aynalara, gecenin büyüsünde çıldırmak gibi...

Böyle bir tılsım yoksa... İsteksiz isteksiz oluyorsan tıraşı, bir küf bağlamışsa bütün heyecanlarını, bir şey demiyorsa sana Güney Amerika'nın Gerillosları, bir çıplak kadın vücudu düşünmüyorsan en ciddi konferansta ve bir anda çalıştığın yerden istifayı basıp çekip gitmek gelmiyorsa içinden... Bir kapı önünde tozlu bir paspas bile olamazsın.

Bu tılsımın alevlerinde çıkılır tepesine Everest'in... Bu tılsımda yanar söner kandilleri ilk defa baş başa kalınmış gecelerin. Bu tılsımda koklarsın ayaklarını kucağına aldığın ilk çocuğunun... Bu tılsımda:

"Gel, gidip çekelim be," vardır.

Bu tılsımda sevdiğin evin duvarına bir resim asma vardır.

Bu tılsımda bir kadının kendi göğüslerini yalnızken seyretmesi, bir erkeğin merdiven çıkan bir genç kızın bacaklarına hafifçe bakması vardır...

Cenaze törenlerinde bir ütü geçer bu tılsımın üstünden... Bir sarı, çenesi bağlı, ince vücut uzanır, tabutun içine... Ve o dostun değil, yaşarken gördüğün kendi ölündür. Biraz da kendi ölünün peşinden gidersin tanıdık cenazelerinde... Ve çekersin içini:

— Hayat - dersin.

— Sıra yavaş yavaş hepimize gelecek - dersin.

— Daha geçen hafta bizdeydi - dersin...

Hele tabut inerken mezara... Ne de zor gelir oraya inmesi!... Hele son kürek topraklar atılırken...

Bir ütü geçer tılsımın üzerinden...

Derken daha hızlı yaşamanın motorları çalışır birden, elenir pişmanlıklar, toplumun baskıları, ödenmeyen borç, gizli çapkınlığın vicdan azabı, küçülür de küçülür gözlerinde...

Yeniden daha güçlü başlar yaşamanın tılsımı...

Çoraplarını yavaş yavaş çıkaran bir çift beyaz bacak oynaşır gözlerinde.

Sinemada yumruğu en hızlı vuran kovboy sen olursun.

Kanunsuz bir grev barikatında ilk kurşun senin alnına çarpar.

Sonra dans edersin kumsallarda... Deniz gecenin içinde, gece denizin içindedir. Bir şeyler süzülür ve erir kıyılarda...

Yaşantının özündedir bu tılsım.

Bir defa kayboldu mu sahipsiz kalmış yırtık terliklere döner saatler. Bir gizli kırgınlık dolaşır çevrendeki gözlerde:

— Mıymıntı herif sen de...

Sönen tılsımlar başka tılsımları da söndürmeye dönüktür. Yanan tılsımlar başka tılsımları da parlatmaya...

Ve bilemedikleri bu hain oyunun içine düşünce kadınlar nasıl da başlarlar şikâyet etmeye...

— Ömrümü çürüttün...

— Eskiden böyle miydim ben...

— Of aman ağırlığın çöküyor üstüme...

Bir kıvrak giriş beklerler kapıdan. Bir el tutuşta şıraklayan bir şehvet kamçısı. Bir içten gelen övgü. Ve ılık ılık çözülürken nazlanarak gerinmek isterler:

— Hişt olmaz şimdi...

Böyle bir tılsımı vardır hayatın. Bu tılsımla çekilir tetiği mavzerlerin. Bu tılsımla çıkılır dağlara. Bu tılsımla, haydi yürüyelim artık dersin, on binlere...

Bunları tatmamışsan, ayda hiç değilse üç defa dünyanın anasını bir pula satmamışsan, kızıp vurmuyorsan yumruğunu masaya ve bir zindan parmaklıklarına dokunmuyorsa ellerinin gölgesi ve bir de sevdiğin bir kadının çıplak omuzlarına... Ulan o zaman niçin geldin hayata.

Ay başını düşünüp bayramda tebrik yazmak için mi? Yoksa benim gibi bir akşamın karanlığında bir koltuğa oturup bu tılsımların yandığı ışıklara bakarak kendi kendine ağlar gibi gülümsemek için mi?

kadın – erkek

Erkek:

— Ben başkayımdır —dedi—, kimseye benzemem ben.

Kadın:

— Ben de —dedi—, ben de başkayımdır. Katiyen kimseye benzemem.

Erkek:

— Cemiyet beni anlamıyor —dedi—. Yalnız bırakıyor beni. Yakın bir dosta öyle ihtiyacım var ki...

Kadın:

— Benim de —dedi—. Ama işte cemiyet...

Erkek:

— Hep başbaşa olsak —dedi—. Şiirler okusam sana...

Kadın:

— Ah şiire bayılırım — dedi.

Erkek:

— Derin olmak güzel şey —dedi—. İnsanlar küçük, hiçbiri derin değil onların.

Kadın:

— Hele kadınlar —dedi—. Hepsi basit, hepsi maddi. Ben ise katiyen maddeye ehemmiyet vermem. Benim için ruh güzelliği mühimdir.

Erkek:

— Benim için de — dedi.

Kadın:

— Ah — dedi.

Erkek:

— Of — dedi.

Kadın:

— Küçük bir evimiz olsaydı, orada yaşasaydık, bütün dünyadan uzakta — dedi.

Erkek:

— Her şeyi unutsak, yalnız birbirimizi düşünseydik — dedi.

Kadın:

— Benim için erkeğin şekli değil, kafası ön planda gelir — dedi.

Erkek:

— Bunu anlayan kadın o kadar az ki! —dedi—. Benim için de kadının aklı mühimdir.

Kadın:

— Bunu anlayan erkekler de az — dedi.

Erkek:

— Ne olacak, basit bir cemiyet — dedi.

Kadın:

— Avrupa'da olsaydık — dedi.

Erkek:

— Ya —dedi—. Avrupa'da olsaydık.

Kadın:

— Seninle el ele tutuşur, vitrinlere bakarak dolaşırdık — dedi.

Erkek:

— Benimle Avrupa başkadır — dedi.

Kadın:

— Gerçekten sen başka adamsın — dedi.

Erkek:

— Sen de başka kadınsın — dedi.

Kadın:

— Doğrusu biraz başkayımdır — dedi.

Erkek:

— Ben de öyle —dedi—. Benzemem hiç kimseye.

Kadın:

— Erkeğin sağlam bir şahsiyeti olmalı — dedi.

Erkek:
— Nerden bulacaksın aradığın şahsiyeti? — dedi.
Kadın:
— Sen varsın ya — dedi.
Erkek:
— Ben başka — dedi.
Kadın:
— Beni kimse senin gibi anlamadı — dedi.
Erkek:
— Beni de kimse senin gibi anlamadı dedi.
Kadın:
— Biz başkayız — dedi.
Erkek:
— Evet —dedi—, biz başkayız.

* * *

Sonra? Sonrası hiç. Başkayız başkayız diye hiç de başka olmayan işler yapmaya kalktılar.

sahte namus

BÜTÜN kadınlar erkekleri severler. Ama söyleyemezler. Küçükten beri öyle öğretmişlerdir onlara. Erkeklerle aşna fişne etmek iyi değildir, demişlerdir; erkeklerle aşna fişne eden kızlar koca bulamazlar. Kız bu bekleyiş içinde hayallerinin dantellerini örecektir. Ve el altından annesiyle komşular, tıpkı bir ticaret firmasının propagandacısı gibi ellerindeki malın reklamını yapacaklardır:

— Gözü açılmamıştır. Eli eline bile değmemiştir kimsenin. Gıcır gıcırdır. Alan çok memnun olur.

Bir insanı meşru bir hüviyet içinde satmak namustur da, o insanın çok kendisine ait bir konuda serbest davranması namussuzluktur.

Eskiden esir pazarlarında da böyle satarlardı köleleri:

— Harikuladedir, kıvraktır, musiki bilir, değeri beş yüz altın...

Şimdi kulaktan kulağa ve öz evlat üzerine yapılıyor bu satış. Hem de o evladın, hayatında mutlu olup olmayacağı hesaba bile katılmadan.

Aile bir çocuğun kafasını iyi kullanmasından sorumludur. Kız çocuklarında et, kafadan daha önemli zannedildiği için, aile katiyen kızın kafasına ait bir endişe duymaz. Başka yerlerine ait endişeler duyar. Bilgisizmiş, zevksizmiş, ham ahlatmış, kavrayışı bilenmiş değilmiş, hiç önemi yoktur bunların. Satışta asıl rolü bunlar oynamaz. Asıl önemli olan kızın gıcır gıcır kalmış olmasıdır. Namusun da, insan haysiyetiyle böylesine çatıştığı yer zor bulunur. Haysiyetsizce satışa çıkarılan bir insan, namusun sembolü sayıla-

cak. Kendi kişiliğine, kendi kişisel özgürlüğüne kimseyi dokundurmayacak kadar kuvvetli olanlar da namussuz sayılacak...

Kızım büyüdüğü zaman beni düşünün. Gözlerim damat ararken kızımın satış propagandasını yapacağım:

"Kapalı büyüttük" diyeceğim. "Alan memnun kalır" diyeceğim.

Bok diyeceğim. Kızıma meşru sayılan bir asalaklığın da para/ fuhuş kadar çirkin ve iğrenç olduğunu söyleyeceğim. Kimseden bir şey dilemeden, kimseye kendisini satmadan, kimseden bir şey beklemeden yaşamak için gerekli her türlü güce sahip olmasını ve ondan sonra da istediğini yapmasını söyleyeceğim.

Karın doyurmanın kapısı, aşktan —evlilik adı altında dahi olsa— geçmemelidir. Sevdiği bir erkekle evli olmadan hayatını kazanarak yaşayan bir kadın, bir erkeğin sırtından geçinerek yaşayan evli bir kadından çok daha namusludur.

Çünkü birincisinde aşk para dışı kalmıştır. İkincisinde bakma taahhüdüyle imzalanan bir kontrat, bir kölelik, bir çaresizlik halini almıştır.

Kadınlar aralarında konuşurlarken sık sık tekrarlar:

— A kardeş doğrusu kocamın beni aldattığını anlasam, ben de onu aldatırım.

Ama dikkat edin, ondan ayrılırım, demezler pek. Oysa erkek:

— Karımın beni aldattığını öğrenirsem, ben de onu aldatırım demez, ondan ayrılırım —der.

Çünkü kadın iktisadi sebeplerden ayrılmak istemez. Erkeğin ise böyle bir çaresizliği yoktur. Bu çeşit bir dengesizlik içinde aşka inanılabilir mi? Binbir yalan, binbir çirkeflik hep bu dengesizlik yüzünden yapılır, bunun da adı namus olur!

Namuslu bir kadın; neden çünkü sevmediği bir erkekle ona sadık kalarak oturuyor. Bence en büyük namussuzluğu yapıyor, kendi kişiliğine saygı göstermiyor. Sevmediği adama veriyor kendisini, biraz yemek, biraz da giyinmek için... Çocukların hatırı derler. Bahanedir o... Doğru dürüst hayatını kazanan bir kadın, sevmediği erkekle oturma örneğinden çok daha güzellerini sunarak yetiştirebilir çocuklarını...

Bilirim, bu sözlere düşünmeden sinirlenecek sayısız insan çıkacaktır. Çünkü onlar, yalanlı, dolanlı, görünüşü kurtaran sahte namuslara inanırlar. Ben iktisadi yönüyle, duygusal yönüyle, ta en derinliğine kadar samimiyete ve samimiyetteki namusa inanırım... Göstermelik namuslara, sözgelişi namuslara, toplum baskısından doğan namuslara, korkaklıktan meydana gelen namuslara inanmam.

Böylesine namusluların geceleri gördükleri rüyalar ile kurdukları hayallerdeki korkunç ıstırapla çirkin dehşeti ve sabahleyin büründükleri, taşıması zor rolleri hep biliriz. Biliriz de açığa çıkaramayız. Açıktan konuşmayız bu konuları... Önce birbirimizi, sonra da kendimizi kandırırız.

Ve sıkıntılar içinde, krizler içinde, bunalmalar içinde canım dünyadan hakkımıza düşen mutluluk payını almadan göçer gideriz. Üstelik bu payı almaya çalışanlara da ifritler gibi diş bileyip engel olarak...

Bütün kadınlar erkekleri, bütün erkekler de kadınları severler ama mutluca sevişemezler. Çıkarlar, paralar, asalaklıklar ve düzenbazlıklar girer işin içine. Ve bütün bunlar namus sözüyle örtülüp su altında bırakılır.

Şayet çalışmasını öğrenseydik, sevişmesini de bilecektik. Birincisini beceremediğimiz için, ikincisini de tam istediğimiz gibi tadamıyoruz.

küçük şeyler

KÜÇÜK şeyler vardır. Maddenin, enerjinin, çocuk yapma gücünün dışında, insanı insan kılan küçük şeyler. En hayalsiz gerçekçi, en inançsız nihilist, en kuru pozitivist bile ara sıra çocukluğundan bir sayfayı hatırlar.

Gözlerinin önünde bir yer sofrasıyla bir saksı sardunya, kulaklarının derinliğinde uzaklardan yansıyan bir yoğurtçu sesinin garip ahengi uyanır:

— Çocukluğum —der.

İçini çeker, bir sigara yakar.

En vurdumduymaz görünenlerin, duygusuzluklarıyla en çok övünenlerin bile gönlünde, yitirilmiş bir sevgilinin silueti kımıldar.

Ara sıra bir deniz kıyısı, ara sıra yıldızlı bir gece, ara sıra eski tanıdıklardan gelen içtenlik dolu bir mektup, karşınızda bir an için mutluluğun kapılarını açar:

— Ah, ne güzel, dersiniz. Ah ne iyi, dersiniz.

Bir kadın bakışına, yaşamını, çek imzalar gibi imzalayabileceği bir tek günü olmamış insan var mıdır?

Bunlar küçük şeylerdir. Bunlar sık sık anlatılmayan şeylerdir. Hatta bunlar, duygulu ve güçsüz görünmemek için başkalarından saklanan şeylerdir.

Dışımızın dili ne kadar katı, kalın ve iddialı olursa olsun, içimizin dilinde sonsuz bir romantizm titrer.

* * *

Bilmem istakozların yaşamını bilir misiniz?

İstakozlar kabuk değiştirirken derinlerdeki kayaların diplerine gizlenirler. Çünkü o sırada, düşmanlarına karşı güçsüz ve çaresizdirler.

İnsanların da böyle, kabuklarından sıyrıldığı anlar vardır. Bu anlarını kimselere göstermek istemezler.

Bir gazinonun radyosunda çalınan Kumpar sita, evlendiğiniz günden yadigâr kalmış bir nefes gibi etrafınızı sarar. Kadehin içinde tüy gibi bir gelinle bir delikanlı ağır ağır dönerler. Arkadaşınız:

— Yahu birden niye daldın? —diye merak etmiştir.

Gülerek:

— Hiç! —dersiniz.

Ve sonra yine, ev kiraları üstüne konuşmaya devam edersiniz.

* * *

Küçük şeyler vardır. Genel müdür olan arkadaşınızın size, hâlâ kutlama kartı yazması gibi. Küçük şeyler vardır. Doğduğunuz gün, sevdiğiniz yemeğin habersizce pişirilmesi gibi.

Bir el tutuşu küçük bir şeydir. Selam küçük bir şeydir. Gülümseme küçük bir şey. Ama sevinirsiniz. Ama mutlu olursunuz.

Bunların üstünde durmaz gibi görünürsünüz. Kişiliğiniz, istakoz kabuğu kalınlığındaki bir "boş ver"in zırhı içindedir.

Boş vermezsiniz. Uyumadan önce, bazı bazı düşünürsünüz böyle şeyleri. Sevinçle can sıkıntısının mekanizmasını bu küçük şeyler yönetir.

İnsanlar, iç dilleriyle konuşma cesaretini kendilerinde bulsalar elbet daha kolay ve daha candan anlaşırlardı.

Fakat olmuyor işte. Herkes kendininkini göstermeden, karşısındakinin güçsüz noktasını arıyor. Fırsat bulunca da zehirli bir hançerle arkadan vurmaya kalkıyor:

— Vaktiyle bana söylemişti. Parasızken yamalı pantolonla gezermiş.

Küçük şeylerin tadıyla acısını kendimize bırakmaya ve yapma bir kuvvet maskesi altında, insanlığımızın en gerçek yanlarını birbirimizden saklamaya mecburuz.

fin hamamı

BİLMEM Fin hamamına hiç gittiniz mi? Ben Ankara'dayken birkaç defa gittim. Tavanı, duvarları, her tarafı tahtadan büyükçe bir oda. Bir köşede buzlu bir cam ardından, loş, donuk bir ışık yanıyor. Odanın önde ufak bir sahanlığı var, sonra yukarı doğru kat kat, anfi şeklinde tahta merdivenler. Bir kenarda, doksan dereceyi gösteren iri bir termometre... Tahta kalın kapıyı, bir açıp bir kapayarak giriyorsun içeri... Bir cehennem sıcaklığı çarpıyor suratına... Peştemallı, buram buram terler içinde düşünür gibi duran birkaç adam... Önce ilk merdivene oturuyorsun, sonra ikinci merdivene; yukarı doğru çıktıkça sıcaklık yüz dereceyi buluyor... Üç dakika geçiyor, dört dakika, beş dakika, derken, birden bir ter boşanıyor, daha doğrusu fışkırıyor... Saçların dibinden, alından, boyundan... Kazara ellerini saçlarına değdirdin mi, ateşe değmiş gibi oluyorsun... Tutamıyorsun saçlarını... Yine kazara parmağın kapı tokmağının demirine dokunmayagörsün... Kavrulup kabarıyor. Kolay değil yüz derece... Aynı sıcak havayı teksif edip vücudun küçük bir alanına püskürtsen, yakarak delip geçer... Kuru hava odanın ortasında teksif edilmeden, bütün vücudu sardığı için sadece terletiyor...

On beş dakika ucu ucuna ancak dayanıyorsun... Çıktın mı dışarı, serin hava cennet gibi sarmalıyor insanı... Oradan, doğru üç derecelik buz gibi bir duşun altına... Oradan da, sıfır dereceye yakın bir havuza balıklama dalıyorsun... Yüz dereceden sıfır dereceye...

* * *

En hoş manzara vücutları buğu buğu kişilerin sıfır derece havuza dalar dalmaz can havliyle dışarı fırlamalarını seyretmek... O şokla zavallı vücutlar şaşkına dönüyor ve adeta beynin emrinden, irâdenin dizgininden kurtularak kendi başının çaresine bakmaya çalışıyorlar... Hoplayanlar, zıplayanlar, yalpalayanlar... O anda ne toplum baskısı kalıyor, ne gelenek... Peştemaller düşüyor, göbekler sallanıyor... Bir anda aklına gelip, eliyle önünü kapamaya kalkanlar, bütün teferruata boş verip, anadan doğma, bomozlara saldıranlar...

Ve bunları teker teker tanıyorum... Biri bir genel müdür, öteki bir tacir, üçüncüsü sanatçı, dördüncüsü milyoner bir turist... Elbiselerini giyip, toplum içindeki payelerine geri döndükleri vakit davranışları, konuşmaları, oturup kalkmaları, ne kadar da değişik, ne kadar da farklı, ne kadar da güvenlidir... Ama burada kıpkırmızı suratlar, hoplayan göbekleri, sallanan oraları buraları, mahrem yönlerini örtmeye çalıştıkları elleriyle, can havlinin aczini öylesine beraber, öylesine müşterek çiziyorlar ki... Ortada ne genel müdür kalıyor, ne tacir, ne sanatçı, ne milyoner turist... Sadece doğum ve ölüm karşısındaki kadar eşit bir insanoğlu kalıyor.

Bu sahne gerçekten bir hayli düşündürüyor seyredeni... Çıplakken ve aynı çarpıcı şartlar altındayken, tabiatın kendilerine verdiği nitelik yönünden bu kadar birbirlerine eşit olanları, toplum içinde farklılaştıran, birbirlerine tepeden baktıran, birbirleriyle dövüştüren unsur ne?

Ve bu unsurlar ne ölçüde gerçek, ne ölçüde insan hayalinin uydurması ve yakıştırması?

Niçin bu adam yabancı ve milyoner, niçin bu adam tacir, niçin ötek genel müdür?

Bir beyin değerinin merdivenleri mi bunlar? Yoksa biraz da sırta giyilivermiş suni emrivakiler mi?

Ve otoriter kişiyi, en kendini beğenmişi, en gaddarı ve en fakirle en cılızı yüz derecelik odadan sonra buz gibi havuza dalıp çıkarken bir arada görmeyi pek isterdim. Otorite de, kendini beğenmişlik de, gaddarlık da, fakirlik de, cılızlık da kendiliğinden eriyip kaybolacaktı... Titreyen adamlar, sallanan adamlar, süssüz, baremsiz, payesiz, kendi gibi, kuş gibi tabiattaki adamlar olacaktı hepsi.

* * *

Malaparte böyle bir Fin hamamında Nazi celladı Himmler'i anlatır... O, göbeği ve göbeğinin altındaki ufacık şeyleriyle öyle güçsüz öyle basbayağı bir insandı ki koskoca Himmler bu mu diye şaşmıştım, diyor...

Ama üniformaları çekince sırtına, telefonların başına geçince, kâğıtları imzalarken...

Arada sırada kendilerinde büyük önem görenler ve başka insanların kaderleriyle oynamak durumunda bulunanlar Fin hamamına gitmeli, yüz derecelik odadan sonra sıfır derece havuza girmeli ve bir de ayna koydurmalıdırlar karşılarına... Oradan çıkarken kendilerini görüp, aslında ne kadar zavallı, ne kadar basbayağı bir insan olduklarını anlamaları için...

içtenlikle

EN yakınım sizler olduğunuz için bir derdimi açayım size. Son zamanlarda hiç hoşnut değilim kendimden. Önce kendi kendimle geçinemiyorum. Sonra çevremdekilerle. İyice hırçın, huysuz ve hatta kaba olmaya başladım. Yirmi iki, yirmi üç yaşlarım geri geliyor sanki. Oysa artık olgunlaştığımı sanıyordum. Şimdi ise hiç olgunlaşamayacağımı anlıyorum. İnsanları az çok tanıdığım halde onlara göre davranamıyorum. Elimde olmadan hep kendime göre davranıyorum. Düşünce ve duygu derinliklerinden yoksun oluşları, pratik zekâları, şefkatsizlikleri ve her fırsatta punduna getirip galip olma yollarını aramaları diken gibi batıyor gözüme.

Gençliğimde de böyleydim. Ama hiç değilse o zaman densizliklerimi toyluğuma verirlerdi. Şimdi ise hiçbir jürinin benden yana çıkmak için hiçbir hafifletici gerekçesi yok elinde.

Acaba son aylarda çok çalıştım da yoruldum mu diye de düşünüyorum. İki çeviri, üç kitap, bir piyes taslağı üzerinde dört buçuk saat uykuyla yırtınıp duruyorum. Gazete yazıları bunun dışında.

Bir türlü yetişmediğim bir yer var da, bir an önce oraya yetişmek istiyormuşum gibi bir koşu var içimde.

Bunun nedenini de aslında biliyorum. Yazarlığı en iyi biçimde değerlendirip değerlendiremediğim kuşkusu düştü içime. Roman, hikâye, tiyatro türü yerine toplumu doğrudan doğruya etkilemeye dönük gazete yazarlığına ağırlık verdim yıllarca. Bunun ise yazarlık sayılamayacağı yargısı bir zülfikâr gibi duruyor yüzünü, gözünü, saçlarını, vücudunu seçemediğim gölgelerin elinde.

Yazar deyince romancı, hikâyeci, denemeci, ozan geliyor akla. Büyük sayılarla doğrudan doğruya ilişki kuran, onu bir an önce bilinçlendirme temposundaki gazete yazarı, kuru, didaktik, politika kokan, gelip geçici bir kalem esnafı sayılıyor.

Ölçü böyle konulmuş bir kez. Kim koymuş bu ölçüyü, tam kestiremiyorum ve kestirmek de istemiyorum. Yoksa, bütün ölçüleri kim koyuyorsa o koymuş olmalı bu ölçüyü de... Ama bir de böyle bir tartışmada kendimin savunmasını yapma çirkinliğine düşmek istemiyorum.

Ölçü böyle... Bu ölçünün üstüne hiçbir sanatçı gitmek istemiyor, biz de hem savunma kokacağı, hem hiçbir şeyi değiştiremeyeceği için gitmek istemiyoruz.

Bu konuda büyük oğlum Ahmet'le konuştum geçenlerde:

— Sen beğenilmek için değil, bir şeyler olsun diye yazdın hep... —dedi.

Okuyucuyla yazar farkı kalmasın. Okuyucu yazarla özdeş olsun ve yazar okuyucunun gelişimi içinde eriyip kaybolsun atılımının adımlarıydı benimkiler. Ve başarısı okuyucunun yazara ihtiyacı kalmadığı toplumsal dönüşüm noktasında başlıyordu. Hiçbir sanatçı bu tür bir başarıya sanmam ki, razı olsun.

Bu konuda konuşup anlaşacak pek kimse bulamıyorum ortalıkta. Yazarlığını toplumun özünde yitirdikçe, toplumun yazara olan ihtiyacı azaldıkça "yazarlık başarısına ulaşma" formülü hiç geçerli tutulmuyor henüz daha çağımızda... Bu pek ileri bir düşünce midir, yoksa bir avunma mıdır, onu da kestiremiyorum.

Önümdeki on yılı, ölçüleri peşin peşin verilmiş yazarlık dallarına doğru kaydırmayı da bu yüzden düşünüyorum. Onun için çok hızlı çalışıyorum, onun için yetişmek istiyorum bir yerlere...

Ve en beteri özellikle kadınlar hiçbir şey anlamıyorlar böyle bir ruh durumundan. Ağır, sıkıcı, bıktırıcı, hoyrat ve haşin geliyorum onlara. Boyuna tenkit ediyorlar beni. Mantık planında başa çıkamazlarsa yaşlandığımı, ondan huysuzlandığımı söylüyorlar yüzüme. Gençliğimde de böyleydim, diyorum. O zaman henüz rahatlamamıştım, şimdi de yine yaşlanıyorum, diye rahatsızım ondan, diyorlar.

Acaba doğru mu söylüyorlar. Onu da tam bilmiyorum ki...

Ama bu tür tedirginliklerin yeni yeni çalışmalara da gebe olabileceği büsbütün ümit dışı değildir.

Bir yeni çaba, bir yeni atlama, bir yeni kitap...

Yahut sadece kırkı bir hayli geçip de çocukluktan bir türlü kurtulamamamın abuk sabukluğu...

Doğru dürüst bir şeyler veremezsem gerçek bu sonuncusu olacak. Kendini yiyip bitirecek kadar korkunç bir gerçek.

Bu gerçekle dövüşmek belki de en büyük ve son dövüştür bizler için.

En yakınım sizlersiniz, diye anlattım bunları size. Beni anlarsınız, kimbilir, belki azıcık kendinizi de bulursunuz, diye...

Gölgelerin Gölgesi'nden (1981)

aydın kişi olmanın koşulu...

NEYİN neden olduğunu bir gerekçe bulup açıklayamazsanız, aydın kişi sayılmazsınız. Her olayın nedenini açıklayacaksınız, ancak açıklama yaparken de ortalığı fazla dalgalandırmayacaksınız. Kıvrak zekâlı aydın kişi olmanın koşulu budur.

Örneğin çocuk her yıl sınıfta çakıyor. Anne sızlanıp durmada, baba küplere biniyor. Bu olayın nedenine en uygun gerekçe nasıl bulunur?

— Ulan çocuğu sarhoşken mi yaptınız, ne halt ettiniz? Baksanıza gözleri öne doğru şaşı, sümüğünü bile çekemiyor. Cebir denklemlerini çözmek kim, o kim! Besbelli ki sersem doğmuş. Boşuna uğraşmayın hiç.

Diyemezsiniz... Zaten anneyle baba böyle bir gerçeği kabul etmezler.

— Çok zeki, ama maalesef çalışmıyor, onun için kalıyor sınıfta, derler.

— Peki neden çalışmıyor?

— Tembel de ondan...

— Peki neden tembel?..

— Çalışmıyor da ondan...

Bu gerekçe pek yeterli görülmüyorsa o zaman tembel olduğu için çalışmayan, çalışmadığı için de tembel olan çocuğun bu durumuna yeni bir gerekçe daha bulunur.

— Yaşından ötürü bunalım geçiriyor.

Bir kez çocuk kafası gelişmemiş olduğu için sınıfta kalmaz. Çocuk mutlaka zekidir, ama tembeldir. Onun için sınıfta kalmakta-

dır. Tembelliğinin de nedeni yaşından ötürü bunalım geçirmesidir.

Çocuğun yaşından ötürü bunalım geçirmesi gelişen cinsel güdülerini doyuramaması anlamındadır. Yani çocuk erkekse, sınıfı geçmesi için koynuna kadın koymak, kızsa erkek koymak gerekmektedir. Böylece bunalımı bitecek, tembellik etmeyecek ve geceleri rahatladıktan sonra kare kökü nasıl alınır, yahut botanikte fasulye hangi familyaya aittir daha iyi öğrenecektir.

Bu iddia biraz havada bir iddiadır aslında. Evlilerin bekârlardan daha beyinsel olduğu kanıtlanamamıştır.

O nedenle çocuğun sersem olduğu için değil de, yaşından ötürü bunalım geçirdiğinden tembellik ettiği için sınıfta kaldığı gerekçesi pek bilimsel sayılmaz. Sayılmaz, ama anneyle babayı rahatlatır.

Bazıları böyle aydın kişi yorumlarını bir kıyıya koyarlar ve:

— Eşşek sıpasına basacaksın sopayı, bak o zaman nasıl çalışır, derler.

Oysa bu da yanlıştır. Fizik yahut kimya bilginlerinden hiçbiri sopa yiye yiye bilgin olmamıştır. İnsan sopa yiye yiye erken çavuş bile olamaz. Olsa olsa sersemken biraz daha sersem olur.

Peki, ama öyleyse çocuklar neden çalışmayıp sınıfta kalmaktadırlar?

Sıkışırsan:

— Eğitim bozuk efendim, düzen sorunu, dersin, paçayı kurtarırsın.

Çocuk sınıfta çakınca demek ki anneyle babayı kızdırmadan gösterebileceğiniz iki gerekçe var. Biri.

— Yaşından ötürü bunalım geçiriyor.

Öteki:

— Eğitim bozuk efendim, düzen sorunu...

Adam her akşam kafayı çekiyor, sonra da:

— Kül tablasını niye dökmediniz, yahut:

— Neden soğuk değil bu su, diye hır çıkarıp camı çerçeveyi indiriyor.

Evde çoluk çocuk herkes ağlamaklı. Adamın her akşam ya-

rım kiloyu devirdikten sonra yedi bela gibi ortalığı kırıp geçirmesinden perişan oluyorlar.

Aydın kişi olarak buna da usturuplu bir gerekçe bulmanız zorunludur.

— Yaşından ötürü bunalım geçiriyor, derseniz, karısı anlamlı anlamlı başını sallar, ama adam kızar böyle gerekçeye...

Hem sonra çocuk sınıfta kalınca yaşından ötürü bunalım geçiriyor, baba ortalığı duman edince, yaşından ötürü bunalım geçiriyor, anne saçını başını yolunca, yaşından ötürü bunalım geçiriyor... Gerekçe monoton olmaya başlar.

Bu tür krizlere tıbbi bir gerekçeyle yaklaşmak daha iyidir:

— Karaciğer yorgunluğu, yahut:

— Şekeri yüksek galiba, gibi...

Karaciğeri demir gibi, şekeri de yok, derlerse, o zaman:

— Stres, dersiniz.

Strese her şey girer. Karın ağrısı, baş ağrısı, böbrek ağrısı, boyun, kol ağrısı, kafa kırma, göz çıkarma, küfür etme, nara atma, hizmetçiye sulanma, karıyı boşama, işten çıkma, müdürle kavga, sigarayla uyuma, meyhanede gecikme, sofraya küsme, her şey...

Kim nerde ipin ucunu kaçırmışsa yahut kendinden sızlanıyorsa, yahut kaynanasını gebe bırakmış Ermeni damat gibi süklüm püklüm düşünüyorsa, gerekçe olarak:

— Stresi dayanırsın.

Böylece "Yaşından ötürü bunalım" yahut "Stres" yahut "Düzen sorunu" diye cebinde üç gerekçen varsa, her olayın nedenini aydın kişi olarak, ortalığı fazla bulandırmadan kolayca çözebilirsin.

Bakkal kazık attı.

Gerekçe: "Düzen sorunu".

Otobüs geç geldi:

Gerekçe: "Düzen sorunu".

Karı evden kaçtı.

Gerekçe: "Stres"

Koca hırsından sürahiyi aynaya patlattı.

Gerekçe "Stres"

Çocuk komşunun kızını iğfal etti.

Gerekçe: "Yaşından ötürü bunalım."
Para yetmiyor.
Gerekçe: "Düzen sorunu".
Elektrikler kesildi.
Gerekçe: "Düzen sorunu".
Karı ağlayıp duruyor.
Gerekçe "Yaşından ötürü bunalım."
Ayakkabı ayağını sıkıyor.

Gerekçe... Ahmaklık edip ayakkabıyı ayağına küçük almışsın... Neden ahmaklık ettiğine gelince, günün yorgunluğundan dikkatin dağılmış, yani stres... Neden o kadar yoruluyorsun, düzen sorunu... Ayakkabının sıktığından ötürü sövüp sayarsan, yaşından ötürü bunalım...

Aydın kişi olarak olayların nedenini bulmak için bu üç gerekçe yeter de artar bile. Gerekçeyi bulduktan sonra çaresini bulmayı da Tanrı'ya havale edersin... Böylece aydın kişi olarak her şeyin nedenini bilir, rahat edersin...

tatil

YAŞAM konusunda iki yüz yıldır henüz bilincine tam varamadığımız bir üslup dramının tüm ağırlığı, bizim kuşağın da belkemiğini bir hayli çatırdattı.

Tanzimat, alaturkalığın yanına alafrangalığı getirip, özellikle İstanbul yaşamının bir bölümüne iyice bulaştırmıştı. Beyoğlu levantenlerinin yaşam üslubuna, Fatih ve Aksaray kökenli ailelerin okumaya meraklı çocukları imrenerek bakıyorlardı. Bir yanda gülsuyulu mevlit, kafes ve mangal, bir yanda kadınlı pastane, cazbantlı lokanta ve balo, fesle kravatı garip bir dört yol ağzının önüne getirip oturtmuştu.

Muallim Naci Efendi, sırtında entarisiyle hırkası, beyaz perdeli evinin sedirinde gazel yazarken, Recaizade Mahmut Ekrem Bey, konağının kapısına sulu pille çalışan elektrikli zil taktırıyor ve piyanoda oğlu Nejat'ın çaldığı Chopin'i dinliyordu.

Meşrutiyetle cumhuriyet, ağırlığını alafrangalığa koydu. Ama bu alafrangalık, misafir odasından oturma odasına bir türlü geçemedi. Örneğin, babam evin içinde gecelik entarisiyle dolaşırken, Cumhuriyet Bayramı törenlerine frak ve silindir giyerek katılırdı.

Bizler, bu iki üslubun yarımşar porsiyonluğunda yetiştik. Atkestanelerinin altındaki nargile de yabancımız değildi, okulda ezberlediğimiz Baudelaire soneleri de...

İkili bir yaşam üslubunun birbirine bir türlü lehimlenemeyen melodisiz ıslığı, bizi köklü ve bilimsel yorumlara yöneltirken, öz yaşamımızı da nereye oturtacağımızı bilemediğimiz nonfigüratif

bir yontuya çeviriyordu. Kürdili hicazkâr ile yedinci senfoni, Matisse ile Yesari Efendi, namaz seccadesiyle, bikini, çalışma masamın çevresinde birbirine göbek atıyordu.

Bu ikili üslup dramının birey yaşamındaki pratik sentezi, aradığını bir türlü bulamama öfkesiyle sıkıntısının manevi haymatlosluğunda gelip düğümleniyordu. Ne gerçekten alaturka ne de gerçekten alafranga olamamanın yalpalaması çalışma metotlarımızla, iyi niyet çabalarımızı yozlaştırmadı, ama yaşam kıvancımızın üstüne epey tuzruhu döktü... Birçok şeyi öğrendik, yaşamasını öğrenemedik.

Geride kalan yıllara baktığım zaman en dikkatimi çeken boşluk, tatilsizlik oluyor.

Bizim çocukluğumuzda, tatili değerlendirme diye bir alışkanlık yoktu. Yaz aylarını, ya bahçedeki dış mutfağın loşluğunda tek başıma oyma yaparak geçirirdim ya da hamam odasındaki şiltesi çarşafsız fazla karyolanın üstünde serüven romanları okuyarak... Ne deniz eğlencelerinden haberim vardı, ne kızlı erkekli piknikler-de, ne de kamping flörtlerinden... O dönemin en aşamalı lüksü, kimsesiz kır yollarında saatler boyu binip gittiğim bisiklet olabildi.

O sırada büyükler, kalın cibinlikler altında bir türlü bitmeyen öğle uykularını uyurlardı. Onlar için tatil, bol bol uyumak, bahçe komşuluklarına gidip üzüm çeşitlerini konuşmak ve mehtapta kuyuya sarkıtılmış karpuz yemekten ibaretti.

Büyükannelerle büyükteyzeler, maşlahları ve beyaz örtüleriyle çevre camilerde vaaz dinlemeye giderlerdi. Erkekler ise, yabancı okullarla dış ülkelerde eğitilmiş olmalarına rağmen, bu eğitimlerini özyaşamlarıyla bütünleştirmemişlerdi. Almancalarıyla, Fransızcalarını, sandık odalarında sakladıkları büyük üniformalarıyla frakları gibi, ceplerinde saklarlardı. Alafrangalı hiçbir özenleri yoktu. Osmanlı üslubundan fevkalade hoşnuttular. Sadece yabancılarla karşılaştıkları vakit Osmanlılığı bırakır, Berlin anılarıyla Gustave Lebon'u onlara anlatırlardı.

Sanırım onlara göre alafranga eğitim, bir yaşam üslubu için değil, sadece mesleğinde ilerlemek için gerekliydi. Elçiler, konsoloslar yahut yabancı uzmanlarla uzun uzun Almanca, Fransızca konuşur, evde de pijamayla entari giyip, bol bol uyurlardı. Yaşamla

mutluluğun ne olup ne olmadığı konusunda da galiba pek fikirleri yoktu çünkü böyle bir dertleri yoktu. Ve günler, ağır çekilmiş bir filmin yumuşaklığında, akıp giderdi.

En büyük eğlence, kırk yılda bir gidilen Naşit'le Dümbüllü, yahut da Darülbedayi'nin sayfiye turneleriydi.

Denize yakın olduğumuz halde, plajın ne olduğunu ancak lise öğrencisiyken, tek başıma keşfetmiştim. Evin genç hanımları, alafranga akrabalar için:

— Plaja bile gidiyormuş, derlerdi.

Biz tatil yapma göreneğinden, kızlarla konuşma alışkanlığından ve dans etme hünerinden yoksun olarak girdik delikanlılığa...

Bazen yer sofrası, bazen çift tabaklı masa arasında limanı şaşırmış gemi gibi alaturkalıkla alafrangalık karışımındaki üslup topallığı, tahminlerin çok ötesinde, iyice pahalıya mal oldu bize.

Ne ev kavgalarındaki kör dilenci bedduaları, ne gazete yazılarındaki maddeci diyalektik, doğru dürüst bir tatil yapmasını öğretmedi bize. Bunu bizim kuşaktan doğru dürüst öğrenmiş kaç kişi olduğunu da tam bilmiyorum.

Bildiğim yürekten bir tatil özlemiyle yapay bir tatil yapma gösterisine bol bol kolan vurulduğu...

— Bu yaz Ege kıyılarına gittik, temiz temiz rakımızı içtik, diyorlar.

— Vallahi, bizim Marmara cennet, diyorlar... hem ucuz, hem dinlendirici...

Hanımlar, tatil köylerinde son moda giysiler giyiyorlar. Erkekler, doğanın tadını çıkarmaya dönük bir kalenderlikle boyuna ne iyi edip de oraya geldiklerini tekrarlıyorlar.

Ama yine de bütün bunlarda gerçek bir tatilden çok, bir tatil yapma göstermeliğinin kokusu seziliyor.

Gerçekten tatil yapmasını bilenlerin dünyasıyla, bizdeki tatilciler kumpanyası arasında bir garip uyumsuzluk göze çarpıyor.

Bizler, büyükanneleriyle büyükbabalarının tatilde tanışmadıkları geleneğin çocuklarıyız. Onlar, Bordo ile Burgonya şarabı arasındaki tadı doğarken, en fakir ölçülerde bile yaşam lezzetini çıkarmayı doğmadan önce öğrenmiş bir göreneğin çocukları...

Yeniden alaturkalığa dönmek, demokrasinin getirdiği halklaşma bile beceremiyor bunu...

Alafrangalık ise, iki yüz yıldır kekelediğimiz halde, bir türlü öğrenemediğimiz bir üslup.

Böylesi bir sıkışmanın gerçek sentezi, gelecek yüzyılda çıkacaktır ortaya... Gerçek tatilin ne olduğunu ise, henüz doğmamış olan çocuklar tadacaklar o zaman.

Bizler iki üslup parantezi içinde azıcık araya gitmişlerdeniz.

Buna isterseniz Atatürk kuşağının devamı da diyebilirsiniz.

muhsin ertuğrul

TÜRKİYE İÇİN 20. yüzyılın özelliği, genellikle orta ve küçük adamlarla, sonradan görme ve türedilerin yüzyılı olmasıdır. Halklaşma sürecinin hızlanmasıyla birlikte, toplumsal birikimsizliğin sonucu olarak beklenmedik bir düzey düşüklüğü çıkmıştır ortaya.

Bu düzey düşüklüğünün ezip kemirip yok edemediği ve bir türlü boğuntuya getiremediği büyük çaptaki üç-beş değerden biri de Muhsin Bey'di.

Geçmişinde ne düzyazı ne de tiyatro geleneği olmayan bir toplumda, akıl almaz bir kuyumcu yontuculuğuyla uğraşa-savaşa, sahne sanatını, ucuz şaklabanlıklardan arıtarak, Türk ortamı içinde evrensel tahtına mıh gibi oturtmayı bilmiyorum nasıl başardı.

Türkiye'nin iki yüz yıldan bu yana tüm didiniş ve çırpınışlarına karşın Şark bataklığının içinden bir türlü kurtulamaması yanında, sanatta gösterdiği çağdaş atılımlar gerçekten şaşırtıcıdır.

Türkiye'den sonra Japonya'ya kadar uzayıp giden Asya toplumlarının hiçbirinde, ne şiir, ne düzyazı, ne tiyatro, ne resim, ne de yontu, Türkiye'deki kadar gelişmemiştir.

Ne var ki Türkiye'nin 20. yüzyılında siyasal alana tam bir damping yapan küçük adam furyası, kendi düzey düşüklüğünün karmanyolasında, yaratıcılarla boğaz boğaza gelmişler ve Asya toplumlarına oranla ilginç bir ayrıcalık gösteren Türk sanat dünyasını bozkır vandalizminin pençesi altında ezmeye kalkmışlardır.

Başka bir deyişle Türkiye'nin Şarklı yönü, çağdaş yönünün gırtlağına yapışmıştır. Nice nice altın beyinler, kahırlardan kahırlara itilmişler, rezil, perişan edilmişlerdir.

Muhsin Bey, bütün bu kavurucu Sam fırtınalarına insanüstü

bir güçle dayanan, üç-beş mucize adamdan biri olarak gelip geçmiştir yaşadığımız yüzyıldan...

Ben doğduğum zaman, 35 yaşındaymış Muhsin Bey. Çocukluğumda resimlerini görürdüm dergilerde. Ertuğrul Muhsin, sahnelerle perdelerden taşarak en kuytu evlere kadar yayılmış bir efsaneydi. İlk gençliğimde ise aklımdan bile geçmezdi onunla tanışıp dost olacağım. Bazen Tepebaşı'ndaki tiyatrodan çıkarken görürdüm onu. Bir yıldıza bakar gibi, uzaktan hayranlıkla bakardım kendisine...

Sonra nasıl oldu bilmiyorum, Ankara'da gazeteciliğin sonu gelmez eziyetleri içinde, tiyatroyla da uğraşmaya başladım. Yaşım 24-25'ti. Devlet Tiyatrosu Edebi Heyeti oyunu kabul etmiş, bana da bir mektup göndermişti. Ama oyun bir türlü repertuvara alınmamıştı. Oyunu sahnede görebilmek için içim içimi yiyordu. Muhsin Bey, Devlet Tiyatroları Genel Müdürü idi. Arada sırada Genel Müdürlükteki tanıdıklarıma uğruyor, durumu öğrenmeye çalışıyordum.

— "Merak etme, oynayacak, oynayacak!" diyorlardı.

O geliş gidişler arasında tanıştım Muhsin Bey'le. Öyle bir yakınlık gösterdi ki bana, kendimi tiyatroya gazetecilikten çok daha bağlanmış bulmaya başladım. Muhsin Bey, Tiyatro Dergisi için bir yığın çeviri veriyordu bana, o ince kibar sesiyle de:

— "Hemen yap, getir!" diyordu.

Muhsin Bey'i hoşnut etmek için evde sabahlara kadar çalışıyor, en uzun çevirileri yirmi dört saatte bitirip, Muhsin Bey'e sunmaya koşturuyordum. Ama aklım hep Trapez'in ne zaman oynayacağında idi. O ise, hiçbir şey söylemiyordu bu konuda. Mevsimin sonu geliyordu. En sonunda Muhsin Bey'in bizim oyunu oynatmaya karar verdiğini öğrendim. Ama bu konudaki isteksizliğini de seziyordum. Beni kırmamak için bir şey söylemiyor, ama aslında kalabalık olmayan başka bir oyun yazmamı bekliyordu!

Ve "Çemberler"i yazdım. Son tabloyu bitirmeden de, heyecanla alıp götürdüm piyesi. Oyun yazmak ayrı bir iş, oyunu Muhsin Bey'e okuyabilmek ise, çok daha ayrı bir işti. Yorgun olmadığı bir günde, birkaç saatliğine boş zamanını bulmak kolay değildi.

* * *

Ama Muhsin Bey, bir yazarın ne olduğunu bilen bir adamdı. Koltuğumun altında Çemberler, göz yaprağı gibi tirtir titrediğimi görünce:

— Haydi, oku bakalım! dedi.

Ve başladım okumaya...

— Hah, işte bu olmuş! dedi. Sonu nerede?

— Evde unutmuşum sonunu, koşup getireyim hemen.

— Git, getir!

Sonu yazılmamıştı ki. Yıldırım gibi koştum makinenin başına ve o hızla son tabloyu yazıp, döndüm Muhsin Bey'in yanına...

Ve yeni sezon, Çemberler'le açıldı. Perdeyi de, kuliste eski bir geleneğe uyarak, bizzat Muhsin Bey açmıştı.

Yeni yazdığım oyunları okumak için Dragos'taki evine giderdim. Yarı kapalı gözlerle öyle dinler, sonunda da:

— Tamam olmuş, hemen oynayalım, derdi.

Beğendiği yabancı oyunlardan bazılarını da bana çevirtirdi. Hem de inanılmaz bir acelecilikle:

— Üç gün sonra mutlaka getir! diyerek.

Bazen karşılıklı oturur, dertleşirdik. İkimizin de en kızdığımız şey, uydurma adamların tiyatroya ambargo koymaları ve bazı konular için:

— Şimdi zamanı değil, demeleriydi.

Muhsin Bey:

— Onlara bakarsan, zamanı hiç gelmez, çünkü işlerine gelmez, derdi.

Sanatçı kişiliğinden ödün vermeyen, gerçekten büyük çapta bir adamdı. Olmadık nankörlükler, bağnazlıklar, kıskançlıklar, engeller ve çelmelerle karşılaşıp durmuş, hiçbirine de pabuç bırakmamıştı. Kişinin gerçek değeriyle çabasının asla yok edilemeyeceğine inanırdı. Ortalarda dolaşıp kendisini göstermekten hiç hoşlanmazdı.

Cezaevindeyken de, ta Sağmalcılar'a kadar gelip, yüceltici sözlerle gönlümü alırdı.

Kendisine de, yaşamında olmadık hakaretler layık görülmüş, siyasetçilerle geçinemediği zamanlar, yurt dışına gidip gelirken, gümrüklerde külotuna kadar aranmıştı.

Son kez evine gittiğimde:

— Vaktiyle ne yazdınsa, hepsi doğru çıktı işte! diyordu. Yeni oyunlar yazmamı istiyordu.

Ehramlara, Süleymaniye'ye benzer, anıtsal bir adamdı Muhsin Bey. Bizim toplumdan böyle bir insanın çıkmış olması, hem kıvanç, hem umut verirdi içime. Paraya pula önem vermemiş ve Türkiye gibi olumsuz koşulların kanserleştiği bir yerde, yetmiş yıl tiyatroyla uğraşmış, yetmiş yıl tiyatro yaratmıştı.

Tükürüklü cücelerin üstünden kuyruklu bir yıldız gibi ağır ağır geçip gitti Muhsin Bey.

Sanırım kolay kolay bir daha gelmez öylesi.

"sen adam değilsin, yoksun dünyada"

ÇOCUKLUĞUYLA gençliği Yeşilköy köşklerinde geçmiş, eski bir İstanbul efendisi olan kırçıl bıyıklı Tarık Bey:

— Her sabah evden çıkarken o gün karşılaşarak var olmadığımı, yürüyen kıpırdayan bir insan gölgesi dahi sayılamayacağımı tekrar tekrar ihtar edeceğine, kendimi hazırlayarak adımımı atıyorum sokağa, dedi.

Güngörmüş, hoşsohbet bir adamdı Tarık Bey.

— Köşede gazete de satan gedikliden emekli suratsız bir tütüncü var. Gazete almak için önce ona uğruyorum. Paramı hazırlayarak, günaydın diye tütüncüden gazetemi istiyorum. Selamımı almadan dükkânının içinde ayran yahut süt şişelerini düzeltmeye devam ediyor. Bir garip tat alıyor, beni görmezlikten gelip adam yerine koymamaktan. Yani tavırlarıyla "Sen yoksun, mevcut değilsin" demek istiyor. Ben de içimden tekrarlıyorum. "Ben yokum, mevcut değilim..." Ama yine de gazeteyi uzatmasını bekliyorum. Beni adam yerine koymadığını kanıtlayacak süre kendince geçince, kafasının dağılmasını istemeyen bir atom bilgini özensizliğiyle yüzüme bile bakmadan gazeteyi alıp uzatıyor.

Tarık Bey gözlüklerinin arkasından kıskıs gülerek, tütüncünün gazeteyi nasıl alıp uzattığını gösteriyordu.

— Elimde gazete, dolmuş durağına gidiyorum. Durak her zaman kalabalık oluyor. Kimsenin sırasını çalmadığımı gösterecek bir yerde duruyorum. Derken bir dolmuş geliyor, bütün bekleşenler kapılara üşüşüyor, binen biniyor, binemeyen kalıyor. Ben sıram gelmediği kanısıyla acele etmiyorum. Bir dolmuş daha geliyor.

Benden sonra gelenler de kapılara üşüşenlerin arasına katılıyor. Biliyorum ki kimse bana "Buyurun sıra sizde" demeyecek. Bazen artık sıramın geldiği inancıyla ben de yeni gelen bir dolmuşun kapısına doğru seyirtiyorum. Ya sert bir omuz darbesi iniyor göğsüme, ya arkadan gelip içeri girmek için eğilen birinin kalçası dayanıyor karnıma. Kişiler mekanik bir itip kakmanın ortaklığında bana "Sen yoksun, mevcut değilsin" diyorlar. Ben de içimden tekrarlıyorum. "Ben yokum, mevcut değilim." Sonunda geç de olsa biniyorum dolmuşa. Benden önce inecekler, şoföre "Şurda dur" diyorlar. Bu aynı zamanda bana "Sen de in de, rahat çıkalım" demek. Ben de araba durunca hemen yere iniyorum, yanımda oturanın çıkmasını bekliyorum. Onlar yine yüzüme bile bakmadan çekip gidiyorlar. Yani adam yerine koymuyorlar beni. Bir anlamda "Sen yoksun, yeryüzünde var değilsin" demek istiyorlar. Ben de içimden "Ben yokum, yeryüzünde var değilim" diyorum.

Tarık Bey, kendisiyle yahut İstanbul'un hoyratlığıyla eğlenir gibi sigarasını yakıyordu ve gözlüklerinin arkasından devam ediyordu kıskıs gülmeye.

— İneceğim yere gelince "Şoför efendi durur musunuz?" diyorum. Bazısı duruyor. Bazısı duymazlıktan gelerek, müşteri gördüğü yere kadar gidip orada duruyor. Bazısı "Haydi yahu acele et, işimiz var" diyor. Ben hepsine inerken "Teşekkür ederim" diyorum. Çoğunlukla cevap vermeden gazlıyorlar. Birini rahatsız ederek inersem, ona da teşekkür ediyorum. O da genellikle cevap vermiyor. Ben daha evden çıkarken yok sayılacağımı bildiğim için asla yadırgamıyorum bunları. Gayet normal karşılıyorum. Sade bana değil, herkes birbirine "Sen yoksun, insan olarak bir sıfır kadar bile değerin yok" demekten hoşlanıyor. Bayılıyorlar birbirlerini adam yerine koymamaya. Bu arada ben de payımı alıyorum. Ama ben direnip, ille de varım diye inatlaşmıyorum. "Yokum, mevcut değilim" diye devam ediyorum günlük serüvenime.

Tarık Bey keyifli keyifli tüttürüyordu sigarasını.

— Dolmuştan inince karşı kaldırıma geçerken iki üç taksiyle özel arabadan mutlaka sesler yükseliyor: "Sallanmasana moruk", "Yürüsene ulan ihtiyar", "Geç hadi geç teneşir horozu". Ben hep yaya geçidinden geçtiğim için beklediklerine kızıyorlar. Varmış gi-

bi yürümem sinirlendiriyor onları. Yok olduğumu var olmadığımı hatırlatmak istiyorlar bana. Ben de "Merak etmeyin, yokum, var değilim" diye geçiyorum karşı kaldırıma. Bazen oralarda bir trafik polisi duruyor. Çok seviyorum o polisi. Çünkü o da şoförlerin var olmadığı kanısında. Onlara "Bas ulan geri", "Kör müsün ulan ayı" diye bağırıyor. Arada bir de sinek kovalar gibi hiçbirinin suratına bakmadan eliyle, "Geç geç" yapıyor. Yani şoförler beni, polis de şoförleri adam yerine koymuyor. Herhalde komiseri de, polisi adam yerine koymuyordur.

Tarık Bey bir günlük yaşam serüvenini en ince ayrıntılarıyla akide şekeri emer gibi tadını çıkara çıkara anlatıyordu.

— Çalıştığım iş hanına geliyorum. Elektrik kesik değilse asansöre biniyorum. Asansöre binenler gençse, bir elleri pantolon ceplerinde bir kaşları kalkık oluyorlar. Taşralıysalar pos bıyıklı, tıknaz, pantolonları göbeklerinin altına düşmüş, önleri açık oturuyorlar ve kasıtlı biçimde, kimseye önem vermez görünmek istermiş gibi yüksek sesle konuşuyorlar. Ben yine biliyorum ki, herkesin tavrı, kimseyi adam yerine koymama üstünedir ve şişkindir. Ben hemen sigara kâğıdı gibi iyice yapışıyorum asansörün dip duvarına. "Ben zaten yokum, dünyada mevcut değilim" diyorum. Asansörden çıkarken kimse kimseye ne yol, ne selam veriyor. Kimse de kapıyı arkadan gelenin suratına çarpmasın diye usturuplu tutmuyor. Ağıldan çıkar gibi çıkıyor öyle.

Tarık Bey sigarasının izmaritini tablada söndürdü.

— Akşam eve dönerken de yine aynı şey. Kalabalığın bireyleri, bıkıp uzanmadan "Sen yoksun, yeryüzünde var değilsin" demeyi sürdürüp gidiyorlar. Ben de "Ben yokum, var değilim" diye mırıldanmaya devam ediyorum içimden. Adam yerine konmamak insanın gücüne gider değil mi? Benim hiç gitmiyor. Bir toplumun kendi kendini adam yerine koymamakta inatlaştığı dönemlerde kimleri adam yerine koymaya kalktığını biliyorum çünkü.

Tarık Bey bir sigara daha yaktı:

— İstanbul beş bin beş yüz yıllık bir başkenttir, dedi. Gönül bütün birikiminin Haliç'in dibindekilerden ibaret olmamasını isterdi.

yazarlık

ÜNLÜ Sovyet yazarı Cengiz Aytmatof, İstanbul'a geldiği zaman kendisine sormuştum:

— Sizin Kırgızistan'da kaç yazar var? diye...

— Elli tane vardır, demişti.

— Haydi haydi demiştim, tüm Sovyetler'den bile çıkaramazsın sen elli tane yazarı.

Cengiz, o aydınlık gülücüğüyle gülerek:

— Yirmi tane vardır, ama demişti.

— Yirmi tane de olmaz.

— On tane vardır.

— On tane de olmaz.

Cengiz:

— Ama beş tane vardır, daha aşağıya inmem, demişti.

Yüzyıllara dayanabilecek güçte gerçek yazar sayısı, tüm dünyada bile üç düzineyi ya bulur, ya bulmaz. Yani diyeceğim, insanlığın beyin bahçesinde en zor yetişen ürünlerden biridir yazarlık:

Fransa'da da bir eleştirmene sormuştum aynı soruyu:

— Doğru dürüst kaç yazar vardır Fransa'da?

Sorumun özünü anlamış:

— Eh işte, on tane kadar çıkar, demişti.

Bir toplum yüz yıllık bir dönemde, yedi-sekiz yazar yetiştirebilmişse, o toplum, derinlikleri olan, geleceğe açık bir toplum demektir.

Osmanlı İmparatorluğu, Tanzimat'a kadar geçen beş yüz yıl

içinde, birçok ozan yetiştirdi, ama Evliya Çelebi'yi bir kıyıya koyarsak, hiç yazar yetiştiremedi. Bunda matbaanın, icadından iki yüz yılı aşkın bir süre sonra İmparatorluğa gelmesiyle, okuryazar sayısının çok düşük bulunmasının da etkileri olmuştur herhalde. Örneğin, televizyonun bundan ancak iki yüz yıl sonra Türkiye'ye gelebileceğini bir düşünün hele... Matbaanın iki yüz yılı aşkın bir gecikmeyle gelmesindeki dram, daha belirginleşir.

Düzyazı ve yazarlık, Tanzimat ile birlikte başladı bizde. İlk romanın 1895'lerde yazıldığını anımsarsak, yazarlığın ne kadar kısa bir geçmişe dayandığı çıkar ortaya. İlk yazarlarımız, o dönemin Batı'ya açılma özeni içinde, yöneticilerin el üstünde tuttuğu kişilerdi.

İkinci Meşrutiyet'te demokrasi denemesiyle birlikte yazarlar da siyasal kutuplaşmaların çalkantısını yaşadılar. Hangi parti iktidara geldiyse, karşı yönü tutan yazarları sürdü, hatta öldürdü.

Ama yine de yazarlar, protokolün içindeydiler. İttihatçılar, Hüseyin Cahit'i baş tacı ederken İtilafçılar da, Refik Halid'i Posta-Telgraf Nezareti'ne getiriyorlardı.

Atatürk ise, kendisinden yana olan yazarları Cumhuriyet'in prensleri olarak yaşattı.

İnönü dönemiyle tekrar demokrasiye dönüş, yazarların protokoldeki saltanatlarının da sonu oldu.

Yazarlık, üst yönetim sofralarından kopup, halka yöneldikçe, yazarlar da cezaevlerini doldurmaya başladılar.

Bugün Türk yazarları hiçbir dönemde görülmediği ölçüde okuyucu kitleleriyle bütünleşmekte, ama o oranda da, tutanaksız bırakılmaktadırlar. Yönetim kadroları, ne yazarlarla ne de yazarlık sorunlarıyla, şöyle göz ucuyla dahi olsun ilgilenmemektedir.

Yazarlarla kitabevleri arasındaki ilişkiler, zaman zaman içler acısı durumlar çizmektedir. Ölmüş yazarların yapıtları, kapanın elinde kalmaktadır. Hayattaki yazarların ise, yapıtlarının gerçekte kaç basıldığını doğru dürüst bir bilen yoktur. Bir yazar için vergi dışı tutulan yıllık kazanç dilimi hâlâ on bin liradır.

Bütün bu çapaçulluklarla yazarlara karşı gösterilen ilgisizlik henüz daha toplumda yazarlık kurumunun pekişmemiş olmasındandır. Yazar dünyasının ne olduğu konusunda billurlaşmış bir ka-

nı yoktur ortada. Ne araştırıcılar, ne filmi yapımcıları, eski yazarların özyaşamlarına eğilme gereğini duymamakta, kamuoyunun sanatçı yaşamlarıyla ilgilenmesine yardımcı olmamaktadırlar.

Oysa yazarlık, Batı'dan Doğu'ya doğru yönelince, Türkiye'de noktalanmaktadır. Türkiye'den sonra, ta Japonya'ya kadar dünyanın ilgisini çeken ilginç yazar kadroları hemen hemen yok gibidir Asya ülkelerinde. Ama Türkiye de bu özelliğinin tadını çıkaramamaktadır. O kadar çıkaramamaktadır ki, Fransızcaya çevrilmiş Türk yazarlarının sayısının, Yunan yazarlarından daha çok olduğunu dahi kimse bilmemektedir.

Sporda arayıp durduğumuz evrensel başarılara karşı gösterilen ilginin onda biri edebiyatımıza karşı gösterilmemektedir. Oysa edebiyatta, sporda olduğumuzdan çok daha ilerdeyiz. Ama yöneticiler, kalem sahiplerine baktıkları kadar kuşkuyla bakmamaktadırlar sporculara. O nedenle de, sporu edebiyattan daha bir ön plana itmekte sakınca görmemektedirler.

Ünlü makamların koruyuculuğunda yapılan at yarışları, bisiklet yarışları, maratonlar ve futbol turnuvaları vardır. Edebiyatımız ise, bu tür teşviklerin hepsinden yoksundur. Bir bakıma da her türlü belayı ve ilgisizliği göğüsleyecek, manda gücünde yazarlar yetiştirmemiz bundan olmuştur. Açlığa, zindana, ahmaklık, alçaklık ve dolandırıcılığa dayanıklı mucize kalemler armağan etmişizdir, insanlık senfonisine...

Yüzyıl içinde bizde de yazarlık gerçek yerini alacaktır. Ve o zaman, gelecekteki yazarlar, geçmişte kalmış ağabeylerine şaşkınlıkla bakacaklardır. Öyle bir kara bataklıkta, nasıl olmuş da yazarlık yapabilmişlerdir diye...

salvador dali'nin son günleri

PARİS'te Pompidou Kültür Merkezi'nde Dali'nin "Kermes"iyle tüm tablolarından oluşan salonlar dolusu görkemli sergisini uzun uzun gezdikten sonra, kendi içimde öylesine miniminnacıklaşmıştım ki, öz benliğim mercimekten de küçük bir yitikliğe düşmüştü...

Dali'nin yapıtlarını New-York'ta da görmüştüm. Aşamalı tekniğiyle doğayı yeniden yaratma ve yorumlama aranışları, sanatçının kozmik sezgi fırtınalarından çok, teknikle abanılmış bir zekânın ille de "şaşırtıcı" olma özlemi olarak görünmüştü gözüme...

Tüm yapıtlarını bir arada görmemiş olmaktan gelen, hızlı bir yargının yanılgısıydı bu.

Kültür merkezindeki "Kermes'le sergiyi gezdikten sonra, bir sanat tanrısıyla göz göze gelmiş gibi olmuştum... Dali "şaşırtıcı" olma özlemlerinin çok ötesinde, büyüklüğü ayıp sayılacak kadar büyük bir ressamdı.

O nedenle iyice ezilmiş olarak çıkmıştım sergiden.

Anlamlıyla anlamsızın aynı ölçüde saçma yahut boş olduğuna dönük bakışları vardı.

Çamaşır ipine asılmış çarşaflar gibi ikiye katlanarak kayıp gitmiş saat resimleri, Millet'nin "Angelus"ünü buruk bir dalgacılıkla yeniden değerlendirişi, tepeden yaptığı çarmıhtaki İsa, piyano tuşları üstündeki Lenin'ler, pencereden bakan kadın, insan anatomisini bozmadan değiştirmeye kalkışı, az rastlanır bir dehanın, bizimkilerden çok değişik bir dünyasını yansıtıyordu...

* * *

Sanatçı, evreni kendi prizmasından süzerek yeniden yaratan kişi demektir. Dali tüm yaşamını koymuştu o dünyayı yaratmaya ve nasıl baş edilmez bir güçle çalışmıştı...

Oysa kamuoyuna yansıyan kişiliği, şarlatanlık dozu bolca bir divanelik kokuyor gibiydi...

Örneğin bir gün, resimden en iyi itfaiyecilerin anladığını söyleyerek, onlarla bir sanat toplantısı yapmıştı.

Evinde misafirlerini salondaki iskemlelerden birine bağlı bir panterin yanında donla karşıladığı ve gümüş bir tepsi içinde gelen pantolonunu onların önünde giydiği söylenirdi.

Bir hanım gazetecinin:

— Bütün bunları insanları şoke etmek için mi yapıyorsunuz, sorusuna çok kızmış ve kendisine bağırarak şu yanıtı vermişti:

— Salak, seni şoke etmek istesem bilmem neyimi gösterirdim.

Hanım gazeteci çok terbiyesiz bulmuştu Dali'yi.

Dali ne şarlatandı ne de divaneydi. Sadece insanlardaki ortakıratlığa hınçlı ve öfkeliydi.

Bıyıklarıyla, küfürleriyle, beyaz eldivenleri ve kısa asasıyla bir çeşit öç alıyordu onlardan.

"Halkı seven sanatçı" akımının dışında, insanlara kızan sanatçıyı oynuyordu belki de...

Dali'de düzayak insanı çok aşan boyutları, "sade birey"in kafasına balyozla vurma ve nasıl bir erişilmez dev olduğunu tüm gözlere kızgın bir mızrakla sokma tutkusu ağır basıyordu.

— Ben her şeyim ve siz hiçbir şey değilsiniz, demeye getiriyordu.

İnsan ezilip büzülüyor, küçülüyor, ama yine de yaratıcılığına ve sanat düzeyine hayran oluyordu.

Picasso ise bunu asla yapmayan bir başka dehaydı. O "sade birey"in kafasına balyoz indirmek yerine, onunla bütünleşmek isteyen bir eğilimdeydi.

* * *

Dali'nin sergisinde onu az çok sezmeme karşın, yine de kızamamıştım kendisine...

— Bir tablosunu bile asmam evime, her dakika kendimi hiç olarak görmek hoşuma gitmez, diye düşünmüştüm.

Ama yine de hayranlığımın dalgalı köpükleri arasında eriyip kaybolmuştum...

Kültür merkezinin kitaplık bölümündeki kataloglarda, bana ayrılmış bir avuçluk yerin kod numaralarını görmek dahi benliğimin boşalan kurgusunu normal düzeyine getirememişti.

— Ulan biz de adam mıyız, gibilerden bir duyguyla, bir kahveye oturmuş, Dali koşullanmasının pörsüklüğünde, dört beş kadeh kırmızı şarap içmiştim.

Şimdi gazetelerden Dali'nin son günlerini yaşamakta olduğunu öğreniyoruz.

Barcelona'daki Puigvert hastanesinde yatıyormuş. Bıyıklarını kökünden kazımış. Bir tek ziyaretçi bile gelmiyormuş kendisine. Doktorlar çağlar içinde az yetişir ressamlardan biri olan Dali'yi:

— Dostsuz, yaşama arzusuz ve bıyıksız, diye tanımlıyorlarmış.

* * *

Bir hastane odasında, dostsuz, yaşama arzusuz, bıyıksız ölümü bekleyen Dali, tuhaf bir duyarlılığın titreşimleriyle şöyle bir dolaştı gönlümde...

İnsanları hiçe saydığı için mi dostsuz ölüyordu. Yoksa nasıl olsa dostsuz öleceğini bildiği için mi insanları hiçe saymıştı?

Kestiremedim.

Barcelona'da olsaydım, rugan bir iskarpin içine dikilmiş plastikten camgöbeği renginde bıyıklı bir karanfil gönderirdim kendisine. Ortasına hafifçe dokununca, bıyıklarından gözyaşları dökülen bir karanfil.

gizli üşenmeler

Bizim yakın gözlüğünün sol kolunu tutan minik menteşenin minicik vidası düştü. Vidayı ön cebimin içinde buldum. Kolun ucundaki menteşe yuvalarını, gözlüğün kıyısındaki yuvaların içine, altlı üstlü bir kenetlenmeyle yerleştirdim. Minicik vidayı da yerine oturtup önce parmağımın, sonra da tırnağımın ucuyla çevirmeye çalışarak, yakın gözlüğümü az buçuk onardım. Vidayı iyice sıkıştırmak için miniminnacık bir tornavidaya gerek vardı. Benimse öyle bir tornavidam yoktu. İlk fırsatta bir gözlükçüye uğrar, uydurmadan taktığım kolu sağlamlaştırırım, diye düşündüm. Ve düşündüm ki bir yerlerde rastlayınca miniminnacık bir tornavida almakta yarar var.

Sonra üç-beş gün geçti, üç-beş gün daha. Bir türlü gözlükçüye uğramaya vakit bulamıyordum. Daha doğrusu günün alışkanlıkları içinde, bir de ayrıca gözlükçüye kadar gitmek gözümde angaryalaşıyordu, üşeniyordum. Arada bir sapın durumunu inceliyor, vida gevşemişse, tırnağımın ucuyla yeniden sıkıştırabildiğim kadar sıkıştırıyordum.

Bir sabah gözlüğü cebimden çıkarınca kol, masanın üstüne düştü. Minik vidayı yine cebimin içinde buldum, onarıma bir kez daha başladım. Ancak vidayı yuvasına oturtayım derken, vida sağa-sola yamuklaştı ve fırlayıp yere yuvarlandı. Yere çömelip nerdeyse dört ayak, aramaya başladım vidayı. Elimi masanın, etajerlerin altına sokarak, tozlu marleyleri okşaya yoklaya, tarayıp durdum. Bakmadığım yer kalmadı. Vidayı bulamadım. Çaresiz tek kollu gözlükle çalıştım o gün. Gözlük durmadan burnumun ucuna kayıyor, ben de durmadan gözlüğü yukarı itiyordum.

* * *

Ertesi gün ilk işim gözlükçüye uğramak oldu. Sapı bir güzel vidalattım gözlükçüye. Aradan ne kadar zaman geçti bilmiyorum, belki bir ay, belki biraz daha fazla. Sapla gözlük yine ayrılıverdi birbirinden. Ceplerimin hepsine baktım, gözlüğü koyduğum yerlere de baktım, o hınzır küçük vida hiçbir yerde yoktu. Kimbilir nerde düşüp gitmişti yuvasından. Hemen gözlükçüye koşacak durumda da değildim. Sapla gözlüğü bir topluiğneyle birleştirdim, iğnenin de ucunu yukarı doğru kıvırttım. Sap azıcık kaykık ve gevşek duruyordu, ama gözlük işimi görüyor, burnumun ucuna düşmüyordu. Bir ara gözlükçüye uğrar, nasıl olsa yaptırırım, diye geçiriyordum aklımdan. Hâlâ da geçiriyorum, nedense de bir türlü uğrayamıyorum gözlükçüye. Gözlüğü cebime sokup çıkarırken, kıvırttığım iğne ya cebime takılıp kumaşı zorluyor ya da elime batıyor. Kumaşı iğneden kurtarmak için her seferinde azıcık uğraşıyorum, iğnenin günde birkaç kez elime batmasına da aldırmıyorum. Gözlükçüye gitmeye üşenmenin karşılığını ödüyorum.

* * *

Erenköy'ün tren yoluna doğru uzanan tenha sokaklarından birinde, yüksek kalın duvarlarla çevrili eski bir köşk bahçesinin, kocaman demir paslı kapılarıyla karşılaşmıştım. Kapıların üst bölümü saç örgüsü parmaklıklar, irili ufaklı daireler ve kavislerle süslenmişti. İçerdeki ağaçların nemli loşluğu yansıyordu parmaklıklardan, ama köşk görünmüyordu. Belki de yıkıcıların elinde eski tantanalı yaşamının acıklı sonun, yoklukla birleşerek çoktan kaybolup gitmişti...

Çift kanatlı görkemli demir tipinde, köşkten arta kalmış olduğu kuşkusunu da uyandıran kara çürük tahtalarla tenekelerden yapılmış, perişan ve bücür bir kulübe yavrusu vardı. Orta boylu bir insanın dahi içinde ayakta duramayacağı bücür bir kulübe yavrusu. Kulübenin uyduruk kapısı, ardına kadar açıktı. İçinde yırtık pırtık giysileriyle yaşlı bir kadın, yatak olması gereken bir paçavra yığınının üstüne oturmuş, kulübenin dışından içeriye doğru çevresini kuşatmış boy boy, renk renk yirmi otuz kediye, anlamsız ve çarpık bir gülücükle, bir şeyler veriyordu.

Kedilerin kimisi kamburunu çıkarmış, kimisi kuyruğunu kaldırmış, miyavlıyorlardı.

Kadın kendisine baktığımı görünce:

— Sabah şerifler hayır olsun efendim, dedi.

Eski Erenköy köşklerinden sokağa dökülmüş ince bir İstanbullunun partallar içindeki son kalıntısına:

— Hayırlı sabahlar olsun efendim, demekle yetindim.

Anlamsız ve çarpık gülücük yeniden kedilerine döndü. Ben de kadına bir yabancı merakının acıtıcı ağırlığını vermemek için avare adımlarla devam ettim yoluma...

Gözlüğün sapı ilk kez acaba nerede çıkmıştı? Acaba nerede eski alışkanlıklardan gelen üşenme, daha atik davranıp bir şeyler yapmaya engel olmuştu? Bir süre de el yordamıyla oturtulan vidayla geçiştirilmişti günler... Sonra vida tümden yuvarlanıp gitmiş, sap bir yanda, gözlük bir yanda kalmıştı.

Besbelli ki iğneyle tutturmaya çalışmak da para etmemişti. Üstelik yanlışlıkla bir de üstüne basılmıştı gözlüğün...

Yazgının kabara taşa gelen sel sularına karşı, hiçbir direnme olanağı yok muydu acaba, herhalde vardı, ama bir acımayla anlayış bekleme alışkanlığı, direnme reflekslerini çoktan felce uğratmış ve yalvarıp yakarmalarla yalan vaatler, büklüm büklüm kementleyip sokak ortasına doğru sürükleyivermişti bir yaşamı.

* * *

İnsanoğlunun en büyük lüksüdür üşenmek. Bu lükse kimbilir neler neler ödemişizdir hepimiz.

Eski Erenköy köşklerinde yaşama karşı üşenmenin gizli salıncakları sallanırdı. Ve o köşklerde yaşayanlar, kendilerine göre yaşamlar yaratırlar ve üşenirlerdi gerçek yaşamla yüz yüze gelmeye. Ama yaşam onların üstüne doğru gitmeye hiç üşenmedi. Ve o dünyadan, işlerini yoluna koymuş gibi görünenlerin yanında sapları kopmuş, camları kırılmış bir yığın gözlükle, ne arayıp ne istediğini tam bilemediği için, körebe oynuyormuş gibi dolaşan bir yığın insancık kaldı.

kozmik takvim

ADINI artık kimsenin anmadığı çileli yazar Mahmut Yesari'nin "Bahçemde Bir Gül Açtı" romanı, susineklerinin sadece bir tek gün yaşadıklarını söyleyerek biter.

Susinekleri bir tek gün yaşarlar, kelebekler ise altı yahut en fazla on gün... Bizimkine oranla ne kadar kısa bir yaşam değil mi? Ama ne susinekleri, ne de kelebekler bu kadar kısa yaşadıklarının farkındadırlar...

Japon balıklarının da yaşamları dört-beş yılı geçmez, kedilerle-köpeklerinki de on-on beş yılı...

Kaplumbağalara, kargalara, fillere, timsahlara göre bizim yaşama sürecimiz de bir hayli minisküldür. Dişini sıkıp yüz yaşını geçmiş kaç insan vardır ki dünyada... Alt tarafı bilemediniz otuz bin gün ya yaşıyoruz, ya yaşamıyoruz... Nedir ki otuz bin gün?... Saat hesabına vurursanız da, yedi yüz bin saat...

Üstelik bu zaman ölçüleri dünyamızla insanın birim olarak alındığı ölçülerdir. Dünyanın güneş çevresindeki bir tam dönüşünün bir yıl sayıldığı ölçüler...

* * *

Bir de kozmik bir takvim var.

"Büyük Bum" denilen ve evrenin oluşumunu sağlayan dev patlamanın başlangıç olarak alındığı kozmik takvim...

"Büyük Bum"dan günümüze kadar geçmiş olan on beş milyar yıl, kozmik takvimde bir tek yıl sayılmaktadır.

Kozmik takvimde bir tek gün kırk milyon yıla eşittir. Bir dakika ise otuz bin yıla...

İnsanın dünyada ortaya çıkmasından bu yana geçtiği sanılan iki milyon yıl, kozmik takvimde bir saat bir çeyrek olarak değerlenmektedir...

İleri bir uygarlığın bizim bilebildiğimiz son yedi bin yılı ise kozmik takvimin sadece on dört saniyesidir... Kozmik takvime göre İsa'nın doğuşundan bu yana da sadece dört saniye geçmiştir.

Günlük yaşamın sıkıntılarından bunaldığınız anlarda, bizim yerel takvimin bücürlüğünü kozmik takvimle bir kıyaslayıverin...

* * *

Ve düşünün ki kozmik takvimin ölçülerine göre bir saniyenin ancak altıda biri kadar yani ancak on salise yaşıyorsunuz...

Uykuda gördüğünüz en uzun düşlerin de uzunluğu daha fazla değildir.

Ve kozmik takvime göre tüm yaşamınız, uykudaki bir tek düşünüz kadardır. Üstelik yaşamınız dahi belki bir başka düştür.

Milyarlarca galaksinin doğup öldüğü evrende, sekiz milyar ışık yılı ötesini hesaplayabiliyoruz...

Kozmosla daha çok özdeşleştiğimiz zaman, ola ki bizim mahut takvimin yerini de kozmik takvim alacaktır...

Üç-beş saniye sonra o evreye de geleceğiz. Üç-beş saniye sonra demek ki iki bin, iki bin beş yüz yıl sonra demek...

O evreye geldiğimizde:

— Bizim evlilik üçüncü salisesine girdi diyeceğiz...

Öğretmenler ortaçağın iki saniye sürdüğünü anlatacaklar...

Belki yaşamımız da bir hayli uzayıp beş yüz yıla yani bir saniyeye çıkacak.

Ne var ki bez yüz yılın ad değiştirip bir saniye olması, zamanı bize eskisinden daha kısa göstermeyecek.

Dört milyar yıl, yani kozmik takvimle üç ay yaşayabilseydik, otuz bin yıl gerçekten bir tek dakika gibi gelecekti bize... Bunu şimdilik kıvıramayacağımıza göre kozmosun ölçülerine oranla on salise yaşasak da, bu bize hep seksen yıl gözükecek...

Ve eksi sonsuzla artı sonsuz, bizim bulunduğumuz sıfır noktasına göre daima eksi ve artı sayılacak...

* * *

İnsan düşüncesi neden kozmik takvimle uğraşma gereğini duyuyor sorusuna gelince...

Kozmosla "düşünce" arasında bir yakınlık bulduğu için olmalı.

On saliselik yaşamlardan ve bir saat bir çeyreklik bir varoluş sürecinden böylesine bir "düşünce" mucize çıkması, "düşünce"nin kendisini dahi ürpertmektedir... Yeryüzünde birkaç saat daha kalmayı başarabilirsek bilmiyoruz sonuç ne olacaktır... Ama belki de "düşünce" garip bir perdeye hızla yaklaştığı için, daha öteye gidemeden kendi kendisini yok edecektir.

bu yıl neler olacak?

KIŞI bahar, baharı yaz, yazı sonbahar, sonbaharı yine kış izleyecek.

Güneş aynı güneş, gök aynı gök, bulutlar aynı bulutlar, deniz aynı deniz olacak.

Saçlarınız yine uzayacak, tırnaklarınız yine uzayacak.

Akşamları yatacak, sabahları kalkacaksınız.

Bekârlardan bazıları evlenecek, evlilerden bazılarının çocukları olacak.

Fırından ekmek alacak, otobüse, dolmuşa bineceksiniz.

Tavla, konken, poker oynayacaksınız.

Belki yeni bir işe başlayacak, belki terfi edecek, belki emekli olacaksınız.

Yeniden âşık da olabilirsiniz.

Çay içecek, yumurta, lahmacun, Adana kebabı, pilav, peynirli makarna, patlıcan tavası yiyeceksiniz. Güllaç, aşure, dondurma da yiyebilirsiniz.

Pabuçlarınız eskiyecek.

Çamaşırlarınız kirlenecek.

Banyoda hamam tası, sünger yahut lif kullanacaksınız.

Telefonla konuşacaksınız. Mektup alıp mektup yazacaksınız. Birkaç telgraf alabilir, birkaç telgraf çekebilirsiniz.

Televizyon seyredebileceksiniz. Radyo dinleyeceksiniz. Sinemaya gideceksiniz. Birkaç kez tiyatroya da gidebilirsiniz. Resim sergileriyle konserlere hemen hiç gitmeyeceksiniz.

Gazete okuyacaksınız, eh belki biraz da kitap okuyacaksınız.

Vapura bineceksiniz. Trene de bineceksiniz.

Eve misafir gelecek. Siz de misafirliğe gideceksiniz.

Başınız ağrıyınca aspirin alacaksınız.

Yeni bir elbise de alabilirsiniz.

Ülke yönetimi üstünde düşüncelerinizi söyleyeceksiniz, eleştiriler yapacaksınız.

Çocukların yaramazlıklarına kızacaksınız.

"Kiraz çıkmış" diyeceksiniz.

Canınızın biber dolması istediğini söyleyeceksiniz.

Denize bakarak sigara içeceksiniz.

Arada bir içinizi çekip "yaşam bu, ne yapacaksın" diyeceksiniz.

Bir arkadaşınızın başarısına şaşacak "yolunu bulan buluyor birader" diyeceksiniz.

Ev sahibine yahut kiracıya sinirleneceksiniz.

Bozulan musluk için usta çağıracaksınız.

Karınızla kavga edeceksiniz. Sonra barışacaksınız. Sonra da birlikte gezmeye gideceksiniz.

Hiç beklemediğiniz bir şey pek olmayacak.

Çok içtiğiniz bir akşam kusacaksınız.

Aldığınız domateslerden bazıları çürük çıkacak, manava söveceksiniz.

Tüpgaz bittiği için soğuk suyla tıraş olacaksınız.

Tatilde bir yerlere gitmeyi düşüneceksiniz.

Uçak kullanmayı hiç düşünmeyeceksiniz.

Pilot olanlar da dam aktarmayı hiç düşünmeyecekler.

Diş doktorunuza gideceksiniz.

Gözlüklerinizi bir yerde unutacaksınız.

Atan sigortayı değiştireceksiniz.

Parasal hesaplar yapacaksınız.

Şekeriniz varsa perhizi sürdüreceksiniz.

Saçlarınızla bıyıklarınızın düzenli olmasına özen göstereceksiniz.

Önemli dostlarınızdan bazı ricalarda bulunacaksınız.

Hanımlar sünger taşıyla topuklarını ovacak.

Yırtılan bulaşık eldivenlerinin yenisi alınacak.

Garsondan kürdan isteyeceksiniz.

Bayram ziyaretleri için bir kutu şeker alacaksınız.

Kaldırımdan kaldırıma geçerken arabalara dikkat edeceksiniz.

Fırsat çıkınca "ben senin yerinde olsam" diye akıl öğreteceksiniz.

Bazen kendinizi, zekânızı, cerbezenizi beğenecek, bazen de fırsatları iyi kullanamadığınızı düşünerek pişmanlık duyacaksınız.

Ya azıcık şişmanlayacak, ya azıcık zayıflayacaksınız.

Vesikalık fotoğraf çektireceksiniz. Fotoğrafı da beğenmeyecek "eşkıya gibi çıkmışım" diye nükte yapacaksınız.

Olmadık yerde girişliğiniz ağız dalaşı, kavgaya dönüşürken, karınız kolunuzdan tutup, "şeytana uyma kuzum" diye sizi oradan uzaklaştırmaya çalışacak. Uzaklaşırken başınızı çevirip veriştirmeyi sürdüreceksiniz.

Hiç beklemediğiniz ne olacak yani?

Freni bozuk bir kamyonun hızlıca önünden geçeceksiniz belki. Kamyonun freninin bozuk olduğunu ve yaşamınızı da kılpayıyla kurtardığınızı hiçbir zaman bilmeyeceksiniz.

Tıpkı balık yerken genzinize takılan bir kılçığı iki üç "öhö" ile çıkartırken, neden kurtulmuş olduğunuzu da tam bilmediğiniz gibi...

Büyük ve güzel bir sürpriz... Ama yaşamda o kadar azdır ki öylesi, inşallah bu yıl size de böyle bir şey rastlar diyelim...

züppelik düşmanlığının sakıncaları

BİZDE halk yığınlarını eski Mısır mumyaları gibi sarıp sarmalayarak düşüncelerini sımsıkı bir cenderenin belirli kalıbı içinde tutan gizli ve zehirli büyülerden biri de kitle dalkavukluğudur.

Kitle dalkavukluğunun yüksek dozdaki afyonu yüzünden insanlar, değil dünyadaki çeşitli düşünce cıvıltılarıyla bakış açılarını ayırt edip anlamak, kendilerinin hangi koşullanma tabutu içinde yattıklarını dahi göremezler.

Kitlelere her gün:

— Sen şöyle yücesin, böyle soylusun, senin her bildiğin doğrudur, senden üstünü yoktur, en merdi sensin, en serti sensin, en akıllısı sensin, en bilgilisi sensin, sen ne istersen o olur, senin her yaptığın doğrudur, dersen, böylesi bir dalkavukluğun dopingleriyle kitleler ne kendi gerçeklerini görebilirler ne de kendi koşullanmalarının dışına çıkıp olguları değişik açılardan değerlendirmesini öğrenebilirler.

Politikacı soyut kitle dalkavukluğunun profesyonelidir. İnsanların tepesine çıkıp onları yönetme ihtirasını, kaşarlanmış zampara gibi durmadan abarttığı sevi sevdasıyla, övgü sözcüklerinin arkasına gizleyecektir.

Sanatçı ise kitle dalkavukluğunun yarattığı koşullanmaları tokmaklayan kişidir. O nedenle de sık sık tepki ve yadırganmayla karşılanır.

Politikaya bulaşmış olanların her türü, sanatçının bu işlevini çeşitli gerekçelerle iğdiş etmeye dönüktür. Çünkü temelde sanatı kendi pençesinin altında tutmak, kitleleri bir örnek beyinlerin sürüsü durumuna getirmek ister.

Böylesine pekişmiş "bir örnekliğin" ve onun yarattığı değer yargılarının üstüne gitmek o nedenle de kolay değildir.

* * *

Örneğin züppeliği ele alalım. Herkes züppeliğin yoz bir tavır olduğuna inanmıştır. Alışkanlıklara ters gelen değişik bir düşünce söyleyenler bile hemen bu kategorinin içine sokulur ve suratlarına koşullanmışlığın tükürüğü fırlatılır:

— Hadi oradan züppe.

Oysa Bernard Shaw, insanlığın züppelik sayesinde geliştiğini iddia eder. Eğer züppeliği, başkalarına benzememek için kasıtlı olarak takınılan tavırların tümü diye tanımlarsak, Shaw'a hak vermemek elde değildir. Çünkü züppelik bir örnek beyinlerin yarattığı ortak değer yargılarının çerçevesini kırıp aşmakta, alışılmışı ırgalamaktadır.

Bir toplum ne kadar katı, bağnaz ve kakıldığı yerde ne kadar küflenmişse, züppeliği de o ölçüde öfkelidir. Genellikle yaşlıların gençleri züppelikle suçlamaları, onların kendilerinkinden değişik bir yaşam ve düşünce biçimini benimsemelerindendir.

Türkiye'de de züppelik halkın alışkanlıklarına karşı olmak, ondan kopuk, ondan değişik olmak diye nitelendirilmiş ve toplumda beliren çağdaşlaşma eğilimleri, Karagöz perdesinde dahi Tarçın Bey tipi altında yerilip durulmuştur.

* * *

Züppeliği, ortak değer yargılarıyla alışkanlıkların dışına yüzeyde bir özenti olarak çıkmak diye de değerlendirme olanağı vardır. Geçen yüzyılın ünlü ozanı Musset'nin saçlarını yeşile boyaması ola ki bu tür bir özentiydi. Dikkati çekmek ve değişik olduğunu gözlere batırmak için yapıyordu bunu.

Peki, ama saçlarını yeşile boyayan bir ozana züppe diye öfkelenme duygusu nereden geliyordu. Önemli olan yeşile boyanmış saçtan çok, ona karşı şahlanan bu öfke duygusudur. Bu öfke temelde değişikliğe ve bir örnek görünmeyi bozmaya karşıdır.

Kitle dalkavukluğu ise bu öfkeyi daima körüklemiş, halkın değişikliğe karşı tepki göstermesini her fırsatta alkışlamıştır.

Oysa kitlelerin değişikliğe karşı öfkelerinin nedenleri oldukça karmaşıktır. Üretim araçlarındaki değişimlere uyum sağlayamama korkusundan başlar, tüketim biçimlerinin getirdiği yaşam türlerine erişememe ezikliğinden geçer, kendi koşullanmasını en sağlam ölçü bilmesinin inadı üstünde düğümlenir. Sanatçı bu düğümü çözmeye uğraşırken, politikacı da bu düğümü onaylar durur.

* * *

Bizde düzyazıyla düşüncenin yeterli bir birikimi olmadığı için, ortak değer yargılarının üstüne bilimsel kuşkuculuğun titreşimli elektiriği verilememiştir. Kalıplaşmış saplantıların bağnaz hoşgörüsüzlükleri katı bir taşlaşmaya dönüşmüştür.

Kısa ve şakacı bir yaklaşımla bizim toplumda gerektiği kadar züppe yetişmemiştir.

Çağdaşlığın dışında kalmamızın nedenlerini araştırma modasına orijinal yani züppece bir katkı yapmaya çalışırsak, züppe görünme endişesi, değişik bakış açılarını kilitlemiş ve öncü güçleri dahi kitle dalkavukluğunun rahatlığına çekmiştir.

Halka ters gelecek düşünceler ileri sürmeyi kimse kolay kolay göze alamamıştır.

Nasılsa Abdullah Cevdet'le Tevfik Fikret buna pek aldırmamışlardır.

Hatta Abdullah Cevdet, belki de okuma yazma oranının çok düşük olmasının verdiği güvenceyle, herkesin tepesini iyice attıracak ölçüde olmadık öneriler ileri sürmüştür. Kuşakların sağlıklı ve yakışıklı olması için İtalya'dan damızlık erkek getirilmesi falan gibi.

Kendisine Süleyman Nazif ana avrat sövmüş, Abdullah Cevdet'in alçağın biri olduğunu söyleyenlere:

— Alçak sözcüğü yine de bir yükseklik gösterir, Abdullah Cevdet çukurdur, çukur, demiştir.

* * *

Bu tür sivri züppeliklere rönesanstan geçmiş toplumlarda çok daha fazla rastlanır.

Yine Shaw'dan bir örnek verelim. Shaw:

--- Napoleon ordularının İngiltere'yi istila etmemiş olmasına sevinen her İngiliz'in yurtseverliğinden kuşku duymak gerekir, demiştir.

Anatole France ise papaz kızdırmaya meraklıydı. Kiliselerdeki Meryem Ana resimlerinin gerçekte onları yapan ressamların sevişiği orospulara ait olduğunu söylerdi.

İnsan düşüncesi bu yıldırımlı şoklarla sarsıla sarsıla düşünce özgürlüğünün ne olduğunu kavramış, en ters züppelikleri bile hoşgörüyle karşılamanın, toplumu belirli saplantıların çevresinde taşlaşmaktan kurtardığını sezmiştir.

Bizim züppelere kızma özgürlüğümüz vardır. İsterseniz züppelerin de züppelik etme özgürlüğü bir parça oluversin ha, ne dersiniz? Ola ki demokrasi biraz da böyle şeyler içindir.

o güzelim cahide...

ÜNLÜ sahne sanatçılarıyla büyük sporcuların sonları, genellikle her zaman biraz korkutucu olmuştur.

Gençlik enerjisi ve çekimiyle kitlelerin çın çın çınlayan alkışlarında yakalanan zafer taçlı başarı, gençliğin yavaş yavaş eriyip kaybolmasıyla tılsımını yitirir, pul pul dökülerek, un ufak olur gider.

Cahide'nin ölümü ile Ali Yücel'in ölümündeki yalnızlık ve çaresizlik dramı, eski alkışlardaki coşkunun, aynı zamanda, içinde nasıl bir nankörlük tuzağı sakladığının da kanıtıdır.

Cahide'yi "Doktorun Hatası"nda seyrettiğim gün, afsunlanmış gibi çıkmıştım tiyatrodan. On yedi yaşındaydım ve kendisine erişme olanağı bulunmayan bir Olimpus tanrıçasını görmüş olmanın, yüreğimi allak bullak eden karmakarışık duygularıyla dönmüştüm okula...

Oyun güzel miydi, bilmiyorum.

Ama Cahide çok güzeldi.

* * *

Uzaktan geçip giden beyaz bir transatlantiği, bir an, hiç gerçekleşmeyecek bir özlemle beğenirsiniz. Çok pahalı bir spor arabayı da bazen...

Sonra da aklınızı fazla taktırmadan yürür gidersiniz. Onlar, o kadar sizin dünyanızın dışındadır ki, bir amaç olmak şöyle dursun, bir umut bile olamazlar... Hele kapalı bir ailede, daha değişik ve ışıklı yaşamlara ısrarla yabancı tutularak yetiştirilmişseniz. Güzel

bir kadınla tanışıp konuşma hakkı dahi bir türlü bulamazsınız kendinizde. Sanki bu hak hep başkalarına aitmiş, sizin öyle bir hakkınız yokmuş gibi gelir size...

* * *

Ankara'da bir gece yarısı telefon çaldığında, alkolle sigaranın iyice tozlandırdığı bir ses:

— Ben Cahide Sonku, diyordu.

Cahide ile hemen hemen hiç yüzyüze gelmemiştik. Sadece o sıralarda yeni ayrıldığı kocası Cahit Irgat, yakın arkadaşımdı.

Ses: "Yüreğim bunaldı seni arayayım dedim. Sen anlarsın. O kadar yalnızım, o kadar kimsesizim, o kadar itilip kakılıyorum ki..." diye derinlerden derinlere yankılanıyordu ahizede.

Zapt edilmek istenen hıçkırıklar kesiyordu konuşmayı.

Ne diyeceğimi hemen kestiremedim. On yedi yaşında bir çocuk yüreği allak bullak, pazar akşamının ıssız okuluna dönüyordu. Cahide, içinden güneşli gözleriyle tavanın her köşesinden gülümsüyordu.

Telefondaki kısıkça tozlu ses ise, hıçkırıklarla kesiliyodu...

— Rahatsız etmedim değil mi... Pek tanışmadık, ama tanışmaya gerek yoktur, bilirsin... Birşeyler söyler bana... Akıl hastanesiyle ölmek arasında seçeneğim kalmadı.

* * *

Belli ki, direncinin en sonuna gelmiş, karanlıkların en dibine vurmuştu. Her söylenecek söz, çınlaması olmayan kalp bir paraya benzeyecekti... Ama bir şey de söylemek gerekiyordu. Acısını rahatça asabileceği, manevi bir portmanto sağlamlığında bir söz...

— Yahu ne iyi ettin de aradın, dedim. Nerede olduğunu bilsem mutlaka ben de seni arayacaktım... Hem de niye arayacaktım biliyor musun? Gel birlikte şu senin anılarını yazalım, diyecektim.

Yalan söylüyordum. Yalan dilim ve beynimi çimdirmiyordu. O an kendim de inanıyordum söylediğim yalana.

Zor zapt edilen hıçkırık fırtınası duruldu. Ses daha berraklaştı, kendisine beklemediği bir oyuncak verilmiş bir çocuk sevincinin kuşkulu sorusu düştü:

— Sahi mi?

— Hem de ne kadar çok tutar biliyor musun? Kapağına da etekleriyle kıvrımlarında binlerce Cahide'nin dans ettiği bir gelinlik koyarız.

"İçi boş bir gelinlik" diyecektim. Demedim. Ola ki, ters anlar, yahut dalga geçiyorum sanabilirdi.

— Ah beni ne kadar mutlu ettin... Ah nasıl rahatladım birden... Sahi yazar mıyız anılarımı... O kadar çok, o kadar çok şey var ki, anlatacağım.

* * *

Tavanın köşelerindeki, içinden güneşli gözlerden yaşlar akıyor gibiydi. On yedi yaşındaki çocuk, aileleri İstanbul'da olmadığı için tatil akşamlarında da okulda kalan üç beş öğrenciyle boş bir sınıftaki bir sırada, Cahide'nin hiçbir menzile girmeyen uzaklıktaki büyüsüyle sarhoş, soyut öyküler ülkesinde, ebemkuşakları yüzdürüyordu.

— Ne zaman buluşuruz... Ben gelemem Ankara'ya, biliyorsun hiçbir olanağım kalmadı...

— Boş ver, en az elli bin satar o kitap... Sen farkında değilsin, ama herkes seni hâlâ çok seviyor.

— Unuttular... Unuttular...

— Unutmadılar... On yedi yaşındaki çocuklar bile âşık sana be. Sinematek'te "Şehvet Korsanı"nı görmüşler bayılmışlar...

— Sen ne kadar iyi adamsın.

— Aramızda sır olarak kalsın bu düşüncen, çünkü kimse bu inançta değil.

— Çok çok teşekkür ederim... Çok çok... Rahatsız ettim seni... Arada sırada yine arayabilir miyim?

— Ne zaman istersen...

* * *

Bundan sonra sadece bir kez telefon etti Cahide. Yine bunalım geçiriyordu ve artık anılarını falan da yazmaktan vazgeçmişti.

Hem ölmeyi çok istediğini, hem de buna gücünün yetmediğini anlatmaya çalıştı.

— Nasıl olsa hep öleceğiz, bunun için ayrıca zahmete girmeye değmez, dedim.

Bir gün bir yerlerde kadehiyle tek başına yaşam çizgisinin ötesine geçivereceğini o da biliyordu, kendisini tanıyanlar da... Ve artık bunu belki özlüyordu da...

* * *

Ali Yücel'in hiç görmedim. Yıllarca önce kendi kilosunda dünya şampiyonuydu ve tatsız bir olay yüzünden madalyalarının dışına düşüvermişti. Gazetelerin yazdığına göre, bir hastanede tüberkülozdan ölmüş.

* * *

Kendi gençliğinde batmayacak bir güneş gibi duranların, ikindileriyle akşam üstüleri, çokçası boş çöllere rastlar. O genç yaşlarda çınlayan alkışların içindeki sinsi nankörlük tuzaklarını da görmek kolay değildir.

Yetiştirdiği değerleri sonuna kadar ayakta tutmasını bilen toplumlar ise, üçü beşi geçmez çağımızda. Geçmişle övünmenin kolaylığıyla rahatlığı varken, yeni yetiştirdikleriyle övünebilmek için, bunun karşılığını da ödemek sorumluluğu, zor gelir onlara...

Kırk yılda bir rastlanan bir orkidenin yavaş yavaş solduğunu gördükleri zaman da, taze et arayan bir yamyam kayıtsızlığıyla:

— Vaktiyle iyiydi, ama artık iş kalmadı, derler.

Acımalarında dahi, Olemp tanrılarıyla tanrıçalarının bile ortak yazgıların dışında olmadığını görmenin tadı vardır.

Sanırım Sadi bir şiirinde:

"Bir güldü ve zaten o kadar yaşadı" diyor...

Sanki ünlü ve güzel kadınlarla büyük şampiyonları kastediyormuş gibi...

neşe

KIŞLAYLA cami rüzgârlarının kapladığı geniş alanlardan oluşan Şark ülkelerinde kahkahaya ne kadar yer bırakılmıştır ki?

Asık surat, öfke ve suçlamaların keskin satırlarla durmadan kıymalaştırdığı blok hayat yapısından, sadece yakınmalarla karamsar söylenmeler duyulur oralarda...

Zekâ meyve vermez, taze düşünceler üremez ve sanat, dondurulmuş beyinleri durmadan vitamin küründen geçirerek, dinamik bir kimliğe kavuşturamaz...

Neşe, "karı gibi gülme" paylanmasının tekmesiyle kapı dışına kondu mu, "gelecek çağlara ömrü vefa etmeyecek" kuşkusuna düşen tarihin tabut yapımcısı girer içeri...

* * *

Neşe, kişi ve toplum enerjisinin "olumlu"ya kilitlenmesidir.

Eğer bu enerji, demagoji, riyakârlık, üretimsizlik, babalanma ve yutturmacalarla "olumsuza" kilitlenmişse, neşe orada sanık sandalyesinden bir türlü kalkamıyor ayağa...

* * *

Milletvekili olunca kadar bilemezsiniz ne kadar neşeliydim ben...

Nerde ciddi ve asık bir budala suratı görsem, üstüne nüktenin sivrisineklerini salar, çok da eğlenirdim.

Bilirdim ki ciddi ve asık budala suratları yüzde doksan dokuz, koyu bir cehaletle tabuların arkasına sığınma kolaycılığına yatmış, ayak kokulu bir kasaba şarlatanlığının maskesidir.

Onun için de dünyaya açılamaz, kentli ve entelektüel düşmanlığından kurtulamaz ve başta hukuk, akılcı tutarlılıkların tümüyle boğaz boğaza gelir...

* * *

Milletvekilliğinin de ilk aylarında aynı keyfin içindeydim. Üstelik ciddi ve asık surat deposu gibiydi Meclis...

Adının gazetelerde şöyle bir görünmesi için palamut avına çıkar gibi telefonlarda gazeteci avına çıkmış, kafasının sarkıklığı göbeğine de yansıyan silik politikacılardan birine rastlayınca:

— Merhaba yahu derdim, senin için başbakanın ne dediğini biliyor musun, neyse benden duymuş olma...

Ve sırtımı döner giderdim...

Üç gün, beş gün, on gün, adam peşimi bırakmazdı:

— Ne demiş, ne demiş, diye...

Bir zaman sonra da oturur adsız portlerini yazardım, kendi güveç çömleğinden başka bir şey göremeyen politika fasulyelerinin.

* * *

Ama olaylar öyle bir gelmeye başladı ki üstüme, neşemin tavı çene atan bir komaya girdi sonunda...

O sıralarda Meclis kulislerinde yarenlik ederken, kaşla göz arasında "sosyalizmin" ne olduğunu benden öğrenmeye çalışma salgını vardı.

Ayaküstü Marksizmin temel görüşlerini anlatmaktan usanmaya başlamıştım.

Bir gün yine biri, bir gazeteci grubu ortasında özel mülkiyete karşı komünizmle sosyalizm arasındaki farkı soruyordu.

Gülerek:

— İşin mi yok boş ver, zaten ben de artık sıkıldım bu sosyalizmden, dedim.

Ertesi gün gazeteler, sosyalizmden sıkıldığımı bizzat itiraf ettiğimi yazıyorlardı.

Şakalaşma özgürlüğüm o gün kendiliğinden prangalandı.

* * *

Gitgide öyle herkesin şakadan makadan anlamadığını görerek, neşemin kelebek kanatlı helezonlarını söndürdüm yavaş yavaş...

Angutluk kireçlenmesi bu kadar kalın olmasa, kimbilir kaç bin yazı yurtbilgisi derslerine gömülmek yerine, kendi gülücüğünün valsini oynayacaktı.

Kışlayla Cami'nin kendi tekeline almaya çalıştığı Şark çoraklığı yedi bin yıllık yazı dünyasının eşiğinden bile o kadar uzak ki...

Ne çizmeye iki nükte fıskeleyebiliyorsun, ne de sarığa...

Bir de sızlanır dururuz, neden bizden üst düzey insanlar pek çıkmıyor diye...

Yanıtı basittir:

— Espirinin özgürlüğüne hak tanıyacak bir neşe ortaklığı olmadığı için...

beslenme biçiminin devlet yapısına etkisi

BİRİNCİ Dünya Savaşı'ndan önce topçu "mülazım-ı evvel"i yani topçu üsteğmeni olan dedemi, Alman ordusunda staj görmesi için Berlin'e göndermişler.

Ve orada unutmuşlar kendisini. Dedem geçen yıllar içinde önce yüzbaşı, sonra binbaşı olmuş Alman ordusunda.

Bir gün bir Alman arkadaşı:

— Görülüyor ki, demiş, sen burada unutuldun. Zamanla Alman ordusunda topçu albayı da olursun, ama hiçbir zaman general olamazsın. Geldiğin köken engeller bunu.

Dedem de "Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti"ne yani Genelkurmay Başkanlığına bir mektup yazarak, Almanya'daki staj süresinin on yılı aştığını ve artık geri çağrılmayı beklediğini yazmış.

Hemen İstanbul'a çağırmışlar dedemi ve Topçu Okulu'na müdür olarak almışlar.

* * *

O sıralarda bir Alman feldmareşali, yani korgenerali gelmiş İstanbul'a. Dedem çevirmen olarak feldmareşalin yanına verilmiş.

Alman generali önce Selimiye kışlasını görmek istemiş. Dedem de yanında.

Ve adamın kışlada ilk yaptığı iş tuvaletlerle kuburları incelemek olmuş.

Gözünde monoklu, mum gibi üniformasıyla öne doğru eğilmiş kuburlara bakan bir Alman feldmareşali ve yanında put gibi hazırol duran dedem.

Feldmareşal bir kuburun başında iki büklüm, başını çevirmiş dedeme doğru:

— Her Hasan, demiş, hiç böylesini görmedim, hem bilek kalınlığında hem de kıvrım kıvrım dört lüle... Derhal Alman Genelkurmay'ına bir şifre çekin, iki özel bok uzmanı göndersinler.

* * *

Üç beş gün sonra özel bok uzmanları gelmiş Berlin'den. Onlar da Selimiye'nin tuvaletleriyle kuburlarını incelemişler ve raporlarını vermişler.

Raporda şöyle deniyormuş:

Köylerden toplanma Türk neferleri yüksek kalorili, hayvansal proteinli, biftek, bonfile, antrkot gibi volümü küçük besinler almıyorlar. Onun yerine bol bol somun yiyorlar. Bu nedenle de sindirim sırasında gövdedeki kan midede toplanıyor. Dışkılarının kol kalınlığında ve kıvrım kıvrım dört lüle olmasının nedeni budur.

Bu tür tahıla dayalı beslenmelerin en çarpıcı sakıncası, gövdedeki kanın sık sık midede yoğunlaşarak, beyni yeterince besleyememesidir. Köylü neferlerin et, süt, yumurta gibi hayvansal proteini zengin ve volümü daha küçük maddelerle beslenmeleri önerilir.

* * *

Sık sık "Yasama, yürütme ve yargı erkleri" buketinden oluşan "devlet" kavramını, "hükümet" yani devletin salt "yürütme erkiyle" eşit tutma inadı, aşırı somun tüketimiyle beyne yeterince kan gitmemesinden kaynaklanıyor herhalde.

Üst düzey memur yetiştiren okullarda da hocaların ikide bir gençlere;

— Siz yarın devleti temsil edeceksiniz, gibi uyarılar yapmaları, böylesi bir kavram karışıklığının üstüne tüy dikiyor.

* * *

"Devlet" birbirinden bağımsız üç temel organdan oluşan dinamik bir organizmadır. Ne Meclis, ne hükümet, ne Yargıtay Genel Kurulu gibi fotoğrafı çekilebilir "devlet"in.

Bu nedenle de, bağlı oldukları bakanlıklar bünyesinde görev yapan memurlar, –asker olsun, sivil olsun– devleti temsil etmezler. Devlet, devletin dışındaki ülkelerde diplomatlarca temsil edilir sadece...

* * *

Hükümetlerin devletle eşit olduğu rejimler mutlak monarşilerdir. Oralarda imparator, kral yahut padişah devletle eşittir. Hükümet de devletin, yani tepedeki despotun emirber kadrosudur.

Türk siyasetçilerinin çoğu, "devlet" ile "hükümet'i karıştırıp duruyorlar ve parlamentoda hükümetler için sözlü soru, gensoru verilebildiği halde, neden "devlet" için verilemediğini bile hiç düşünmüyorlar.

Kaldı ki Parlamentoda çoğunluğa dayalı hükümetlerin hangi mekanizmayla denetlenebileceği konusunda da şapa oturmuş görünüyorlar...

Ya somun yeme yüzünden siyasetçilerin de beynine şayet az kan gidiyorsa...

zekâ nedir, akılcılık nedir, kurnazlık nedir?

AZİZ Nesin, Türklerin yüzde altmış oranında zekâ yoksulu olduğunu söylerdi.

Ben Aziz'in söylediği ölçüde toplum çoğunluğunun süzme salak olduğunu sanmıyorum.

Zekâ, genel olarak "algılama hızıyla", doğa ve çağ koordinatlarına en verimli "uyumu" sağlayabilme kapasitesini belirler.

Bana göre Türkler zekâ yoksulu olmaktan çok, "akılcılıkla" "kurnazlık" arasındaki yeğlemede, ikincisini benimsemenin çıkmazına düşmüşlerdir.

* * *

"Akılcılık" nedir, "kurnazlık" nedir? Akılcılık "neden-sonuç ilişkilerinden" ortaya çıkacak sonuçları vazgeçilmez öz gerçekler olarak değerlendirip, ona göre en sağlıklı kararı alabilme yeteneğidir.

Akıl, gerçek gibi görünen bir paravanın arkasındaki öz gerçeği merak eder ve durmadan merak eder.

Örneğin devekuşu bir tehlike sezip korktuğu zaman kafasını gerçekten kuma gömüyor mu?

Daha incesinden yapılan gözlemler sonucu anlaşılır ki, devekuşu bir tehlike sezip korktuğu zaman kafasını kuma gömmüyor. Ya ne yapıyor? Uzun boynunu yere doğru indirip, yer düzeyinden tarıyor ufukları...

Genel olarak Türklerde böylesi akılcı bir merak yoktur.

Peki neden yoktur?

Çünkü Türkler 1400 yıllık kısa tarihlerinde bir türlü göçerliği aşıp yerleşik bir düzene geçememişlerdir.

Yerleşik bir düzene geçmedikleri için de, yüzde seksen oranında evrensel boyutlu mesleklere sahip olamamışlardır. Ne yeterli sayıda doktor, denizci, mühendis, mimar, marangoz, demirci, elektrikçi, elektronikçi, matematikçi, fizikçi, kimyacı, biyolog, makine teknisyeni, hukukçu, tarihçi, felsefeci, vs. yetiştirebilmişlerdir ne de çağ tekniğine uygun kalitede emekçi kadroları...

Onun için de, doğa kaynaklarını akılcı ve teknik bir değendirme sonucu sağlanan, büyük bir üretim volümünü gerçekleştirememişlerdir.

* * *

Yaşamın rotası akılcılıktan geçmeyince, ayakta kalabilmenin zembereğini "kurnazlık" oluşturur.

Kurnazlık nedir?

Kurnazlık, en az çabayla kişisel çıkarın en optimalini sağlayabilmek için –geniş anlamda– karşısındakini dolandırmaya çalışmaktır. Gerçek bedelini ödemeden "en çoğu" elde etmeye çalışmaktır.

Ortak bir havuza bir bardak su dökmeyi büyük bir özveriymiş gibi gösterip, kimseye çaktırmadan aynı havuzdan bir teneke su apartmaktır. Asıl "gerçeği" maskeleyip, "maskeyi" gerçeğin ta kendisiymiş gibi göstermektedir.

Örneğin, II. Wilhelm'den alınan 5 milyon altını gizleyip, Galiçya'da öldürülen 50 bin Türk'ü "vatan uğruna şehit olmuşlar" gibi göstermektir.

* * *

İster Tanrı sevgisinde öncü olduğunuzu iddia edin, ister vatan sevgisinde...

Hayatınızla düşüncelerinizin açıklayamadığınız bölümü, açıklayabildiğiniz bölümünden daha büyük, daha kocamansa; ken-

di kendinizi korkunç bir özgürsüzlüğün prangalarına yine kendiniz vurmuş sayılırsınız.

Yazı işçiliği böylesi bir "köleliğin" üstüne yürüme misyonudur.

* * *

Ayakta kalmayı "kurnazlığa" lehimlediyseniz, yani kendi bildiğiniz "öz gerçekleri" maskeleyip, o maskeleri "öz gerçeğin ta kendisiymiş" gibi göstererek payelendirmeyi bir başarı sanmaktaysanız; hayatınızla düşüncelerinizin açıklayamayacağınız bölümü, açıklayabildiğiniz bölümünden çok daha büyük olacaktır. Ne yaratıcı bir kimlik geliştirebilirsiniz o zaman, ne de kendi kendinizi mahkûm ettiğiniz kölelikten kurtulup özgürleşebilirsiniz.

Akılcılık tüm dünyada özgürce var olmanın muskasıdır; kurnazlık da, debelene debelene yok olmanın...

eğitim nedir, öğretim nedir?

BİR ülkenin kalkınması eğitim sorunudur...

Sahi mi?

Emin misiniz?

Bunu, hükümet hesabına okuduktan sonra eğitilmiş olduklarını sanan, diplomalı kravatlılar uydurmuştur.

Bir ülkenin kalkınması, eğitim sorunu değildir.

Eğitim demek, kazanılan paranın nasıl harcanacağını –farkına varmadan– bilmek demektir.

Geri kalmış ülkelerde ve hatta, artık geri kalmışlık kefenini yırtmakta olan Türkiye'de, paranın nasıl harcanabileceğini bilen adam sayısı çok azdır.

Zıt bir laf...

"Benim param olsa, bak ben nasıl bilirdim onu harcamayı..."

Oysa parayı harcamasını bilmek, parayı kazanmasını bilmekten çok daha zordur.

* * *

İnanın zordur.

Parayı harcamasını bilmek, çok büyük bir eğitim ister.

Paranın en iyi nasıl harcanabileceğini, insana ailesi ve çevresi öğretebilir.

Ne kadarımızın ailesi ve çevresi, para harcama düzeyine varabilmiştir ki, ayrıca bir de paranın en iyi nasıl harcanabileceğini öğretsin bize?

Doğru dürüst bir levrek mayonez yiyebilmek için, sanıyor musunuz ki, Güneydoğu ağalarındaki milyarlar yeterlidir?

Değildir.

* * *

Beyaz şaraplı balıktan sonra ne yiyeceğiz?
Ve hangi şarabı içeceğiz onunla?

* * *

Bunlar, kızdırıcı laflardır.
Türkiye'de konuşulmasına alışılmamış laflardır.
Ama eğitim bu tür konuları kapsar.

* * *

Türkiye'nin insanı, parayı nasıl harcayacağını değil, nasıl kazanacağını öğrenmek istiyor.

Parayı nasıl harcayacağını bilse, nasıl kazanacağını da zaten öğrenirdi.

Paranın harcanma sonsuzuna dönük bir eğitilmişlik, paranın nasıl kazanılacağını da dansa kaldıran bir kavalyedir.

Ve para eğitimle değil, öğrenimle kazanılabilir.

* * *

Okullar para kazanmak için gerekli donatımları sağlamaya yarar. Buna da eğitim değil, öğrenim denilir.

Yani efendim, okullar sayesinde, parayı kazanmak için gerekli donatımlara sahip oluruz.

Ailemizle çevremizden bize yansıyan eğitim sayesinde de, o kazandığımız parayı en zevkli ve verimli bir biçimde nasıl harcayacağımızı biliriz.

* * *

Türkiye'nin sorunu eğitim midir, öğretim midir? Yoksa her ikisi midir?

Yani biz hem parayı kazanmasını hem de harcamasını çağdaş ölçeklere göre biliyor muyuz, bilmiyor muyuz?

Hemen hemen hiç tartışılmamış bir konudur bu...

Eğitim, yani çevre ve aile, paranın nasıl harcanacağını öğretir.

Kişiyi, kırk katlı bir baklavanın ince hamurlu fırınlarından geçirir usulca...

Öğretim ise fırının nasıl yakılacağını, baklava hamurunun nasıl tutulacağını... Yani paranın nasıl kazanılacağını...

* * *

Şans, fırsat, açıkgözlük...

"Yolunu bulan buluyor" inançları...

İnanın fasaryadır.

Bir Harvard mezunu, dünyanın her yerinde kendisine yetecek kadar parayı kazanır.

Yemekten sonra hangi marka konyakla, hangi marka puronun "naçiz vücudunun" keyfine gittiğini de bilir.

Onların öğrenimleri, eğitimleriyle az çok eşittir.

* * *

Bizdeki on beş çocuklu garibanın, gariban oluşu, Harvard mezunu olmayışındandır.

Bu ne bir eğitim sorunudur, ne de bir öğretim sorunu...

Bu, insan malzemesindeki kaliteyi artıramama sorunudur.

Nasıl artar?

Kadınların bu konuları içlerine sindirmesiyle artabilir, insan malzemesindeki kalite...

Onlar annelerdir.

Onlar doğurur ve yoğurur insan malzemesini...

Ama, yirmi iki milyon kadından en az üç milyonu, dönmeceli olarak her gün erkek dayağı yiyorsa...

Orada ne para kazanmasını, ne de harcamasını bilen çıkar; sağlamına...

* * *

Türkiye'nin sorunu eğitimdir.

Yapmayın yahu...

Türkiye'nin sorunu, en az üç milyon kadına her gün sopa atılmasıdır.

öpüş

BİZDEKİ kahvelerden hiçbirinin tarihinde, öpüş üstüne yazılmış bir yazının yüksek sesle güle eğlene okunduğunu sanmıyorum.

Bu tür hafiflikleri oldum bittim yakışıksız bulan geleneksel ağırbaşlılığımızla, asık suratlılığımızın ise, üretimin artmasına fazla bir katkısı olmamalı ki, geçim koşullarının güngünden ağırlaşmasından hepimiz yakınıyoruz...

Belki de başların ağırlığıyla geçim koşullarının ağırlığı arasında, gizli bir orantı vardır. Koşullar ağırlaştıkça başlar ağırlaşmakta, ağırbaşlılık çoğaldıkça da, koşulların eziciliği yoğunlaşmaktadır.

Koşulları bir anda hafifletmek kolay olmadığına göre, acaba daha önce başlarımızı hafifletmeye kalksak; sırtımızda, suyumuzu çıkaran yaşam yükünü de, dolaylı bir biçimde daha çekilir bir hale getiremez miyiz?

Sürdüregeldiğimiz ağırbaşlılık, şimdiye dek, belimizi büküp duran sıkıntı hamallığından bizleri kurtaramamıştır.

Öyleyse...

Öyleyse kahvelerde öpüş üstüne yazılmış yazıları, güle eğlene yüksek sesle okumaktan korkmayalım...

Varsın ağır olamadığımız için kimse bize molla demesin...

Ve dostlar zincirleme bir keyifle "işte geldik gidiyoruz, yaşadığımız yerler şen ola..." desin.

* * *

Dr. Gibbons, öpüşün bilimsel tanımlamasını şöyle yapıyor:

— İki "orbicuaris oris" adalesinin gerilerek üst üste gelmesidir...

Bu tanımlamaya göre, "orbicularis oris" adaleleriniz, gerilir de üstüste gelirse, anlayın ki birini öpüyorsunuz...

Dudaklarına doğru yaklaştığınız biri, sizin kendisini öpmek istediğiniz kuşkusuna kapılır da, yüzünü bir o yana, bir bu yana çevirmeye kalkarsa:

— Ben seni öpmeye çalışmıyorum, sadece "orbicularis oris" adalelerim gerilerek üstüste geldi, diyebilirsiniz.

Bu açıklamayı duyunca, o da başını sağa sola oynatmaz ve gerilerek üstüste gelen "orbicularis oris" adalelerinizin gevşemesine yardımcı olur.

* * *

Goldoni:

— Bir kadın öfkeliyken, dört küçük öpücük yeter onu yumuşatmaya, diyor.

İki yüz yıl öncesi Venedik'inin, çıtırlı pıtırlı çapkınlıkları içine doğmuş olan Goldoni, bilmesine bilir bu tür reçeteleri ama, dünyamız o zamandan bu yana öylesine değişti ki, bir kadın öfkesini yatıştırmak için, dört küçük öpücüğün yetmesi şöyle dursun; bazen dört kürk, iki pırlanta, bir araba, bazen de dört sille, iki yumruk, bir tekmeyle bile durumu değiştiremediklerinden yakınanlar, hangi meyhanede kaç gece sabahladıklarının hesabını karıştırır oldular.

Ya iki yüz yıl içinde öpücüklerin uyuşturuculuğu azaldı, ya kadınların öpücüklere karşı bağışıklığı arttı.

Nitekim siyasal alışkanlıklarda dahi, bir öfke patlaması olduğu zaman, durumu yatıştırmak için öpüşle möpüşle yetinilmiyor, çok daha köklü ve dopingli girişimlere geçiliyor.

* * *

İtalyanlar bıyıksız öpücüğü hardalsız bifteğe benzetiyorlar. Bizdeki erkeklerin bıyıklarına olan düşkünlüğünü kibarca özetlemek için, turizm propagandalarımızda kullanabiliriz bu benzetişi:

"Mavi denizler ve görkemli kubbeler ülkesinde bifteklер daima bol hardallıdır."

* * *

Shakespeare de bir şiirinde:

— Onun öpüşleri, demiş, dünyasından vazgeçmiş bir papaz sakalının dokunuşu kadar arı ve saftı...

Bir genç kız öpücüğünün, deneyden hiç geçmemiş tazeliğiyle ürkek usulluğunu anlatmak için, koskoca Shakespeare'in bula bula, dünyasından vazgeçmiş bir papaz sakalının dokunuşunu bulması, büyük sanatçının bu konuda bir anlatım zorlamasına düştüğünü gösteriyor.

Kendisinin yüzüne, yanaklarına, dudaklarına, gencecik bir kızın öpüşleri yerine, dünyasından vazgeçmiş bir papazın sakalı deyip dursa, ikisinin birbirine hiç de benzetilemeyeceğini daha iyi anlardı.

* * *

Maeterlinck:

— Ancak öpüşürken söylenebilen şeyler vardır, diyor, ola ki kişinin yüreğindeki en derin, en temiz şeyler, bir öpüşün çağrısını duymadıkça çıkamıyorlar oradan...

Maeterlinck, günlük bir gazetenin yazarı olsa, hapı yutmuştu. Ya yüreğindeki en derin, en temiz şeyleri çıkartacağım diye, kendisine öpüş ortağı aramaktan yazıyı çıkartamaz, yahut yazıyı çıkartacağım derken ortaklığın tadını çıkartamaz, velhasıl kördüğüm olup ne halt edeceğini bilemezdi.

* * *

Öpüş deyince nedense hemen cinselliğe kayar akıl. Oysa cinselliğin dışında da ne tumturaklı, ne karmaşık makaslı, ne püsküllü kuyruğuna takılmış öpüş türleri vardır... Örneğin yere sağlam bastığı sanılan birinin, tabanının altını öpmek, yahut çöktüğü yerden hiç kalkmayacakmışçasına oturduğu yere kurulmuş birinin, önce eteğini, sonra elini ve kazara ayağa kalkarsa da, daha başka yerlerini öpmek gibi. Talihsizliğin sillesini yiyince yüzükoyun kapaklanıp, yeri öpmek gibi...

* * *

Kimi zar atmadan önce zarları öper, kimi ayağını karaya basınca toprağı öper, kimi bir müjde mektubunu, kimi inandığı kutsal bir simgeyi, kimi de yeni kavuştuğu bir özgürlüğün ilk içkisini öper...

Ve kahvelerde güle eğlene yüksek sesle hiç öpüş yazıları okumamış olanlar, gurbete düştüklerinde mektuba başlarken, büyüklerin ellerini, küçüklerin gözlerini öperler. İçlerinden çok daha fazla özledikleri başka öpüşleri geçirseler de, o kadarıyla yetinmek zorunda kalırlar. Ağırbaşlı olmak yüzünden, sadece selamlar söyler ve sadece selamlar alırlar...

dertleşme

SİZE bir sır söyleyeyim mi? Dün –Tanrı uzun ömür versin– doksan yaşındaki annemin gıdılarını öptüm.

Annemin gıdılarında sonsuzu öpüyordum. Artık çok da uzun olmayacak bir süre sonra ikimiz de sonsuzda eriyip gidecektik.

O beni dünyaya getirmişti ve ikimiz de sonsuzda kaybolacaktık...

O annem ki beni sekiz yaşındayken bir deniz kıyısı okulunda yapayalnız bırakıvermişti...

Elli yaşındayken kendisine sormuştum:

— Beni hiç sevmedin değil mi?

— Evet, demişti.

Oysa ben onu ne kadar çok sevmiştim.

Annelerince sevilmemiş çocuklar yazıyla falan uğraşırlar.

* * *

Bazen rüyalarımda yüzlerce, hatta binlerce parmağın üstüme uzandığını görürüm:

— Sen suçlusun, diye...

Kerimecik de beni suçlardı, savcılar da...

Son kez savcı beni suçlamadı, yargıçlar da... Tek oturumda akladılar beni...

Oysa yirmi yıl önce Şevket Kazan yine beni suçlamış "Bir Avuç Gökyüzü"nü toplatmıştı.

Otuz yıl önce de Meclis'te yüzlerce insan beni suçlamış, dokunulmazlığımı kaldırmışlardı. İsmet Paşa savunmuştu beni. Ana-

yasa Mahkemesi de Meclis'in dokunulmazlığını kaldırma kararını bozmuştu.

* * *

Dün annemin gıdılarını öptüm. Sonsuzu öper gibi...

Cevdet Sunay neden istemişti ki ille de hapis yatmamı?..

Yüzlerce yıllık hapis cezaları birbirine takılıp üstüme yüklenmişti.

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk bu kadar yoğun eziyeti bana reva görmemişti. Birbirine eklenmiş ikinci cezamın bitmesine dört gün kala beni affetmişti.

Kimse ne yazılarımı basıyor, ne piyeslerimi oynuyordu.

Beni sokakta görünce başını çevirmek bir yurtseverlik simgesiydi.

Bir düdüklü tencere kapağının altındaki yalnızlık basıncının karabasanları içindeydim...

Hâlâ bazen rüyalarımda yüzlerce, hatta binlerce parmak uzanıyor üstüme:

— Sen suçlusun...

* * *

Neden bu kadar çok suçlandığımı kendi kendime de sorduğum oluyor.

Çünkü yarım yüzyıldır yazı yazıyorum.

Türkiye'de yazı yazanları, insanın büyükelçi olmuş sınıf arkadaşları bile sevmezler...

İte kaka bugüne kadar geldik. Dün annemin gıdılarını öptüm sonsuzu öper gibi...

Sonra Ahmet'le Mehmet'le birlikte olduk...

Onların doğduklarında sanki tanrı katına çıkmışçasına yıldızlı bir mutluluk dolmuştu içime...

Kundakları açıldığında minicik ayaklarını öperdim.

Ahmet'i Ankara doğumevinden eve götürürken, taksiye verecek param yoktu. Şoföre:

— Kusura bakma param yok, gel istersen bir kahve iç, demiştim.

— Bu kadar uğurlu bir günde paranın lafı mı olur, demişti.

Annem aracılığıyla babamdan elli lira borç istemiştim o günlerde.

Yanıt şöyle gelmişti:

— Hangi taş sertse gitsin başını ona vursun...

Şoför çok daha anlayışlı çıkmıştı annemle babamdan...

* * *

Ahmet, Mehmet, Zeynep kocaman oldular... Onların ellerine yanaklarına dokunurken hâlâ yıldızlar dolanıyor içimde...

Yeryüzü serüvenindeki parantezin artık kapanmasını özlüyor gibiyim sanki...

Durmadan suçlanmış olsam da salt yazı yazarak yaşamışlığın tuhaf bir tadı var içimde...

Bir daha dünyaya gelsem yine sadece yazı yazardım...

ev

NE kiralamakla olur, ne satın almakla, ne yaptırmakla... Görünmez aynaların, görünmez bir imbikten bin yıl süzülmüş ışıklarıyla olur.

O zaman, ne mutfak mutfak kokar; ne banyo karanlıkça bir rutubet kovuğuna dönüşür; ne partal terliklerle eski püskü ayakkabılar, giriş kapısının dışıyla iç yanını depreme uğramış bir kavaf dükkânının ardiyesine çevirir.

Antrenin yanmış ampulü, bir hafta boyunca değiştirilmeyi beklemez.

Süpürge, leğen, kova, portakal sandıkları, kömür ve odun yığılmaz arka balkonlara...

Halı her zaman tozsuzdur, sigara tablaları her zaman temiz, masa her zaman çiçekli...

Duvarlarda, çoğaltılmış türden dahi olsa, sevilmiş tablolar vardır; anıları renklerinde saklı...

Geceleri, mızrak mızrak göze batmaz yanan elektrik.

Perdelerde çiğ gölgeler oynaşmaz...

Öylesine ustaca düzenlenmiştir ki abajurlar, sert rüzgârlı karanlıklar çökerken sokaklara, ılık bir aydınlıkta yüzmeye başlar ev...

Salt dekor da yetmez evin ev olmasına...

Büyük olması yetmez, küçük olması yetmez...

Çok uzaklara gittiğin zaman bile, çekim alanının dışına çıkamayacağın bir mıknatıs olması gerekir, tabaklarında, bardaklarında, koltuklarında, yatağında...

Bir mıknatıs...

Çocukluk günlerinden kalma, buluğ yaşının hayallerinden kalma, ilk öpüşlerden, ilk kahvaltılardan, ilk çıkan kirazın paylaşıldığı akşam yemeklerinden kalma...

Evler vardır, kaçıp canını kurtarmak istersin...

Evler vardır, yalnız, soğuk, buz gibi... Evler vardır, her gece bir çift cesedin üstüne bir mezar taşı gibi kapanır kapısı...

Evler vardır, sofrası kurulmayan, yarım ısıtılmış bayat pilavdan ayaküstü birkaç kaşıkla hemen kahveye koşulan...

Evler vardır, penceresinin kırık camına yastık tıkılmış...

Evler vardır; "sobası tüten ve bir türlü yanmayan ve saati durmuş..."

Evler vardır, oda kapıları bitmeyen bir sinir patlamasıyla çarpılarak vurulur; taşla bir yılan başı eziyormuş gibi çarpılarak konur tabakları, bardakları masaya...

Evler vardır, gerilmiş yüzlerden canavar küfürleri çıkan...

Evler vardır, içinde kızarmış şişkin gözlerle dolaşılan ve hıçkırıktan başka bir şey duyulmayan...

Evler vardır, çocuk bezleri ortada, kirli çoraplar yatağın kıyısında, iki gündür yıkanmamış bulaşıklar mutfakta, öğleden arta kalmış ekmek kırıntıları daima sofranın üstündedir.

Evler vardır, cehennemdir, cehennemden beterdir.

Bir ev ahenginin ne olduğunu daha doğarken öğrenmemişler, sonradan çok zor öğrenirler.

Çok zor öğrenirler, pijamayla yatak odasından çıkılmayacağını.

Çok zor öğrenirler, papuçların yatak odasında çıkarılmayacağını.

Her sabahı yeniden tiril tiril yaratmak; her akşamı tükenmez bir sevgiyle sevecenliğin güven veren gülücüklerinde yakutlaştırmak, ancak görünmez aynaların görünmez bir imbikten bin yıl süzülmüş ışıklarıyla olur...

Unutulmayan yaşgünleriyle, unutulmayan tanışma günleriyle, unutulmayan evlenme günleriyle olur...

Ufacık da olsa, sürprizli armağanlarla olur.

İki öpücük arasındaki "mersi"lerle olur.

Hırçınlıkların parantezlerini "özür dileyerek" kapatmalarla olur.

Özeni gevşemeyen mütevazı, ama süslü bir piyaz, taze kızartılmış bir beyin pancyle olur...

Güveçte pişirilmiş pastırmalı kuru fasulyeyle olur; makarna fırındayla olur, soyulup ikram edilen bir dilim elmayla olur...

Sık değiştirilen yatak çarşaflarıyla olur, yeni alınmış bir plak, yahut kasetle olur.

Yürekten kopup gelen sımsıcak sarılmalarla olur.

Ortak konuşma konularının repertuvarını yaratıcı katkılarla genişleterek olur.

Ev...

İyi kötü herkesin bir evi vardır.

Ama, ev ahengini gerçek lezzetiyle yaşayabilmişler o kadar azdır ki...

O yüzden de, gençken kaçıp kurtulmak isteriz evden...

Sonra gönlümüzcesini kurmaya çalışır, genellikle de başaramayız.

Sonunda da büyük boyunlu bir öksüzlük çöker yüreğimize...

Ya aradığını bulamamışlığın, ya artık hiç bulamayacağını anlamışlığın öksüzlüğü...

1987

insanlarda annelerin etkisi ve "demokrasinin kilittaşı"

KIZ olsun, erkek olsun insanların üstündeki en büyük ve en görünmez etki sanırım ki annelerinin etkisidir; insanlar bunun farkında olmasalar bile...

İnsanı doğuran ve doğar doğmaz da ona meme vererek yaşamasını sağlayan annenin...

Bu etkinin belki de yaşam boyu sürecek olan gizli damgası, kişisel iradeyi, kişisel çabayı, kişisel tercihleri ne ölçüde olumlu, ne ölçüde olumsuz yönlendirir; kestirmek tam mümkün değil henüz...

Aşklarda, evliliklerde, en çok sevilen yemeklerde, şivede ve konuşma üslubunda, görülen rüyalarda, kendini kanıtlama tutkularında ve kalıtımsal bazı yatkınlıklarda anne etkisinin oranları ne kadardır acaba?

Bunlar her zaman artıya da dönük değildir, bazen eksiye de dönüktür... Hatta anne etkisine karşı yine bazen yan bilinçten fışkıran tepkilere neden olabilir.

Halk dilinde "kenarına bak bezini al, anasına bak kızını al" deyimi, büsbütün de yabana atılamaz herhalde...

Buna karşılık Tevfik Fikret de şöyle demiştir:

— Kızlarını okutmayan toplumlar, oğullarını manevi öksüzlüğe mahkûm ederler.

Bugün 8 milyarlık dünyada ancak 2 milyara yakın insan çağdaş.

Yani hayatı daha kolaylaştırıp daha güzelleştirecek birikimlerin son toplamını gerektiği gibi değerlendirebilen ve buna katkılar yaparak yaşamını ışıklandıran insanlar, dünya nüfusunun sadece 4'te biri...

Türklerin çoğunluğu da çağdaşlığın dışında.

O nedenle "anne" konusu üstüne daha çok eğilmek gerekiyor burada...

Acaba anneler çocuklarını bilerek, bilmeyerek "mutlu" olmaya doğru mu yönlendiriyor, yoksa "başarılı" olmaya doğru mu?

Galiba başarılı olmaya doğru. Başarının da ölçüsü para...

Başarının ölçüsü para olarak değerlendirildiğinde, bu kez de paranın nasıl kazanılacağı sorunu çıkıyor ortaya... Ve burada mantıksal bir berraklık bulanıyor ve şu ortak kanı benimseniyor:

— Bulan buluyor şekerim, yapan yapıyor şekerim...

Dikkat edilirse "mutluluk", "başarı"dan çok daha zordur. Her gerçek meslek sahibi, mesleğini çağdaş düzeyde yaptığında başarıyı yakalar. Marangoz da yakalar, mühendis de yakalar, hukukçu da yakalar, su tesisatçısı da yakalar...

Başarının tek ölçüsü de para değil, yalan söylemeye ihtiyaç duymayacak bir düzeye erişmektir. Çünkü para, kişiyi yalan söylemekten kurtaramamışsa, ona en temel bir rahatlığı, yani özgürlüğü sağlayamamış demektir. Böyle temel bir özgürlükten yoksunluk ve yalana mahkûm kalma, "başarı" sayılabilir mi?

"Mutluluk"a gelince... O "başarı" kadar kolay değil... Başarı tek başına da olur, ama mutluluk ancak iki kişiyle olur...

Mutlu olmayan anneler ise mutluluk mayasını nasıl karabilirler çocuklarında?

Bütün bunları Nermin Neftçi'nin yeni yayınladığı *"Anılar"* kitabını bir kez daha karıştırırken düşündüm, değişik çağrışımlar içinde kulaçlamak zorunda kaldım...

"Demokrasinin Kilittaşı-Anılar" İsmet Paşa dönemlerini, Neftçi'nin siyasal bir hayat coğrafyasında yaşadıklarıyla belgelere dayalı gözlemlerini çok güzel örgülüyor, çok güzel sergiliyor.

Ve ne gariptir bilinmez, aynı dönemlerdeki başka siyasetçilerle onların anneleri geldi aklıma; kendiminki de dahil...

Meclis'deki bir linç olayında "insan öldürüyorlar burada" diye bir anda bağırmasıyla beni tekmeler altında yok olmaktan kurtaran Nermin Neftçi'yi kutlarım. Kitabı kalıcı bir belge niteliğinde...

27.2.1997

marilyn monroe

ŞİMDİ fazla ciddi okuyucularım, "Canım, bunun için de yazı yazmaya değer mi", diyecekledir; deniz erlerinin, fotoğraflarını ranzalarının başucuna astıkları, reklamlarla şişirilmiş malum bir Hollywood kadınıydı Monroe...

Belki öyle; belki üzerinde ciddi olarak durmaya değmeyecek, şöhretini ancak maceralarıyla ayakta tutabilen bir magazin sayfası artistiydi Monroe... Fakat bu olayda hiç mi insani bir dram görmüyorsunuz?

Artistliği şöyle dursun, güzelliği ve edası bile bana biraz fazla "sokak" gelirdi. Erkekler böyle kadınlara âşık olabilirler ama hiçbir zaman hayran olmazlar.

Bunun acısını ve sıkıntısını zannederim ki Monroe da zaman zaman şuuraltı veya şuurüstü çekmişti.

— Benim görünüşüme bakmayın. Ben de aslında sanatçıyım, benim de derin bir tarafım var, demek istemişti.

Ama kimse onun bu içli yönüyle ilgili değildi. Entelektüel çevrelere kendisini kabul ettiremeyecek kadar basit, kalabalığın salyalı alkışlarıyla tatmin olmayacak kadar duyguluydu.

Onun bu tarafını Arthur Miller anlamıştı. Güzel kadın olduğu için etini sevmiş, ruhundaki çırpınışlara da acımıştı.

Fakat birbirlerinin yanında barınamadılar. Seviye farkı çok fazlaydı. Bir tanesi tiyatro sanatının ender dehalarından biriydi. Öteki ise gökteki yıldızlar kadar çok olan, harcıâlem yıldızlardan biri...

Monroe kendisini anlamaya kimsenin önem vermediğini gördükçe, önem verdikleri tarafının küstahlığı ve şımarıklığı ile önüne gelene etmediğini koymuyordu.

— Erkekler mi, erkekler beni insan olarak değil, kadın olarak beğenirler, çeksinler cezalarını... Sinema patronları mı, onlar beni sanatçı olarak değil, vücut olarak para kazanmak için beğenirler; çeksinler nazlarımı, kaprislerimi...

Gerçekten de çok para kazandırmıştı onlara... Fakat sonunda yine de nazını, kaprisini çekmediler; kibar deyimle kontratını feshettiler, yani açıkçası kovdular.

Kovulmak; Monroe'nun aklının almayacağı bir şeydi bu. Kendisini kimseye "Hanımefendi" olarak kabul ettirememişti. Erkekler "Hanımefendi" değil, "Monroe" isterler diye düşünmüş ve o hırsla hepsinin burnuna kancayı takmaya kalkmıştı. Ancak artık kanca da tutmaz oluyordu. Erkekler şımarıklıklarından, patronlar kaprislerinden usanıyorlardı. Yavaş yavaş yalnız kalmaya başlıyordu. Zaten aslında her zaman biraz yalnız kalmıştı. Hizmetçilik ettiği, işçilik ettiği, çıplak fotoğraflara modellik ettiği günlerden, Arthur Miller'ın karısı olduğu günlere kadar...

Hayat alışverişinde kârlı gibi gözükmüş, hatta bir zaman buna kendisi bile inanmış, şöhretinin, kadınlığının, sempatisinin gururuna kapılmıştı. Ama artık anlıyordu ki, bunların hepsi bir tuzaktır. Aslında onu işletmişler, ondan en kaba şekilde faydalanmışlardı. Kârlı olan o değil, başkalarıydı. Bu cilaya bir ömür hediye etmişti. Ayakları yerden kayıyordu, kafasının içinde tutunacak bir yer bulamıyordu. İnsanları tasvip etmiyor, onları affetmiyor, çok içinden belki kendisini de affetmiyordu. Cahil kalmıştı, sanatın büyük meselelerine eğilememişti. İstidadına kafasını ekleyememişti. Sıkıştıkça kadınlığını ön plana çıkarmıştı. Böyle davranmasını biraz da başkaları istemişti. Başkalarının, Monroe'nun şahsı umurunda mıydı ki... Onlar insanı değil, insanda geçer akçe olan tarafı ararlar, faydalanırlar ve sonunda posasını bir tarafa atarlardı.

Resmi gençlerin elinde dolaşan kadın, filmlerinde ıslık çalınan kadın, bir dansına hayaller kurulan kadın bir morgun mermer masasında çırılçıplak yatıyor şimdi. Elleri yanında, ağzı yarım açık ve sarı saçları boynunun üzerine doğru dökülmüş.

Yarın gömecekler onu ve hikâye bitecek.

Hikâye bitmeyecek, başka başka kadınlar Monroe olacak. Kısır şöhretlere ve sahte servetlere kavuşturulacak... Onların gölgeleri satılacak kitlelere...

Şimdi eminim ki sinema dünyasının tanrıları sekreterlerine,

— Monroe için bir çelenk yaptırın. Filmlerini tekrar sürün piyasaya. Yerine kimi lanse edeceğimizi sonra düşünürüz, diyorlardır.

Ciddi okuyucularım,

— Marilyn Monroe için yazı yazmaya değer mi demeyiniz.

Aslında bir değil, birçok yazı yazmaya değer; çünkü bu faciada insanlığın en acı taraflarından biri saklı.

7.8.1962

rüyaların fonksiyonu

RÜYALARIN ne olup ne olmadığı kesin olarak çözümlendiği zaman, insanın da, insanlığın da sık sık içine düştüğü bunalımlar, yepyeni çıkış kapıları bulmuş olacak..

Rüyalar geleceği haber verir mi vermez mi?

İstanbul Üniversitesi Deneysel Psikoloji Enstitüsü profesörlerinden Dr. Sabri Özbaydar, yeni yayımladığı "Rüyaların Fonksiyonu Üzerine Bir deneme" adlı yapıtında, bu konuya da değinerek, şöyle diyor:

"Günün birinde rüyaların gelecek hakkında bilgi verdiklerinin tespit edilebileceği ihtimalini 'a piriori" olarak inkâr etmek, şüphesiz ilmi bir tutum olmaz; ama bugüne kadar bu ihtimalin lehinde olarak gösterilen deliller, makul bir seviyeye erişmekten çok uzaktır."

Yine Prof. Dr. Özbaydar'ın yapıtından öğreniyoruz ki, bugün insanlığın elinde bulunan rüya yorumları, dört bin yıl öncesine kadar uzanmakta. En eski yorumlar, İsa'dan iki bin yıl kadar önce papirüs üstüne yazılmış bir Mısır kitabına ait... O kitap da İngiltere'deki British Museum'da.

Bu yorumlardan birkaçı şöyleymiş:

Rüyasında odun kesmek: İyi, düşmanları ölecek.

Parlak ay görmek: İyi, Tanrı kendisini affedecek.

Pencereden dışarı bakmak: İyi, Tanrı duasını kabul edecek.

Kendini ölmüş görmek: İyi, uzun bir ömrü olacak.

Kendi idrarını içmek: İyi, oğlunun hayrını görecek.

Timsah eti yemek: İyi, kumandan olacak.

İnsanların uzaklaştığını görmek: Fena, ölümü yakın.

Karısıyla gündüz cinsel münasebet: Fena, Tanrı kabahatlerini görüyor.

Derin bir kuyuya bakmak: Fena, hapse girecek.

Sıcak bira içmek: Fena, ıstırap çekecek...

* * *

Eski Yunan düşünürleri arasındaki ilginç tartışmalardan biri de şuymuş:

"Geleceği gösteren rüyalardan sonbaharda görülenlerine niçin pek güvenilemez,"

Aristo'nun bu konuda yaptığı açıklama şöyle:

"Sonbahar meyveleri sindirim cihazını o kadar bozuyor ki, ruhun 'ileriyi görmek melekesi' iyi çalışamıyor."

O dönemden de rüyalar üstüne kaç kitap yazılmış olduğu biliniyor, yirmi altı cilt.

İşin garibi eski çağlardan kalma yorumlar, günümüz, insanını dahi hâlâ etkiliyormuş. Amerika'da bir rüya yorumu kitabı, üç milyon falan basıyormuş. O kitaba göre, rüyada fıstık gören kişi 354 numaraya, pantolon askısı gören kişi de 563 numaraya oynarsa, büyük para kazanabilirmiş.

Gazete yönetmenlerinin kulağına bir öneri fısıldayalım, o tür kitaplardan birini azıcık da süsleyip püsleyip yayımlasak, tiraj kimbilir ne kadar artardı...

* * *

Rüya konusunda modern bilimcilerin aranışlarına gelince...

Doğrusu Prof. Özbaydar, Freud'un yaklaşımlarıyla, Jung'ın görüşleri arasındaki farkları çok güzel özetlemiş.

Özellikle Jung'ın, insanlığın ortak birikiminden, nerdeyse kalıtımsal diyebileceğimiz "kolektif bir bilinçaltı" temasına uzanması ve ortak rüya motifleri üstünde durması, yabana atılacak bir değerlendirme değildir.

Değildir, çünkü günümüzün, psikanalizme hiç ilgisi olmayan

fizyolojistleri de rüyaların her gece, her birimizi yeniden programladığını iddia etmektedirler. Ancak bu programlama, dünyada ilk kez göründüğümüz vahşi dönemimizdekiyle aynıdır. Ve bu yüzdendir ki, ne kadar uygarlaşsak, yine de saldırganlıklarımızdan kurtulamamaktayız.

"Rüyaların Fonksiyonu Üzerine Bir Deneme" adlı çalışmada, Freud'la Jung'un incelediği rüyalardan da üç beş ilginç örnek var..

Özellikle babasına çok bağlı bir gencin, babasını aşağılayan rüyalar görmesinin analizi çok ilginç...

Daha da ilginci, kitabın ikinci bölümündeki "tecrübi rüyalar."

Uyuyan kişiye dışardan belirli bir etki yapılması sonucu, görülen rüyaların özellikleri... Nemli bir gecelik giyerek uyuyan kimse, rüyasında bir akarsuda sürüklendiğini görmüş. Bu rüya Freud'un önüne konsa, sanırız ki büyük usta, süper egonun sansürüne uğramış cinsel güdülerin, sembolik olarak, "akarsuyu" cinsel ilişki niyetine kullanıp, rüyada kendine bir rahatlatma yarattığını iddia ederdi.

Günümüzde deneysel psikoloji, rüya alanında geniş adımlar atmada...

Gözleri kapalı, ama uyanık bir kimsenin beyni "alfa" ritminde dalgalar yayımlar. Derin bir uykuda ise, dalgaların frekansı yavaşlayarak, "delta" ritmine düşer...

Ve "delta" ritminde derin derin uyuyan bir insan, her seksen dokuz dakikada bir, yeniden bir süre için "alfa" ritminde güçlü bir dalga yayını gösterir.

O insan o sırada rüya görmektedir işte..

Ve kapalı gözkapaklarının altında kıpırdayan gözlerinden de rüya gördüğü anlaşılmaktadır.

Bu deneyler, uykusunda rüya görmeyen hiç kimsenin bulunmadığını kanıtlamıştır.

Rüyadan engellenmek, ilk fırsatta daha çok rüya görmeye neden olmakta, o da engellenirse, akli dengesizliklere yol açmaktadır.

Rüya görürken de vücudumuz kıpırtısız yatmakta... Yahut sadece gözkapaklarımız altındaki gözlerimiz kıpırdamakta... Bundan da bir yığın sonuç çıkarılıyor. Örneğin, rüyalarımızın uykumuzu

güvence altında tuttuğu öne sürülüyor. Bir başka iddiaya göre de, rüyalar bizi, uyku sırasında "algılamasız kalmaktan" kurtarıyor. İster uyanık, ister uykuda bilincimiz işlevsiz kalamıyor.

* * *

Prof. Dr. Özbaydar kitabının son bölümünde, kendi hipotezleriyle de konuyu genişletmekte ve çeşitli görüşleri -kıymıklarından ayıklayarak– yeni bir yaklaşımın sentezi içinde bütünleştirmeye çalıştırmakta...

Bilimsel yayınları izlemekten hoşlananlar için, tadına varılacak bir çalışma "Rüyaların fonksiyonları."

Bilimsel anlatımlara yabancı olanlar dahi, azıcık bir dikkatle, önemli psikoloji anahtarları bulabilirler bu kitapta ve dağınık bilgilerine kolayca bir çekidüzen verebilirler...

Prof. Dr. Sabri Özbaydar'ı çalışmalarından ötürü kutlarız.

(26 Kasım 1984)

aşınmış övgüler kitlelerde usanç emzirir

TERSİ söylenemeyecek sözleri yan yana sıralamanın çekimsizliği ve hatta sevimsizliği, sonunda bir bıkkınlık esnemesiyle kitleleri, ele alınmak istenen konunun uzaklarına sürer...

Belirli günlerde ve belirli haftalarda kendimizi aynı klişelerin peş peşe tekrarlanmasına öylesine koşullandırmışız ki, her anma yahut kutlama yahut değerlendirme gününü, mevlit sonu duasıyla hep bir ağızdan çekilen aminlere çevirmedeyiz...

Bu mekanik, monoton ve yaratıcı coşkudan uzak nakaratı, ilk kez eski başbakanlardan rahmetli Dr. Refik Saydam bozmuş ve bir konuşmasında, "Her işimiz A'sından Z'sine kadar bozuktur" deyivermişti...

Tek parti döneminin kalıplaşmışlığı içinde, bir başbakan tarafından içtenlikle yapılan bu özeleştiri, yıllar boyu belleklerde çınlayıp durdu...

* * *

Geçenlerde sevgili dostum Behçet Kemal Çağlar'ın ölüm yıldönümü anıldı. Konuşmacılar bir ozanı anar gibi değil de, bir ilkokul müsameresinde ayaklarını yere vura vura, Samih Rıfat'tan hamasi bir şiir okuyan bızdık bir beşinci sınıf öğrencisi gibiydiler... Behçet Kemal'i kendi gerçek çerçevesinden çıkarıp, resmi bir rozet durumuna soktular.

Rahmetli dostum sağ olsa da o üsluptaki övgüleri dinlese, atletik ve enerjik yapısıyla önce sağa sola bakınır ve bir kafa dengini gözüne kestirip, fısıltı halindeyken dahi çınlayan gergin sesiyle:

— Tıraşa boşver, haydi Kalamış'ta rakı içmeye gidelim, derdi.

Kendi döneminin resmi edebiyatına, kafiyelere abanarak da olsa, coşku getirmeye çalışmışlardandı. Coşkusuz beylikten hiç hoşlanmazdı...

* * *

Önemli kişileri, önemli günleri, önemli kurumları, tespih çeker gibi alışılmış övgü sözcüklerini art arda sıralayarak, pörsütmeye ve ilgi dışına itmeye bilmem ne kadar hakkımız var...

Öğretmenler haftasıyla ilgili programları izlerken de, aynı şeyleri düşünmek zorunda kaldık.

Öğretmenlerin sadece olumlu etkileri mi olmuştur üstümüzde; olumsuz etkisini unutamadığımız hiçbir öğretmen yok mudur anılarımızda?

Bunu inkâr etmek insanlığın doğasına aykırıdır ve insanlığın doğasına aykırı hiçbir şey toplumla bütünleşmez...

Bu arada, "eğitim"le "öğretim"de birbirine karışıp çorba oldu. Görgü donatımıyla bilgi donatımını aynı sepetin içine koyuverdik.

Bir öğretmen de çıkıp:

— Biz bilgi donatımını bile yeterince veremiyoruz, görgü donatımını ise zaten okullar değil, verirse aileler verebilir, demedi.

Özveri gösteren öğretmenle baştacı edilen öğretmen arasında, öğretmenlik kurumunun gitgide yoksullaşmakta ve yozlaşmakta olduğu gerçeği hasır altında kaldı.

Hele konuya, gençlik şakacılığını da yansıtan bir açıdan, hiç bakılmadı. Çok ciddi, çok kutsal, çok lirik, çok kurallı ve biraz da sevinç gözyaşılı geçirdik geçen haftayı. Zordan da daha zorda olan öğretmenlere, hayranlık şarkıları dinleyerek...

Kimse iltimas yapmadı, kimse garez gütmedi, kimse kopya çekmedi, kimse disipline verilmedi, kimse belge almadı, kimse dayak atmadı, kimse okuldan kaçmadı... Yani her şey, yaşam dışı bir anlatım içinde oldu.

* * *

Önemli konuları yaşam dışı bir üslup içinde mevtalaştırmak, saray edebiyatından kalma bir Osmanlı alışkanlığı bizde... Oysa bir cumhuriyetçi önce gerçekçi olur, gerçekçi olduğu için de hayatı iten bir yaratıcılıkla yaklaşır konulara; nükteyi, neşeyi, şakayı da hiç elden bırakmadan...

Ben olsam, öğretmenler haftasında TV programını hazırlarken, önce Rıfat Ilgaz'ın "Hababam Sınıfı"nı, sonra James Hilton'un "Good by Mr. Chips"ini, sonra Daudet'nin "Küçük Şey"ini getirirdim ekrana... Her biri üstünde de, öğretmenlerle öğrencilerin birlikte katılacağı, yarım saatlik açık oturumlar düzenlerdim... Çok daha canlı, çok daha albenili, çok daha gerçekçi olurdu yayınlar.

Bu tür haftalar eski usul bir yasak savma ölçüsünü aşmayacaksa, hiç yapılmamalı; yapılacaksa da çok çarpıcı ve çok renkli yapılmalı... O zaman sorumlu kişilerin verdikleri bilgilerle yaptıkları aydınlatmalar da, çok daha sıcağından sarmalar kitlelerin yüreğini...

(27 Kasım 1984)

gerçek bir gol kralı

TV'de Metin Oktay'ın yaşamöyküsünü bilmem izlediniz mi? Uğur Dündar sade bir kurgu içinde, Metin'in hem sporcu, hem de insan kişiliğinin birbirini renklendiren portrelerini, olaylarla tanıkların dilinden ustaca ortaya çıkarırken, bir ara gol kralının rekorunu da açıkladı. Metin'in futbol yaşamı, futbol tarihinde attığı altı yüz sekiz golle taçlanıp tahtlanmıştı. Yalansız, yavesiz, şişirmesiz dört dörtlük bir başarı... Dümbeleği patlak övgülerle, yarım yamalak makyajlı uydurma başarılara benzemeyen bir başarı...

"Bizim şeyhin kerameti olur menkul kendinden" tipi övünmelerle, sıram sıram çapsız oyalanmalara takılmak istenmiş krikolar, keskin çerçeveli net başarılar yanında, ne kadar da sıtmalı bir cücenin karın şişliğine benziyor...

İnsanlara kendi kapasitelerinin tavanlarını zorlama aşkı verilmedikçe, ciğerleri sönük bir kıytırıklıktan ne kadar yüzücü, ne kadar kayakçı, ne kadar yüz metreci, ne kadar futbolcu çıkarabiliriz ki...

Genç kuşaklarımızın gecekondularla kasaba çevrelerinden biçimlenen bölümüne musallat olmuş en ışıklı amaç, minibüs şoförlüğü... Böyle bir amacın yörüngesinde kümelenen sıkıntılar da sıkıntıdır ama uzay, yarışına katılma amacının yörüngesindeki sıkıntılarla kıyaslanamayacak kadar alt düzeylerde kalmaktadır.

Politika her yerde sıkıntılara çözüm getirmeyi vaat etme afur tafurudur. Oysa bir de sıkıntıların kendine özgü bir kapasite merdiveni var... Minibüs şoförünün sıkıntısı, uzay gemisini yöneten astronotun sıkıntısıyla aynı düzeyde değildir.

Ve bizim toplumun sorunu, sıkıntıların çözümünden çok, sıkıntı düzeylerinin çamurlu çukurlardan daha verimli doruklara doğru çekilmesidir. Kerpiç izbelerde susuzluk sıkıntısı çekmek yerine, fizik laboratuvarlarında daha basit yöntemlerle "ağır su" elde etmeye çalışmanın sıkıntılarını çekmek gibi... Gece kulüplerinde bela çıkarmanın sıkıntılarını çekmek yerine, futbol alanlarında çapaksız ve itirazsız altı yüz sekiz golü zımbalayabilmenin sıkıntılarını çekmek gibi...

Sönük ciğerli verimsiz sıkıntılardan, şişkin göğüslü doğurgan sıkıntılar düzeyine yükselmek... Mahalle aralarını top peşinde koşarak dolduran yüz binlerce bacaksızdan on tane Metin çıkarmayı dahi politika tek başına kıvıramaz... Biraz da aile ortamlarından kaynaklanan ayrı bir başarı hışmı, ayrı bir başarı disiplini, ayrı bir başarı sevdası gerektir bunun için...

Minibüslerin arka tekerleği üstüne "kader beni solladı" diye yazıp, arabesk şarkılarla, siyah bıyıklı yağız şoför rolünde, hiçbir sıkıntının köşesi dönülemez. Çünkü asıl sıkıntı daha üst düzeylere tırmanmak dururken, daha verimsiz düzeylerde kalmaktır. Rakı parası bollaşsa ve giysiler iki takımdan beş takıma çıksa da...

* * *

Yeni yıl, dünya ekonomisinin krizden kurtulmaya başladığı yıl olacak. Bizim gelişme tempomuzun da güven veren bir tempo olduğu söylenmekte.. İstikrar içinde yüzde beşlik bir kalkınma hızı, bizim yapımıza göre hem normal, hem de yeterli görülüyor.

Yüzde beş limiti aşılamaz mı? İnsan malzememiz kendi düzeylerindeki sıkıntılardan kurtulma çırpıntılarına, daha üst düzeylere sıçrayabilme enerjisiyle donatımına gönül vermeyi de ekleseler çok daha başka mucizeler gerçekleşebilir, ama önce bunun için uydurma övünmelerden arınıp, altı yüz sekiz gollük rekorlara benzer gerçek başarıların ortak özlemini duymak gerek... Kaltabanlık, koftillik, üşengeçlik ve angutlukla gol kralı olunamıyor.

* * *

Yüzde beşlik bir kalkınma hızı, nüfusa oranla yüzde beşlik bir kadro öncülüğünü içeriyor... Kitle kalkınması içinse, kitlenin de

şampiyonluğa iyice asılması şart ki, şampiyon olma yerine şampiyon olmuş gibi böbürlenme üreten kahveler, bunun tramplenini henüz yaratamıyor. Görgü kıtlığı nedeniyle alt düzey sıkıntılardan üst düzey sıkıntılara geçmek daha biraz zaman alacak... O döneme kadar genç kuşaklara yapılacak en pratik öneri, yüzde beşlik öncü kadronun içinde yer tutmaya çalışmaları... Futbolun kalitesi düzelmese de, gol krallığına, yani gerçek başarıya sahip çıkmaları...

(25 Aralık 1984)

"tek bildiğim hiçbir şey bilmediğimdir"

GIOVANNI PAPINI diye ünlü bir İtalyan yazarı vardır. Bundan otuz yıl önce rahmetli Fikret Adil, Papini'nin "Gog" adlı bir yapıtını çevirmişti Türkçe'ye.

"Gog" devletler satın alacak kadar zengin bir adamın akıl hastanesine düştükten sonra yazdığı anılardır.

Yapıtın mültimilyarder kahramanı, çağın tüm konularına karşı zapt edilmez bir merak duymakta ve etek dolusu paralar vererek, çeşitli düşünce akımlarıyla, geliştirilmek istenen yeni kuramları, bunları yaratan ve öncülüğünü eden kişilerin ağzından öğrenmeye çalışmaktadır.

Bu arada aklını Einstein'ın "görecelik kuramı"na da taktırır ve bunun ne menem bir şey olduğunu anlamak için Einstein'la görüşmeye gider.

— Sayın bilgin, der, ben ne fizikten ne de felsefeden hiçbir şey çakmayan bir insanım. Ancak, yine de sizin tarafınızdan geliştirilen ve binlerce yıllık insan düşüncesinin vardığı son doruk nokta olduğu herkesçe onaylanan "görecelik kuramı"nızın özünü öğrenmek istiyorum. Sizden tek ricam kuramınızı benim hemen anlayabileceğim bir dille anlatmanızdır. Açıklayın bakalım, nedir bu "görecelik kuramı"...

Einstein, kendisiyle görüşebilmek için ileri sürdüğü öneriyi hemen benimseyerek İsrail devletine milyonlarca dolar vermiş olan zengin deliye bir hayli karmaşık olan "görecelik kuramı"nı üç beş sözcükle nasıl özetleyebileceğini biraz düşünür. Sonra da:

— Bakın, der, bizim bulduğumuz gerçek, sizin anlayacağınız dille şudur: "Bir şey kıpırdıyordu..."

Deli zengin:

"Nasıl nasıl," der, "binlerce yıllık insan düşüncesinin vara vara sonunda vardığı doruk bu mu? Bula bula bunu mu buldunuz siz: Bir şey kıpırdıyordu..."

Einstein:

— Evet, der sonunda bu gerçeği saptadık. "Bir şey kıpırdıyordu"...

Deli zengin, biraz kazık yemiş gibi hisseder kendisini, ama üstünde durmaz. Fizik ve felsefenin erişebildiği en tepe noktanın "Bir şey kıpırdıyordu"dan ibaret olmasına şaşırıp geçip gider.

* * *

Yarım yüzyılı aşkın bir yaşamdan sonra insanın bazen vardığı gerçekler de "Bir şey kıpırdıyordu" türünden olağanüstü bir basitlik taşıyor.

Örneğin on binlerce yazıdan sonra sezebildiğim tek doğru ne oldu biliyor musunuz? Kimsenin kendi toplumunu doğru dürüst tanımasına olanak bulunmadığı doğrusu...

"Biz şöyleyiz, biz böyleyiz" deyip duruyoruz, ama gerçekten öyle miyiz, değil miyiz, bilmiyoruz.

Örneğin Tanzimat'tan bu yana söylenip yazılmış olanların, toplum üstündeki etkileri ne olmuştur?

Kestirmek kolay değil.

Belki de Tanzimat İstanbul'da belirli bir çevreyi etkileyebildi sadece. Ya meşrutiyetler, onlar hangi kesit ve bölgeleri ne kadar etkiledi?

Belki Kuşdili Çayırı'nın çevresi ile Fatih, Taksim ve Beşiktaş yörelerini...

O dönemin romanlarıyla edebiyatı dahi geniş kitlelere yansıyamadı. "Aşk-ı Memnu" ile "Rubab-ı Şikeste"yi kırk sekiz milyonda kaç kişi okumuştur ki...

"Mecelle"nin dahi ne anlama geldiğini bilmeyenler bir hayli çoğunluktadır herhalde... Bizim düşünce yapımızı biçimlendiren en güçlü olgu sanırız aile biriminde de kendini iyice belli eden "Ataerkillik" olgusudur.

"Ataerkillik" biçimlenmesinin boyutlarını "Cumhuriyet"in

taze rüzgârlarıyla ne kadar genişletebildik, onu dahi tam bilemiyoruz.

Yüz yılı aşkın bir süreden beri çeşitli aralıklarla denemeye giriştiğimiz demokrasinin mayasında sık sık bir formül sakatlığı çıkıyor. Ataerkillikle cumhuriyet ve demokrasiyi aynı kaba koyup çalkalamaktan oluyor belki de bu... Belki de bu formül sakatlığına, endüstrinin yeterince gelişmemiş olması yol açıyor...

Bunun yanında zekâ ve yaratıcılık dozlarını da saptamak olanağı yok... Ayrıca "basmakalıp", "orta grat" ve "beylik inançların" yeniden gözden geçirilmesine de pek yatkın durmuyoruz.

Evde yeni yetişen genç, azıcık değişik bir müzik çalmaya kalksa tepemiz atıyor:

— Kes ulan şu gürültüyü, diye bağırıyoruz.

Bizim kafamıza uymayan, aklımıza yatmayan her şeyi, "zırpırlık", zibidilik" ve "kendini bilmezlikle" suçluyoruz... Kendi davranışlarımız gayet olağan geliyor kendimize... Ve kendimizi tanıma olanaklarına da sahip değiliz...

Tanzimat'tan bu yana yetişen yazarlar, ozanlar, sanatçılar, düşünürler, bilim adamları bize kendimizi tanıtacak kadar birikimi sağlayamamışlar. Gösterdikleri çabalar da dar çevrelerde şöyle bir esinti yaptıktan sonra uçup gitmiş.

İnsanlık düşüncesinin vardığı son nokta, "Bir şey kıpırdıyordu..."

Bizim de elli yıldan sonra gelebildiğimiz yer, "Kendimizin ne olup ne olmadığını" yeterince bilmediğimiz...

Bu kadar engin bir bilgisizliğe erişebilmek için, ne kadar çok çalıştık, tahmin edemezsiniz...

(30 Aralık 1984)

toplumsal bir bela: nüfusun dörtte üçündeki bağırsak kurtları

YİRMİNCİ yüzyılın orasını burasını bir hayli kurcaladığı halde bir türlü bilimsel bir yanıt veremediği sorulardan biri de, geri kalmış toplumların neden geri kalmış olduğudur.

Bazıları geri kalmışlığa coğrafi neden göstermek istemişler, okyanusa açılma olanağı bulmuş toplumların, daha hızlı yol aldıklarını ileri sürmüşlerdir.

Afrika'nın, Hindistan'ın, Filipinler'in ve Güney Amerika'nın durumu, bu savın tek neden olamayacağını koymuştur ortaya...

Bazıları kalkınmada iklimlerin etkisine çekmişlerdir dikkatleri. Onlara göre sıcak iklimlerde yaşayan toplumlar, uyuşukluğa düştüklerinden, kalkınmada gecikmişlerdir.

Ancak Portekiz, Türkiye ve Japonya aşağı yukarı aynı iklim kuşağında oldukları halde kalkınma düzeyleri birbirinden çok değişik bir tablo çizmektedir. İklim öğesi bu değişikliğin nedenini açıklamaya yetmemektedir.

Bazıları kalkınmayla dinsel inançlar arasında ilişkileri ele almışlardır.

Bu ölçü de Katolik Güney Amerika ile Avrupa, Budist Japonya ile Hindistan arasındaki kalkınma farklarının nedenini saptamakta çaresiz kalmıştır.

Azgelişmişliğin nedenini emperyalizme bağlamak ise hemen şu soruyu getirmiştir akıllara:

Neden emperyalizm şu toplumlarda boy atıp dalbudak sardı

da, öteki toplumlarda bir türlü biçimlenemedi. Örneğin neden Hollanda emperyalist oldu da, Endonezya olamadı?

Sözün kısası bazı toplumların neden ötekiler kadar gelişememiş olduğu, bilimsel olarak bir tek gerekçeye bir türlü bağlanamamıştır.

* * *

Bize kalırsa bu konuda geri kalmış toplumlardan her birinin durumunu tek tek ele almak daha doğru olacaktır.

Örneğin Türkiye'nin şimdiye dek yeterli bir kalkınma hızı gösterememesinde, denizlerle akarsularını kullanamaması başlıca etkenlerden biri olmuştur.

Neden denizlerimizle akarsularımızı kullanamadık?

Çünkü bozkır kökenli olmaktan gelen koşullanmalarımızı bin yıldan bu yana bir türlü kıramadık.

Bu kadar uzun bir sürede koşullanmalarımızı neden kıramadık?

Sanırız ki asıl öze dokunan soru da budur.

Bin yıllık bir zaman içinde eski koşullanmaların kırılamaması demek, toplumun kendi kendisini yeterince tazeleyememesi demektir.

Toplum kendisini yeterince neden tazeleyememiştir?

Ortaya çıkan son veriler, artık bu soruya da ışık tutmaya başlamıştır.

Tek yönlü beslenme dengesizliği kuşaklardan kuşaklara yansımış ve gördüğünü tekrardan ibaret alışkanlıkları, beyinsel bir dinamizmayla yaratıcılığa atlayamamıştır.

* * *

Beslenmeyle kalkınma arasındaki ilişki nedense daima, arka planlara itilmiş kalkınmadaki gecikmelerin nedenleri, daha çok terzilerle aşçıların yanılgılarına bağlanmış, kumaşla yemek malzemesinin kalitesi üstünde çok az kişi düşünme gereğini duymuştur.

Yüzlerce yıldan beri eksik ve dengesiz beslenen bir toplumu, eski koşullanmalarıyla alışkanlıklarından kurtararak, yaratıcı bir platformun üstüne oturtma olanağı, hangi formül, hangi model, uy-

gulanırsa uygulansın, kolayca gerçekleştirilecek bir iş değildir.

Türkiye ise artık bu çıkmazını çözebilecek dönemece girmiş bulunmaktadır. Et, yumurta ve süt tüketimi durmadan artmaktadır. Genç kuşaklardaki beyin hücrelerini de güçlendirecek olan bu artış, toplumsal yaratıcılığı da hızlandıracak ve eski koşullanmaların kabuklarını un ufak edecektir.

* * *

Bizim toplumun geriye düşmesi hem maddi, hem manevi beslenmelerin kilitlenmesinden ötürü olmuştur. Bir yandan hayvansal protein alınamamış, bir yandan da bilim ve sanatta açılmalar yapılamamıştır...

Hiç değilse birincisi eksik kalmasa, ikincisini mutlaka yaratırdı. Ama birincisinin de eksikliği toplumu tüm bir donmuşluğun ve bildiğini tekrarlamanın kısır döngüsü içine sokmuştur.

* * *

Şimdi bu döngü artık çatlama noktasına gelmiştir.

Bu arada bir başka gerçeğin de altını hiç bıkmadan çizmek gerekmektedir. Uluslararası parazitoloji kongrelerinde de açıklandığı gibi; dört vatandaşımızdan üçünde bağırsak kurtları vardır.

Bağırsak kurtları insan enerjisini emen, beyinsel gelişmeyi köstekleyen, dikkati ve algılamayı zayıflatan toplumsal bir beladır.

Matematik, fizik, kimya gibi derslerdeki genel başarısızlığın en büyük nedenlerinden biri, muhakkak ki çocuklardaki bağırsak kurtlarıdır.

Annelerle babalar çocuklarını bağırsak kurtlarından arındırdıkları zaman, onlardaki başarı patlamasına kendileri de şaşacaklardır.

Bağırsak kurtları insanı sinsi sinsi yiyip bitiren ve bir yaşam boyu donuk ve sönük kalmasında etken olan bir kara çökerticidir. Bunları teşhis de, yok etmek de o kadar kolaydır ki, nüfusun dörtte üçünün bu kurtlarla gelişmemişlikte çakılıp kalması gerçekten günahtır.

Laboratuvarda bir dışkı kontrolüyle üç dört günlük bir ilaç al-

ma, milyonlarca çocukla yetişkini, üç beş ayda beklenmedik bir enerji ve zekâ düzeyine eriştirebilir.

Geri kalmışlığın üstüne eğilirken, birkaç bilimcinin dışında hiç kimsenin aklına takılmamış olan bir sağlık sorunuyla burun buruna geliyoruz... Ve öğreniyoruz ki nüfusumuzun dörtte üçünün ayrıca bir de enerjisini bağırsak parazitleri emip götürmekde...

* * *

Basın da, TRT de, tüm sorumlu kişiler de, bağırsak kurtlarına karşı sıkı bir kampanyada birleşirse, Türk toplumu kimbilir kaç yüz yıldır kendisini yiyip duran çok değişik bir düşmandan, kısa bir zaman sonra kurtulmuş olur...

Sonuç beklenmedik mucizeler doğuracaktır.

(10 Ocak 1985)

okuma zevki nasıl gelişebilir?

BİR ŞEYLER öğrenmek için bir şeyler okumak isteyenler, genellikle şu soruyu sorarlar:

— Önce nereden başlayalım?

Okuma alışkanlığı olmayanların, daha ilk sayfasında sıkılmaya başlayacakları kitaplarla, okuma merakını genişletmelerine olanak yoktur.

O nedenle "Önce nereden başlayayım?" sorusuna hep aynı yanıtı veririm:

— Okuma zevkinin tadına varmakla...

Okullarda gözden kaçan bir konudur bu.

Öğrencide okuma zevkinin gelişip gelişmemesinden çok, öğrencinin bir şeyler öğrenmesine önem verilir...

Hatta öğrenciye, sıkıntıdan çatlayıp patlasa da, mutlaka okuma önerilir.

Öğrenci de okulu bitirir bitirmez, bütün kitaplarını yakacağına yemin eder.

Oysa okuma zevki, okuma tiryakiliğine, okuma tiryakiliği de okuma disiplinine dönüşmedikçe, sistemli bir bilgi birikimine gidebilmek kolay değildir.

* * *

Peki, ama okuma zevki nasıl gelişir? Okuma zevki kişinin kendi düzeyine ve eğilimine uygun romanların özenli yazılmış olanlarını okumasıyla gelişir.

Diyelim ki, okulda çekimsiz ve albenisiz kitaplardan nefret

etmiş yirmi beş yaşlarında bir genç adam, dünyayı daha iyi algılayabilmek için yavaş yavaş bir şeyler öğrenmek gereğini duyuyor...

Bu genci okulda nefret ettiği kitaplara benzer kitaplarla okuma zevkinin içine çekemeyiz...

O ise okuma zevkine varmadan, doğru dürüst bir şeyler öğrenme olanağının bulunmadığından habersizdir. Yeniden kendini açmayan kitapları karıştırmaya başlayacak ve hiçbirini bitiremeyecektir. Sonra da kitap okuyamamasının nedenini, zamansızlığa bağlayacaktır...

Bu gencin önce iyi yazılmış polisiye romanlar okumayı denemesi yerinde olur...

Bir kez klasiklere yönelmeden iyi yazılmış polisiye romanlarla kötü yazılmış olanlarını ayıracak düzeye gelmelidir...

* * *

Polisiye roman tutkusundan çok kolay geçilir. Dostoyevski'nin "Suç ve Ceza"sı ile "Budala"sına... Ondan da Tolstoy'un "Kreutzer Sonatı"na...

Böyle bir başlangıç, gence hem okuma zevkini verecek hem de kendisini, kendisine karşı sadece polisiye romanlar okuyan biri olma ezikliğinden kurtaracaktır.

Ayda bir-iki iyi yazılmış polisiye roman okuma koşuluyla, bir kez Dostoyevksi'ye geçildi mi, edebiyat şevkiyle tutkusu kıpırdamaya başlar... Ondan sonra Balzac, Zola, Flaubert ve Stendhal daha kolay okunur...

Aynı zamanda sevilen kitapların yazarlarıyla da haşır-neşir olmak, yaşamlarını, yaşadıkları dönemleri, serüvenlerini öğrenmek, kişide yeni ufuklar açmaya başlar... Böylece okuduğu şeyleri yerli yerine daha kolay oturtur...

Hiçbir zorlama yapmadan sevilen kitaplardan yirmi-otuz cildi bittikten sonra yapılacak ilk deneme, bir inceleme kitabıyla flörte başlamaktır. Örneğin üç-dört cilt Dostoyevski okumuş biri ola ki Andre Gide'in "Dostoyevski" incelemesinden beklemediği bir tat alacaktır ve görecektir ki her şeyi bilir geçinen birçok arkadaşı, temelde bazı konuları konuştukları kadar bilmemektedirler... Bu da

hem gencin kendine karşı güvenini, hem de seçtiği yolun verimliliğine olan inancını artıracaktır...

19. yüzyıl klasikleriyle yirminci yüzyılın ilk yarısındaki modernler az çok harmanlandıktan sonra, on sekizinci yüzyıl düşünürleriyle uğraşmak zor gelmez... Rousseau, Voltaire, hatta Montesquieu anlaşılır olmaya başlar. Hele onların yaşamlarıyla da bir yakınlık kurulursa...

Ve üç yıl içinde elli kitapta yeterli bir düzeye erişilmiş olunur...

Ondan sonra gerek eski Yunan'ı, gerekse on altıncı ve on yedinci yüzyılları, gerek modern düşünce akımlarını izlemek kolaylaşır...

Böyle küçük bir birikimden geçmeden en çetrefilli kitaplarla kestirmeden en yeniyi öğrenmeye kalkmak olanağı yoktur. Bu tür kurnazlıklar, çok çabuk getirir cezasını... Kişi yarım yamalak anladığı görüşleri, birbirine karıştırarak her fırsatta saçmalamaya ve özendiği tartışmalarla sıkışmaya, hazmedemediği konuların altında ezilmeye başlar... Bu da kendisini sinirli, sert ve çekilmez yapar...

* * *

Öğrenmekte en büyük kural, bilgi satma yarışına hazırlanmak değil, gerçekten okuduğundan zevk almaktır... Henüz o düzeye gelinmediyse, hemen o kitap bırakılıp daha hafif kitaplara geçilmelidir...

Aşağı yukarı toplamı elli kitabı geçmeyecek üç yıllık bir okumayla başlama döneminde, Türk romancıları da savsaklanmamalıdır... Arada sırada Türk edebiyatıyla ilgili yapıtları karıştırmak da okuma birikimine yeni bir çeşni verecektir...

Ve unutmamak gerekir ki, birikimin kurnazlığı ve kestirilmesi yoktur.

Bir yaşındaki bir çocuk midesi düzeyindeki bir beyni, kuzu dolmasıyla zorlayarak sofra zevkine eriştirmek cinayet olur...

Kitap elden düşürülemeyecek kadar kişiye çekici geldiği zaman, yarar sağlar... Ikına sıkıla, uyuklaya bunala okunan şeylerden pek bir sonuç çıkmaz.

Önce sadece anlayabildiğini okuyacak, anlayamadığını da anlayabildiğin zaman okuyacaksın... Okumuş görünmek için okumaya zorlamak kadar kişiyi okumadan soğutan bir yöntem bulunamaz...

* * *

Bizde okuma eğiliminin azlığı, kişilerin önce kendi düzeylerine uygun kitaplarla okuma zevklerini geliştirememelerindendir...

Okuma tiryakiliği romanla, roman tiryakiliği de iyi polisiye romanlarla başlar... Ebediyat öğretmeni olsam, hiç roman okumamış bir çocuğa önce neyi okumasını önerirdim biliyor musunuz, Gaston Leroux'un "Sarı Odanın Esrarı"nı... Onu okuyup da zevk almayan çocuk olamaz... Bir kez o zevk alındı mı, arkası çorap söküğü gibi gelir...

(17 Ocak 1985)

yaratıcılığı kösteklenmiş toplumlar

YAKINDOĞU toplumlarının geçmişlerinde resim, yontu, tekke dışı müzik ve kadınların ortak yaşama karışmaları, yasaklı olmasaydı, acaba bu toplumların bugünkü düzeyleri ne olurdu?

Sayısız müzeler, görkemli tiyatro yapıları, mermer anıtlar, müzikli lokaller, geniş bahçeler, düzenli konutlarla yüzyıllar içinde katmerlenmiş zengin bir sanat kültürünün toplumsal zevkle yansıyan birikimi, şimdikinden çok değişik bir görüntü yaratırdı.

Bu toplumlar için, sanatın en önemli sorun olduğuna daha hâlâ inanmak istemeyenler, sanatta yeterince gelişememişliğin şimdiye dek nelere mal olduğunu sezememiş olanlardır.

* * *

Doğru dürüst bir zevk birikiminden yoksunluk, giyim kuşam biçiminden, sofra, oda, mahalle ve kent yerleşimine kadar, toplumsal yaşamın, merkezden dışa doğru genişleyen her dairesini, hoyrat bir düzensizlik içinde yaşayan çapaçulluğun kasırgasıyla yamru yumru etmiştir.

Bu çirkinliğin nedenini sadece fakirliğe bağlamak doğru değildir.

Üç buruşuk zeytini, banılan ekmek kırıntılarının kıyısına yapıştığı kirli bir cam çanakta yeniden sofraya getirmekle, aynı üç zeytini haşlanıp soyulduktan sonra dilim dilim kesilmiş bir tek patatesin üstüne serpiştirerek getirmek arasında, sadece bir görgü, zevk ve özen farkı vardır.

Şayet toplumun özü, yüzlerce yılın resmi, yontusu, müziği,

tiyatrosu ve romanıyla yoğrulmuş olsaydı, tek odalı konutların bile içinde bir su bardağına konmuş üç-beş kır çiçeği bulunurdu.

* * *

Toplumsal zevk birikimi, bir anlamda, "boşluğu" yaşama en uygun biçimde kullanabilmek demektir.

Çanta, dolap, ev yerleştirmekten başlar, kent yerleşimine kadar uzanıp gider bu birikim.

Yirmi sekiz metrekarelik tek katlı prefabrik bir evin, nasıl yerleştirilmiş olduğunu bilmem hiç gördünüz mü?

İki yatak odası, bir gömme banyosu, dolapları, antreyle birleştirilmiş mutfağı ve salonuyla, yüz metrekarelik bir evde ne varsa, hepsi çok daha kullanışlı olarak vardır içinde... Buzdolabından televizyonuna, yemek masasından, oturma ve dinlenme köşesine kadar, tüm bir ev donatımının, en zevkli ölçüler içinde, yirmi sekiz metrekareye nasıl sığdırılmış olduğuna şaşar kalırsınız.

Boşluğu böylesine kullanma, yüzyıllar içinde yüz binlerce ressam, yontucu, müzisyen, yazar, düşünür, bilimci, mimar yetiştirmiş olabilmekle olur ancak...

* * *

Yataklı vagon kompartımanlarından, otomobillerin, denizaltıların ve uçakların içine kadar; boşluğun nasıl bir incelik ve estetikle kullanılmış olduğunu gördükçe, nasıl olup da Rumelifeneri'nden Yalova'ya, Pendik'ten Küçükçekmece'ye kadar olan, muazzam bir alana bir türlü doğru dürüst yerleşemediğimizi düşünürüm...

Bu kadar büyük bir alana, aynı nüfusun iki katı, çok daha derli toplu pekâlâ yerleşebilirdi...

Ama evin içinde, oturak yemek masasının yanında, çişli bezler sandalyenin üstünde, tarak pencere pervazının kıyısında, kravat hela kapısının tokmağında, kirli fincanlar sedirin önünde, eski terlikler de mutfak dolabının tepesinde durur ve önüne gelen:

"Ne oldu benim hırkam şimdi buradaydı, nereye gitti başörtüm şimdi şuradaydı, nereye koydum kibriti, demin sana vermiştim" diye, gerilmiş sinirlerle bağıra çağıra aranırsa, o hengamenin

genişlemesiyle de kambur kambur üstüne yapılan, eğri büğrü sokakları, musluğu kopmuş çeşmeleri, yangın yerine benzeyen çamurlu alanlarıyla kent, bir çirkinlik sergisinin başıboşluğunda yabanileşir elbet...

* * *

"Bir toplum için en önemli sorun sanattır" dedikçe, dudak bükenler, yüzyıllar boyu sanatla yeterince yoğrulmamış bir insan malzemesinin, neyi ne kadar yapıp, neyi ne kadar yapamayacağını hiç düşünmemiş olanlardır.

Şayet Yakındoğu toplumlarında, sanat dalları kısıtlı olmasaydı, bugün okullarda resmi dairelere kadar her yerde, toplumun yetiştirmiş olduğu ressamların yapıtları, genç kuşaklara sanatın büyüsünü anlatacaktı.

İki yüz yıllık tiyatrolarda dört yüz yıllık klasikler oynanacaktı. Herkes anadilini, çok daha zengin ve kıvrak kullanacaktı.

* * *

Sanatta toplumca kösteklenmiş olmak, toplumsal övüncü getirip sadece cengaverliğe düğümlemiştir. Fatih'le övünmek elbette güzeldir. Ama gönül isterdi ki Bellini ile de övünebilelim. Bizim de bir Leonardo'muz, bizim de bir Michelangelo'muz olsun...

Olabilirdi de... Bunu vaktiyle ne engellemişse, hâlâ daha o koşullanmaları tam aşabilmiş değiliz... Sanatın ve sanatçıların toplumun can suyunu oluşturduğuna da bundan ötürü bir türlü tam inanamıyoruz... Ne zaman konular açılsa yasak savarcasına "he he" deyip geçiştiriyoruz... Ve doğal olarak da, ne sanat dilediği ufuklara doğru kanatlanabiliyor, ne de sanatçı öksüzlükten kurtulabiliyor...

Sofrada, su bardağı içinde bile olsa, bir demet kır çiçeğiyle duvarda iki iç açıcı peyzaja gerek duymadan yaşamaya alışmışlığın sonuçlarıdır bunlar... Para fakirliği hepimizin yanıp yakıldığı konudur. Zevk fakirliğinden yakınmak ise, kimsenin aklının ucuna bile gelmiyor.

(23 Ocak 1985)

kendine özen göstermeme suçluluğu

GEÇENLERDE genel cerrahinin genç ustası, değerli Operatör Doç. Dr. Demir Budak'la yarenlik ederken yeni bir şey daha öğrendim. Safrakesesi ameliyatından geçmiş bazı hastalar, iyileştiklerinden üç-dört ay sonra, eski sıkıntılarıyla sancılarından daha beterini duymaya başladıklarını söylermiş. Tıbbın yakından bildiği ruhsal bir kuruntuymuş bu. O güne dek su yüzüne vurmadığı halde, birtakım psişik sorunları olanlarda, daha çok rastlanan bir olaymış.

Elli beş yaşlarında bir adam, İzmir'de bir safrakesesi ameliyatı geçirdikten dört ay sonra, iyileşemediği hatta daha da kötü olduğu yakınmalarıyla, İstanbul Tıp Fakültesi'ne başvurmuş...

Yapılan incelemeler yakınmaların fizyolojik değil, ruhsal olduğunu belirlemiş.

Görünürde hastanın yaşamla ilişkisi gayet normalmiş. Kafasında büyütüp durduğu herhangi bir saplantı, yahut içine atıp üstünü örttüğü herhangi bir çaresizlik ısırganı yokmuş.

Soru ve yanıtlarla derinleştirilen yumuşak bir anket sırasında, son olarak hastaya şu soru sorulmuş:

— Elli beş yaşındasınız. Şimdiye dek yaşam özerkliğinizin kanıtı olarak kendiniz için ne yaptınız?

Adam:

— Anlayamadım efendim, demiş.

— Yani bir gün de aklınıza esip keyfinizce bir şey yaptınız mı? Önünden geçtiğiniz bir lokantaya canınız çektiği için girivirdiniz mi? Hiç programınızda yokken, aklınıza estiği için sinemaya gittiğiniz oldu mu? Vitrinlerde gözünüze ilişen bir pardösüyü alı-

verdiniz mi? Acele acele bir yere giderken mostralığı hoşunuza gittiği için, durup kestane kebap yediniz mi?

Adam düşünmüş:

— Hayır, demiş, kendim için pek bir şey yapmadım galiba...

Uzmanlar:

— Öyleyse yapın, demişler, hiçbir şeyciğiniz kalmayacak...

* * *

Kişideki en büyük suçluluk duygusunun kendine gereken özeni göstermemekten kaynaklandığı, gün günden daha iyi anlaşılıyor...

Yan bilinçte usul usul gelişen böyle bir duygunun ağırlığı altında ezilenler, kendilerine karşı yaptıkları haksızlıkları dengeleyebilmek için, bu sorumluluğu üstlerinden kaldıracak bir vinç arıyorlar. Bu vinç de genellikle doktor oluyor. Bir doktor ki arada sırada kendilerine:

— Maşallah turp gibisiniz, doğrusu kendinize çok iyi bakmışsınız, diyebilsin...

Bir yaşam boyu kendine karşı gösterilmemiş olan özenin suçluluğu, doktora, yahut hocaya, yahut üfürükçüye gitmekle bazen öylesine rahatlıyor ki, hastanın bir süre hiçbir şeyi kalmıyor... Kendisiyle ilgilenecek birini bulmakla, kendine karşı görevini yapmış ve sorumluluğu başkasının üstüne yıkmış olmanın rahatlaması bu...

Birçok hastalığın iyileşmesinde böyle bir rahatlamanın yüzde otuz payı olduğu söyleniyor... Hastayla doktor arasındaki sempati ve güven ilişkisinin önemi, o nedenle çok büyük...

* * *

Kendine özen gösterme sorumluluğunu, egoizmle karıştırmamak gerekiyor. Egoizm tüm ilişki ve davranışlarda tek ölçü olarak kendi çıkarını düşünmek anlamındadır ki, böyle bir tutumun çevresinde yaratacağı tepkiler, kişinin kendisine göstermesi gereken özenle çatışır...

Kendine özenli bir kişilik, kendi çıkarını tek ölçü olarak kullanmak ve egoizmin tepkilerine kendini hedef yapmak yerine, daha objektif ölçüleri benimseyerek, çevrenin beğenisini sağlamayı

yeğler... Bunun doyumu, egoizmin dar çerçevesini çok aşar...

Bir doktorun gece uykusunu feda ederek bir hastanın imdadına koşmasındaki özverinin kişiliğe yansıyan yüceliği, gece zora düşmüş bir hastayı doktora götürmek için, üç katı para isteyen bir şoförün egoizmindeki cücelikle kıyaslanamaz. Birincisinin kendi kişiliğine karşı değişik bir özeni vardır, ikincisinin yoktur.

* * *

Kendine karşı özen gösterme... Özellikle Şark'ta kargaşa getirilmiş bir kavramdır bu.. Kulun kendisini düşünmesi suçtur. Kul efendisini düşünmekle yükümlüdür. Önüne gelenin önüne gelene, suçlamalı bir sesle:

— Yoksa kendini mi düşünüyorsun, diye sorması bundandır.

Övünmenin de en keskin formülü:

— Ben kendimi hiç düşünmedim, demekten geçer.

"Ben kendimi hiç düşünmedim" demek, "ben hep efendimi düşündüm, onun için ödüllendirilmeye layığım" demektir. Kendini hiç düşünmeyince de, safrakesesi ameliyatından sonra ağrılar sürüp gider.

* * *

Kendine gereken özeni gösterdiği için yan bilincinde suçluluk duygusu taşıyan kişilerin, sakıncalı kişiler olduğunun da altı çizilmekte. Böyleleri yüreği ekşi, karamsarlık yayan, hiçbir şeyden hoşnut olmayan, eline fırsat geçince işi gaddarlığa kadar götüren, doyumsuz ve olumsuz kişiler oluyorlarmış.

Şark'ta "Kendini düşünme, efendini düşün, o senin için gerekeni yapar" anlayışının çarpıttığı ruhsal yapıları, kulluktan vatandaşlığa geçmekle de düzeltmek kolay olmuyor.

Kimse kimseye, vatandaşlığın kendine özen göstermekle, bunun için de her an karşılıklı bir özen ortamı yaratmakla başladığını anımsatmıyor.

(11 Mart 1985)

gençlik, en zor dönemidir yaşamın

BANA sorarsanız insanın gençlik dönemi, yaşlılığından daha zor bir dönemdir. Mermerin yontulmadan önceki dönemiyle yontulduktan sonraki dönemi gibi...

Genç insan, cinsel duygularıyla alabildiğine doğanın tutsağıdır. Oysa bu tutsaklıkla, önündeki yılların yarışında, mutluluğu ve başarıyı aynı nirengilerden geçirmesi kolay değildir.

Vücudun yaktığı istek cehennemleriyle, beynin hiç alışık olmadığı alanlarda karara varmaya zorlanması, birbirini durmadan hoşafa çevirir.

Bu sıkışıklık, kahırlı yalnızlıklar doğurmaya başlar her gün ve her gece.

İşin içine bir de para sıkıntılarıyla, aynı yaşları daha iyi yaşar gibi görünenlerin yarattığı haset ve imrenmeler girdi mi, dünyaya geldiğine geleceğine pişman olma bunalımlarıyla sarsılmaya başlarsın.

* * *

Çözüm önce ne istediğini iyi saptamaktadır.

Ve özellikle en ağır basan istek durmadan sevişme isteğidir.

Çevre de, yaşlılar da, gençlerdeki bu baş edilmez isteği görmezlikten ve anlamazlıktan gelirler.

Böylesine geçit vermeyen koşullanmalar ortamında kara sevdalara tutulmak kaçınılmazdır. Genellikle ilk belalı tuzak da o kara sevdalardadır.

Bu tuzaktan paçayı kurtarmanın formülü yok gibidir.

Yahut tek formülü, sevme hışmı yanında sevilme kavislerini de geniş tutmaktır.

* * *

Sevilme kavislerini geniş tutmak, çevreyi genişletmekle ilgilidir. Çevreyi genişletmek, hem enerji, hem kaliteyle ilgilidir. Ortaokulda ne yapıp yapıp, İngilizce'nin belini bükmeye, fen bilimlerinin akıl disipliniyle, sanat birikimlerinin yaratıcılık ölçülerini özünde duymaya ve atletizmde ön almaya başladın mı, çevre kendiliğinden genişler...

Bunu kıvırmak kolay değildir.

Ne yapmalı ki, mutlulukla başarıyı aynı nirengilerden geçirmenin geometrisini yaşama uygulama, mühendisliği de kolay değildir.

Diyelim ortaokulda İngilizce'nin belini bükemedin... Daha on dört yaşında, ikinci takıma düşme sakıncası beliriverir. Okuldan öğretmene, aileden kitaba kadar suçu başka öğelerin üstüne atmaya kalkmak da hiçbir şeyi kurtarmaz...

Fen bilimlerinin akıl disiplini, kerameti sonradan ortaya çıkacak bir tılsımdır. Onu da ıskaladın mı, yaşamsal yakınmaların dozu arttıkça artacaktır.

Sanat birikimlerinin yaratıcı ölçülerini özünde duymak, büyük bir kalite farkıdır. Aşkın da, sofranın da, çalışmanın da, tatilin de tadını onsuz ne çıkarabilir, ne de yaşam kıvancının kristaline dokunabilirsin.

Atletizm ise sabahları el yüz yıkama kadar kişinin parçasıdır.

Bu dört kategoriyi içine sindirdiğin ve hepsinin keyfine varmaya başladığın zaman, bir de bakarsın ki çevren genişlemekte ve sevilme kavisi büyümekte...

***

İngilizce'yi öğrenmeyeceğim... Fen bilimlerine kafam bir türlü basmıyor...

Sanat birikimleri de bana birşey demiyor.

Atletizme de boş ver...

Önce vücudun yaktığı istek cehennemlerinin çözümü zorlaşacaktır.

Kendine güven eksikliği hoyratlaşmalara ve bol bol suçlu aramaya kalkmalara neden olacaktır.

Parasal sıkıntılar çemberi bir umut feneri bulmakta karamsarlıklara düşecektir.

Bir yerlere kapılanmaya çalışmak ve siyasetten medet ummak da, fazla bir işe yaramayacaktır.

Kendini zeki sanıp, büyük ölçüde enerji ve donatım eksikliğinden kaynaklanan sıkıntıları da, salt zekâ ile aşma olanağı yok gibidir.

O nedenle sık sık yaşam geometrisi üstünde düşünmekte yarar vardır.

Neden İngilizce'yi öğrenemiyorum?

Neden fen bilimlerini anlayamıyorum?

Neden sanat birikimleriyle ilişki kuramıyorum?

Neden atletizme çalışmıyorum?

Bu sorular, başkalarını suçlama ötesinde, bir yanıt bulamıyorsa, en verimli yol belirli bir dalda teknisyenliğe yönelmektir. Öngörülemeyecek kadar büyük olanaklar sağlayabilir teknisyenlik... Yutturmaya, kaytarmaya uzanmadan, işinin ehli bir teknisyen, çok güçlü bir insandır ve çok sağlıklı bir yaşam yaratabilir.

* * *

Turizm servislerinde incelmekten, Arap harfli belgeleri Latin yazısına aktarma uzmanlığına kadar, yığınla boş ve kendini kanıtlamaya yetecek alan var Türkiye'de... Kestirmeden köşeyi dönüverme kurnazlıklarının ise miadı dolmaktadır. Bundan böyle ne minibüs şoförlüğünden para kazanabilir insanlar ne de camekânlı arabalarda sosisli sandviç satmaktan...

Gençlik, yaşamın zor bir dönemidir.

Bu dönemi çıkmaza düşmeden aşmayı becermek, geri kalan dönemlerdeki şans oranını büyültüverir.

Gençlik dönemini olmadık tuzaklarda bir çarçur ettin mi, sonrasını toparlamak, o kadar kolay olmuyor...

(2 Nisan 1985)

kulluk ve cumhuriyetçilik...

BAZEN, hiçbir sorunun sanıldığı kadar karmaşık olmadığını, karamsarlığın bir kötü koşullanma, yoksulluğun da yapay ve mekanik bir insanlık ayıbı olduğunu düşünüyorum.

Çok çocuklu ailelerin yoksulluğunu ele alalım...

Üç çocuktan fazla çocuk sahibi olan ailelerin yoksulluğu, o çocukları yapan anne babaların; kendilerin de, o çocukları da, yoksulluk çarmıhına germeye kalkma ayıbı değil mi?

Zekâsızlık yoksullukla gerdeğe girdiğinde; sürünmeyi, iki kuşaktan önce, Tanrı dahi önleyemez.

On çocuklu yoksulu, çağdaş yaşam düzeyine eriştirme mucizesi, yirminci yüzyılın kapasitesi dışında...

Üç çocuktan fazla çocuğu olanlar, yüzde doksan dokuz oranında, yaşam sıkıntısını hem kendileri çekecekler hem de çocuklarına çektirecekler...

Türkiye'de bu uçurumun içine düşmüş aile sayısı, on iki buçuk milyon ailede dört milyona yakındır. Elli milyonda yirmi milyonu aşkın insan, ulusal geliri adam başına ancak bin dolara ulaşabilmiş bir topluma, uyum sağlayamama zekâsızlığının dramını yaşamaktadır.

Bu ne bir ekonomi, ne bir politika dramı; bir zekasızlık dramıdır.

* * *

Zekâsızlık dramı üstüne gidildiği ölçüde, zekâsızlık dramı olmaktan çıkabilir.

Zekâ, yaşanılan ortamın koşullarına uyum sağlayabilme hızı olarak tanımlanıyor.

Çevre koşulları, üç çocuktan fazlasını yapmaya elverişli değildir.

Ayrıca çevre koşulları kişileri, denizci ve ormancı olmaya zorlamakta...

Denizciliğe ve ormancılığa uyum sağlanamadığı gibi, ayrıca bin dolarlık bir ulusal gelir ortamına da, yarım düzine çocukla uyum sağlanamadığına göre, sakatlık merkezi önemli oranlarda bireylerin içindedir.

* * *

Bu, uyum sağlayamama eksikliği nedir?

Hangi toplumu, altı yüz sene süreyle kendi inisiyatifinden koparark kulluğa mahkûm ederseniz, bu tür uyumsuzluklar çıkar ortaya...

Biz henüz "Atatürkçülük" vurgulamasını dahi, "cumhuriyetçilik"e dönüştüremedik. "Osman'ın sülalesinin kulu" olmak övünmesinden, kendimizi bir türlü kurtaramamanın uzantısı, Gazi ile yarattığı cumhuriyet arasında "cumhuriyet"in üstünde değil, Gazi'nin üstünde yumaklandı. Gazi buna ne yapsın?... O, bana sorarsanız, ne kimsenin "Osman'ın sülalesinin kulu" olmasını isterdi ne de kendi adının, kurduğu "cumhuriyet"ten önde gelmesini...

Kulluk zekâyı daraltan bir cenderedir. Özgürsüzlükle sorumsuzluğu aynı sepette taşır...

Bir cumhuriyet vatandaşı, ulusal geliri ancak bin dolara varabilmiş bir toplumda on çocuk yapmaz. Bunu ancak, özgürlüksüz ve sorumsuz bir "beneva" yapabilir. Onu da ne iktisatçı kurtarabilir, ne doktrinci, ne politikacı...

Yavaş yavaş derme çatmalığımızın nedenlerini kurcalayacak bir düzeye geliyoruz.

Osmanlı sarayına altı yüzyıl kulluk etmiş olmakla övünmekten vazgeçeceğimiz bir cumhuriyetçi olmanın özgürlüğüyle sorumluluğunu yükleneceğimiz bir dönemin arifesindeyiz.

Bu, geçmişi horlamak değil, kul olmayı kendine yakıştıramamaktır. Vaktiyle efendilerimizin önemli kişiler olmaları, onlara kulluk etmiş olduğumuz gerçeğini değiştirmez.

Efendilerimiz önemliydi yahut değildi...

Peki kullar ne idi?..

Beneva mıydı, değil miydi?

İnsanın özgür doğduğunu yakalayamayan bir kul zekâsını, iki yüzyıl önce Rousseau, cumhuriyetçiliğin yıldırımlarıyla depremliyordu.

Cumhuriyetçiliğin, algılanması sanıldığı kadar kolay olmayan bir uygarlık düzeyi olduğunu, inanın ki çok geç fark ediyoruz.

Gazi buna ne yapsın?

* * *

Cumhuriyetçiliğin ne olup ne olmadığını, ıcığıyla cıcığıyla derinliğine incelememiz gerek.

Cumhuriyetlerde emek borsasında hakkını aramak, hazineden geçinmeye ağır basar.

Biz ise "hazineden geçinmenin" yaşamın doğruğu olduğuna inanmışız. Altı yüzyıl boyunca efendilerimiz hazineden geçinmiş. Biz de onlara hem kulluk etmişiz, hem de imrenmişiz.

Yetmiş sekiz yaşındaki annem bana ne diyor biliyor musunuz?

— O kadar uğraştın savaştın, vazgeçtik vali olmayı, bir kaymakam bile olamadın.

Bizler Gazi'nin ilk kuşağıyız.

Su katılmadık cumhuriyetçi olarak yetiştirildik.

Analarımızın babalarımızın bizi anlamaması doğaldır.

Bizlerin de karamsarlığı anlayamayışımız doğaldır.

On çocukluk yoksulluğun, sorumsuzluktan doğan ve kulluk yazgısına boyun uzatan şaşkınlığını anlayamamamız doğaldır. Monarşik kaynaklı "kutsal devlet" felsefemizi anlayamadığımız gibi...

Biz cumhuriyetçiler, belki çok başarılı ve mutlu olamadık, ama doğrusu kul koşullanmasıyla da yaşamadık. Bize, koşullanmalar dışı bir düşünce özgürlüğü armağan etmiş olanlara layık olmaya çalıştık. Bir daha dünyaya gelsek, koşullanmalar dışı bir düşünce özgürlüğüyle yaşamak isterdik. Kulluktan köpüklenen zekâsız kurnazlıklarla sorumsuz yoksulluklar bizim kâbusumuzdur.

(20 Nisan 1985)

pedagoji

Çocuk dediğin uslu oturur.
Çocuk dediğin büyüklerin sözünü dinler.
Çocuk dediğin her lafa karışmaz.
Çocuk dediğin "yapma" deyince yapmaz.
Çocuk dediğin "yat" deyince yatar.
Çocuk dediğin önüne konulanı yer.
Çocuk dediğin yeni icatlar çıkarmaz. Çocuk dediğin ders çalışır.
Çocuk dediğin dik kafalılık etmez.
Çocuk dediğin çok soru sormaz.
Çocuk dediğin karşılık vermez.
Çocuk dediğin paylanınca önüne bakar.
Çocuk dediğin evi dağıtmaz.
Çocuk dediğin her şeyi istemez.
Çocuk dediğin her duyduğunu söylemez.
Çocuk dediğin anasından babasından korkar.
Çocuk dediğin "şimdi seni gebertirim" deyince sus pus olur.
Çocuk dediğin her önüne gelenle oynamaz.
Çocuk dediğin büyüklerini üzmez.
Çocuk dediğin ikide birde zırlamaz.
Çocuk dediğin büyüklerin vurduğu yerde gül biteceğini bilir.
Çocuk dediğin ağaca da çıkmaz.
Çocuk dediğin kapının önüne çıkar.
Çocuk dediğin durmadan ıslık çalmaz.
Çocuk dediğin yemekten önce kiraz yemez.

Çocuk dediğin hep top peşinde koşmaz.
Çocuk dediğin kuş peşinde de koşmaz.
Çocuk dediğin kız peşinde hiç koşmaz.
Çocuk dediğin büyüklerinin bir dediğini iki ettirmez.
Çocuk dediğin zırt pırt televizyonu açmaz.
Çocuk dediğin söylenen işten kaçmaz.
Çocuk dediğin anasının babasının odasını açmaz.
Çocuk dediğin kapı çalınınca koşar kapıyı açar.
Çocuk dediğin insanın tepesine binmez.
Çocuk dediğin akşama kadar bisiklete de binmez.
Çocuk dediğin kimsenin dalına basmaz.
Çocuk dediğin ıslak yerlere de basmaz.
Çocuk dediğin sofrada adam gibi oturur.
Çocuk dediğin büyüklerin yanında oturmaz.
Çocuk dediğin haytalık etmez.
Çocuk dediğin çocukluğunu bilir.
Çocuk dediğin saygı suygu bilir.
Çocuk dediğin dersini de bilir.
Çocuk dediğin insanın kafasını şişirmez.
Çocuk dediğin pırtlatmak için avurduğunu şişirmez.
Çocuk dediğin çok gülmez.
Çocuk dediğin çağrılınca gelir.
Çocuk dediğin yemek saatinde eve gelir.
Çocuk dediğin yüzüne bakılınca kendine gelir.

* * *

Büyüklere gelince...
Onlar büyüktür, her şeyi yapabilirler.
Ve çocuklar yaşlanıp ölünceye dek, her şeyi sadece büyüklerin yapabileceğine inanarak yaşarlar.

(14 Haziran 1985)

iyi bir "entel" olmak...

1- BEZGİN, yorgun, anlaşılmamışlıktan sıkılmış ve ille de karamsar olmak...

2- "Nasılsın" diye soranlara, "Bu memlekette nasıl olunabilirse öyle" demek.

3- Hiçbir şey üretmemek...

4- Üretilmiş her şeyi yargılamak ve hafifçe gerinerek onları üretenlere burun kıvırmak...

5- Para kazanmamak ve durumu ya aile içinden, ya arkadaş çevrelerinden idare etmek...

6- Hiçbir şeyi derinliğine bilmemek, ama biliyormuş da, uzun boylu anlatıp açıklamaya değmez buluyormuş gibi görünmek...

7- Marksçılığı bırakmamak, ama ne "artık değer"in, ne de "yabancılaşma" ile "koşullanma" arasındaki farkların tanımını bir türlü doğru dürüst yapamamak...

8- Felsefede "akılcı"larla "ampirik"ler arasında, maddeci diyalektiğin yerini saptayamamak, ama hani bu tür konuları köküne kadar biliyormuş gibi acayip laf salataları çevirmek.

9- Asla gazete okumamak ve asla TV programlarıyla ilgilenmemek...

10- Politikacılardan yontuculara, balıkçılardan ressamlara kadar çekiştirmedik kimse bırakmamak ve sadece camekânlı köfteci Bektaşi Recep'i "güzel adam" olarak bulmak...

11- Sık sık "temiz" bir rakı içmek...

12- Âşık olup, hem tokadı patlatan haşin erkek hem de ayaklara kapanıp ağlayan duygusal erkek salıncaklanmasında gidip gelmek...

13- Denize düşmüş sandal çıpasını, dibe dalıp çıkartan on iki yaşında bir çocuğu görünce, "Bunu yazmak gerek" diye mırıldanmak...

14- Her şeyi ince bir nükteyle vurguluyormuş gibi, yarısı yutulmuş cümlelerle konuşmak...

15- Arada bir Avrupa başkentlerindeki eski bir yaşamdan ince çizgili bir anı anlatmaya kalkmak...

16- Başkalarına ait yargıyı daima elinde tutmak...

17- Ilıman ve derviş meşrepmiş gibi görünüp, "temiz" bir rakı içerken bela çıkarmaya hazır durmak.

18- Çok iş yapıp da yorulmuş gibi tatilciliği ön planda tutmak.

19- Resim sergisi dolaşmak ve bazen bir tablonun önünde durup, yanındakilere dönerek, "soylu bir çaba" demek...

20- Bir yığın önemli iş önerisi uydurup, ödün vermemek için hepsini reddettiğini açıklamak...

21- Durmuş oturmuş yazarlarla tiyatroculara diş gıcırdatarak tiyatroculara sövmek..

22- Politika konuları açıldığında, halk sevgisiyle kahrolmanın kısık gözlü bakışlarıyla, öfkeli iç çekmek.

23- Meclis oturumlarını bir kez dahi izlememiş olmak ve Meclis iç tüzüğünü hiç mi hiç bilmemek.

24- Beş yıllık planlarla bütçe yasalarını karşılaştırmayı akıldan bile geçirmemek...

25- Sovyet Komünist Partisi Genel Sekreteri'nin davayı sattığını söyleyerek, sinirli sinirli bir o yana, bir bu yana kafa çevirmek.

26- Oralara sokulup lafa karışmaya çalışan eski bir emekliyi sertçe paylamak.

27- Hem Türk edebiyatını, hem dünya edebiyatını yutmuş olmanın rahatlığıyla yerli yersiz Elsa Triolet'in adını geçirmek.

28- Flört konuşmalarında yaşamın gerçeğini dank diye söylemek ve psikolojik analizler yapmaya kalkmak.

29- Teknik aletlerden hiçbir şey anlamamakla övünmek...

30- İşine sabah gidip akşam gelenleri, tepeden bir bakışla alı
ya almak...

31- Yakında ortaya yeni bir yapıt atacakmış pozunda dur
mak...

32- Yaşamış taklidi yapa yapa, hiçbir şey yapmadan ağır ağ
yaşlanıp kaybolmak...

(25 Nisan 1987)

kahkahayla neşe bir enerji ürünüdür

İNSANLAR arasındaki eşitsizliklerin kökeni, yüzyıllardan bu yana, enine boyuna, incelenip durmuştur. Ancak bir tanesi nedense kaçmıştır gözlerden. O da, kişilerin enerjileri arasındaki farklardır.

Kimi en yalçın dağların tepesine tırmanacak, salla yahut, kayıkla okyanusları geçecek, üç yüz elli kilometre hızla giden arabalarda yarışlara katılacak kadar enerjiktir. Kimi de evden karşıdaki bakkala gitmeye bile üşenecek kadar enerjisizdir.

Neden bazı insanlar, yorulmak bilmeyen çelik bir yağ gibidirler de, bazıları parmaklarını bile oynatmaktan yoksun, ıslak bir paçavra gibidirler.

Enerjiler arasındaki eşitsizliğin kaynaklarına inmek kolay değildir. Beslenme biçimlerinin de, çevre koşullanmalarının da, hücreleri oluşturan gen yapılarının da etkileri bulunabilir, enerji taşmalarıyla, enerji düşüklüklerinde...

* * *

İnsanlar arasındaki en büyük sorunlardan biri, başkalarının da enerjisini kendi adına kullanıp kullanamama konusunda, ortaya çıkan durumlardır.

İki kişilik bir aile içinde bile, sağlıklı bir iş bölümü yoksa, koca karısının kendi enerjisini, kadın da kocasının kendi enerjisini, alabildiğine kullanmak istediğinden, yakınıp durur.

Başka bir insanın enerjisini kendi adına kullanmak, aynı zamanda onun zamanını, yani yaşamının bir bölümünü de kendisi için kullanmak demektir.

Rahmetli babam, bu garip oyunun bilincine varmış değildi, ama sırtına yükletilen hizmetlerden usandıkça:

— Ne de kolay "yapıver-ediver," diyorlar, bıktım yahu, diye bağırırdı.

Ama aslında o da, her rastladığını bir angaryaya koşturmaya bayılırdı.

* * *

Kendisine her "Merhaba" diyen kişiden, hemen bir şey istemeyi bir kural haline getirmiş insanlar, az değildir dünyada... Hele o kişiler, kendilerinden daha enerjikseler ve çevreleri de daha genişse...

Onlardan biriyle karşılaşıp da "Merhaba" demeye görün...

— Ne iyi oldu da rastladım sana, diye başlarlar. Kol saatim bozuldu. Senin tanıdığın saatçiler vardır, alıp da yaptırıversene şunu...

Kol saatleri bozulmamışsa, gazeteye verilecek bir kira ilanları vardır. Onu yayımlatıvermeniz gerekir. Kira ilanları yoksa, okul müdürlerine telefon edip, sıkışıklığa düşmüş çocuklarının işini düzeltmenizi isterler. Çocukları sıkışık durumda değilse, kimsenin iyileştiremediği kayınvalideleri için doktor isterler. Doktor istemiyorlarsa, belediyenin evlerinin önüne açtığı çukurun kapatılmasını isterler. Böyle bir dertleri de yoksa, hiç değilse, çalıştığınız gazeteyi bedavadan kendilerine abone yaptırmanızı isterler. Ama mutlaka bir şeyler isterler.

Ve kazara bir gün sizin de onlara bir işiniz düşerse, birden buz kesilir veya "estek köstek"le, ya "inşallah maşallah"la atlatıvermeye kalkarlar sizi... Kendi enerjilerini kimse için harcamadan, başkalarının enerjilerini kendileri için kullanmaya ayarlanmışlardır ve bu ayarı da hiçbir zaman kolay kolay bozmazlar.

* * *

Düşük enerjilerin üstün enerjilerini kullanmaya dönük kurnazlıkları yanında, üstün enerjilerin de, düşük enerjileri kendi şemsiyeleri altında toplamak eğilimleri vardır. Bu ilginç diyalektikten de, birtakım siyasal örgütlenmelerle kurumlaşmalar biçimlenir.

Gerçekte denklem kimin, kimin enerjisini daha çok kullanacağı, yahut kullanılacak enerji karşısında, nelerin sağlanabileceği üstüne kurulmuştur.

Bir de enerjiyi en verimli olarak nasıl kullanmak gerektiğinin planlanması vardır. Bu ise yüksek enerjiyle birlikte, daha başka donatımlar da ister. Ve insanlar genellikle enerjileri kullanma planlamasında çuvallarlar. Çok daha verimli bir yerde kullanılabilecek bir enerjiyi, abuk sabuk ve sonuç vermeyecek işlerde harcayabilirler...

* * *

Düşük ve yüksek enerji denklemlerinin, belirli bir şemsiye altında, en iyi nasıl kullanılabileceğinin akıllıca planlanması, o denklemi oluşturanların ortak başarı tırmanmasına dönüşür ki, bizim toplum, "köy ağası" bireyciliğinden, böylesi bir iş bölümüyle, ortak bir plan hedefine yönelmeyi, aile içinde dahi sağlamaya alışmamıştır.

Herkes başka bir telden çalar, düşük enerji yüksek enerjiyi tırtıklamayı kollar. Yüksek enerji, düşük enerjileri kuklalaştırmaya kalkar ve iş bölümüne dayalı, enerji bütünleşmelerinin ortak planlanması, hemen hemen hiç yapılamaz.

* * *

İnsanlar arasındaki eşitsizlik sorunu, çok kurcalanmış bir konudur. Ama enerjiler arasındaki fark, kuşaklar ve hatta toplumlar arasındaki enerji farklarını da beraberinde getirdiğinden, üstünde durulmak istenmemiş bir konudur.

Oysa enerji, insan mutluluğunun kilit taşıdır. Üzgünlük, karamsarlık ve mızmızlık, enerji istemediği halde, neşe, kahkaha ve diri bir açık-seçiklik, büyük enerji ister.

(20 Şubat 1987)

havalar serinliyor

SABAHIN altısında balkondaki termometre dışarda ısının 12 derece olduğunu gösteriyordu. İçerdeki termometre ise aşağıdan yukarı doğru uzanan kırmızı çizgisiyle 20'nin üstüne çakılmıştı...

Bütün gece yorganı, çarşafı, döşeğiyle vücudun sıcaklığını paylaşmış, ılık bir yataktan evin serin yalnızlığına kalkmak...

Hemen ayağıma bir eşofman pantolonu geçirdim, sırtıma da bir kazak...

Sonra da bir kahve suyu koydum ocağa...

Günün en canlı ve eşitlenemez keyfi, büyük bir bardak sıcak kahveyle siyah bir ağızlık ucunda dumanları tellenen ilk sigaradan bir nefes çekip gazeteleri okumak...

Manşetler, haberler, yorumlar, anlatımlar, düşünceler, resimler...

* * *

Bir gün önce başlayan yağmurla kapanan gökyüzü, her zaman olduğu gibi yine birden geliveren sonbaharın hiç eksilmeyen kimliğini gösteriyordu pencerelerden...

Erken saatlerin serinlemeye başlayan yalnızlıkları, çocukluğumun okul sabahlarını çağrıştırır nedense...

Yirmi beş yaşımın, otuz yaşımın, kırk yaşımın, elli yaşımın değil de neden çocukluğumun sabahlarını?

Bir doğa kuralı bu...

Belleğin en taze olduğu dönemler, daha sonraki anı kayıtlarının önüne geçmeye başlar zamanla...

Felsefeci Ribot, ne kadar açık bir merdivenlemeyle anlatır bellekteki, geçmişe ait bu sinema düzenlemesini...

En parlak filmler çocuklukta kalmış olanlardır, en silikler ise en son çekilmiş olanlar...

Siz hiç altmışında, elli dört yaş anısı anlatan kimse gördüğünüz mü; kırktan sorasının anı edebiyatındaki fihristi, duygusal değil mekaniktir... Yaşam kavgalarından yahut başağrılarından paragraflar taşır... Erken sabahların bir bardak sıcak kahvesiyle ilk sigarasına yer vermez...

* * *

Çocukluğumun okul sabahları... 7. sınıfın okuma kitabında Anatole France'tan alınma bir sonbahar parçası vardı...

Yazı çizi sevdalılarının pek sevdikleri bir parçadır o... Anatole France'ın, okulların açıldığı sabah, sırtında çantası, cebinde topacıyla küçük bir serçe gibi zıplaya hoplaya Lüksemburg Parkı'ndan nasıl geçtiğini anlatır...

Sararmış yapraklar parktaki mermer heykellerin çıplak omuzlarına düşmektedir tek tek...

Ve Anatole France şöyle der:

"Çeşitli dönemlerdeki benlerden en çok sevdiğim o küçük çocuktur işte..."

* * *

Bazen neye üzülüyorum biliyor musunuz? Aslında üzülme de değil, bir sessiz hayıflanma.

Mesleğimin büyük bir bölümü yurtbilgisi derslerine benzer didaktik yazılar yazmakla geçti...

Oysa bir yazı adamının gerçek uğraşı bu değildir. Şayet tiyatro, yahut roman, yahut öykü, yahut deneme yazarıysa, kendi dalında daha yeni sayfalar açmaya çalışmaktır...

Bizde toplumsal topografyanın yazı ürünlerine ayırdığı metrekareler o kadar küçücük ki...

Toplam tirajı üç milyon olan gazetelerle, altmış milyonluk nüfusta, on-on beş milyon insan ilgileniyor sadece...

Geriye kalan kırkbeş-elli milyon insan gazete dışı...

Kitaplara karşı ilgi ise harcıalem bir benzetişle devede tüy bile değil...

* * *

Yazıya karşı talebin bu kadar düşük olduğu bir yerde, koskoca bir ömrü kalem kâğıtla geçirip gitmek... Donup kalmış düşünceleri biraz olsun hareketlendirmeye uğraşmak... Devlet organizmasının, birbirinden bağımsız üç ayrı kuvvetin tümünden oluştuğunu anlatmak...

Baksanıza sayın Başbakan dahi "devlet" diye kendi emrindeki bakanlıkların memurlarını kastediyor.

Onlar devletin ne kendisidir, ne temsilcisidir, sadece işlemcisidir.

Devletle işlemcilerin eşdeğer sayıldığı kavram yoksulu, birikimsiz bir Şark demokrasisinde bir yazı adamı ortaokul öğretmenliğinden ne kadar kopabilir?

* * *

Kitaplarımın sayısına baktım, otuz sekiz cilt olmuş... Enerjimin büyük parçası ise irili ufaklı yirmi-otuz bin yazıyla gazete sayfalarında kalmış...

İşte toplumsal determinizmin somut bir örneği... Okuma parselinin daha geniş olduğu bir toplumda, elli yıllık bir yazı mesleğinin görüntüsü daha başka bir profil çizebilirdi...

Ama biliyorum ki Marcel Ayme de burada doğsa, yapabileceği fazla bir şey olmazdı.

* * *

Yok yakınmıyorum. Doğduğu mekânda hep aynı işle uğraşarak, çocukluğundan kalma sabit bir doğa dekoru içinde yeni bir sonbaharın serinliğini duymak bir sabah vakti...

Dün akşam aynı dairede değilse de aynı çatının altındaki torunlarımdan yirmisindekiyle konuştuk uzun uzun...

Çok az insan tatmıştır bu kadarını... Mutlu olmam gerekir, sonbahar serinliği ortalığı kaplamaya başlamış olsa bile...

15 Ekim 1992

memur dünyalarının çocukları

MEMUR çocuğu olmak hem iyidir, hem kötü... İyidir, baban oradan oraya atandıkça, daha küçük yaşta bir yığın yer görürsün. Hatta atanılan yerdeki resmi koltuklar hiyerarşisiyle orantılı olarak itibar da görürsün.

* * *

Akşamları belediye parkının çay bahçesine dönüştürülmüş bölümünde nargile içmeye giden babanın yanında, sen de pandispanyayla çay içmeye gidersin.

Çay ocağının sahibi kendi eliyle getirir nargileyle çayı ve o sırada sevecen bir gülücükle yanağını okşayarak:

— Maaşallah çok uslu, der.

* * *

Aynı bahçenin akşam müşterilerinden mektupçu, ucundaki minare külahına benzeyen teneke mahfazasında cebe takılacak maşası da bulunan bir kurşun kalemi armağan eder. Mal müdürü, kolundaki camekânıyla dolaşan gezginci satıcıdan, babanın bütün karşı çıkmalarına rağmen, küçük boy bir çikolata alır sana... Ve o da okşar yanağını:

— Maaşallah delikanlı olmuş, diye.

* * *

Kötü yanı ise, memur gözlüklerinin dışındaki dünyalardan habersiz kalışındır. Oradan oraya taşınıp durmaktan anısal birikim-

lerden yoksun, yasak savıcı eşya ile kiralık evler göçebeliğinde, dört dörtlük özenlik bir ev kültürünü bir türlü geliştiremezsin.

* * *

Arkadaşlıklar sürekliliğe dönüşmez. Zaman, gelip geçici limanlar arasında tükendiğinden, umutlarını nerelerde büyütüp güçlendireceğinin saptayamazsın.

Ve sen kaderine egemen olacağına, kader sana egemen olmaya başlar...

* * *

Ben de bir memur çocuğu olduğum için, o yaşamın eksilerini de, artılarını da çok yakından tanıdım.

Baba tarafından Rumelili, annemin babası tarafından Kırımlı, anneannem tarafından ise III. Selim'in sadrazamı Koca Yusuf Paşa'ya kadar uzanan eski bir İstanbul ailesinden geldiğim halde, otuz iki yaşına kadar İstanbul'a taşınamadım.

İstanbul'da doğduğum, okuduğum ve yaz tatillerinin de çoğunu dedem Tatar Hasan Paşa'nın köşkünde geçirdiğim halde, dilediğim gibi bir ev kurma olanaklarının kapısı, geç mi geç açıldı karşımda...

Babam memur olmasa ve on yıl içinde Edirne-Ankara-Bursa-İzmir-İstanbul-Ankara elipsi içinde, kira evlerindeki iğretiliğin hepimize bulaşan çalkantılarını yaşamasa, herhalde hayatlarımızın ateşte kavrulmuş atkestanelerine benzeyen gençlik bölümleri, bu kadar çilelerle donanmış olmazdı...

* * *

Durmuş oturmuş ev kültüründen yoksunluğun bedeli, kuşak kuşak ödenir.

Tablosuz duvarlarıyla ödenir. Bir türlü sabitleşmeyen kitaplıklarıyla ödenir. Kasetleriyle plaklarının rahat rahat çoğalamadığı güdük müzikleriyle ödenir. Düzenli ve özenli mutfak ve servis güzelliklerinden kopuk kalmakla ödenir... Kuşak kuşak ödenir...

Türkiye ortamına göre en elit dilim sayılan memur ailelerindeki göçebe derme çatmalığı, göstermelik "kabuk devlet" adına iyi

fotoğraflar vermişse de, birikimli kuşaklar yetiştirmekte bir hayli yaya kalmıştır.

* * *

Merkezi yönetimlerdeki ordan oraya memur atamak geleneği, aileleri öyle depremlere uğramıştır ki, geleneksiz, göreneksiz, birikimsiz, dar açılı bir yığın çoluk çocuk taze insanın, orda burda yerçekimsiz uçuşup durmasına ve hayat içinde ekşiye ekşiye kaynayıp gitmesine neden olmuştur.

* * *

Hele subaylar için zorunlu olan Şark hizmetlerinin yarattığı dramlar...

Ters evlilikler... Evle kışla arasındaki çatlama... Kendi içinde çemberlenmiş bir dünya ile dış yaşam arasındaki uçurumlu uyumsuzluk...

Bütün bunlar, görüntü bir "kabuk devleti" esas alıp, insanı onun kulu gibi görme yanılgılarından biçimlenmiştir.

Şayet bizde de insanı esas alan ve devleti de onun yaşamını kolaylaştırmak için kurulmuş teknik bir örgüt olarak gören bir anlayış ağır bassaydı, bilir misiniz Türkiye ne kadar mutlu ve başarılı olacaktı?

***

Çocukluğumdaki konuşmalar zaman zaman hâlâ çınlar kulaklarımda:

— Çok peynir yeme kurt yapar...

— Nasıl olsa boy atıyor, biraz büyükçe olsun elbise; en koyusunu seçin kir götürür...

— Turfanda patlıcanı enayiler alır, hele biraz ucuzlasın bakalım...

Gerçekten ailenin olanakları o kadar dar mıydı? Şimdi daha iyi biliyorum ki değildi. Ama öyle alışmışlardı; daha iyi, daha keyifli bir yaşamı gereksiz görüyorlardı.

Türkiye kaynak yaratmaya dönük kadrolar yetiştirmesini be-

cerebilseydi, kuşaklar kuşaklarla mutluluğun halaylarını çekerek geleceklerdi bugünlere... Acının, hukuksuzluğun, çürütmeciliğin, yaşamı zehir etmenin lanetlerini miras bırakarak değil...

Ama gösterimelik "kabuk devlet" sıradışılığı, özgünlüğü, yaratıcılığı payelendirmez. Tapınmacı ve yardakçı höthötçülüğü payelendirir sadece...

Yüzyıllar boyu canım insan kuşaklarını ziyan zebil ede ede...

Ve çıkmazlardan çıkmazlara sürüklene sürüklene...

(31 Temmuz 1992)

avuç falları

BİTMEKTE olan yılın nihayet son haftasına da girdik. *"Zaman"*, yeryüzündeki canlı cansız varlıkların aşınma ve değişim süreçlerini belirlemek için kullanılan yakıştırma bir ölçü aslında...

Uzay boşluğunda *"zaman"* var mıdır?

İnsanı ortadan kaldırın, *"zaman"* ölçüsü de onunla birlikte kaybolacaktır.

Ne geçmiş olacaktır, ne hal, ne gelecek...

İnsan beyninin bir anlatım ve iletişim kolaylığı sağlamak için icat ettiği araçlardır takvimler ve saatler...

Plüton yıldızı sanırım 250 yılda tamamlıyor güneş çevresindeki bir turunu...

Şayet Plüton'da yaşasaydık, onun bir turunu kapsayan 250 yıl, bizim için bir tek yıl mı sayılacaktı?

Ömrümüz de ona göre mi ayarlanacaktı, yoksa sadece üç dört aylık bir mevsim boyu mu yaşayacaktık orada?

Alın işte size, bizim kullandığımız zaman ölçüsünün ne kadar göreceli ve yakıştırma olduğunu.

* * *

Herhalde Oyuncakçı Baba bizim kullandığımız takvim ve saat ölçülerinin minüsküllüğüyle dalga geçiyordur.

Nasıl geçmesin ki, yeni yeni keşfetmeye başladığımız uzaklardaki galaksilerin mesafelerini anlatmaya çalışırken, 40 milyon ışık yılından söz etmek zorunda kalıyoruz.

Işık saniyede 300 bin km. gider. Bir yılda kaç saniye var, 40

milyon yılda kaç saniye var?.. Onu da 300 bin km. ile çarpın ki galeksinin uzaklığını kilometre olarak bulasınız...

Bu kadar akıl ötesi bir mekân, daha doğrusu bir boşluk ortasında, yazgılarımızı saptama olanağı var mıdır, yok mudur?

* * *

İnsanlar oldum bittim kafalarını taktırıp gitmişlerdir bir soruya... Her canlı kendi bilinci dışında bir programlanmayla mı geliyor yaşama, yoksa yaşamının programı kendi iradesi içinde mi?

Yahut da yüzde elli öyle, yüzde elli böyle mi?

Doğduğumuz ortamı, doğduğumuz aileyi seçmek kendi elimizde olmadığına göre, bir bakıma hayatımızın içinde biçimleneceği platform, bizim irademizin dışında bağlıyor bizi... Genel anlamda bir yazgı sayılabilir bu...

* * *

Özel anlamdaki yazgıya gelince...

Enerji, zekâ, irade kapasitesi vs.

Bir inanca göre avuçlarımızın çizgilerinden bunları okuyup çözümleme olanağı varmış.

Doğru mudur, yanlış mıdır bilinmez. Ancak unutmamak gerekir ki yeryüzündeki beş buçuk milyar insanın parmak izlerinden hiçbirisi ötekininkine benzemez...

Bu nasıl bir mucizedir onu dahi anlama olanağı yok pek...

Yani bir garip gizemi varmış gibi görünüyor ellerimizdeki çizgilerin...

* * *

Hepimizin el falına bazen şakacıktan, bazen palavradan bakanlar olmuştur.

Ben bunlar arasında bir kez ciddi bir yaklaşımla karşılaştım.

*"Büyük Gözaltı"*nın Venezüella'da basıldığı günlerdi. Kitabı Karakas'ta yayımlamış olan *"Monte Avila"* kitabevinin Paris temsilcisi bir Fransız aristokratıydı. Karısı da güneşle alev karışımı Arjantinli bir kadın...

Beni evlerine davet etmişlerdi. İlk kez Arjantinli bir hanımla tanışıyordum.

Yerinde duramayan bir kadındı. Salona bir şeyler götürüp getirirken dahi dans etmekten alamıyordu kendini. Her şey kahkaha, espri ve hareketti onda.

Ve bana Fransızları çekiştiriyordu:

— *Fransızlar soğuk, sönük, durgun insanlar; coşku yok. aşıp taşma yok hiçbirinde,* diyordu.

* * *

Bir ara bana:

— *Sizin el falınıza bakabilir miyim,* demişti.

El falında Güney Amerika'nın Azteklerden Mayalardan uzanıp gelen tuhaf bir üstünlüğü vardır. Bunu biliyordum. Elimi kaygı benekli bir merakla uzattım.

İki dakikalık bir incelemeden sonra, kadının gözlerindeki cıvıltılı neşe ışıkları derinleşip kandilleşti:

— Sizin hayatınız sadece zorluklardan ibaret, dedi. Ne elde edecekseniz hepsini iğneyle kuyu kazar gibi uğraşa savaşa, eriye tükene elde edeceksiniz. Hiçbir isteğiniz kendiliğinden ve kolayından olmayacak.

* * *

O sıralarda ben kırk altı yaşındaydım. O yaşa kadar geçmiş dönem için, söyledikleri yüzde yüz doğruydu kadının.

Bir tek kez olsun başımı göğe değdirecek beklenmedik mutlu bir sürpriz yaşamamıştım.

Yaşadığım iyi anların en alkışlısı bile uzun emekler ve uğraşlar sonucunda olmuştu...

Hiç beklemediğim bir anda, aklımın köşesinden bile geçmeyen bir müjde gelip kapımı çalmamıştı...

***

Ondan sonraki yirmi yıl da yine öyle geçti...

İstediğim hemen her şeyi, gözüm arkada kalmayacak kadar gerçekleştirmiş sayılsam bile, ödediğim bedel hep aynıydı, iğneyle kuyu kazarak uğraşmak...

Ama tersi çok oldu, hiç beklemediğim anda gelen kötü sürp rizler, ezici, kahredici, yok edici sürprizler..

Kabına sığmayan Arjantinli çılgın kadın, *yazgımı avcumd bir cümle ile okuyuvermişti.*

* * *

Onun için de ben piyango miyango almam hiç. Şans oyunla n da oynamam.

Ne istersem de sonunda az buçuk olur, ama mutlaka bedelin ödemek koşuluyla, iğneyle kuyu kazarak.

Bundan da hoşnudum. elimdeki çizgilere hiç kızmadım yüzden...

Hem kimbilir yaşamın beleşini aramak, belki de daha paha lıya mal olurdu...

(28 Aralık 1992)

şekerim beniiim...

SABAHLARI saat 7 sularında çalışma odasına girdiğimde, incecik, gevrek bir ses karşılar beni:

— Şekerim beniiim. Canıım. Babacığım, babacığım...

Saman sarısı hotozu, kıvrık gagası, kiremit kırmızısında karşılıklı mühürlü yanakları, nokta nokta simsiyah gözleri ve upuzun sütbeyaz kuyruğuyla bir buçuk karışlık *"Sultan papağanın"* sabah selamıdır bu...

Beni görür görmez, paralel telli, kubbeli kocaman kafesinin hemen tepesine doğru tırmanarak, bebek sesinin netliğinde sevgilerle başlatır sabahı:

— Şekerim beniiim. Canıım. Babacığım, babacığım...

* * *

Havada motor kapağı kopmuş uçak, Kuşadası'ndaki bir çöp tenekesinde patlayarak yedi turistin yaralanmasına neden olmuş bomba ve AT'ye biraz daha sokulmak için gümrüklerin sıfırlanmasına doğru atılacak adımlara karşı çıkan yerli holding haberlerinin kara dumanlı başlıkları ortasında; *bir buçuk karışlık bir papağandan gelen mutlu bir sabah karşılaması, göklerden inmiş bir Tanrı kelamı gibi gülücüklerle dolanır gider yüreğimde...*

Şükrederim ki canlıların hepsi de, kan ve para çıldırmasına uğramış birer siyaset ifriti değil...

Şipşirin sarı hotozu, kırmızı kırmızı mühürlü yanakları, kıvrık gagasıyla insanı yatağından kalktığında insanca karşılayan böyle küçük papağanlar da var dünyada...

***

Bazen kapalı mart göklerinin çaresiz ve anlamsız bunalımları, ufuksuz, renksiz ve ışıksız boş denizlerin derinliğine çeker insanı...

Gelip geçen insanlar, mağaza vitrinleri, dolmuşlar, sokak satıcıları günleri kamçılayarak süren karabasan gölgelerine dönüşürler...

İki yıl kadar önce öyle bir günde, anlamsızla anlamsız tenisi oynamak için eve bir koltuk pufu almaya çıkmıştım. Nasıl oldu bilemem, yeşil bir papağanla döndüm geriye Adını da sahibine yakışacak bir kahkahada seçtim:

— *Şaşkın...*

* * *

Şaşkın vahşiydi. Kimbilir nerelerden ne çilelerle gelmişti. İnsanlara yakınlık göstermemek üstüne yemin billah etmişti.

Elma dilimlerini eliyle alıp suratıma baka baka yemekten başka bir numarası yoktu.

Kafesinden çıktığında koca pençeli kısa ayaklarıyla, yazı masası üstünde öfkeli öfkeli bir kaç tur atar, sonra da hızlıca pencere pervazına uçardı...

Ama ben onu sevmiştim.

Bir gün kafesinin yemlik kapısı iyi kapanmamış. Odanın vasistası da açıktı. Bizim *Şaşkın* önce kafesten, sonra da evden tüyüp gitmiş ben yokken...

Üç beş kez, karşı damlara konarak çığlık çığlığa gösterip durdu bana kendini. Dönmesi için neler yapmadım ki... Ama bir daha geri dönmedi, taş yürekli sevgililer gibi...

* * *

Bir süre sonra kızım, Sultan papağanı getirdi. Uysal, sevecen, sevimli, küçük boy papağanlardandı. Uzmanların dediğine göre konuşma yeteneği yoktu.

Yeni aşk da önceleri tek yönlüydü. Sabahları yazı odasına girince, hemen ona eğiliyor:

— *Şekerim beniiim, canıım, diyordum.*

O da tepetaklak dönüp kuyruğuyla kanatlarını açarak bana kendi güzelliklerini gösteriyordu...

Ve bir gün çalışırken, birden tam algılayamadığım bir ses duydum:

— *Şekerim beniiim, canıım.*

Sultan papağan tek yönlü aşkı, karşılıksız bırakmak istememişti.

"Babacığım"ı sonra öğrendi...

* * *

Şimdi kafesinden çıkığında kafama, omzuma, elime konuyor, gagasını uzatıyor öpüşmek için...

Arkasından da tek tek sıralamaya başlıyor:

— *Şekerim beniiim, canıım, babacığım...*

Sanki anlamını bilerek söylüyormuş gibi geliyor bana o sözleri... O kadar yerinde, denk ve içtenlikle söylüyor ki...

Olayların tütüp duran kızgın marsıkları ortasında küçücük bir papağanın sevecenliği, bir yazı emekçisine karşı göklerin nükteli bir armağanına benziyor. Şakanın bu kadar incesi başka nasıl olabilir ki?.

(11 Ağustos 1993)

zoru seçmenin tadı

ON BEŞ yaş ile otuz beş yaş arasındaki sağlıklı erkeklerin hemen hepsi, hiçbir çalışmaları, hiçbir antrenmanları, hiçbir deneyimleri olmadan, yüz metreyi on dört ile on altı saniye arasında koşabilirler.

Sonra da nefes nefese yere yıkılır, kan damarlarının zorlanması yüzünden iyice bulanmış kafa ve gözleriyle, bir güzel de kusarlar bazen...

Bir daha asla böyle bir enayiliği tekrarlamayacaklarına yemin billah ederek...

Dünya şampiyonları ise aynı yüz metreyi sadece beş altı saniye ve iki üç salise daha hızlı koşarlar onlardan...

Ne yere yıkılırlar, ne başları döner ne de kusarlar.

Sadece beş altı saniye içinde yeryüzündeki beş buçuk milyar insanı eleyip geçerler.

Şampiyonluk, zoru seçip üstesinden gelmenin markasıdır.

Kişiye verdiği ruhsal doyumla yaşam tadı ise, bilemeyiz kaçıncı katındadır göklerin...

* * *

Peter Ustinov, yıllarca önce *BBC*'de yaptığı bir sohbet konuşmasında, bir sabah kaldığı otelde nasıl tenis oynadığını anlatıyordu.

Şortunu giyip otelin korduna gitmiş ve orada tek başına top gösterileri yaparak vakit geçiren birine rastlamış.

— İsterseniz gelin bir set oynayalım, demiş.

Oyuna başlamışlar.

Adamın attığı servislerin bir tanesini bile karşılayamamış *Ustinov*. Kendisinin attığı toplar ise hemen zımba gibi geri dönüyor; bir hayli şişman olan sanatçıyı, havayı döven raketiyle bir o yana, bir bu yana savurtuyormuş.

Ve *Peter Ustinov* bir de bakmış ki, kordun dışında dört ayak olmuş, bir tanesine bile vuramadığı topları toplamakla meşgul...

Meğer sabah sabah tenis oynamaya kalktığı kişi dünya üçüncüsüymüş.

* * *

Zoru seçmenin tadı, bazı insanlarda bir yaşam üslubu... Onlar, maden işçiliği gibi hayatın baskısı karşısında değil, kendi özgür iradeleriyle seçerler işin zor yanını...

Örneğin araştırmalarla uğraşan fizikçiler...

Pekâlâ bir fakültede sadece ders vermekle de yetinebilecekken, sabahtan akşama bir laboratuvara hapsederler kendilerini...

Önce merak ettikleri, sonra da üstünde bir takım varsayımlar ürettikleri bir fizik olayı, laboratuvar testlerinde bekledikleri sonucu verdiği an...

Eh işte o an, o fizikçinin duyduğu tanrısal mutluluğu, aşkları uzun süre engellenmiş bir çiftin ilk zifaf gecesi öpücüğü bile egale edemez.

* * *

Bir tiyatro yazarı için, perde açılır açılmaz izleyicilerin gözünü sahneye mıhlamak çok da zor değildir...

Perde açıldığında bir adam, sahnede tabancasını doldurmakla uğraşıyorsa, parterin dikkati hemen sahneye iliklenir.

Ama tiyatro dersi verenler, böyle bir ucuzluğa asla kaçılmaması gerektiğini söylerler...

* * *

Usta bir yazar, sahneyi bu tür bir ucuzlukla da başlatsa, beklenmedik bir sürprizle kapatır parantezi...

Örneğin tabancasını dolduran kişi bir katil adayı değil, bir ti-

yatro aksesuvarcısıdır. Bir cinayet oyunu için gerekli malzemelerle araçları hazırlamaktadır.

Yahut bir atletizm hakemidir. İşaret tabancasını dolduruyordur.

Tiyatrodan anlayanların perde açılınca karşılaştıkları ucuzluktan ötürü uğradıkları düş kırıklığı, birden beklenmedik bir beğeni kıvraklığına dönüşür.

* * *

Gerek sanatta, gerek bilimde, gerek sporda kendi özgür iradeleriyle *"zor"*u seçmiş olanlar, aynı zamanda da çokçası en unutulmayanlar oluyorlar. İnsandaki yaratıcı gücün sınırlarını kanırtmaya çalışmak, kimbilir nasıl bir şehvet tutkusu yaratıyor onlarda; bazen hayatlarını riske atsalar bile...

* * *

Beleşe, kolaycılığa, kestirmeye —neredeyse— kilitlenmiş bir toplumda, *"zoru"* seçmenin lezzeti üstünde durmak, bir çeşit anlamsız düşünce fantezisi sayılabilir.

Sayılırsa sayılsın. Dostlar nasıl olsa anlarlar, böyle bir fantezinin hangi boşlukları fiskelemek istediğini...

(11 Kasım 1994)

yere düşen aşure kâsesi

ORTALIĞIN yere düşüp parçalanmış bir aşure kâsesine dönmesine de pek kulak asmayın...

Herkes yine biraz da kendisinin belirlediği bir hayatı yaşar bu dünyada...

Politika ne tek pusulasıdır dünyanın ne de tek geçim kapısı.

Abdülhamit'in yeni tahta çıktığı sıralardaki Balkan bozgununda, yollara düşen beş milyon insanın büyük göçü, kimbilir ne kadar kavurucu acılara neden oldu?..

Ya I. Dünya Savaşı'nın İstanbul üstüne düşen kara kefeni?

Ya II. Dünya Savaşı'nda ölen altmış milyon insan ve yaşanan korkunç dramlar?

Yine de hepsi zamanla unutulup aşılıyor ve insanoğlu kuşak kuşak sürdürüp götürüyor hayat serüvenini...

Seçimi şu parti, yahut bu parti kazansa, ne değişecek İstanbul trafiğinde?

Ne değişecek kasaba akşamlarının kasvetinde?

Seçimler biraz da büyük maçlar gibidir, taraftarları coşturur, ama ne aile geçimsizliğine bir çare olur, ne ödenemeyen borca, ne yanıtsız kalmış aşka...

"Türke Türk propagandası" yapa yapa, abartılı mı abartılı bir "Türk, eşit süpermen" imajı yaratıldı içerde.

Ve bu genel afyonlanma içinde, ne kimse hazineden geçinenlerin beleşçiliğini ve afur tafurlu kurnazlığını görebildi; ne de toplumsal kapasitenin sanıldığından da düşük olduğunu...

Yasal paravanlar arkasında bir hazine yağmasıdır sürüp giden.

TV kanallarının çoğalmasıyla görsel olarak ortaya çıkan sarsıcı tablolar, şimdi herkesi şaşırtıyor...

Korkunç bir zavallılık, korkunç bir sorumsuzluk, korkunç bir düzensizlik.

Yüzlerce yıldan beri böyleydi bu. III. Mehmet zamanında da, IV. Mehmet zamanında da, V. Murat zamanında da, Mustafa Kemal zamanında da, İsmet Paşa zamanında da...

Sadece cumhuriyet döneminde halkın perişanlığından söz etmek yasak edilmişti.

Söylenen politik nutuklarla, çizilen politik vitrinin arkasındaki gerçekleri kurcalamak ihanet sayılmıştı...

O zamanların Mülkiyeli'leri de, Harbiyeli'leri de bu koşullanmalarla yetiştiler...

O nedenle de evrensel diyalektiğin hem dinamosunu, hem röntgenini oluşturan Marksizmin baş düşmanı oldular.

Ve Türkiye tam bir mumyalaşmanın sargılarına sarıldı.

Piyasa da, demagog siyasetçilerin yuttur kaydır bilardosuna kaldı.

Yüzyıl sonra kimbilir neler olacak? Hazineden geçinme gericiliğiyle tutuculuğu herhalde çoktan bitmiş olacak...

Yabancılarla evlenmiş Türklerin sayısı kimbilir kaç milyona çıkacak?

Ola ki Avrupa Birliği, Dünya Birliği'ne dönüşecek...

İstanbul da tüm dünya insanlarının kenti olacak; Roma da, Paris de, Brüksel de...

Toplumlar arasındaki kalite farkları da herhalde bir hayli azalacak.

Yüz yıl sonra...

Ya bin yıl sonra? Kimse Süleyman Bey'i hatırlamayacak. Eski Meclis Başkanlarından Abdülhalik Renda'yı da...

O nedenle çok da kulak asmayın politikanın alt düzey cilvelerine.

İnsanlığın asıl büyük sorunu yalnızlıkla parasızlıktır.

Birine çare bulsan bile, ötekine bulamıyorsun. Ve hayat akıp gidiyor. Boş verin gerisine...

(2 Aralık 1995)

öldürülmüş şehzadeler ve devrilmiş padişahlar

V

Bizim Osmanlı tarihi içinde dolaşmaya kalkmak, tıpkı İstanbul trafiği içinde dolaşmaya benziyor.

Genellikle çok kötü ve bulanık olan anlatımlarda, ille de üstün görünme telaşının zikzakları, sonunda hiçbir yere tam varamayan bir kargaşaya dönüşüyor.

Osmanlı'yı sevabı ve günahıyla, kendi özellikleri ve nitelikleri içinde objektif olarak ele alma titizliğini, hemen hemen kimse pek göstermemiş.

Ya Osmanlı'ya yaranma, ya Osmanlı'yla övünme tutkusu ağır basmış.

Hani öyle ki nerdeyse Osmanlı sultanları yenilmez, Osmanlı sultanları Hıristiyanlarla evlenmez, Osmanlı sultanları kimi öldürürse mutlaka haklı öldürür gibi saçma sapan birtakım tabular yaratılmış.

Ve sonunda kimsenin derinliklerine bakmayı göze alamadığı, karanlık boşluk ve uçurumlarla dolu garip bir tarih çıkmış ortaya...

Öyle bir tarih ki, anası babası belli olmayan, yani kimliği saptanamamış şehzadeler bile var içinde...

Koskoca bir tarih, bu kadar özensiz, yüzeysel ve abartmayla şişinme davullarının gümbürtüsünden ibaret olarak mı yazılmalıydı?

* * *

Örneğin Fatih'in babası II. Murat'a ne kadar gevşek ve suyuna tirit bir yaklaşımla bakılıyor.

İktidarını pekiştirmek için, hem amcası Mustafa Çelebi'yi, hem kardeşi küçük Mustafa Çelebi'yi öldürten ve öldürmediği en küçük kardeşinin de gözlerini kör eden bu sultan neden kendi iradesiyle tahtından vazgeçti? Hem de kırk iki yaşındayken...

Yanıt şu:

— Canı öyle istedi.

Peki, ikinci kez neden tekrar padişah oldu?

Çünkü oğlu Mehmet küçüktü ve Edirne üstüne bir Haçlı Seferi düzenlenmişti...

Ya bir yıl bile geçmeden yine neden bıraktı tahtı?

Padişahlıktan hoşlanmadığı için bıraktı diyelim.

Öyleyse üçüncü kez niye padişah oldu?

Bir tuhaflık yok mu bütün bu tahttan inip çıkmalarda?..

Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, II. Murat'ın üçüncü padişahlığını bakın nasıl anlatıyor:

"Alınan tertibat üzerine Sultan Mehmet bir av eğlencesi yapmak üzere şehirden dışarı çıkarılacak ve Sultan Murat gizlice getirilip hükümdar ilan olunacaktı. Bunun neticesinde Sultan Murat gelerek hükümdar olmuş ve Sultan Mehmet de yine eski sancağı olan Manisa'ya gönderilmiştir."

* * *

Besbelli ki II. Murat ile oğlu II. Mehmet arasında bir iktidar rekabeti olmuş.

Bunu İsmail Hami Danişmend ile Uzunçarşılı da azıcık ima ediyorlar, ama daha ötesini kurcalamıyor ve sorunun aydınlanmasını zamana bırakıyorlar.

II. Murat'ın, ölümünden iki buçuk yıl önce bir vasiyet hazırlamış olması da garip.

Bu vasiyette Bursa'daki türbesine defnedilmesini ve yanına da hiç kimsenin gömülmemesini istemiş...

Üç kez tahta çıkan, sonunda da yanına kimsenin gömülmemesini isteyen bir Osmanlı sultanı...

Bizdeki hamasi propaganda koşullanmasına, sanat yaratıcı-

lıkları ağır basmış olsa, kimbilir ne başyapıtlar çıkardı II. Murat'ın gizli kalmış özyaşamından...

* * *

II. Murat, tıpkı babası Mehmet Çelebi gibi, inme inerek öldü. O sırada kırk dokuz yaşındaydı. Toplam otuz yıl kalmıştı iktidarda. Oğlu II. Mehmet, Manisa'dan Edirne'ye gelinceye kadar, ölümü on altı gün gizlendi. Tarih 1451.

Çelebi Mehmet'ten sonra ölümü gizlenen ikinci padişahtı II. Murat. Ve Bursa'ya gömülen son padişah da o olacaktı.

Akla burada bir başka soru daha takılıyor. Mehmet Çelebi'yle oğlu II. Murat inme iner inmez gerçekten hemen ölmüşler miydi?

Yoksa felçli bir padişahın padişahlık edemeyeceğini düşünenler, onlara belgesi olmayan bir kolaylık mı göstermişlerdi?

Kimbilir?

* * *

Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, II. Mehmet'in üçüncü kez padişah oluşunu da şöyle anlatıyor:

"II. Mehmet, 18 Şubat 1451'de Edirne'de üçüncü defa hükümdar olduğu zaman yaşı on dokuzla yirmi arasında idi. Sultan Murat öldüğü zaman Mehmet'ten başka İsfendiyar Bey'in torunu olan hareminden -Hatice Sultan- henüz süt emen Ahmet adında bir çocuğu olmuştu...

...Acele Edirne'ye gelen yeni hükümdar teamül mucibince bu çocuk boğuldu..."

Uzunçarşılı gibi ciddi bir bilim adamı bile, II. Mehmet'in emzikteki kardeşini hemen öldürtmesini, "eğilim gereğince" türünden bir kaydırmayla hafifletmeye çalışıyor...

Hangi teamül mucibince?

Fatih, o ünlü yasasını bu olaydan yirmi yedi yıl sonra kaleme alacaktı ve emzikteki kardeşi Ahmet'i öldürterek de "teamül"ü kendi başlatıyordu.

* * *

İsmail Hami Danişmend ise aynı olayı şöyle anlatıyor:

"Küçücük Ahmet, ikinci Murat'ın henüz kundakta bulunduğu rivayet edilen en küçük oğludur. Fatih, Manisa'dan Edirne'ye gelir gelmez, müstakbel bir saltanat müddeisi saydığı bu küçük kardeşini boğdurtup tabutunu babasının cenazesiyle beraber Bursa'ya göndermiştir. Osmanlı tarihindeki amca, evlat ve kardeş katilliği ananesine ait vakalar için Osman Gazi, I. Murat, Savcı Bey, I. Beyazıt olaylarına bakınız. Fatih devrinden itibaren bu siyasi idamlar, kanuni bir mahiyet almış ve şehzadelerin saltanat muharebelerine mani olmak için Kanunname-i Al-i Osman'a şöyle bir madde konulmuştur:

"Ve her kimesneye evladumdan saltanat müyesser ola, karındaşların nizam-ı âlem için katlitmek münasibdür; ekser-i ulema tecviz etmiştir; onunla amil olalar."

* * *

Fatih'in ilk örneğini de vererek koyduğu ünlü kardeş öldürme maddesi bu işte...

* * *

Ali Himmet Berki, böyle bir yasa olmadığını iddia ediyor.

Ve şöyle diyor:

"Fatih ayarında büyük ve Müslüman bir hükümdar "günahsız masumların" öldürülmesini düşünemez bile..."

Prof. Dr. Ahmet Mumcu da, Berki'ye şu yanıtı veriyor:

"Değerli bir hukukçu olan yazarın ciddi olarak böyle bir mütalaa ileri sürmesi gariptir, çünkü Fatih, kardeşi Ahmet'i katlettirdiği gibi, bundan sonra onun bu hususta koyduğu kesin kurala dayanarak, tahta çıkan Osmanlı hükümdarları, kardeşlerini katlettirmişlerdir. Sayın Berki'nin bu tarihi gerçeği gözönüne almadan, ciddi olarak ileri sürdüğü iddiasını tabii ki kabul etmek imkânsızdır."

* * *

II. Mehmet on dokuz yaşında üçüncü kez Edirne'de tahta çıkınca, hemen emzikteki kardeşi Ahmet'i boğdurtarak, onun da cenazesini, babası II. Murat'ın cenazesiyle birlikte Bursa'ya gönderdi.

Bu tamam, bunu biliyoruz.

Ancak yine aynı II. Mehmet, Karaman seferine çıkmadan önce Bizans'la bir anlaşma yapmıştı.

Bu anlaşmada, Bizans'ın elinde bulunan Osmanlı hanedanına mensup Şehzade Orhan'ın salıverilmemesi için Çorlu çevresini Bizans'a terk ediyor ve daha önceki padişahlar gibi o da Bizans'a yılda üç yüz bin akçe ödemeyi kabul ediyordu.

Kimdi bu Şehzade Orhan?

Babası kimdi, anası kimdi, hangi padişahın oğlu yahut torunuydu?

Bunu bilmiyoruz işte...

* * *

Yıldırım'ın yenilip tutsak düşmesinden sonra, Süleyman Çelebi, Edirne'de saltanat kurmaya giderken, Bursa'ya uğrayıp en küçük kardeşi Kasım'la Fatma'yı yanına almış ve kendilerini Bizans İmparatoru Manuel'e rehin olarak bırakmıştı. Bu olay malum...

Ancak tarihçi Dukas ile Halkondil'e göreyse Yıldırım'ın oğullarından bir şehzade daha sığınmış Bizans'a... Onun da adı Yusuf'muş. Orhan değil.

O Yusuf'u da kimsenin bildiği yok.

Ve Bizans'ın elindeki şehzadelerden biri, ya Kasım, ya Yusuf, Ortodoks dinini kabul etmiş, vaftiz babalığını da İmparator Manuel yapmış.

Yıldırım'ın Ortodoks olan bu şehzadesi ölünce de Prodromos manastırının kapısının iç tarafına gömülmüş...

Bunlar saklanacak değil, en küçük ayrıntısına kadar açığa çıkarılacak çok önemli olaylar...

* * *

Fatih'in serbest bırakılmaması için haraç ödemeyi kabul ettiği Şehzade Orhan, nasıl düşmüş Bizans'ın eline?

O da bilinmiyor.

Kritovulos, Şehzade Orhan'ın Çelebi Mehmet'in oğlu olduğu kanısında... Yani Fatih'in amcası olduğu kanısında...

Osmanlı tarihçilerinde ise bu konuda da çıt yok.

Ve dikkat edilirse, hep Bizans'la olan ilişkilerin ayrıntılarında çıt yok...

Oysa en üstünde durulacak büyük insancıl serüvenler, dramlar, asıl bu ilişkilerde saklı... Hem de bütün dünyanın ilgisini çekecek evrensel boyutlarda...

Bunları Müslümanlıkla Hristiyanlığın dövüşü ve rekabeti olarak görmek yanlıştır. Tarihin içinde kendiliğinden gerçekleşmiş, evrensel nitelikte, insancıl oluşumlardır bunlar.

Ayrıca sanatsal yaratıcılıklara da yeni ufuklar açacak özellikte, çarpıcı, gizemli, okyanus dipleri bakirliğinde duygu yüklü titreşimleri vardır çoğunun.

* * *

Osmanlı tarihinde birçok karanlık nokta, boşluk ve kopukluk olduğu kesin...

Tarihi salt bir propaganda aracı olarak kullanma derdine düşüp de olayları kendi gerçeklerinden koparıp o propagandaya göre ayarlamaya kalktın mı, insanlık jürisi önündeki beyinsel itibarını aşındırmaya başlıyorsun...

Osmanlı'nın zaman zaman kimlerle anlaşıp kimlerle dövüştüğü ortada... Hristiyanlar kadar Müslümanlarla da savaşmış, Müslümanlarla anlaştığı kadar Hristiyanlarla da anlaşmış, kendine özgü, garip ve geometrisiz bir egemenliktir Osmanlılık...

İbretle bakılacak yönleri, imrenerek bakılacak yönlerinden daha çoktur.

* * *

Otuz altı padişahtan her biri dönemindeki ülke haritasını çizmeye kalkın...

Kimse kolay kolay böyle bir işin üstesinden gelemez...

Hangi sınır ne zaman belirlendi, hangi sınır ne zaman değiştirildi; sanıldığı kadar berrak değildir...

Ve önüne gelen kendi keyfine ve tabulaştırılmış şablonlara göre bir şeyler yakıştırıp gitmiştir Osmanlı tarihine...

* * *

Yazıyı seven biri olarak Türkiye'de iki şeye çok üzülürüm.

Bir, mahkeme tutanaklarının o kadar kötü yazılmasına...

İki, tarihsel olayların da mahkeme tutanakları kadar özensiz ve bulanık yazılmasına...

Gerek adaletinde, gerek tarihinde yazılı anlatımlarını, anıtsal bir aydınlığa kavuşturamamış toplumların uygarlık çiçekleri, her zaman kavruk kalıyor.

yaşam serüveninde milyarder dünyaları - sanatçı dünyaları

XV

GEÇEN yüzyılda, hatta bu yüzyılın başında milyarder dünyalarıyla sanatçı dünyaları arasındaki ekonomik uçurum, hiçbir zaman kapanmayacak gibi görünürdü.

İşadamlarıyla mirasçılarının milyarlarla oynayarak yaşamaları, sanatçıların da yaratıcı bir avarelik içinde, kendi özgürlükleri ve özerklikleriyle yetinip, parasal olanaklardan yoksun yaşamaları, nerdeyse değişmez bir yazgı sayılırdı...

İnsanlık tarihinin beyinsel ve gönülsel bahçelerine, ölümsüz çiçekler armağan etmiş olan yaratıcıların yeryüzünden geçerken; üretim ve pazarlama alanlarında güçlü örgütler kurmuş olanlardan çok daha gerilerde bir yaşam sürmeleri; toplumsal yapılanmalarla değerlendirmelerdeki temel haksızlıklardan biri olarak görülüyordu.

Kurulu düzenin zenginleriyle, kurulu düzenden hak ettiği payı almayan sanatçı dünyaları arasında, bitip tükenmeyen sıkı bir çekişme başladı...

* * *

Bu çekişmenin toplumsal dalgalanmalara, toplumsal dalgalanmaların da bu çekişmelere yaptığı yansımalar, günümüze doğru yavaş yavaş yeni bir sentezde durulma dönemine girdi.

Milyarder dünyalarından, gelişip süzülmüş ateşli sanat me-

raklıları; sanatçı dünyalarından da ultra milyarderler grubuna girebilecek güçte servet sahibi olabilenler, yaygınlaşan bir tomurcuklanma halindeydiler.

Bir Picasso, bir Dali, bir Chagall, bir Buffet ve daha birçoğu, benim diyen milyarderi şöyle kolayca dörde katlayıverecek bir zenginlikteydiler.

Gerçi eline her fırçayı alan hemen servetler kralı olmuyordu. Ama sanatçılığın nerdeyse yoksullukla eşdeğer sayılan anlamı, artık bu eski damgadan kurtuluyordu.

Sinema yönetmenleri, sinema sanatçıları, heykelciler, müzikçiler, mimarlar arasında da "milyar" duvarını aşanların sayısı az değildi.

* * *

Yazarlara gelince... Onlar ne sinema sanatçıları gibi dünyadaki yüzlerce milyona, ne de ressam ve heykelciler gibi paralı koleksiyoncularla müzelere hitap edemedikleri için, çok daha arkalardan topallaya topallaya geliyorlardı.

Ancak bir tanesi vardı ki, kalemiyle yeryüzündeki en zengin on altı kişinin arasına girmişti.

Ve adı Georges Simenon'du...

Roman yazma doğurganlığında dünya rekorunu kırmıştı. Beş yüze yakındı yazdığı romanların sayısı...

Bu romanların her biri en az yirmi dile çevriliyordu. Ve her roman çevrildiği her dilde beş kez, on kez basılıyordu.

Ayrıca bunların önemli bir bölümü sinemaya aktarılıyordu.

Tanrı'nın günü iki yeni anlaşma imzalıyordu Simenon; milyonlar getiren iki yeni anlaşma...

* * *

Simenon'un da yaşamöyküsü bir hayli garipti.

Orta sınıftan Belçikalı bir ailenin çocuğuydu.

Kendisi on beş yaşındayken ölmüştü babası. Annesi de çaresiz kalmış pansiyonculuğa başlamıştı.

Tıp öğrenmek istiyordu. Annesinin gücü böyle uzun bir eğitime elvermediğinden, gitti Lozan'da gazeteciliğe başladı.

Yıllar akıp gidiyordu. Simenon otuz sekiz yaşına gelmişti. Evlenmiş, bir de çocuğu olmuştu. Oğlu iki yaşındaydı.

Bir gün onu ormanlarda gezdirirken, kuru bir dal bir hayli derin battı göğsüne.. Dayanılmaz bir sızı kapladı göğsünü Simenon'un..

Gittiği doktor, korkunç birşey söyledi kendisine. Önünde ancak iki yıllık bir ömrü kalmıştı. O da yataktan çıkmamak koşuluyla...

* * *

Gazeteci Georges'un kezzaplı yıldırımlar düştü içine. Demek oğlu babasız büyüyecekti. Hem de kendisinin yetim kaldığı yaştan, çok daha küçük bir yaşta yetim kalarak...

İki yıl boyunca, her gün ölümü bekleyen bir yatalak gibi yaşadı Simenon...

İlerde oğluna anı olsun diye de, ailesini anlatan bir kitap yazdı o sırada...

Doldurduğu defterleri Gallimard kitabevine gönderdi. Yayımlanacak kitapların seçimiyle André Gide uğraşıyordu o tarihlerde. Simenon'un gönderdiği defterleri çok beğendi.

Ve böyle başladı Georges Simenon'un romancılığı.

* * *

İlk kitabı çıkar çıkmaz, Paris'in tıp otoritelerinden Profesör Souliye'e gitti.

Profesör:

— Size neleri yasak ettiler, diye sordu.

— Her şeyi ... Pipoyu, sigarayı, şarabı, dışarı çıkmayı, lokantalara gitmeyi, her şeyi..

— Önce piponuzu doldurun, sonra gidip bir Bordeaux için, sonra da ne isterseniz yapın, yiyin, için eğlenin... Hiçbir şeyiniz yok sizin...

Simenon kekeliyordu:

— Önümde çok az bir zamanımın kaldığını söylemişti röntgeni ilk çeken doktor.

Profesör:

— Sersem herif yanılmış, dedi.

Simenon dünyaya bir daha doğmuştu, bu kez romancı olarak.

* * *

Ne var ki yazar, ölüm kaygılarını tümden atamadı üstünden. Bir çeşit hypdcondria başlamıştı kendisinde. İkide bir nabzını tutuyor, her an bir kalp krizi geçirdiğini sanıyor, ne yapacağını bilemiyordu.

Moliere'den Hemingway'e kadar birçok yazı adamına musallat olmuş olan bu yıpratıcı kuruntu, Simenon'u da cehenneminin içine almıştı.

Ölümün ayak seslerini duymaktan kurtulduğu saatler, sadece roman yazdığı saatlerdi.

Roman yazmak vazgeçilmez bir ilaca dönüşmüştü.

Her gün öğleye kadar yazıyor, öğleden sonra da bir gün önce yazdıklarını temize çekiyordu.

Bazen bir haftada bir roman bitiriyordu.

Bir yılda on-on beş tane roman yazdığı oluyordu.

Böylece ciltler yüzleri aşmaya başladı. Polisiye edebiyatın başyapıtları çıkıyordu ortaya. Bu arada bir de komiser Maigret tipi yaratılmış ve sinemanın en iyi aktörleri, Maigret tipini canlandırmak için sıraya girmişlerdi.

Dünyada ilk kez bir yazar milyarder oluyordu.

* * *

1962'de yirmi beş odalı bir şato yaptırdı Lozan'da.

Şatonun içinde, bir de özel ameliyathane vardı. Yirmi dört saatte yirmi dört saat, tanınmış cerrahların nöbet tuttuğu bir ameliyathane.

Olimpiyat ölçülerindeki yüzme havuzunun suyu her iki saatte bir kendiliğinden tazeleniyordu.

Değişik salonlarda on bir telefon, değişik kanalları izleyen yedi televizyon vardı.

Koskocaman kitaplığın raflarında ise sadece Simenon'un kitapları duruyordu. Değişik dillerdeki değişik baskılarıyla dört bin cilt Simenon...

Şatonun çimlerle kaplı bahçesinde ise ne ağaç vardı, ne çiçek...

Sadece Komiser Maigret tipini, değişik görüntülerde canlandırmış olan dokuz aktörün, Maigret kılığındaki mumdan heykelleri vardı. Ortalarında da Maigret'in yaratıcısı Simenon'un heykeli...

Şatoda da roman üretimi dolu dizgin sürüyordu.

Şatonun kulesindeki oda Simenon'un çalışma odasıydı.

Gümüş bir tepside sıra sıra kalemler duruyordu. Onun yanında sıra sıra pipolar.. Bir köşede de kahve ocağı...

Romancının en hoşlanmadığı şey, çalışırken ucu körlenen kalem yerine yeni bir kalem aramak, yahut tıkanan pipoyu temizlemek zorunda kalmaktı.

Elini atar atmaz, kalemi de bulmalıydı, pipoyu da...

Sabahtan öğleye kadar elyazısıyla yazıyordu romanlarını. Öğleden sonra da makinede temize geçiriyordu bir gün önce yazmış olduklarını.

Yorulduğu zaman kalkıp bir kahve pişiriyordu kendisine...

Yazıya oturmadan önce de bir saat yürüyordu.

* * *

O şatoda on yıl yaşadı Simenon ve kimbilir kaç roman yazdı?

Ne var ki uluslararası ünü de, milyarları da yalnızlıktan kurtaramamıştı Georges Simenon'u..

Karısı bir sinir krizi geçirip ayrılmıştı kendisinden... Dört çocuğunun her biri, bir yana dağılmıştı.

O da yirmi beş odalı şatoda, biri Rolls Royce olan altı değişik arabası ve dokuz hizmetçisiyle yapayalnız kalmıştı.

Yaşlı bir doktorla, yaşlı bir polis müdüründen başka da arkadaşı yoktu.

Sonunda şatosunu da, arabalarını da sattı. Gitti nispeten küçük bir apartman katına yerleşti. Bir yanı Leman gölüne, bir yanı azıcık mezarlığa bakan bir apartman katına...

* * *

Ve bir gün telefonu çaldı Simenon'un.

Arayan kızıydı:

— Baba, bak dinle..

Taak... Bir tabanca sesi. Kızı telefonda intihar etmişti..

Olağanüstü güzel bir kızdı. Babası bütün dünyayı ayaklarının altına sermişti. Her şeyi vardı.

Ama o başka bir şey daha istiyordu, Simenon'un kendisini. Aşırı tutkundu babasına. Cinnet derecesinde kıskanıyordu onu.

* * *

Simenon yandı bitti mahvoldu.

Kendisini emekliye ayırdığı ve yazmaktan vazgeçmeye karar verdiği halde, oturdu son bir kitap daha yazdı: Anılarını

Kitap kızının intiharıyla başlıyordu.

Simenon açık yürekli bir adamdı. Kızının kendisine sadece manen değil, maddeten de âşık olduğunu saklamadı.

Cenazesinin küllerini, penceresinin önündeki bir ağacın üstüne dökün.

Bugün Simenon'un külleri, aynı ağacın üstünde kızının külleriyle buluşmuş durumda... Aynı rüzgârlar birlikte savuruyor ikisini de...

* * *

Simenon, yazar değil, romancı olduğunu söylerdi.

Ona göre romancılık, yazarlığın dışında, herhangi bir meslek gibi kendine özgü bir meslekti.

Anılarını da yazması yazar olduğu için değildi. Değişik mesleklerden kişiler de bazen oturup yazıyorlardı anılarını. O da tıpkı onlar gibi yazmıştı anılarını.

Simenon'un bu iddiası, kendisi kadar doğurgan olmayan yazarları küçümsediği için miydi; yoksa kendisini üst düzey bir yazar saymayan yazarlara karşı bir serzenişte bulunmak için miydi?

Belki de hem öyleydi, hem böyle.

Çünkü aynı zamanda klasikler dışında, hiçbir kitap okumadığını söylerdi.

Elli iki doktora tezi yapılmıştı hakkında.

Şayet Nobel edebiyat ödülünü kendisine vermeye kalkarlarsa, reddedeceğini açıklamıştı.

Pasaportu yoktu.

Dilediği ülkeye pasaportsuz girip çıkabiliyordu.

Bir röportajında da, hayatında on bin kadınla yattığını söylemişti. Bir erkeğin yaşamı boyunca da olsa on bin kadınla yatma olanağının bulunmadığını kanıtlamaya kalkanlar çıkmıştı.

Gide ve daha bir çokları gibi ünlü İtalyan yönetmen Fellini de bir Simenon hayranıydı.

* * *

Simenon İstanbul'a da gelmiş ve konusu İstanbul'da geçen iki roman yazmıştı.

Yıl 1949'du. Yeni evlenmiştim. Fakülte henüz bitmemişti ve ailemden kesinkes kopmak zorunda kalmıştım. Kara bir sefaletin içinde yüzme dönemi başlamıştı.

Üç beş kuruş kazanabilmek için oturup Simenon'un İstanbul'da geçen "Evrenos Meyhanesinin Müşterileri" romanını çevirmiştim.

Ondan yirmi dört yıl sonra, cezaevinden çıkınca da yine aynı nedenlerle üç gecede bir başka Simenon çevirdim..

Gazete sayfalarında kaybolup gitti iki tefrika da...

Birincisinin tefrikasına üç lira almıştım, ikincisinin tümüne üç bin lira...

1949 ve ilk çevirdiğim Simenon... Tam emin değilim, ama galiba Türkçe'ye çevrilmiş ilk Simenon da oydu.

Daha Ahmet Altan doğmamıştı.

Geçende kırk ikinci yaşına basmasını kutladık Ahmet'in...

Ve ben yine Simenon'la ilgili bir şeyler yazıyorum.

* * *

Georges Simenon'un adı bizde çok yaygın değil.

Bunun iki nedeni var...

Biz kitaplarda anlatılan değişik yaşamlara pek ilgi duymuyoruz. Çok çekici, çok güzel anlatılmış olsa bile...

Eski Yunan düşünürlerinin dediği gibi fiziksel ihtiyaçlar, tam bir doyumla güvenceye ulaşmadıkça, beyinsel zevklerle beyinsel meraklara hemen geçilemiyor.

İkincisi, Simenon'un polisiye kurgularıyla psikolojik portreler ve anlattığı dünyalar bize yabancı...

Biz, birbirine benzeyen, biribirini tekrarlayan yaşamlar dönemindeyiz henüz...

Bunu aştıkça, insanlığın gizemli bölgeleriyle alanlarına karşı da ilgimiz daha artacak herhalde...

* * *

Milyarder dünyalarıyla sanatçı dünyalarından üç beş tutarlık örnekler sunmaya çalışırken, gördük ki en büyük doruklarda ışıklı tahtlar kurmuş olanlara, bazen kahrın topuzu daha korkunç iniyor..

Her üstünlüğün belası da, sanki güçte gelirmiş gibi..

Yahut acıların tırpanı, etiket ayırmadan rastladığını biçiyor da, herkesin ilgilendiği kişilere vurunca, daha dikkat çekiyor.. Bu belki daha doğru..

* * *

"Kişi kazandığı ölçüde zengin, yarattığı ölçüde unutulmaz olur" anlayışı zamanla yavaş yavaş derlenip toparlanmada..

"Kişi unutulmaz 'yanı' var olduğu ölçüde, 'varlıklı' da olur" anlayışı ağırlık kazanmakta...

Gelişmiş toplumlarda -ki çağdaşlığı onların düzeyi temsil ediyor- "var olduğunu" kanıtlama çabası, "varlıklı olmaya" da yetiyor.

Ancak yine de biz, yeryüzündeki insan kitlelerine sorsaydık:

— Milyarder olmak isteriz, milyarder olmak isteriz.

Birkaç yüzyıl sonra sanırız ki bu yanıt değişecektir.

İnsanlık ırmağı "varlıklı olmak"tan, "var olmaya" doğru akıyor çünkü...

GEZİ / RÖPORTAJ
Al İşte İstanbul' dan (1970)

yaşarken yazdığımız şehir

SİYAH başörtülü, siyah elbiseli, zayıf sivrice yüzlü geçkin bir kadın. Eyüp Camii'nin avlusunda bir mezar taşının üstüne oturmuş, siyah gözlükleriyle Kuran okuyor. Siyah uzun etekliğinin içinden sarkan kahverengi çoraplı ayakları, bileklerinden birbirine çaprazlanmış, eski siyah ayakkabılarıyla sağa sola kıpırdıyor. Arada sırada siyah gözlüklerinin arkasından, görmediğimi sanarak bana bakıyor kadın. Donuk, sert ve kuşkulu bakışlarla bakıyor.

Eyüp Sultan'da parayla Kuran okuyan kadınlardan biri bu.

Siyah başörtülü, siyah elbiseli, siyah gözlüklü kadının kıpırdayan eski siyah ayakkabıları ve zayıf sivrice yüzündeki siyah gözlüklerinin arkasından üstüme doğru dikilen, donuk, sert ve kuşkulu bakışları..

Bu bakışlar, gidiyor, gidiyor, gidiyor. Merkez Efendi Camii'nin avlusundaki kuyuların içine düşüyor. Ve bir çocuk çıkıyor kuyulardan, kirli dizkapakları, solgun mintanı, geri kalmış zekâsının bitmeyen anlamsız gülücüğüyle asker selamı vererek:

— Beni de çek amca, diyor

Yankılanıyor ses:

— Beni de çek amca.

Surlarda bir şeytan uçurtması. Şeytan uçurtmasının kuyruğunda Bizans imparatorları.

Mevlanakapı'da karşılaştığımız bir arabacı:

— Bu yıl horoz dövüşüne son verdim, diyor.

Anemas zindanlarına iniyoruz. Fenerbahçe genç takımında

oynayan bir genç içi gaz dolu bir şişenin ağzına tıktığı paçavraları tutuşturmuş, bize ışık tutuyor...

Sümbülefendi'deki Kuran kursundan dışarı fırlayan ince ve garip uğultular... Çöpleri karıştıran bir kadının boynunda Hilton sallanıyor. Adliye koridorlarından bir vapur geçiyor yüzerek...

İstanbul kabara, büyüye, genişleye, mor, lacivert, siyah, beyaz derinliklerle dalgalanıyor kafamda.

İstanbul'da geçtiğim sokaklar, İstanbul'da oturduğum evler, İstanbul'da parasız kaldığım geceler. İstanbul'da yatan ölülerim, İstanbul'da unuttuğum dünyalar... Biliyorum İstanbul yazılmaz yaşanır. Ama yazmak da o kadar yaşamak ki, bir yerde İstanbul yaşanırken yazı oluyor.

Güneşli bir gün başlamış. Sabah saat dokuz suları. Topkapı'nın dışında Silivri'ye doğru kalkan otobüslerin bulunduğu yerde, set üstündeki bahçeli kahvede çay içiyorum. Kravatsız gömleklerinin uçları kıvrık, kasketli dostlar ağır ve vakur öyle oturuyorlar. Kimi bir bacağını altına almış, kimi iki dizini de bütün genişliğiyle açıp kaykılmış. İlgilenmeden bana bakıyorlar yan gözle. Ağaçların gölgesi vuruyor masalara. Asfaltta güneşin pırıltıları. Ve geçen otomobillerle kamyonlar. Ve korna sesleri.

Okula gider gibi endişeli bir tazelik içindeyim. Birazdan Ara gelecek ve İstanbul'u yaşamaya çıkacağız.

Nerden mi başlayacağız bu işe?

Bilmiyorum.

Ne mi yazacağız?

Onu da bilmiyorum.

Radyo ilanları tekrarlayıp duruyorlar, böyle bir şey yapacağımızı.

Ne yapacağımızı da en çok ben merak ediyorum.

Ara geldi. Bir çay daha içtik. Edirnekapı'ya doğru çıktık yola... Çatlakları, kovukları, yer yer yıkıntılarıyla bin beş yüz yılın ihtiyarlığına hâlâ daha direnmeye çalışarak uzayan kaybolmuş Bizans'ın köhne surlarını izliyoruz.

Bir tuhaf büyüsü var bu surların. Bizden önce gelmiş geçmiş kaç kuşağın duvarlara sinen bakışlarına katılıyor bakışlarımız. Hamlet yarısı yok olmuş bir güdük burcun tepesinden kuru kafa ti-

radını okuyor.

— Vah zavallı Yorick. Kaç kereler beni sırtında taşımıştı. Halbuki şimdi bana ne iğrenç geliyor..

Üstü yol yol avuç genişliğinde yassı demirlerle uzunluğuna ve genişliğine kafes biçiminde kapatılmış demir çerçeveli alçak bir kapıya ilişti gözlerimiz. Tırmandık kapıya doğru. Kapının üstünde hâlâ daha silik Yunanca yazılar duruyor. Bizans'ın Penton Kapısı bu. Penton yani beşinci kapı.

Vaktiyle surların büyük sivil kapıları yanında bir de askeri küçük kapıları vardı. Savaş zamanlarında sivil kapılar kapatılır, gerektiği zaman askeri kapılar kullanılırdı. Penton Kapısı da onlardan biri. Avar akınlarında önemli bir rol oynamış, yahut o sıralarda yapılmış olmalı ki tarihteki bir adı da Avarlar Kapısı.

Kapıyı kafes biçiminde örten demir çubukların arasından içeri geçtik. Fatih'ten bu yana artık çok kolay geçiliyor bu kapılardan.

İçeri geçtik ve yerin dibine geçtik.

Günlük olmaktan çok, tarihsel bir heybet içinde yükselen leş kokulu bir çöp yığını surlarla âşık atarcasına öbek öbek uzayıp gidiyor ve çöpçüler el arabalarıyla bu heybete yeni heybetler ekliyorlardı.

Bizans'ın 439 yılından kalma surları Fatih'in toplarına mağlup olmaktan belki de çok yüksünmemişlerdi, ama demokrasimizin kendilerine leş kokulu çöp yığınlarından bir nazire göstermesini bu yaşlarında biraz küskünlükle karşılıyorlardı.

— Yıkık döküğüz, ama yine de bu kentin bin beş yüzyıl içinden süzülerek gelmiş en yaşlı parçasıyız. On beş yüz yılın bize reva görmediğini yirminci yüzyıl İstanbul'unun reva görmesi, biraz da ayıp sayılacak bir nankörlük değil midir, diyorlardı.

Ve bunca imparatorun despotluğundan sonra yerli demokrasinin kalkınma özgürlüğünü, eteklerini dolduran bu muhteşem çöplükte seyrediyorlardı.

* * *

Çöplüğün ötesinde dükkâna benzer barakalar, harap evler vardı. Aralarından yürüdük. Pisliklerle dolu arsamsı boşluklar, saman yığınları, kolları havaya kaldırılmış bir araba. Arabanın içinde

entarisiyle badi badi dolaşmaya çalışan iki buçuk yaşlarında bir minik. Ve karşıda alçak damlı bir kapı.

Kapı açıldı, kasketli bir adam çıktı. Bizi şöyle bir süzdü. Fotoğraf çektiğimizi görünce, kapının iç tarafını işaret etti:

— Burada danalar var, onlarla birlikte benim de resmimi çeksenize, dedi.

Kapıdan içeri girdik. Toprak zeminli küçük bir antrenin kıyıcığında iki dana duruyor, sonra antre içeriye doğru yükselip genişleyerek uzanıyordu. Loşlukta gübreyle saman karışımı ıslak, ekşi bir koku çarptı burnumuza. İneklerle dolu bir süthaneydi burası. Dizi dizi duran ineklerin arasına girmek istedik. Adam:

— Yok olmaz, içeri girmek yasak, dedi.

— E, sen çağırdın bizi...

— Kapının dibindeki danaları çekin diye çağırdım, içeri girmek olmaz.

Süthanenin ne menem bir süthane olduğunu görmemizden korkuyordu belki de.

Ahırın yanında geniş bir gübre bataklığı vardı. Taze, okkalı, ıslak inek gübrelerinden balçıkları iki adam bir arabaya dolduruyordu. Gübreler az ilerdeki sonu gelmez çöp tepelerine kadar uzanıyordu. Doğrusu çok sıhhi bir ortamdaydı süthane...

İstanbul'daki gıda maddelerinin yüzde kırk ikisi pis ve mikropludur fetvasının bir kökeni de herhalde özgürlük içindeki kalkınmanın güzel bir örneğini veren bu gübreli çöplük bölgesinden geçiyordu.

Geri döndük.

Köylüden henüz şehirliye dönmemiş başörtülü kenar mahalle kadınları dolaşıyordu sokak aralarında.

Çöplerin tam karşısında surların iç kısmına yapışık yeşil boyalı bir setin üstünde bir yatır mezarı bulduk. Mezarın taşında, yerlerde ve mezarların üstündeki ağaçta çeşit çeşit havlular göze çarpıyordu. Bir de bir gemici feneri sallanıyordu.

Tıknazca, tatlı yüzlü bir adama rastladık:

— Yahu dost, kimin mezarıdır bu, dedik.

— Elhem Baba'nın, dedi.

Ethem Baba bilmem hangi padişah zamanında oraya gelmiş bir taşralıymış. Görevi hayvanlara su vermekmiş. Her gün iki kova suyla yüzlerce hayvanı sulamak mucizesini gösterir, yine de kovalarında su bitmezmiş. Çok muhterem bir zatmış. Her gece yanına havlusunu, suyunu, ışığını koymazsa bağırırmış. Bağırmasın diye koyuyorlarmış o havlularla feneri... Sarhoş falan geçemezmiş yanından hemen çarpılırmış.

Tıknaz, tatlı yüzlü adam:

— Çok kişi çarpıldı burada, diyordu.

Anlaşılan İstanbul Belediyesi de bu yüzden belini bir türlü doğrultamıyordu. Bu kadar suya havluya meraklı bir yatırın karşısını leş kokulu bir çöplük sitesi haline getirdiği için.

Çöp yığınları arasında at iskeletleri görünüyordu. Galiba bazı gizli sucuk, salam, sosis fabrikaları da geceleri buralarda çalışıyordu.

Orada rastladığımız dosta:

— Peki şu kapıyı niye böyle kafes kafes örtmüşler, diye sorduk.

O kapıya Lanet Kapı derlermiş. Vaktiyle günde binbir cenaze çıkarmış o kapıdan. Uğursuzluğu yüzünden sonunda örtmüşler kapıyı...

— Zaten buranın böyle şeametli bir yer olduğu, temizliğe meraklı yatırına rağmen kokusundan belli, dedik.

Çöplerin içinde bir şeyler arayarak naylon torbasına dolduran küçücük bir çocukla yine aynı boyda bir arkadaşı geliyordu karşıdan. Resimlerini çektik onların.

Kimi içini çekiyor, kimi tesbih çekiyor, kimi de nutuk çekiyordu.

Bize de Penton Kapısı'nın içindeki at iskeletleriyle dolu çöplükte Ethem Baba'nın havlulu mezarına bakarak hayatlarını kazanmaya çalışan ufacık çocukların resmini çekmek düşüyordu.

köprü altı – köprünün marmara kıyısı – haliç kıyısı

KARAKÖY köprüsünün altı her zaman İstanbul kokar. Baharda, yazın, sonbaharda, hatta kar yağarken kışın. Vapurlar geçtikçe hafif sallanan dubayı, ayrı bir özentiyle her mevsimde mucizeli bir bahçe gibi değişik renklere bürünen manavları, şerbetçileri, gazete satıcıları, küçük lokantaları, hareketli büfeleriyle ve kendine özgü paslı ıslaklığıyla Köprü altı İstanbul albümünün en vazgeçilmez sayfalarından biridir...

Mayıs'ın son gününde bir öğle sonrası uğrayıverdik Köprü altına. Kayıklarda ekmek içine konup satılan, kesilmiş taze balık dilimleri kızartılıyordu.

Çevik yaylanışlarıyla gelip geçene:

— Buyur ağabey, diye sık sık kendini hatırlatan manav arkadaştan, yarım kilo sert yarımca kirazıyla, kütür kütür can eriği aldık.

Son zamanlarda yan yana çoğalıvermiş olan lokantaların vitrinlerinde allı pullu balıklar duruyordu. Ta dipteki kahvenin önü denize fırlayacakmışçasına taşmıştı. İskemleler insan doluydu. Tatlı bir avareliğin adımlarıyla elimizdeki kesekâğıdından kiraz yiye yiye yürüyorduk. Yavaş yavaş Köprünün Haliç yönüne geçtik. Köprünün Marmara yönüyle Haliç yönü, bir evin hanımıyla aynı çatı altında yaşayan evlatlığı kadar birbirinden farklıdır. Bir taraftan Kadıköy-Adalar yolcuları geçer. Öteki taraftan Balat, Hasköy, Eyüp yolcuları. Bir tarafın vapurları bile yüksek, büyük, dik burunlu öteki tarafın vapurları mütevazı, ufak, küçük burunludur.

* * *

Böyle bir Haliç vapuru gelip yanaşmıştı Köprüye... Çarşaflı, başörtülü kadın yolcularla kasketli, sepetli erkek yolcular biniyordu vapura. Elimizde kirazlarla erikler, son dakikada biz de atlayıverdik vapurun içine.

Vapurun açık güvertesi yoktu. Sadece ortada bir sahanlığı vardı. Arka taraf birinci mevki, ön taraf ikinci mevki idi. Bir de arka tarafın altında merdivenle inilen su kesiminin altında bir salon vardı. Biz sahanlıkta durduk. Vapur Haliç'in suları üstünde usul usul kaymaya başladı. Küçük makine dairesinin kapısına çarkçıbaşı öyle yaslanmış duruyordu.

— Mazotla mı işliyor gemi?

— Hayır kömürle.

— İnip resim çekebilir miyiz aşağıda?

— Yo, dedi çarkçıbaşı, aşağıya inmek yasak.

Ara Güler cebinden basın kartını çıkarıp gösterdi. Çarkçıbaşı hiç tınmadı basın kartını. Bu sefer Ara sevimli bir sokulganlıkla:

— Biz yabancı değiliz, dedi, ben Denizyolları Başmüfettişi Kazım Bey'in oğluyum.

Çarkçıbaşı, Ara yaşında oğlu olan bir başmüfettişin çoktan emekliye sevk edilmiş olması gerekeccğini birden hesaplayamadı. Biraz yumuşadı:

— Eh, hadi inin bakalım, dedi.

Dimdik demir merdivenlerden indik kazan dairesine. Yaşlı bir ateşçi ocağa kömür atıyordu. Dikine kaldırılmış masa büyüklüğünde bir makinenin pistonları yağ içinde inip çıkıyordu. Dışarsı zaten sıcak, burası ise dışarıdan iki misli daha sıcaktı.

Ateşçi dosta:

— Kaç yıldan beri çalışırsın burada, dedik.

— Otuz beş yıldan beri.

— Hep bu gemide mi?

— Hep bu gemide.

Bu küçücük yerde, işleyip duran yağlı iki pistonla, bir kömür yığını ve bir ocak arasında elli derecek sıcağa karışarak eriyip gitmiş bir ömrü düşündüm.

Çarkçıbaşı inmişti aşağıya:

— Siz ne kadar zamandan beri buradasınız?

Onun da ağzından aynı cevap çıktı:

— Otuz beş yıldan beri.

Ateşçiyi gösterdi:

— Biz birlikte gidip geliriz böyle.

— Kaç senelik bu gemi?

— Yetmiş senelik.

— Kaç mil yapar.

— Bakımlı olduğu zaman altı-yedi mil yapar.

Ateşçi de, çarkçıbaşı da Karadenizliydi. Çarkçıbaşının boyu daha uzunca idi. Başının ilk bakışta kasıntılı gibi görünen bir çarpıklıkta tutuyordu. Hoş bir şivesi, olgun bir hali vardır. Her ikisi de hayatı olduğu gibi kabul etmenin sakinliği içindeydiler.

Kaç para aldıklarını sordum.

Katiyen şikâyete yanaşmak istemeyen bir tavırla iki bin liraya yakın aldıklarını söylediler.

* * *

Çıktık makine dairesinden yukarı. Vapur, Kasımpaşa'ya yanaşmış kalkıyordu. Askeri deniz kuruluşlarının temiz bahçeli büyük ve gösterişli binaları görünüyordu. Bu kıyı hemen hemen baştan aşağı küçük tersanelerle doluydu. Bazı gemiler buralarda parça parça sökülüp satılıyordu.

İstanbul'un Avrupa'daki her iki yakasını da seyrede seyrede Fener'e geldik. Fener iskelesinin yanındaki bahçeli kahve, Haliç'teki kıyı kahvelerinin en güzellerindendi. Oradan Balat'a. Balat'tan da yeniden karşı kıyıya dönüp Hasköy'e uğradık. Vapur yanaşıp kalktıkça, birkaç yolcu iniyor, birkaç yolcu biniyordu.

Hasköy'den sonra tarif edilmez rezalet bir koku başladı. Suyun rengi iyiden iyiye çamurlaşmıştı. Haliç, Haliç olmaktan çıkmış, fabrikalarla atölyelerin, mezbahanın pis bir havuzu haline gelmişti. Oysa ta karşı bayırlarda uzanan Eyüp mezarlıkları, tepelere taht kurmuş. Büyük kubbeli, uzun minareli cami siluetleri, kıyı kahveleri ve sandallarıyla dünyanın en çekimli yerlerinden biriydi Haliç. Gemi leşleri, fabrika asitleri. Atölye katranları ve lağımlarla mahvetmiş, içine okumuştuk Haliç'in.

Vaktiyle Mithat Cemal'in Boğaziçi için yazdığı bir şiir aklıma geldi. Haliç'e daha çok uyuyordu:

Siz şimdi inanmazsınız ama vaktiyle bu serabın
Sahilleri var, ayları, yıldızları vardı.
Ben böyle değildim, bu deniz böyle değildi,
Bambaşka bir âlemdi, kımıldardı, akardı.

Son iskele Eyüp'tü. Vapur Eyüp'ten tekrar aynı iskelelere uğrayarak geri dönüyordu. Gitme kırk beş dakika, dönme de kırk beş dakika sürüyordu.

Dönüşte vapurun burnunda oturalım, dedik. Meğer vapurun burnu kaptan köşküymüş. Çekinerek girdik içeri. Sakız gibi beyaz pantolonu, beyaz gömleği, ökçesini ezerek terlik gibi giydiği, rahat podüsücl ayakkabılarıyla, efendi kaptan sağ pencereye yaslanmış, uzun peykesi üstünde oturuyordu. Önünde dümen dolabı, dolabın da yanında makine dairesini yöneten kumanda telgrafı vardı.

Şöyle bir baktım efendi kaptana. Yaşlıca, ama zayıf bir dirilik içindeydi. Sakin ve şahsiyet sahibi bir yüzü vardı.

— Buradan resim çekmemize müsaade eder misiniz, dedik.

— Buyrun, dedi.

Ama kendi duvarlarının hiçbir kapısını açmadan söyledi bunu. Biraz dil dökmek ihtiyacını duydum:

— Efendi Kaptan, bir sigara almaz mısınız?

Sigara içmiyormuş kaptan. Kaptan köşkünde önce serdümen olduğunu tahmin ettiği, sevimli yüzlü yaşlıca ufak yapılı bir gemici daha vardı:

— Siz serdümen, içmez misiniz?

O aldı sigarayı.

Kaptan oturduğu yerden dümeni de kendi kullanıyordu.

— Efendi Kaptan nerelisiniz?

Ordulu imiş. O da otuz beş yıllık kaptanmış. Konuşmanın sorularla boyuna gazına basıyordum.

Vaktiyle böyle on altı gemi çalışırmış Haliç'te. İki kıyıda da işlemeye başlayan dolmuşlar ağırlığını almışlar yolcunun. Şimdi sadece iki gemi kalmış, biri bu. Ötekiler ya hurdaya çıkmış ya değiştirilip kum vapuru falan olmuş.

— Efendi Kaptan fırtına olur mu Haliç'te?

Kaptan özellikle bu soruya genişçe cevap verdi. Lodos etki-

lermiş Haliç'i. Anaforlar, akıntılar olur, gemiyi yanaştırmak iyice zorlaşırmış bazen.

— Her gün git gel insan bıkmıyor mu Efendi Kaptan?

Kaptan:

— Alışmışız, dedi, belki başkasının canı sıkılır, ama bizim mesleğimiz bu.

Baktım seviyordu mesleğini.

Haliç'in kokusundan söz açtık. Eskiden kol gibi kefaller geminin üstüne kadar sıçrarmış. Ama artık balıklar yaşamıyormuş burada, hiç balık kalmamış.

Ara, kaptanın resmini çekmek istedi. Kaptan:

— Şapkasız çekmeyin, dedi.

Talimata göre hep şapkalı olması gerekliymiş. Vaktiyle bir gazeteden daha gelmişler de, resim çekerken önce onlar hatırlatmışlar bunu. İşimize karışmak için değil, o uyarmayı hatırladığı için söylemiş bunu.

Kaptan aslında sakin ve kibar adamdı. İtirazından alınmamızı istememişti.

— Gemiden denize düşenler olur mu?

— Olur bazen. İntihar etmek isteyenler, sarhoşlukla düşenler.

İskelelere yanaşıp kalkarken, o kadar rahat bir alışkanlıkla kullanıyordu ki kumanda telgrafıyla dümen çarkını. Gemi çizgi üstüne çizgi çekilir gibi yanaşıyordu iskeleye.

Bir aralık:

— Hangi gazetedensiniz, diye sordu.

Ara'nın yabancı dergilere çalıştığını söyledim, özür diler gibi bir sesle:

— Ben de milletvekiliyim, dedim. Ama pek devam etmeye niyetim yok bu işe. Onun için aslında artık pek sayılmam.

Kaptan, Meclis'te çıkan kavgaların halk üstünde çok kötü etki yaptığını anlattı.

Ben de ona ballandıra ballandıra, kavgaların nasıl çıktığını, küfürlerin biçimini, vestiyerde adam pataklamak için kurulan tuzak sahnelerini anlattım.

Sıtkı Paşa'nın kulağının ısırılmasına çok şaştı kaptan, çok da güldü.

— Demek böyle ısırdılar kulağını, diyordu.

— Isırdılar, dedim.

Kaptan gerçekten kibar adamdı. Ben söylemediğim için, ne adımı sordu, ne de partimi. Ama kanının ısındığını hissettim bize.

— Keşke herkes sizin gibi böyle dolaşsa halk arasında, diye mırıldandı.

Bir hafta gece gündüz gemide kalıyordu. Usul böyleydi. Sonra nöbet değişiyor, öteki hafta da arkadaşı kalıyordu.

Köprüye geldik. Avuçlarımızda dostluğun sıcaklığı, sıkıca el sıkıştık.

Köprü altından döndüm, kaptan köşkünden bize bakan kaptana son bir selam gönderdim. O da elini salladı. Ve sonra hayatının kimbilir kaç bininci Eyüp seferine çıkmaya hazırlandı.

sonunda biz biteceğiz, istanbul hiç bitmeyecek

DÜNYADA en çok iskelesi olan şehir zannedersem İstanbul... Boğaz'ın Batı kıyısındaki iskelelere bakın; Kabataş, Beşiktaş, Ortaköy, Arnavutköy, Bebek, Rumeli Hisarı, Emirgan. Doğu yakasındaki iskelelere bir bakın; Salacak, Üsküdar, Kuzguncuk, Beylerbeyi, Çengelköy, Vaniköy... Marmara kıyısındaki iskelelere bir bakın: Haydarpaşa, Kadıköy, Kalamış, Moda, Fenerbahçe, Caddebostan, Suadiye, Bostancı. Sonra Ada iskeleleri sonra Florya. Sonra Haliç iskeleleri.

Nişanlılarda, flörtlerde İstanbul'u gezme merakı vardır. Önce bu iskeleleri dolaşsınlar, hem ilginç bir program yapmış olurlar kendilerine hem de az çok İstanbul'da yaşanmakta olan hayatları görmüş olurlar.

Arkasından tren istasyonlarına gelir sıra Haydarpaşa, Söğütlüçeşme, Kızıltoprak, Feneryolu, Göztepe. Batı yakasında Sirkeci, Cankurtaran, Kumkapı, Yenikapı, Kocamustafapaşa, Yedikule.

Biz bu küçük yazı serisinde İstanbul'un semtlerinden, dekorlarından, tezatlarından ve keşmekeşinden birer tutam vermeye çalıştık.

İstanbul'un tarihi, İstanbul'un mistiği, İstanbul'un anıtları, İstanbul'un sınıfları, İstanbul'un iktisadi mekanizması, İstanbul'un sosyal kurumları, hepsi hepsi ömür boyu çalışma isteyen ayrı ayrı ciltler dolduracak konular bunlar. Ne çare ki bu konulara karşı yeterince bir ilgi henüz yok Türkiye'de.

İstanbul'da doğmuş büyümüşler dahi beş-on semtin ötesinde

İstanbul'u tanımıyorlar. Kaç Yeşilköylü Kayışdağ çevresini, kaç İçerenköylü Küçükçekmece Gölü'nün kıyılarını gezmiştir? Oysa insanın yaşadığı kentle ilgilenmesi, bütün girdisini çıktısını bilmesi bir başka uyanıklık getirir kişiye.

Biliyorum günlük yaşantının dağdağası, insanı belirli yollarla belirli yerlere tutsak ediyor. Yorgunluklar, üşenmeler, iktisadi zorluklar, hepimize koskoca İstanbul kentinde minicik minicik dünyalar kuruveriyor. Onların kabuklarını çatlatıp bütün şehri yaşayamıyoruz.

Kahvelerde azıcık yana dönmüş kasketi, uzamış tıraşı ile pişti oynayanlar, Bağdat Caddesi'nde son model araba yarıştıran on sekiz yaş çocuklarıyla kızlarını görmüyorlar bile. Çiftehavuzlar'daki villaların beyleriyle hanımları ise ne Çarşamba ile Çukurbostan mahallelerinden haberdardırlar ne de Yağ İskelesi'nden.

Aynı toplumun sınıfları birbirlerinden ilgisiz, hatta habersiz yaşıyorlar İstanbul'da...

Bu ilgisizliğin yarattığı kopuşma ile "Herkes başının çaresine baksın," felsefesinin doğurduğu kargaşa bunalttıkça bunaltıyor kenti... Ne şehrin kaynakları, ne insan gücü rantabl olarak kullanılabiliyor, ne herkesin hakkı olan sağlık, iş ve eğitim güvenliğiyle, eğlence olanakları herkesin yararlanabileceği bir nitelik gösteriyor.

Kimi bir kovuğunda bir yer geçirmiş eline, üç-beş fıkara çırağı çalıştırıyor orada. Kimi Haliç kıyısında elli metre yer kapatmış, yılda milyon kazanıyor. Kimi hanlarda, gümrük komisyoncusu, kimi duraklarda araba değnekçisi... Belediyenin gelirleri tıkanık da tıkanık... Ne uzmanların ağırlığı var, ne plancıların. Şehircilik anlayışı doğmadan kuyruğunu titretmiş. Mahalle aralarında takkeli politikacılar... Ve sorumsuz ortalığa salıverilmiş çocuklar.

Böyle şehir olmaz...

Bugün İstanbul, gücü gücüne yetenin manen maddeten yağmaladığı bir yağma Hasan'ın böreği...

Önüne gelen geçimini en kolay yoldan İstanbul'un İstanbul olma niteliğini kullanarak sağlama kurnazlığına düşmüş.

Vaktiyle halk dilindeki:

— İstanbul'un taşı toprağı, altın, sözü hiç de boşuna söylenmemiş...

Ama artık şehrin göğsü, kolu, bacağı, gövdesi emildikçe emilmekten parça parça çürüyüp dökülmektedir.

Ve bu şehri kurtarmanın usulleri vardır..

Şehirdeki bütün fabrika ve atölyeleri ne pahasına olursa olsun şehrin yüz kilometre dışına taşımak bunun ilk şartıdır...

İstanbul'un İstanbul olma niteliğinden sağlanan kazançlar mutlaka belediyeye, dolayısıyla İstanbul'da yaşayan herkese ait olmalıdır.

Kıyılar hiç kimsenin tekelinde bırakılmamalı ve bina yapımıyla arsa alım satımı mutlak kamulaştırılmalıdır.

İstanbul kurtulursa bu yönde gelişecek kesin bir planlamayla kurtulabilir.

Belediyenin geliri beş milyara doğru yükselir. Ne su derdi kalır, ne çöp derdi, ne gecekondu ne de kimsesiz çocuk derdi...

***

İstanbul'da bir yandan yüz binlerce insan, her an yıkılma tehlikesinde olan harabelerde oturuyorlar. Bir yanda ise kışın sayfiye evleri, yazın da kışlık evler bomboş duruyorlar. Bu sonuna kadar kabul edilecek bir çelişki değildir.

Ayrıca kazanç kaynaklarının sağladığı gelir gayet kötü bölünmektedir şehirde... Hem milyonerlik müessesesi filizler çıkartmakta, hem sırt hamallığı devam etmektedir. Üstelik Türkiye ekonomisinin kaldıramayacağı bir tüketim ve israf vardır şehirde... Dolmuş ve gece kulüplerinin sayısı hemen hemen aynı oranda çoğalmaktadır.

Esrar her köşe bucağı azgın bir şekilde ele geçirmektedir.

Rüşvet çarkı her gün biraz daha hızlı dönmektedir.

İşsizlik, asayiş diye bir şey bırakmamaktadır.

Türkiye'yi kurtaracak yönetim, İstanbul'u gerçek yerine oturtacak olan yönetimdir.

***

Bu kısa yazı serisi içinde köşede kalmış yerlerden, Bizans'tan, Ceneviz'den, Osmanlılardan, Boğaz tepelerinden, günlük yaşantılardan küçük örnekler derlemeye çalıştık.

İstanbul'un çevresi, sayfiyeleri ve köyleri için de yine bazı yazı serileri hazırlamak yerinde olur.

İstanbul üstünde yoğunlaşacak bilinçli bir gazeteciliğin, birçok yararlar sağlayacağını, İstanbullulara ve Türkiye'ye içinden çıkılamaz sanılan dertlerin kaynaklarını ve düzeltme sistematiğini göstereceğine inanıyorum.

***

Ara Güler ile İstanbul'daki üç haftalık gezimizde, şimdiye kadar ileri sürdüğümüz iddiaları yerinde doğrulayan yüzlerce somut örnek gördük.

Bu örnekler, bunları görmek istemeyenlere de kısa zamanda kendilerini göstereceklerdir.

Fıstık ağaçlarının arkasından parıldayan denize bakarken İstanbul'a hayran olanlar, sevgililerinin ellerini tutarken dünyayı unutanlar, Boğaz gazinolarındaki eğlence akşamlarında "Boş vermişim" şarkılarında sarhoşluğa düşenler, Kasımpaşa'daki sefalet dünyasından yükselmeye başlayan sesleri de hatırlamalıdırlar.

Haliç kıyılarında inleyip duran, araba kazasına uğramış ihtiyar, Merkezefendi'nin karşısındaki sur yamaçlarına dökülmüş çöplerden nafakasını çıkarmaya uğraşan kadınlar, Zeyrek'teki ahşap çöküntülerde barınmaya çalışanlar ve Haliç'in efendi kaptanı, ateşçileri ve sahil yolunun dondurmacıları ve Beykoz'un balıkçıları hayalimde uzaktan merhabalar gönderiyorlar...

Orhan'ın mısraları yankılanıyor kulaklarımda:

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Hafiften bir rüzgâr esiyor,
Yavaş yavaş sallanıyor
Yapraklar ağaçlarda;
Uzaklarda, çok uzaklarda
Sucuların hiç durmayan çıngırakları;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;

Bu şiirin gerçekten zevkine varmak ve İstanbul'u gözleri kapalıyken de dinleyebilmek isteyenler, daha önce İstanbul'u gözle-

rini açarak, hem de iyice açarak görmek ve anlamak zorunda olduklarını unutmamalıdırlar.

O zaman hem açıkgözlerin körlüğünü hem de gözü açılmışların uyanışını görecekler ve gelecekteki İstanbullarda çok daha mutlu yaşayacak insanlara kendi devirlerinin kötü acılarından insanlık adına bir özür selamı yollayacaklardır.

***

Yaşarken yazdığımız İstanbul elbette burada bitmedi... Yaşadığımız ve yazdığımız sürece de bitmeyecek. Sonunda biz biteceğiz, o bitmeyecek.

Hiç, hiç, hiç bitmeyecek...

ANI

Kavak Yelleri ve Kasırgalar'dan (1992)

ilk kızlı çay partisi'ndeki acemiliğim

YAVAŞ yavaş büyüyordum. Yaşım on dörde basmıştı. Arkadaşlarımın gelişmişleri, gizli gizli sigara içmeye ve fötr şapka giymeye başlamışlardı.

Her ikisi de okulda yasak olduğu için, fötr şapkalar çanta içinde, bahşiş karşılığı bu tür zulacıklar yapan çamaşırhane hademesine verilir; sigaralar da, ya kürsü merdiveninin altında, ya sıraların içinde kitapların dip taraflarına saklanırdı. Sonra da uzun teneffüslerde, çorapların içine sıkıştırılmış bir yahut iki adet sigarayla, müdür yardımcılarının geldiğini en kolayından gözetlenebilen dipteki helalara gidilirdi.

Müdür yardımcıları oralarda sigara içildiğini bilirlerdi, ama tiryakiliği ilerletmiş olanlarla yüz göz olmamak için, baskınları kıvamında tutarlardı.

Benim henüz fötrüm yoktu, sigaraya da başlamamıştım. Sabahları aynada sakalımın çıkmaya başlayıp başlamadığı konusunda yaptığım incelemeler de, henüz olumlu hiçbir belirti göstermiyordu. Boyumda da öyle aşırı bir serpilme yoktu.

Yılda bir, babamla yahut annemle almaya gittiğimiz hazır giysiler için, hâlâ daha satıcılara:

— Biraz büyükçe olsun, nasıl olsa boy atacak, deniyordu.

Ve pantolonların paçaları, gerektiğinde açılmak üzere, içine kıvrılıyordu.

Giysi bedenime uyacağına, bedenimin giysiye uyacağı zamanı bekleyerek; yenleri elimin üstünü yarısına kadar örten bol ceketler içinde, herkesin ortaklaşa şıklaştığı cumartesi sabahları, ben de

boynuma bir kravat bağlayıp onlara benzemeye uğraşıyordum.

Okul içi giysileri ne kadar pejmürde olursa, bitirimlik açısından o kadar raconlu sayılıyordu. Ayağına aba bir pantolon çekip, pijamanın ceketini çıkarmadan, üstüne orası burası tirfillenmiş bir kazak geçirenler, en bıçkın geçinenlerdi...

Ben de annemin örüp gönderdiği kazakları ve paçalarını bağlamadığım, kıç tarafı incelmiş golf bir pantolon giyerdim.

Bitirimler ayrıca ayakkabılarının altına kabara da çaktırırlar ve taş koridorlarda koşarak, daha uzun kayma denemeleri yaparlardı...

Ben o kadar hareketli değildim. Okulun konferans salonu önündeki en karanlık koridorunda, beş aşağı beş yukarı voltalar atarak; ya hayaller kurar ya merdivenlerin sahanlık aydınlığında roman okurdum.

***

İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye üstündeki ağırlığı, özellikle okulun yemek porsiyonlarında gösteriyordu kendisini. Pilavlar nerdeyse bir kaşığa inmişti. Kısıtlı olan ekmek, patates haşlamasıyla takviye ediliyordu ve karnım doymadığı için, yarı tok yarı aç dolaşıyordum. Dışardan sıcak sandviç getirip yiyenlerin, kırmızı biberli erimiş kaşar peyniri kokusu, öylesine ağzımı sulandırıyordu ki; param çıkışmadığı zamanlar, şimdi İzmir'de matbaacılık yapan Asım Koman'dan yirmi beş, yahut elli kuruş borç alıp, İzzet Hamit Bey'in odacısına koşuyordum. Odacı fırsat bulunca, küçük bir komisyon karşılığında, gidip okulun karşısındaki sandviççiden bana da sıcak bir sandviç getiriyordu.

Nasıl gözü dönmüş bir açlık şehvetiyle ısırıyordum, o mis kokulu sandviçi; yarısını bir lokma yaparak...

Ama akşama doğru yine acıkıyordu karnım, ertesi gün yine, daha ertesi gün yine...

Dilediğimi yiye yiye, dilediğim gibi doyamamak; sade okul sonuna kadar değil, gazeteciliğimin ilk yıllarında da sık sık karşıma çıkacak ve yıllar boyu sürecekti...

***

Mete Akyol'un babası rahmetli Hüsnü Bey, Ankara'da milletvekiliyken ne zaman beni yemeğe davet etse, nerdeyse lokanta listesini baştan aşağı ısmarlar gibi, üç dört kap yemek yememe şaşar:

— Maşallah ne kadar iştahlısın derdi, vücudun da hiç göstermiyor.

Nerden bilsin ki, yüz yirmi beş liraya ev geçindiriyor, basın kartımı da bir türlü vermedikleri için, her yere yaya gidip geliyor ve akşamları arkadaşlarla toplandığımız meyhanede, veresiye içtiğimiz beyaz şarapla parasız ikram edilen birkaç dilim beyaz turpu yemekle yetiniyorum.

Çünkü bir yandan bu gizli sefalet sürerken, bir yandan da en ünlü bakanlarla konuşuyor, en göz alıcı yerlerde en ünlü siyasetçiler ve gazete sahipleriyle kahkahalı sohbetlere dalıyordum.

Ve çok kimse, gazeteciliğin özellikle o yıllarda "dışı seni, içi beni yakan" bir meslek olduğunu bilmiyordu.

Şimdi Türk edebiyatının altın adlarını oluşturan ve akşamları bir masada buluştuğumuz dost ozanlar da gençtiler ve hemen hemen hepsi benim durumumdaydılar. O yoksul bohemin mutluluğu, yoksulluğu yenme savaşlarıyla çalışmaları içinde eriyip kayboldu. Tıpkı o dünyadan kopmadan, yeryüzünden genç yaşlarda kopuverip kaybolan sanatçı dostlar gibi...

***

Şimdi büyükelçilerimizden olan Reha, yaşam anlayışı daha gelişmiş bir ailenin çocuğuydu. Bir pazar Uğur'la beni, evindeki bir çay partisine davet etmişti. Onların tanıdığı benim tanımadığım bazı kız arkadaşlar da gelecekti...

Henüz hiçbir partiye davet edilmiş değildim. Haftasonları okuldan çıkarken giydiğim, ucuza çalan kumaştan, kruvaze ceketli bol elbisem, henüz yeniydi, ama içinde pek kavruk kalıyordum. Onu giymekten başka da bir seçeneğim yoktu.

Elbiseyi, yakalarındaki ufak tefek lekeleri benzinle de sildirerek, çamaşırhanede bir güzel ütülettim. Ayakkabılarımı boyattım. İlk piyesimin selamına çıkarken bile duymadığım bir heyecan vardı içimde...

Ayrıca pazar sabahı saçlarımı, daha bir gün öncesinden yemekhaneden aldığım yarım limonu musluk altına soktuğum başımın üstüne sıkıp, gezdirerek, taradım.

Limonlu saç, sertleşiyor ve dağılmadan duruyordu.

Öğleyi hemen geçe, Uğur'la buluşacak ve Reha'ya birlikte gidecektik.

Saat geldi.

Kalbimin gümbürtüsü gitgide artıyordu.

Uğur'la karşılaşınca baktım ki, iki dirhem bir çekirdek. Sırtında damalı, bej, spor bir ceket; ayağında kaşe bir pantolon ve gıcır gıcır ayakkabılar... Saçının da önünü kabartarak taramış. Gerçi boyu benden iki parmak kadar daha kısa, ama görüntüsü çok daha çekimli...

Benimse babamınmış gibi görünen bol ceketin yakalarından hafif benzin kokuları geliyor burnuma. Gömleğimin yakaları da, çok buruşuk değilse bile, ne hokka gibi kolalı, ne balenli... Emekli taşra memuru kalenderliğinde... Kravatım eh işte; ütülene ütülene kıyıları keskinleşmiş, babadan apartma bir kravat... Ucu da, çok uzun olduğu için göbeğime sarkmış.

Uğur'la el sıkıştık.

Göstermek istemiyordu, ama o da heyecanlıydı. Bana sık sık sözünü ettiği Şüra da gelecekti partiye... Sonra onun bir kız arkadaşı da...

Tam saatinde Reha'ların kapısını çaldık...

Aman efendim bir sıcak, bir sevecen, bir dostça karşılama...

Kıyıya çekilip açılmış uzun bir masanın üstünde çeşit çeşit potibörler, pastalar, batonsaleler, limonata bardakları...

Ve zevkli döşenmiş bir salon.

Bizden önce, tanımadığım, yine iyi giyimli iki oğlanla iki de çıtı pıtı rahat konuşmalı genç kız gelmiş...

Reha arkadaşlarıyla bizleri tanıştırdı. Bu arada benim sınıfta şiir yazdığımı söyledi...

Oğlanlar azıcık soğuk, kızlar da kayıtsız duruyorlardı.

Ben nasıl duracağımı tam bilemiyordum. Hocaların eli cebinde derse kalkanlara:

— Çıkar elini cebinden, diye nasıl kızdıkları geliyordu aklıma, hemen çıkarıyordum elimi.

Yeni tanıştığımız oğlanlardan birinin ise eli hep pantolon cebindeydi. Öyle kendini daha iyi hissediyor olmalıydı...

Derken kapı çalındı Şüra ile arkadaşı da geldiler... İkisi de birbirinden güzel, ipek çorap giymeye başlamanın özeni ve anne eli değdiğini sonradan tahmin ettiğim zarafet içindeydiler.

Hafif benzin kokulu bol ceketim, kalender gömleğim, göbeğime sokuşturduğum uzun kravatımla en şavalak görüneni muhakkak ki bendim. Bunu hissettikçe, ben de kendimi kanıtlamak istiyor, ama yolunu yordamını bulamıyordum.

Şüra ve arkadaşlarıyla tanıştıktan sonra, Şüra:

— Uğur sizin şair olduğunuzu söyledi, doğru mu, diye sordu.

Ben de hafif kızarak:

— Seviyorum şiiri, dedim.

Şiirlerimden hemen birini okuyup okumamakta kararsızlığa düşmüştüm.

— Size anı defterimizi verirsek, bize de şiir yazar mısınız?

Gerçi biraz karamelacı yahut niyetçi şairliğini anımsatan bir istekti, ama ilk kez bir kızdan geliyordu.

Nasıl yazmazdım? Sayfa sayfa yazardım. Gündüzler ve geceler boyu yazardım...

Kokulu sabun, hafif parfüm ve genç kız kokusu karışımı, hafif bir buğunun içime doğru kayan görünmez meltemi, ceketimin benzin kokusunu unutturmuş başımı döndürüyordu.

O sırada Reha:

— Büfeye buyursanıza, dedi.

Ve her şey berbat oldu.

Ben böyle partilerde pastalarla limonataların ayakta yenip içildiğini bilmiyordum. Gittim, masanın uç tarafındaki bir iskemleyi masanın yanına çekip oturdum... Ötekilerin de oturmasını bekliyordum...

Evladım Uğur yanıma geldi, kulağıma:

— Masaya oturma, tabağına bir şeyler al ayakta ye, dedi.

Bir terslik yaptığımın, kendimi büsbütün komik duruma düşürecek bir salaklık ettiğimin farkındaydım, ama aklıma böyle sof-

ra çevresinde toplanma boyutunu aşan partilerde ikram edilen şeyleri, insanın bizzat kendisinin alıp, ayakta konuşa konuşa yemesi gerektiği doğrusu hiç gelmemişti.

Ötekiler ailelerince çaylı toplantılara alıştırılmış olduklarından, benim kelek acemeliğimle, acemi kelekliğimi şıp diye anladılar. Herhalde bir Galatasaraylı'dan böyle bir hödüklük beklemiyorlardı.

Ne yapalım bizi ailemiz, insan ilişkililerini genişletmeyi "sosyete işi" sayıp, çağın adabına erkânına ayak uydurmaya boş vermiş, bizi de bu alanlarda biraz daha ince yetiştirme duyarlılığını hiç mi hiç benimsememişti.

Bunun en büyük acısını yaz akşamlarında, Caddebostan Gazinosu'nda arkadaşlarım dans ederken çekerdim.

Ben dans bilmediğim için, kimseyi dansa kaldıramaz, masada tek başıma onların birbirlerine sarılmış, dönmelerini, figürler yapmalarını yüreğim kopa kopa izlerdim.

Birkaç kez tüm cesaretimi toplayıp, ben de birilerini dansa kaldırmış, ama müziğin danslarına ayak uyduramayıp, damımla depreme uğramış mutfak bardağı gibi, ayrı ayrı yerlere savrulmaya başlayınca, kulağıma fısıldanan:

— Uyuşamıyoruz oturalım, önerisiyle geri dönmüştüm.

Benim kendisiyle dans etmesini beceremediğim kızın, bana nispet verir gibi, başkalarıyla ne kadar iyi anlaşıp uyuştuğunu gördükçe, arsenik içmiş gibi olurdum...

***

Ah ah, dans bilmeyen ve dans etmeyen annelerle babalar, çocuklarınıza, ilk gençliklerinde nasıl bir cehennem hazırlamakta olduğunuzu bir bilseniz...

Onlar çocuklara:

— Ders çalışıyor mu, karnesi iyi mi, diye bakarlar sadece...

Ders çalışırsın, karnen de iyi olur. Ama arkadaşlarının mutluluk çemberi dışına düşerek, yordamsızlıklarından ötürü kendine karşı güvenin daha o yaşta kırılmaya başlamış olarak yaşarsın.

Bu kırıklık, not kırığından çok daha beter bir kırıktır. Not dü-

zelebilir. Bu kırıklık ise çokçası, gizli açık, bir yaşam boyu sürüp gider.

***

Reha'nın toplantısı her şeye karşın neşeli geçti.

Şüra ile arkadaşı, Uğur aracılığıyla bana, şiir yazmam için anı defterlerini göndereceklerini vaat ettiler.

Gönderdiler de...

Bir tanesinde çevresi mavilerler gölgelenmiş ortası boş bir kalp resmi vardı.

Şiirimi o boşluğa yazacaktım.

"Dolduramayacağım bir kalbe" diye bir kıta yazdım.

Uğur şiirimin çok beğenildiğini, kızlar arasında elden ele gezdiğini söyledi.

Bir hafta sonra grup halinde gezmeye gidecektik.

Gidecektik, ama benim de en azında ufak tefek ikramlarda bulunmak için, param yoktu ki...

Ne o gezmeye, ne de ondan sonrakilere gidebildim.

Her şey, içi boş bırakılmış bir kalp resminin ortasına yazdığım bir kıta şiirin anısı olarak kaldı.

Ve son sınıflardayken içim yandı yandı yandı...

Defterini bana şiir yazmam için göndermiş olan ve bir daha hiç görmediğim o gencecik güzel kız, lösemiden ölmüştü.

palamarları çözülen gemi

O yıllarda, yani kırk-kırk beş yıl önce, öteki liseler on bir sınıfken Galatasaray on iki sınıftı. Ben ayrıca bir de "ihzari" okuduğumdan, liseyi on üç yılda bitiriyordum. Bıyıklarım artık çıkmıştı. Sakalım gür olmamakla birlikte, var sayılabilirdi. Berber saçımı keserken, yüzümü de sabunluyor; pek özlediğim ve pek özendiğim "büyümüş olma"nın köpüklü tıraş belgesini, aynada görüntülüyordu.

Babamın Galatasaray'la Tünel arasındaki hanlarından birinde tanıdık bir terziye ilk ve son kez ısmarlayıp diktirttiği, "Halifaks" bir elbisem ile yine aynı terziden çıkma siyah bir paltom vardı. Ayrıca bir de gri bir fötr almıştım kendime...

Fötr, başkalarının da yaptığı gibi, hafta içinde özel bir çantayla çamaşırhanedeki hademenin zulasında duruyordu.

Cumartesileri öğleden sonra fötrü zuladan çıkartıyor ve okulun kapısından Beyoğlu'na fırlar fırlamaz başıma geçiriyordum. Yürürken yan gözle vitrinlere yansıyan gölgeme de azıcık bakıyordum; iyi miyim, değil miyim, diye...

Henüz sigaraya başlamamıştım.

Daha doğrusu arkadaşlar ısrar ettikçe, tek tük içiyordum. Sigarayı dudaklarıma acemi bir acelecilikle sık sık götürüp getirerek, dumanın tadını çıkarmadan. Sırf büyüdüğümü kanıtlamak için...

On altıyı bitirirken gelecek diploma, on sekizi bitirirken geliyordu, ama hiç değilse "Boyu atacak" diye hazır alınan çuval benzeri şapşal giysilerle bir de üniversiteli olmaya kalkmaktan kurtulmuştum.

Bizim kuşağın anneleriyle babaları, eski savaş sıkıntılarının

hipnozundan kurtulamamış, hem estetik, hem psikoloji, hem de matematik yoksulu kişilerdi...

"Nasıl olsa boyu atacak" diye çocuklara büyük alınan giysiler, zaten çocuğun boyu atıncaya kadar eskiyip gidiyordu. Ama çocuk, genel bir zevksizliğin çulpalağına vidalanıyor ve yaşama amacının rotası dışına itiliyordu. Kötü giyim, zevksiz ev, dört beş türü geçmeyen bayat ve lezzetsiz yemekler için, nerdeyse yaşamın dörtte birini sıralarda dirsek çürüterek geçirmenin anlamı yoktu.

Bunun da nedeni, sadece parasızlık değildi, köylü kökenli kadınsız Müslüman toplumlarının, yaşamın amacını saptayamamış olmalarıydı.

Yoksa aynı harcamalarla çok daha albenili yaşama olanakları vardı. Bunu Viyanalı, Romalı, Parisli, Londralı biliyor; çok daha geniş olanaklar içinde, Unkapanı konaklarıyla, Çamlıca ve Göztepe köşklerinden yetişmiş olanlar bilmiyordu. Bildikleri, kendi aralarında değil, sadece dışarıya ve misafirlere karşı fiyakalı görünmekti.

Galasaray'da son sınıf öğrencilerinin ayrıcalıkları büyüktü.

Başka öğrencilerin çıkmadığı, arka taraftaki havuzlu çiçek bahçesinde dolaşma hakları vardı. Yemekhaneleri özel ve bakımlıydı. Sofralarına vazolar içinde, kasımpatları, hatta bazen güller konurdu. Müdür muavinlerinin eski sertliği, kendilerine karşı hafif hafif dostluğa dönüşürdü. Felsefe ve matematik veren Fransız hocalar, gözlerinin tuttuğu öğrencileri evlerine dahi davet eder, onlarla daha eşdeğerde konuşurlardı.

Zaten daha diplomayı almadan, kimin ne olacağı belirlenmeye başlardı. Fen bölümünde okuyanlar genellikle Teknik Üniversite'ye, Edebiyat bölümünde okuyanlar da genellikle Mülkiye'ye ve Hukuk'a aday görünürlerdi.

Bir de babalarının işlerinde çalışacaklar vardı. Onlar girecekleri fakülteler açısından daha gamsızdırlar.

Bir dördüncü kategori ise, boşvericiliğin kayıtsızlığındaydı; yaşamın rüzgarlarına göre nereye savrulacaklarını öngörme olanağı yoktu. Onların arasından açık deniz kaptanı da çıkardı, yaşamını küçük memuriyetlerde yitirecek olanlar da, hiçbir baltaya sap olmayacaklar da...

Hocalar, beş aşağı beş yukarı bunları çakar, ama çok da açılmazlardı. Yaşamda herkesin, aynı liseden çıksalar bile, aynı yükseklikteki dallara konmayacağını bilirlerdi.

Bugün sınıf arkadaşlarımızdan hiçbirinin durumu -yüzde doksan oranında- hiçbirimiz için bir sürpriz değildir.

Bizim sınıftan yetişme yedi büyükelçimizinki de değildir; Can Kıraç gibi, Orhan Baran gibi, Hasan Fehmi gibi değişik alanlarda ün yapmış olanları ki de değildir.

Zampara Bülent de daha dokuzuncu sınıftayken, gazetelerin günlerce tefrika ettiği Kuruçeşme cinayetine kurban gitmese ve karısıyla sevişiği bir polisin kurşunuyla dünyadan kopmuş olmasa, kimbilir nasıl bir Don Juan olacaktı?

Arkadaşlarımız arasında ilk gömdüğümüz cenaze onunki oldu.

Tabutunun Zincirlikuyu'nun dip taraflarındaki mezara indirilişi hâlâ gözlerimin önünde. Küreklerle alelacele örtülüp tümseklesen mezarın üstüne, garip bir rastlantı, son kürek bir toprakla eski bir kadın papucu gelip dikilmişti. Kimbilir hangi çöp dökümünden oraya kadar uzanmış, beli, ökçesi kırık dökük, eski bir kadın pabucu...

Çok duyarlı bir dost olan Ali ile yan yanaydık. İkimiz de son küreğin kendiliğinden fırlattığı eski kadın pabucunu görmüş ve birbirimizin yüzüne bakakalmıştık.

***

Lise yıllarında, iyi futbol oynayamadığım için beni takımlara almazlardı. Voleybolla baskette de pek beceriksizdim. Kendime krosu uygun görmüştüm. Rahmetli Cezmi Or çalıştırırdı bizi. Pek önlerde olmasam da üç bin metreyi rahat koşardım. Bir de yazları Dalyan'la Suadiye arasında saatlerce kürek çekerdim.

Bir gün de sandala, Ankara'dan İstanbul'a ailesiyle tatile gelmiş bir gönül tanrıçasını binbir naza karşı, binbir niyaz ile bindirmiştim. Hem sporculuğumu kanıtlayacak, hem açıklarda kendisine şiir okuyacak ve belki de, hani, yani, ola ki... dudak dudağa öpüşme falan gibi...

Fenerburnu açıklarında hava patladı. Dağ gibi kabaran dalga-

ların ortasında bir türlü kıyıya yaklaşamıyordum. Kız korkudan hem titriyor, hem de ağlıyordu.

Durmadan kıyıdan açılıyorduk.

Ve tam o sırada ıskarmozun biri kırıldı.

Neyse ki sandalın, gerektiğinde kürekleri daha geriye takmak için bir çift boş ıskarmozu vardı.

Kürekleri onlara takıp asılmaya başladım.

Bu kez de ıskarmozun, bir hayli çürümüş olan kayışı koptu.

Kırk yılda bir, ayılıp bayıldığımız bir kızla yalvar yakar baş başa sandala binebilmiş, onda da belaya kalmıştık.

Sandalda çıpa yoktu ıskarmoz kayışı yerine bağlayabileceğim bir halat parçası da...

Kravatı döndüre dolandıra küreğin beline, küreği de ıskarmoza taktım.

Ter, sade şakaklarımdan değil, her yerimden akıyor, daha doğrusu fışkırıyordu.

Dalgalar köpük köpük savruluyor, sandal tam ecel beşiği gibi bir inip bir kalkıyordu.

Kız, ayağa kalkıp iki elini açarak, uzaktan geçen motorlardan imdat istiyordu. Bu da benim gücüme gidiyordu, ama ne diyebilirdim ki?

— Korkma, merak etme, demekle yetiniyordum.

Ve asılıyordum küreklere...

Nasıl sandal batmadı, nasıl döndüm o belalı burnu, nasıl girdim Kalamış koyuna, hâlâ şaşarım...

Kıyıya çıktığımızda, kız benim kahramanlığımı kutlamak şöyle dursun:

— Az daha geberecektik senin yüzünden, dedi.

Aynı serüvenin aynı ölçüde belalı, ama şanssız olmayanı Zonguldak'tayken Altan Öymen'le geldi başımıza.

Altan Öymen'in ilk gazetecilik yılıydı ve soğukkanlılığın ilk büyük denemesini Zonguldak'ta benim çektiğim sandalda yaşadı. Hâlâ da unutmaz. Kibar olduğu için de:

— Az daha geberecektik senin yüzünden, demez.

***

Lisede de sürüp giden, ama artık alışmaya başladığım "yuvasız kuş" yalnızlıklarının en tatsız yanı, topukları yırtıldığı ve değiştirme olanağım da bulunmadığı için, aşağıya çekerek pabucumun için saklamaya çalıştığım çoraplarımdı.

Uzak yakın akrabaları, belki arandığım bir ilişki köprüsüne yardımcı olur diye, ziyarete gittiğim zamanlarda; pantolunumun paçasıyla ayakkabımın ökçesi arasından çoraplarımın yırtığı görünmesin diye uğraşır dururdum.

Yetişmiş çocuklarını yatılı okullarda bekârlığa ışınlayıvermiş olan annelerle babalar, onların yırık çoraplarını göstermemek için neler yaptıklarını hiç düşünmemişlerdir.

Dişleri ağrıdığı, mideleri ağrıdığı, böbrekleri ağrıdığı zaman, çaresizlikler içinde nasıl kıvrandıklarını da...

Dişlerim bir felaketti.

Babam ise ailedeki her türlü sağlık sorunlarını dostu olan doktorlarla bedavadan çözümlemeye meraklıydı.

Neyse ki muayenehanesi Mısır apartmanında olan diş doktoru ünlü Sürenyan, babamın arkadaşıydı. Dişlerime bakma vaadini almıştı ondan... Yaşlı Sürenyan da beni genç bir asistanına havale etmişti.

Genç asistan, cumartesiden cumartesiye dişlerimi doldurmaya çalışır, başa çıkamayacak kadar kökü cerahatlenmiş olanları da çekiverirdi.

Lise biterken, sade çocukluğumun en güzel dönemlerini değil, azıdişlerimin bir bölümünü, ailemin ruhsuz ve ilgisiz vurdumduymazlığına haybeden gömmüş bulunuyordum.

Ama böbrek sancılarım korkunçtu.

Böbreklerimde taş olduğunu bilmiyordum. Hangi doktora nasıl gideceğimi de bilmiyordum. Ateşim çıkmadığı için, okulun revirindeki hemşire de:

— Bir şeyin yok gaz sancısıdır, geçer, diyordu.

Krizlerle büklüm büklüm oluyordum. Sıcağın sancılara iyi geldiğini keşfetmiştim. Eczanelerden kırmızı termojen pamukları alıp belime sarıyordum. Ve sancılar başladığı zaman, inanın, bir an önce ölmek ve kurtulmak istiyordum.

Mide ağrıları da ayrı bir işkenceydi.

Bozuk dişler, kötü beslenme, musluk suları ve gençlik stresleri, fena oturmaya başlamıştı üstüme...

Yeni Adam'da, Yedigün'de yazılarla şiirler çıkıyordu, ama benim de özellikle taş krizlerinde canım çıkıyordu.

Bizimkiler ise tanıdıklarına övünmekle meşguldüler:

— Maaşallah dersleri iyi, liseyi bitiriyor, diye...

Beş yüz kilometredeki Ankara'dan, Beyoğlu'ndaki lise öğrencisinin ne diş, ne mide, ne böbrek sancılarıyla yırtık çorapları; sadece karnesi görünüyordu herhalde.

Sonunda on yıllık Galatasaray yılları, babama çektiğim tek cümlelik bir telgrafla noktalandı:

"Babacığım, Galatasaray'ı bitirdim."

Her yıl mezunların çıkardığı Galatasaray dergisi için yazdığım şiir ise, o tek cümlelik telgrafla palamarları çözdüğüm on yıllık bir limana, küçücük bir anı olarak bırakıldı:

Bilinmez ufuklara demir alan şu gemi,
Ne yazık dönmeyecek bir daha bu sahile.
Şimdi içten kaynayan bir sevinç duysa bile,
Bir gün onu saracak bu sahilin özlemi.

Ruhani bir musiki çağlayanı içinde
Yüzen mukaddes sahil, benim güzel mektebim;
Hayal hayal titreyen hatıra yüklü iklim
Ve şahlanan dalgalar kapkaranlık enginde.

Bir masal rüzgârıyla akıyor üzerinden
Sınıfım, hocalarım, bütün arkadaşlarım.
Sema renkli ümitler taşıyan ilkbaharım,
Yavaşça gülümsüyor dolmuş defterlerimden.

Bilinmez ufuklara demir alan şu gemi
Ne yazık dönmeyecek bir daha bu sahile
Şimdi içten kaynayan bir sevinç duysa bile
Bir gün onu saracak bu sahilin özlemi.

***

Gemi rıhtımdan ayrılmıştı. Hangi kasırgalara doğru gittiğimden habersizdim. Batarken tutunmaya çalışacağım cankurtaran sandalının da ne kırılınca kullanılacak yedek ıskarmozları vardı, ne kopan ıskarmoz kayışları yerine, kravatla bağlanabilecek kürekleri...

O cankurtaran sandalı cebimdeki kalemden ibaretti.

Romanlar, polisiye öyküler, oyunlar... Köşe yazıları, portreler, taşlamalar, gezi yazıları, anılar... Hem eski kuşak fıkra yazarlarından süzülen bir lezzet ve incelik, hem "şeytan"ca bir bakış ve enerji dolu bir dille yazıya vurulan kişisel damga = Çetin Altan.

Seçmeler mantığıyla hazırlanan bu kitapsa, imzasının ilk yayınlanışının 60. yılında bu 75'lik delikanlı için 75 parelik bir kutlama.

Dünyada Bırakılmış Mektuplar, hem tiryakileri, hem de yeni okurları için bir Çetin Altan klavuzu.

ISBN 975-10-1884-6

9 789751 018847